

**T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)  
ANA BİLİM DALI**

**TOR ANDRAE'NİN ESERLERİNDE HZ. MUHAMMED**

**Doktora Tezi  
Bekir ARMAĞAN**

**Ankara- 2012**

**T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)  
ANA BİLİM DALI**

**TOR ANDRAE'NİN ESERLERİNDE HZ. MUHAMMED**

**Doktora Tezi  
Bekir ARMAĞAN**

**Tez Danışmanı  
Prof.Dr. İbrahim SARIÇAM**

**Ankara- 2012**

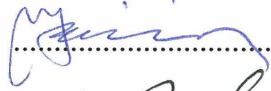




T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)  
ANA BİLİM DALI

TOR ANDRAE'NİN ESERLERİNDE HZ. MUHAMMED

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof.Dr. İbrahim SARIÇAM

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof. Dr. Mehmet Özdemir	
Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal	
Prof. Dr. İbrahim Sarıçam	
Prof. Dr. Nahiye Bozkurt	
Prof. Dr. Ahmet Turan Yüksel	

Tez Sınavı Tarihi 23.02.2012

T.C.  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI (İSLÂM TARİHİ)  
ANA BİLİM DALI

**TOR ANDRAE'NİN ESERLERİNDE HZ. MUHAMMED**

**Doktora Tezi**

**Tez Danışmanı: Prof.Dr. İbrahim SARIÇAM**

**Tez Jürisi Üyeleri**

**Adı ve Soyadı**

**İmzası**

.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi .....

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ  
ANKARA ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...30.../...11.../2011...)

Bekir ARMAĞAN

İmzası

## İÇİNDEKİLER

<b>İÇİNDEKİLER</b> .....	<b>I</b>
<b>KISALTMALAR</b> .....	<b>VIII</b>
<b>ÖNSÖZ</b> .....	<b>IX</b>
<b>GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
<b>A) Oryantalizm ve Tarihî Gelişimi</b> .....	<b>1</b>
<b>B) Tor Andrae Döneminde Oryantalizm</b> .....	<b>5</b>
<b>C) Tor Andrae'nin Hayatı</b> .....	<b>9</b>
<b>D) Eserleri</b> .....	<b>13</b>
1. Dinler Tarihi - İslâm Tarihi ve Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Eserleri .....	14
a) Hz. Muhammed'(s.a.s.) in Hayatı ve İnancı ile İlgili Eseri.....	14
b) Müslümanların Hz. Muhammed (s.a.s.)'e Bakışı ile İlgili Eseri.....	22
c) İslâm ve Hıristiyanlığın Kaynakları İle İlgili Eseri .....	25
d) Dinler Tarihinde Orijinal Dinleri Vurgulayan Çalışması.....	26
2. Diğer Çalışmaları .....	27
a) Din Psikolojisi ile İlgili Çalışmaları .....	27
b) Sufizm ve İlahi Aşk ile İlgili Çalışmaları.....	27
ba) <i>Zuhd und Mönchtum</i> ” (Zühd ve Ruhbanlık) .....	27
bb) Det Osynligas Vörl; Die Letzten Dinge .....	27
bc) I Myrtentradgarden Studier i sufisk mystik –In the Garden of Myrtles”[Mersin Ağacı Bahçesinde] .....	28
c) Biografik - Monografik Eserleri ve Makaleleri.....	29
ca) Nathan Söderblom.....	29
cb) Georg Wallin.....	29
3. Tor Andrae'nin Kaynakları .....	30
a) İslâmi Kaynaklar .....	30
b) Oryantalist Kaynaklar .....	35
c) Diğer Kaynaklar .....	37

## BİRİNCİ BÖLÜM

### VAHİY ÖNCESİ HZ. MUHAMMED (S.A.S)

<b>A) Hz. Muhammed'in Peygamberliği Öncesinde Arabistan'ın Durumu .....</b>	<b>38</b>
1. İslâm Öncesi Dönem "Allah" İnancı.....	38
2. İslâm Öncesi Hac ve Hz. Peygamber'in Haccı .....	39
3. İslâm Öncesi Zekât ve İslâm .....	41
4. Namazın Yahudiler ile Alakalandırılması.....	42
5. Roma, Yunan "Mit"leri ve Cahiliye Arapları .....	43
<b>B) Tor Andrae'nin Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed'e Bakışı.....</b>	<b>44</b>
1) Hz. Muhammed'in Soyu .....	45
a) Benî Hâşim .....	45
b) Abdülmuttalib'in Rüyası .....	45
c) Ebû Tâlib .....	47
d) Hz. Peygamber'in Babası Abdullah ve Annesi Âmine'nin Rüyası.....	47
2) Hz. Peygamber'in Doğumu.....	48
a) Tor Andrae'nin Hz.Peygamber'in Doğum Tarihi Hakkındaki Görüşleri ....	48
b) Hz. Peygamber'in Doğumu Esnasındaki Mucizeler ve Diğer Peygamberlerle Mukayese .....	49
3. Hz. Peygamber'in Çocukluk Dönemi .....	51
a) Sütannesini Halime - Mucizeler ve Kalbinin Yarılması.....	51
b) Hz.Peygamber'de Anne Sevgisi ve Anne-Babasının Ahiretteki Durumları	52
4. Hz. Peygamber'in Suriye Yolculuğu.....	53
5. Hz. Hatice İle Evliliği.....	54
6.Hz. Peygamber'in Tahannüsü .....	55
7. Peygamberlik Öncesi Dinî Bilgilerin Oluşması .....	56
8. Hz. Peygamber Hakkındaki Vahiy Öncesi Bilgilerin Güvenilirliği.....	57

## İKİNCİ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED'İN VAHİY DOKTRİNİ VE KUR'AN

<b>A) Hz. Muhammed (s.a.s)'in Peygamberliği.....</b>	<b>59</b>
1. Hz. Peygamber ve İlk Vahiy .....	59
a) İlk Vahyin Gelişi .....	59

b) Hz.Peygamber'in İlham Almış Kişilerle Mukayesesi.....	61
c) Andrae'ye Göre Kur'ân-ı Kerîm'de İlk Vahye Atıflar ve İlk Sure .....	62
2. Hz. Peygamber'in Peygamberliği ve Vahyinin Başlangıcı ile İlgili Şüpheler ..	64
a) Hz. Peygamber Vahyi ve Peygamberliği Planlamış mıdır? .....	64
b) Hz. Peygamber'in Ümit Etmediği Halde Peygamber Olması.....	64
3.Vahyin Mahiyeti.....	66
a)Vahyin Çeşitleri.....	66
b) Hz.Peygamber'in Muhatap Olduğu Vahiy Çeşitleri .....	67
c) Hz.Peygamber ve Sara Hastalığı .....	68
d) Vahiy, Kehanet ve Cinler .....	70
<b>B) Hz.Muhammed'in (s.a.s) Vahiy Doktrini.....</b>	<b>72</b>
1. Vahyin Hz. Peygamber'in Zihninde Oluşması.....	72
a) Hz. Peygamber Zihninde Vahiy Nasıl Oluşturdu? .....	72
b)Hz. Peygamber - Hıristiyan Sofu ve Keşişler .....	74
c) Tevrat-Mesih ve İncil-Kurtarıcı öğretileri.....	75
d)Maniheizm – Hıristiyanlık - Mazdeizm ve Budizm.....	76
e) Hanîflerin ve Sabîilerin Durumları ve Hz.Peygamber'e Etkileri .....	79
2. Hz. Peygamber'in Vahyinin İçeriği ve Özellikleri.....	84
a) Hz. Peygamber'in Vahyinin İçeriği.....	84
b) Allah'ın (c.c) Her Halka Özgün Dilinde Vahiy Göndermesi.....	84
<b>C) Kur'ân-ı Kerîm'e Bakışı .....</b>	<b>85</b>
1. Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'e Atfetmesi .....	86
2. Kur'ân-ı Kerîm'i Yazdıran İrade.....	89
3. Kur'ân-ı Kerîm'i Güvenilir Bir Kaynak Olarak Görmesi .....	91
4. Kur'ân-ı Kerîm'in Mucizeliği .....	92
5. Kur'ân-ı Kerîm'in Yahudilik ve Hıristiyanlıktan Etkilenmesi.....	93
6. Müslümanların Kur'ân-ı Kerîm Anlayışı .....	94
7. Kur'ân-ı Kerîm'de Nâsîh – Mensuh Meselesi .....	94
8. Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Tasnifi.....	95
9. Garanik Meselesi.....	96
a) Garanik Olayının Tarihçesi .....	96
b) Olayın Vuku Buluş Şekli.....	98



c) Andrae'nin Olaya Bakış Şekli .....	99
d) Caetani'nin Garanik Olayına Bakışı .....	101

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN DİNİ MESAJI

1. Hz. Peygamber'in Tebliğ Metodu .....	102
a) Allah'ı Hatırlatması .....	102
b) Hz. Peygamber'in Tebliğinin Ana Şeması .....	104
c) Hz. Peygamber'in Tebliğinin Geçmiş Peygamberlerin Mesajına Uygun Bir Üslupta Gelişmesi .....	107
d) Mesaj ve Tebliğe Karşı Olumsuz Tepkiler ve Sebepler .....	108
e) Mesajı verirken Mekke İle Medine Farkının Sebepleri .....	110
f) Hz. Peygamberin Tebliğindeki Başarısının Sırları .....	110
2. Hz. Peygamberin Mesajının İçeriği .....	112
a) Hz. Peygamber'de Allah İnancı .....	112
b) Hz. Peygamber'in Allah'ın Hidayeti – Merhameti - İnaneti hakkındaki görüşleri .....	117
c) Hz. Peygamber'in Ahiret Gününe İmanı .....	120
d) Hz. Peygamber'de Cennet ve Cehennem Tasviri .....	126
e) Hz. Peygamber ve İslâm Terimi .....	128
f) Hz. Peygamber Namaz - Ezan ve Şehir .....	129
g) Hz. Peygamber - Zekât ve Sosyal Yardımlaşma .....	132
h) Hz. Peygamber – Teslis - Hz. İsa ve Meryem .....	137
3. Hz. Peygamber'in Dünyaya Bakışı .....	138
a) Hz. Peygamber – Sekülerlik - Pietistik Hıristiyanlar - Protestanlar ve Hinduizm .....	138
b) Hz. Peygamber'in Kadına Bakışı .....	140
c) Hz. Peygamber'in Evlilikleri ve Poligami .....	141
ca) Hz. Peygamber'in İlk Eşi Hz. Hatice .....	141
cb) Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb ile Evliliği .....	143
cc) Muta Evliliği .....	145
d) Şehvet Meselesi .....	146

e) Hz. Peygamber'in Zühd Anlayışı ve Dindarlığı.....	149
4. İslâm'ın Kaynağı ve Dini Mesajın Hıristiyanlıktan ve Yahudilikten Alınıp Alınmadığı Meselesi .....	152
a) Doğu Hıristiyanlığı ve İslâm .....	153
aa) Namaz ve İslâm'ın Kaynağı.....	153
ab) Zekât ve İslâm'ın Kaynağı.....	155
ac) Manastır Yaşantısı - Hıristiyan Cennet Tasvirleri ve İslâm.....	155
ad) Ruhla İlgili Hıristiyan İnancı ve İslâm .....	157
ae) İsa İsminin Kökeni ve İslâm .....	158

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED (S.A.S)'İN SİYASİ VE İDARİ FAALİYETLERİ

<b>A) Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Kureyş'le Mücadelesi .....</b>	<b>162</b>
1. İlk Uyarılar - İbn Ümmü Mektum Olayı - Uzlaşma Gayreti.....	163
2. Kureyş'in Olaylara Bakış Tarzı ve Bunun Sebepleri .....	165
3. Hz. Peygamber'in Siyaseti - Prestij ve Otorite Mücadelesi .....	168
4. Hz. Peygamber'e ve Sahabîlere Yapılan İşkenceler - İlk Şehitler .....	172
5. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Şahsiyetleri .....	174
<b>B) Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Devlet İdaresi.....</b>	<b>178</b>
1. Hicreti Hazırlayan Sebepler ve Akabe Biatleri .....	179
2. Medine'de İlk Yapılan İşler; Mescid - Anayasa ve Kardeşlik .....	181
3. Kible'nin Çevrilmesi ve Hz. İbrahim (a.s) .....	183
4. Kervan Vurgunları - Bedir Savaşı ve Sebepleri .....	186
a) Abdullah b. Cahş Seriyyesi .....	186
b) Bedir Savaşı ve Sebepleri.....	189
5. Uhud ve Hendek Savaşları ve Sonuçları .....	193
a) Uhud Savaşı ve Sonuçları.....	193
b) Hendek Savaşı ve Sonuçları .....	196
6. Hudeybiye Antlaşması .....	196
7. Hz. Peygamber'in Yahudilerle İlişkileri .....	201
a) Hz. Peygamber ve Medine Yahudileri'nin Akibetleri.....	201
b) Ka'b b. Eşref Olayı.....	203

c) Hayber'in Alınması .....	205
8. Mekke'nin Fethi .....	206
9. Hıristiyanlarla İlişkiler - Tebük Seferi ve Diğer Olaylar .....	209
10.Veda Haccı ve Hz. Peygamber'in Vefatı .....	212

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN ŞAHSİYETİ

<b>1. Oryantalistlerin Müspet ve Menfi Görüşleri.....</b>	<b>216</b>
<b>2. Samimiyet Meselesi .....</b>	<b>219</b>
<b>3. İsmet Meselesi.....</b>	<b>223</b>
<b>4. Yüksek Ahlâkları ve Alçak Gönüllülüğü .....</b>	<b>223</b>
<b>5.Yöneticilikteki Cazibesi ve Dürüstlüğü.....</b>	<b>224</b>

## ALTINCI BÖLÜM

### DEĞERLENDİRME

<b>1. Tor Andrae'nin Hayatı - Eserleri - Kaynakları ve Siyer Kaynaklarına Bakışının Değerlendirmesi.....</b>	<b>228</b>
a) Hayatı .....	228
b) Eserlerinin ve Tarzının Değerlendirilmesi .....	228
c) Kaynakları ve Siyer Kaynaklarına Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi.....	230
<b>2. Vahiy Öncesi Arabistan'ın Durumu ve Hz. Muhammed(s.a.s) .....</b>	<b>232</b>
<b>3. Andrae'nin Hz. Peygamber'in Peygamberliği - Vahiy Doktrini ve Kur'an'a Bakışının Değerlendirilmesi .....</b>	<b>235</b>
a) Hz. Muhammed'in (s.a.s) Peygamberliğinin Değerlendirilmesi.....	235
b) Hz. Peygamber'in Vahiy Doktrini Üzerine Değerlendirme .....	237
c) Kur'ân-ı Kerim'e Bakışının Değerlendirilmesi.....	240
d) Garanik Olayına Bakışının Değerlendirilmesi .....	241
4. Hz. Peygamber'in Dinî Mesajına Bakışının Değerlendirilmesi.....	244
<b>5. Andrae'nin Siyasi ve İdari Faaliyetlere Bakışının Değerlendirilmesi.....</b>	<b>251</b>
a) Kureyş'le Mücadele'nin Değerlendirmesi .....	251
b) Andrae'nin Hz. Peygamber'in Devlet İdaresine Bakışının Değerlendirmesi .	253
<b>6. Andrae'nin Hz. Peygamber'in Şahsiyetine Bakışının Değerlendirilmesi.....</b>	<b>256</b>

<b>SONUÇ.....</b>	<b>259</b>
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>264</b>
<b>ÖZET.....</b>	<b>271</b>
<b>ABSTRACT .....</b>	<b>272</b>

## KISALTMALAR

<b>a.g.e.</b>	: adı geçen eser
<b>a.g.m.</b>	: adı geçen makale
<b>a.s.</b>	: aleyhisselam
<b>a.g.y.</b>	: adı geçen yer
<b>bk.</b>	: bakınız
<b>c.</b>	: cilt
<b>d.</b>	: doğumu
<b>M.E.B.</b>	: Milli Eğitim Bakanlığı
<b>M.K.</b>	: Milli Kütüphane
<b>nr.</b>	: Numara
<b>ö.</b>	: Ölümü
<b>onb.</b>	: Österreichische Nationalbibliothek
<b>s.</b>	: sayfa
<b>s.a.s.</b>	: sallallahu aleyhi ve sellem
<b>T.T.K.</b>	: Türk Tarih Kurumu
<b>vs.</b>	: ve saire
<b>vd.</b>	: ve devamı
<b>y.y.</b>	: yüzyıl

## ÖNSÖZ

Tarih boyunca insanların yaşamlarına etki eden faktörlerin içerisinde en önemlisi şüphesiz dindir. Yaratılışından itibaren insanlar inandıkları gibi yaşamakta veya yaşam tarzlarını din haline getirmektedirler. Kaynağı itibarıyla dinler, ilahi ve beşeri olarak iki grupta değerlendirilmektedir. Bugün dünya nüfusunun çoğunluğunu Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Yahudilik'ten oluşan ilahi kaynaklı dinlerin müntesipleri teşkil etmektedir. Dinler bazen insanlar arasında mücadele ve bazen de dialog sebebi olmuşlardır. Bu mücadeleler dinlerin peygamberleri, kurucuları, kitapları ve inançları üzerinden yürütülmüştür.

İslâm dini, kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm ve onun peygamberi Hz. Muhammed (s.a.s.) peygamberliğinin başlangıcından itibaren olduğu gibi günümüzde de mücadele ve müzakerelerin merkezinde bulunmuş ve daima gündemde olmuştur. Ulaşım ve iletişim teknolojilerinin baş döndürücü bir süratle ilerlediği, dünyanın neredeyse global bir köy haline dönüştüğü, çok etkili savaş teknolojilerinin ve propaganda vasıtalarının kullanıldığı takriben son iki asrın, özellikle de son birkaç on yılın en büyük mücadelesi Doğuda ve Batıda İslâm'ın etrafında verilmektedir. Salman Rüşdî olayı, 11 Eylül olayları, Danimarka'daki karikatür krizi, İslâmafobi; Afganistan, Irak ve Filistin başta olmak üzere dünyanın pekçok yerinde sürdürülen savaş ve mücadeleler; Batıda İslâm'ı din olarak kabul eden nüfusun süratle artması ve benzeri olaylar, hergün beraber yaşadığımız ve onlarla yatıp kalktığımız gündelik olaylar olarak dünyadaki pek çok insanın hayatının bir parçası durumundadır.

Dünyada gündemi oluşturan ve ilgi odağı haline gelen İslâmî değerler üzerine pek çok çalışma alanı meydana gelmiş, uzmanlar ve bilim adamları yetişmiş, fakülteler, enstitüler, müesseseler kurulmuştur. Son birkaç asırdır yoğunlaşan bu alandaki çalışmalar günümüzde, zirveye çıkmıştır. Çoğunluğu oryantalistlerden olmak üzere, Batıda medya organlarında, kitapçılarda İslâm ve Hz. Muhammed hakkında hergün pek çok haberler, makaleler yayınlanmakta, sayısız kitaplar yüksek baskılar yapmaktadır. Son asırda İslâm ile ilgili Batıda basılan kitap sayısı yetmiş bin civarında tahmin edilmektedir. Ancak bunların büyük bölümü menfi, sübjektif, popülist ve magazin türünde, bilimsellikten uzaktır. Daha az bir miktarı da müspet,

objektif, realist ve bilimseldir. Özellikle menfi yaklaşımların sebebini; bilgisizlik, tarafgirlik ve art niyetler oluşturmaktadır.

19. ve 20. yüzyıllarda Batıda yetişen tanınmış oryantalistlerden Tor Andrae de İslâm dini ve Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkında geniş çaplı ve uzun süren çalışmalar yapmış, kendi alanında önemli sayılabilecek eserler vermiştir. Müspet ve menfi yaklaşımları olan Andrae'nin bu görüşleri ülkemizde ve İslâm dünyasında zaman zaman söz konusu olmuş ancak topluca ele alınmamıştır. Bu konudaki eksikliği gidermek amacıyla hazırlanan tez çalışmamızda Andrae'nin orijinal eserlerinden hareketle, onun hayatını, çalışmalarını, İslâm'a ve Hz. Muhammed'e dair görüş ve yaklaşımlarını değerlendirmekteyiz.

Tezimiz bir giriş ve altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, oryantalizm, Andrae dönemi oryantalizm, Andrae'nin hayatı ve eserleri ele alınmıştır. Birinci bölümde, Vahiy öncesi Hz. Muhammed, ikinci bölümde ise Hz. Muhammed'in Vahiy Doktrini ve Kur'an, üçüncü bölümde Hz. Muhammed'in dini mesajı ortaya konulmuş, dördüncü bölümde siyasi ve idari faaliyetler ele alınırken beşinci bölümünde şahsiyeti, son bölümde de onun görüş ve fikirleri değerlendirilmiştir. İlk beş bölüm başlıklarına "Andrae'ya göre" ilavesi, başlıkları kısa tutmak için yapılmamıştır. Andrae'den yapılan alıntılarda orijinal metinde saygı ve dua ifade eden; Hazreti, sallallahu aleyhi ve sellem, kerim, radiyallahu anhu ve benzeri kelime ve cümleler yoktur. Bunların tamamı bizim tarafımızdan konulmuştur.

Bu çalışmadan beklenen, Andrae'nin doğuda daha iyi tanınması, eserlerinin istifade edilebilecek yönlerinden yararlanmak, müspet ve menfi yaklaşımlarının tespiti ve akademik bir anlayışla, objektif olarak değerlendirilmesi, ortaya konulması ve ilgililerin istifadesine sunmaktır.

"Tor Andrae'nin eserlerinde Hz. Muhammed" adıyla yaptığımız bu çalışmanın İslâm Tarihi sahasında araştırma yapanlara faydalı olmasını, Müslümanlarla gayrimüslimlerin arasındaki ilişkilerin artması ve düzelmesine katkı sağlamasını ve hergün milyarlarca Müslümanın adını zikrettiği, hayatına ölçü aldığı Hz. Muhammed (s.a.s.)'i daha iyi anlamaya vesile olmasını Yüce Allah'tan temenni ediyorum. Ders döneminden itibaren tez seçimi ve tezin her merhalesinde yardımlarını hiç esirgemeyen tez danışmanım Prof. Dr. İbrahim Sarıçam başta olmak

üzere, Prof. Dr. Mehmet Özdemir, Prof. Dr. İsmail Hakkı Ünal ve İlahiyat Fakültesindeki diğer kıymetli hocalarıma kalbi teşekkürlerimi sunmak üzerime bir borçtur.

Bekir ARMAĞAN  
Ankara, 31 Ekim 2011



## GİRİŞ

### A) Oryantalizm ve Tarihî Gelişimi

Oryantalizm-Din ilişkileri oryantalizmin başlangıcından günümüze kadar iç içe devam edegelmiş, birbirinden ayrı düşünülmesi mümkün olmayan ilişkilerdir. Bu sebeple, tez konumuzun içeriği, bir açıdan İslâm tarihi ve dinler tarihi ile, diğer açıdan da oryantalizm ve onun gelişim süreci, tarihî seyri ile alakalıdır. Bu durum bizi oryantalizmi ele alıp, üzerinde durmaya sevk etmektedir. Oryantalizm ve tarihî gelişimi, oryantalizm-din ilişkileri, oryantalizmin çeşitleri, hedefleri, genelde Avrupa ve Amerika'da, özelde Tor Andrae'nin yaşamış olduğu İsveç'te oryantalizm çalışmaları, bir din adamı ve akademisyen olarak Tor Andrae'nin oryantalizm sahasındaki yerini, katkılarını, hayatı ve eserleri vb. durumları ele almadan tezimizin tamamlanması ve anlaşılması mümkün değildir. Bu sebeple oryantalizmi iki başlık halinde ele alarak, hayatı ve eserlerine de temas edip değerlendiriyoruz.

Oryantalizm, bir düşünce biçimi ve uzmanlık alanıdır. Din, dil, bilim, düşünce, sanat, tarih, gibi alanlarda Doğu dünyasını inceleyen ve Doğu hakkında değer yargıları üreten Batı kaynaklı kurumsal bir faaliyet olarak Türkçede önceleri şarkiyat, sonra doğu bilimi, Arapçada istişrak kelimesi ile ifade edilmiştir.

Oryantalist, Doğu araştırmalarında uzmanlaşmış kişi, Doğu toplumlarının dilleri, kültürleri, tarihleri ve coğrafyaları hakkında bilgi sahibi akademisyen anlamlarında kullanılmaktadır. Bu manalarda İngilizce olarak 1779'da Edward Pococke üzerine yazılmış bir makalede, Fransızca'da 1799'da *Magazine Encyclopedique*'te görülür. Oryantalizmi masum bir akademik merak ürünü olarak değerlendiren bu tanımların dışında söz konusu disiplini Hıristiyan misyonerliği ve sömürgecilikle iş birliği içerisinde değerlendiren görüşler de bulunmaktadır.<sup>1</sup>

Oryantalizmin oluşum süreci içerisinde farklı etkenler söz konusu olmuştur. Bu etkenler şöylece özetlenmektedir: “1) Akademik merak, 2) Kitab-ı Mukaddes

---

<sup>1</sup> Yücel Bulut, “Oryantalizm”, *DİA*, XXXIII, 428.

incelemeleri, 3) Batılıların düşman olarak niteledikleri Müslüman güçlerinin kaynaklarını anlamak amacıyla İslâm'ın temel kaynaklarını tercüme faaliyetleri, 4) Bu iki Konuyla ilgili olarak gelişen filoloji çalışmaları, 5) Batılıların, rakip kabul ettikleri Müslümanlara karşı birliklerini korumak için geliştirilen karalama kampanyaları, 6) Misyonerlik faaliyetleri, 7) Sömürgecilik faaliyetleri.”<sup>2</sup>

Tarihî gelişim süreci açısından bakıldığında oryantalizmi çok eskilere götürmemiz mümkündür. Bu tarih Doğu'nun ve Batı'nın varlığı kadar eskiye götürülebileceği gibi, Batı ve Doğu arasındaki sınırların belirlenmesiyle ve bu sınırları belirleyecek kriterlerin tespiti ile de alakalıdır. Bu da göreceli ve kesinlik göstermeyen bir durumdur. Öte yandan, oryantalizmin faaliyet sahası çok geniştir. Bu sınırlar, Afrika'dan Asya'ya kadar dünya karalarının ve nüfusunun büyük bir bölümünü içine almaktadır. Ancak bizi daha çok ilgilendiren bölümü İslâm coğrafyasıdır. Bu bakımdan tarihî sürecin başından günümüze oryantalist faaliyetlerin bu kısmına ağırlık verilirken oryantalizmin akademik bir disiplin olarak kurumsallaşmasının gerçekleştiği 18.ve 19. yüzyıllardan itibaren biraz daha geniş olarak ele alınacaktır.

İslâm dininin Doğulu Hıristiyanlarla karşılaşması, Hz. Peygamber'in tebliğ başlamasından çok kısa bir süre sonra Habeşistan hicreti vesilesiyle başlamış, Bizans İmparatoru Herakleios'a, Dımaşk Emiri Hâris b. Ebi Şamir'e, Habeşistan Kralı Necaşi'ye gönderilen İslâm'a davet mektuplarıyla, daha sonrada Mute savaşı vb. savaşlarla devam etmiştir. Kısa müddet içerisinde Mısır ve Suriye başta olmak üzere pek çok Hıristiyan nüfusun bulunduğu bölgeler İslâm ile muhatap olmuştur. Bu karşılaşmanın tabîî neticesi olarak İslâm'ı kabul edenler olduğu gibi reddedenler de olmuştur.<sup>3</sup> Bu noktada reddiyelerin yazılmaya başladığını görmekteyiz. O dönemde yazılan bu reddiyelerin ilk ve en önemlisi Yuhanna ed-Dımeşki'nin (ö.750) reddiyesi olarak gözükmektedir.

Müslümanların Avrupa'da, Hıristiyanlarla beraber yaşamaları, İspanya'nın Müslümanlar tarafından fethedilmesini takip eden dönemdedir. Bu dönem, oryantalizm konusunda birikimlere sebep oldu. Bu tecrübenin meyvesi olarak İslâm'ı

---

<sup>2</sup> İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara 2011, s.1

<sup>3</sup> Hakkı Dursun Yıldız ve diğerleri, *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul 1992, I, 498-509; Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1980, I, 309-382.

daha entelektüel bir çerçevede inceleme gayretiyle Cluny Manastırı'nda Muhterem Peter(ö.1156) bir tercüme heyeti oluştururken Ketton'lu Robert'in 1143'te Kur'ân-ı Kerîm'i tercüme ettiğini görmekteyiz. Bu tercüme heyeti, "Cluny Corpus" denilen antolojiyi oluşturdu. Bu antoloji içerisinde Kur'ân tercümesi, bir dünya tarihi (Müslümanların gözüyle), Hz. Muhammed'in hayatıyla alakalı bir kitap ve El-Kindî'ye ait, Müslüman-Hıristiyan tartışmaları bulunmaktaydı.<sup>4</sup>

13. yüzyılda Batı'nın İslâm'a karşı bazı kararlar aldığı fakat bunları icra edecek güçlerinin olmadığı ve daha çok kendi iç çekişmelerine döndüklerini görürken bir önemli örnek göze çarpmaktadır. Bu örnek; Kilisenin ıslahı için İslâm eleştirisiyle ilgilenen John Wycliffe'(ö.1384)dir. Sonraki yüzyıllarda Doğu'yu gezen seyyahlar, Osmanlı Devleti'nin etkileri vb. sebeplerle önceki yüzyıllarda görülen İslâm'a gözü kapalı saldırıların İslâm'ı bir din olarak kabul etmeye dönüştüğü, 17. yüzyıla ulaşıldığında Doğu ile alakalı seyahat notlarının yüzlerle ifade edildiğini konunun uzmanları aktarmaktadır. Geçen süre içerisinde kayda değer pek çok olaylar ifade edilebilir ancak biz bunlardan sadece birini örnek olarak kaydedeceğiz. Bu örnek, Paris'te Pastel adına 1539'da kurulan Arapça kürsüsüdür. Pastel'in İstanbul başta olmak üzere Doğu'dan pek çok elyazması eseri Heidelberg kütüphanesine taşınmış ve bu birikim Batı'da etkili olmuştur. Hollanda'nın oryantalizm çalışmalarının merkez üstlerinden biri olması, 1613'te Leiden Üniversitesi'nin bünyesinde Arapça bölümünün açılmasının arkasından yapılan çalışma ve tercümelemlerden hemen sonra olmuştur.

Avrupa'da aydınlanma çağının başlaması yine oryantalizm açısından önemli bir dönüm noktası olmuş ve Doğu'ya dini olmayan kaygılarla bakılmaya başlanmıştır. *Encyclopedia of İslâm*'ın öncüsü olarak değerlendirilen *Bibliothèque orientale* Paris'te 1697'de ilk baskısı yapılırken, George Sale tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in ilk İngilizce tercümesi 1734'te yapılmıştır. 18. yüzyılda "Doğu despotizmi" kavramı etrafında gerçekleştirilen tartışmalar İslâm'a yönelik fanatizmi geride bırakırken, Hz. Peygamber imajı da yavaş yavaş menfiden müspete doğru gelişmekteydi. Napolyon'un, 1798'de Mısır'ı işgale oryantalistlerle gitmesi,

---

<sup>4</sup> Yücel Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII, 428.

oryantalizm çalışmaları ile sömürgeciliğin beraberliğine bir örnek olmuştur. Artık bu tarihlerden itibaren oryantalizm kurumsallaşma noktasına gelmiştir.<sup>5</sup>

Avrupa'nın pek çok ülkesinde farklı tarihlerde başlayan ve farklı düzeylerde yer bulan oryantalizm, kurumsallaşma süreci ile beraber bütün Avrupa ülkelerinde ivme kazanmış, akademik özelliğe kavuşmuş, dernekleşme sürecine girmiş, tercüme faaliyetleri hızlanırken süreli yayın organları yoğunlaşmıştır. Bütün bunlar olurken Batı'daki teknik gelişmelere, sömürge kazanma hareketlerine, emperyalist emellere, fikir ve düşünce akımlarına paralellik göstermiş ve devamlı olarak bu olgular birbirini tetiklemiştir. Bu gelişmeler, Avrupa'nın Fransa, Almanya, İngiltere, İtalya, İspanya, Rusya gibi köklü imparatorluk gelenekleri olan ülkelerle sınırlı kalmamış; Hollanda, İsviçre, Belçika, İsveç, Danimarka ve benzeri bugün nüfusları ve toprakları küçük ülkelerde bile ciddi faaliyetler oluşmuştur.

Özellikle 19. yüzyılda olmak üzere kurulan dernek ve cemiyetlerin isimleri ve çıkardıkları yayın organlarını, buldukları ülkeleri kısaca şöyle sayabiliriz: Başkanlığını Sacy'nin yaptığı Societe Asiatique Paris'te kuruldu ve 1822'de *Journal Asiatique*'yi yayımladı. 1823'te Londra'da kurulan Royal Asiatic Society, 1834'te *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*'i çıkardı. 1832'de Hindistan'da William Jones ve arkadaşlarının *Asiatic Researches*'i yerini *Journal of the Oriental Society*'ye bıraktı. 1842'de oluşturulan American Oriental Society de bir dergi yayımladı. 1845'te Morgenlandischen Gesellschaft kuruldu ve *Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft*'ı 1847'de çıkardı. Tezimiz ile de yakın ilişkisi bulunan ve Tor Andrae'nin de bazı makalelerinin yayınlandığı, *Le Monde Oriental* Uppsala'da 1906-1919 yılları arasında K.F.Johansson, J.A.Lundell, K.B. Wiklund ve Carl Vilhelm Zettersteen'den oluşan redaksiyon kurulunun çıkardığı dergi, 1928'den 1949'a kadar da Henrik Samuel Nyberg tarafından yayımlandı. II. Dünya savaşından sonra bu dergi *Orientalia Suecana* ismiyle yayın hayatına devam etmiştir.<sup>6</sup>

---

<sup>5</sup> Bulut, a.g.m. s. 429-431

<sup>6</sup> Ahmet Kavas-Faruk Çelebi, "İsveç", *DİA*, XXIII, 415-416; Yücel Bulut, "Oryantalizm", *DİA*, XXXIII, 431-432.

## B)Tor Andrae Döneminde Oryantalizm

Tor Andrae, adından dünyada en fazla bahsedilen İsveç'li oryantalistlerden olması yanında Almanya ve Fransa başta olmak üzere bütün Avrupa'daki oryantizm çalışmalarıyla alakalı bir şahsiyettir. Onun bu alakası hocası ve ilham kaynağı Nathan Söderblom'un Fransa ve Amerika ile olan ilişkileri ve kendisinin akademik çalışmalarının bir bölümünü yaptığı Almanya ile olan ilişkileri sebebiyledir. Eserlerinin neredeyse tamamı Almanca'ya, bir kısmı Fransızca'ya ve bir kısmı da İngilizce'ye kısa zaman içerisinde tercüme edilirken İtalyanca ve İspanyolca tercümeleri de yapılmıştır.<sup>7</sup> Tor Andrae'nin, özelde İsveç oryantizmi ve genelde oryantizmin neresinde olduğunu anlamamız açısından İsveç'de oryantizmin tarihçesi ve durumu hakkında bilgi vermemiz yerinde olacaktır.

Özellikle 11. Yüzyılın başından itibaren Misyonerlik faaliyetlerinin kendini gösterdiği İsveç'de, Hıristiyanlaştırma siyasi yapı ve hukuk alanlarında etkili olmuştur. Hıristiyanlaşanlarla eski inançlarını muhafaza etmek isteyenler arasındaki mücadele 13. yüzyıla kadar zorlu bir şekilde devam etmiştir. 1164 yılında Uppsala mabedinin yıkılması ve burada ilk Hıristiyan piskoposluğunun ihdası ile Hıristiyanlık zafere ulaşmıştır ancak, ülke birliği Kral Waldemar döneminde (1250-1275) temin edilebilmiştir. Danimarka, Norveç ve İsveç'in birleşerek kurdukları Kalmar Birliği (1397-1434) İsveç'in tarihinde önemli bir yer işgal eder. İç karışıklıklardan sonra Kral Gustav Vasa 1523'te tekrar İsveç krallığını kurarak kilise ve ruhban sınıfına baskı uygulamıştır. 1587 yılında Polonya Krallığı'na da seçilmiş bulunan J.Sigismund Sava'nın Katolikliği üstün tutma gayreti İsveç'te mezhep çatışmalarına sebep olarak 1607'de iktidarı kaybetmesiyle sonuçlandı. Danimarka ve Rusya'ya karşı yapılan 30 yıl savaşlarından Avrupa'da güçlü bir İsveç Devleti ortaya çıktı(1630). İsveç bu konumunu 1721'de kaybetti. 1740 yılında Ruslara karşı Osmanlı Devletiyle ittifak yapıldı. Avrupa'da Fransız yayılmacılığı ve devrim fikirlerine karşı oluşturulan cephede yer alan İsveç, Napolyon savaşlarından zararlı çıktı. İngiltere taraftarı olarak toprak kaybetti(1809). İki meclisli parlamentoya izin veren anayasayı oluşturdu(1866). II. Oskar döneminde (1872-1907) radikallerin karşı çıkmasına rağmen Norveç'le birlik sürdürüldü. 1905'te Norveç birlikten ayrıldı. I.ve

---

<sup>7</sup> Bu tercümelemlerle ilgili bilgiler, tezimizin Tor Andrae'nin eserleriyle ilgili bölümünde verilecektir.

II. Dünya savaşlarında bağımsızlığını ilan eden İsveç B.M.ye üye olarak tek meclisli ve sembolik bir krallıkla yönetilmektedir.<sup>8</sup>

Osmanlı-İsveç ilişkilerinden önce, özellikle kutsal yerlere giden hacıları sebebiyle Şarkla ilişkileri olduğu sanılan İsveç'in Osmanlılar ile bilinen ilk resmi irtibatı 1587 yılında meydana gelmiştir. Bu ilişkinin mahiyeti İsveç Kralı III. J.Sigismund'un, III. Murat'tan Polonya tahtına olan adaylığının desteklenmesiydi. Tahta oturan kral durumu bir elçiyle bildirmiş ve Osmanlı Devletini temsilen Turgut Çavuş törene katılmıştır. Daha sonra, siyasi, askeri, kültürel, resmi ve gayri resmi ilişkiler devam etmiştir. Rusların ortak düşman olması sebebiyle ilişkiler oldukça iyi ve çok yönlü görünüm arz ederken, 19. y.y.'ın ilk on yılından itibaren duraklamıştır.

Günümüzde Avrupa'nın nüfus yoğunluğu açısından seyrek sayılabilecek bir ülkesi konumunda olan İsveç'te Resmi dil İsveççe'yi halkın % 90'ı konuşurken, %10'luk Fince ikinci dil durumundadır. Tezimizin gelişen bölümlerinde üzerinde duracağımız gibi halkın büyük çoğunluğu Luteryan<sup>9</sup> olan İsveç'te oryantalizm çalışmalarının tarihi oldukça eskiye dayanır. İsveç'te yapılan İslâm araştırmalarında dil çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Uppsala Üniversitesi'nde 1477'de kurulan Doğu Dilleri Kürsüsünde (Institutionen för Mellanösterns sprak) Arap dili üzerine ilmi çalışmalar 16. yüzyılın sonlarında başlamış ve Arapça 1626'dan, Türkçe ise 1730'dan itibaren ders olarak okutulmuştur. Nathan Söderblom<sup>10</sup> kendisine kadar

---

<sup>8</sup> Ahmet Kavas-Faruk Çelebi, "İsveç", *DİA*, XXIII, 407-408.

<sup>9</sup> **Martin Luther (1483-1546)** tarafından kurulan bir Hristiyan mezhebidir. Kurucusunun ismine atfen bu adı almıştır. Mezhebin temel problemini imanın nasıl kazanılacağı oluşturmuştur. Ahd-i Cedid'in, "Çünkü onda Tanrı'nın adaleti imandan imana keşfolunur; nitekim doğru kişi imanla yaşayacaktır diye yazılmıştır." (Romalılar'a mektup, I/I-17) şeklindeki ifadesi Luther'in iç dünyasında büyük değişikliklere yol açmış ve iman konusunda kesin bir bilgiye ulaştığını düşünmüştür. Onun epistemolojisindeki bu değişim "evanjelik tecrübe" tabiri ile bilinir ve mezhebin teolojisinin özünü meydana getirir. Papalık hiyerarşisine ve endüljansa karşı doksan beş maddelik bildiri Luther'in aforoz edilmesine sebep olmuştur(1521 ). Rahibe Katarina ile evlenerek papazların evlenememesine tepki göstermiştir. Reform hareketini destekleyen prenslerin bildiri İmparator V. Karl Katoliklerin tesiriyle Worms fermanını uygulamaya kalkınca, Reform hareketini destek-leyen prensler bir bildiri ile bunu protesto ettikleri için "Protestan" vasfıyla anılmaya başlandılar. 1555'te imparator, prensler ve reformcular arasında imzalanan Ausburg Din Barışı ile dini bölünme resmileşti ve Protestanlık siyasi irade tarafından tanındı. Pavloscu iman fikrini esas alarak İnsanın kurtuluşunu Kitab-ı Mukaddes'te gören mezhebin; yalnızca kutsal kitap, yalnızca iman, yalnızca rahmet anlayışları sloganlarıdır.

Andrae Tor'un Luteryan olması sebebiyle bu mezhebin görüşleri tezimiz açısından yeri geldikçe ele alınacaktır.(Adnan Aslan, " Luther, Martin" , *DİA*, XXVII, 237-239.)

<sup>10</sup> Söderblom'un hayatıyla ilgili, Andrae'nin hayatı bölümündeki dipnotta geniş bilgi vardır.

dil ağırlıklı çalışmaların yapıldığı ve pek çok meşhur Arab dili uzmanının yetiştiği bu kürsüde ilk olarak dinlerle ilgili araştırmalar yapmak üzere yeni bir bölüm açtı ve özellikle İslâm araştırmalarına ağırlık verildi. Meşhur İslâm araştırmacısı Andrae Tor, onun yanında *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben seiner Gemeinde* (Stockholm 1917; Fransızca'sı Maurice Gauddefroy-Demombynes, *Mahomet, sa vie et sa doctrine*, Paris 1945) isimli teziyle doktor oldu. Lund Üniversitesi'nde İslâm dünyasıyla ilgili araştırmalar 17. yüzyılda Doğu Dilleri Kürsüsü'nün kurulmasıyla başladı. Petrus Holm *Theologie Muhammedanae brevis considerato* adlı tezini burada tamamladı. Türkoloji Bölümü 1924'te ve İslâmoloji Bölümü'nün açılması ise 1942 yılında olmuştur. Bir diğer Doğu Dilleri Kürsüsü de Göteborg Üniversitesi'nde 1898 yılındadır. Stockholm Üniversitesi Doğu Dilleri Kürsüsü ve Umea Üniversitesi Dinî Araştırmalar Kürsüsü de yine oryantalizm çalışmaları yapılan bölümlerdir.

İsveç Devleti'nin halen yurt dışında 1925'te Roma'da, 1948'de Atina'da ve 1962'de İstanbul'da kurduğu üç ayrı şarkiyatçılık merkezi bulunmaktadır. Bunlardan İstanbul'daki İsveç Araştırma Enstitüsü (Svenska Forskninginstitutet i Istanbul) tarihi İsveç Sarayı'nın avlusundaki Dragoman Evi'nde, başta Anadolu arkeoloji araştırmaları olmak üzere sosyal bilimler alanında faaliyet göstermektedir ve pek çok eserler yayınlamıştır. Uluslararası oryantalizm çalışmalarına da açık bir ülke olan İsveç, 1889'da Stockholm ve Oslo'da düzenlenen VIII. Şarkiyatçılar Kongresi ile 1972 yılında Visby ve Stockholm'de düzenlenen VI. Arap ve İslâm Araştırmaları Kongresine de ev sahipliği yapmıştır.

Buraya kadar isimlerinden bahsettiğimiz oryantalistlerin dışında sayabileceğimiz bazı oryantalistler ve çalışmaları da şunlardır: Carl von Linne (ö.1751), Sveno Jonae Westrogothus, Olof Celsius, Carl Aurivilluus, Anders Svanbory *Övningar i arabiskan* (Uppsala 1802), J.T.Nordling, Herman Napoleon Almkvist, Carl Vilhelm Zettersteen, Tryggve Kronholm, Henrik Samuel Nyberg (Andrae Tor'un yakın arkadaşı) Muhyiddin İbnu'l Ârabi'nin üç ayrı eserinden hazırladığı *Kleinere Schriften des Ibn al-Arabi* (Leiden 1919)'nin yazarı, Johannes Kolmodin, Emanuel Morbeck, Geo Widengren (Andrae Tor'un biyografisini yazmıştır), O.E.Lindberg (Hz. Muhammed hakkında çok konferans vermesiyle de

tanınır), Arap asıllı Amir Attia, Bayan Kerstin Eksell *Analytic Genitive in the Modern Arabic Dialects* (Göteborg 1980), J. Adam Tingstadius (ö.1827) Kur'ân-ı Kerîm'i kısmen İsveççe'ye çevirirken, Carl Johann Tornberg 1874 ve Carl Vilhelm Zettersteén 1917'de Kur'ân-ı Kerîm'in tamamını tercüme ettiler. Ignatius Mouradgea d'Ohsson *Tableau general de l'Empire otoman* (Paris 1788-1824) isimli Türklerle alakalı yedi ciltlik eserin sahibidir. Andrae Tor başta olmak üzere pek çok oryantalistin makaleleri yukarıda yayın tarihlerini verdiğimiz süreli yayın organı *Le Monde Oriental*'da yayımlanmıştır.<sup>11</sup>

Tor Andrae'nin akademik çalışmaları takriben 20. yüzyılın hemen başında başlamaktadır. Bu sebeple onu bu yüzyılın oryantalisti olarak değerlendirmemiz uygun olacaktır. Genel olarak bu yüzyılda dünyadaki oryantalizm çalışmaları zirve noktasında ve olgunlaşmış durumdadır. Kurumsallaşma ve altyapı oluşturulmuş, genel olarak bütün Avrupa devletlerinin oryantalist çalışmaları sömürgecilik ve ekonomik sebeplerle desteklenmekte, üniversitelerde enstitü ve araştırma merkezleri düzenli ve verimli bir çalışmalar sergilemektedir. İsveç'te ise bütün dünyadaki bu gelişmelere paralel bir durum yaşanmaktadır.

Uppsala'da bulunan Doğu Dilleri Kürsüsü, 1874 yılında Sami Dilleri Kürsüsü'ne dönüştürüldüğünde bir Arap Dili uzmanı olan J.T.Nordling bölüm başkanı olarak görevini sürdürmeye devam etmekteydi. Öğrencileri Herman Napoleon Almkvist bu alanda modern eğitime ağırlık verirken Carl Vilhelm Zettersteén Arapça'yı İbranice için yardımcı dil olmaktan kurtarmıştır. 1879'dan itibaren bölüm başkanlığını Esaias Tegner Fils, Alex Moberg, Sven Dederling, Gösta Vitesdam ve Eski Ahid ile Kur'ân-ı Kerîm uzmanı Tryggue Kronholm yaptı.1901 yılından itibaren Nathan Söderblom'un Uppsala üniversitesinde önemli çalışmalar yaptığını görmekteyiz. Buradaki Hıristiyanlık Bölümünün başkanı olmasıyla beraber dil ağırlıklı çalışmalarda yapan Söderblom, dinlerle ilgili araştırmalar yapmak üzere yeni bir bölüm açarak özellikle İslâm'a ağırlık vermektedir. Söderblom'un kendisi 1912'de Leipzig'te Dini Çalışmalar Profesörü olurken Uppsala'da da Andrae Tor onun yanında *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*'sinin yazarı doktor oldu. Andrae Tor ve arkadaşı Henrik Samuel Nyberg, 1913'te İsveç'e bir dizi konferans vermeye gelen Ignaz Goldziher'in etkisinde kalarak beraberce

---

<sup>11</sup>Ahmet Kavas-Faruk Çelebi, "İsveç", *DİA*, XXIII, 415-417.



Arap-İslâm kültürü üzerine bir çalışma alanı meydana getirdiler. Burada ele aldıkları konular Siyer, İslâm Tasavvufu ve Mu'tezile üzerine olmuştur.<sup>12</sup> H.S.Nyberk, İslâm Dini hakkında pek çok eserler vermiş ve geniş halk kitlelerine hitap etmiştir. Morbeck'in çalışma alanı özellikle Beyrut bölgesindeki Arap lehçeleri ve klasik Arapça'nın fiil yapısı üzerinedir.

Jan Hjarpe de Geo Widengren'in öğrencisi olarak önemli çalışmalar yapmıştır. Zettersteén'in etkisiyle şarkiyat çalışmaları daha fazla metin neşrine dayanırken yerine geçen öğrencisi Nyberg metin yorumuna ağırlık vermiştir. Onun öğrencilerinden Christopher Toll, Nathan Söderblom'un torunu Eva Riad ve Harris Birkeland da XX. yüzyılda İsveç'in önde gelen oryantalistlerindendir.

### C) Tor Andrae'nin Hayatı

Tor Andrae, Siyer yazarı oryantalistler içerisinde önemli bir şahsiyettir. Onun hayatı ve eserlerini ele aldığımız bu bölümde biyografisini verirken genellikle Annemaria Schimmel'in "*The Encyclopedia of Religion*" (Din Ansiklopedisi) da bulunan ve Andrae'nin hayatı ve eserlerini ele alan ansiklopedi maddesinden ve Geo Wigendren'in *Andrae Tor Biyografisi*'nden istifade edeceğiz.<sup>13</sup> Schimmel'in ve Wigendren'in yazdığı bu biyografilerde görüldüğü gibi Andrae, pek çok çalışmalara imza atmış, tarihçiliği ön plana çıkmış, özellikle dinler tarihi ve dini psikoloji

---

<sup>12</sup> G.Widengren. *The University of Uppsala, The History of Religions in Swedish Universities*, Uppsala 1970, s.3-6; Ahmet Kavas-Faruk Çelebi, "İsveç", *DİA*, XXIII, 415; Andrae, Tor. J.E., *Nathan Söderblom Biyografisi*.Uppsala, 1931-1938

<sup>13</sup> *The Encyclopedia of Religion*, I, 271-272, Andrae, Tor maddesi, Annemaria Schimmel. Mircea Eliade Yayınevi. New York 1987; *Andrae Tor Biyografisi*, Geo Widengren, Uppsala 1947.

<sup>13</sup> **Geo Widengren (1907-1996)** *Andrae Tor Biyografisinde* yazarı olan Geo, 20. yüzyılın en meşhur dinler tarihçisi oryantalistlerinden biridir.1907 yılında İsveç'in başkenti olan Stockholm'de doğmuştur. O, genç yaşlarından itibaren bütün hayatını İsveç Üniversiteleri'nde araştırma ve öğretime adanmış ve Uppsala Doğu Bilimleri okulunu uzun yıllar yöneten Henrik Samuel Nyberg (1889-1974)'in idareciliğinde İran ve Semitik dil ve dinleri üzerine çalışmalar yapmıştır.1936'da mezun olur olmaz "*Dini bir doküman olarak Akkad ve Hıbrü matemlerinin ilahileri*" başlığı ile doktarasını tamamladı ve tezi basıldı. O'nun kariyerinin başlangıcından beri en önemli kitabı; *Eski İran'da Yüksek Tek Tanrı İnancı* İsveç İran Çalışmaları Okulunun en etkili monografisidir. Widengren, Uppsala Üniversitesi Dinler Tarihi bölümüne Profesör olarak 1940'tan 1973 yılına kadar hizmet etti. Bu dönem içerisinde Nyberg, Andrae Tor, Richard Reitzenstein ve Raffeele Pettazzoni'nin eserleri üzerine çalışmalar yaptı. Genelde onun kitaplarının konuları savaşlar arası dönemlerde dinler tarihi etkin paradikmalarının konu, motif ve varsayımları üzerine olmuştur. Onun, *World of Religion* (1945)adlı eseri, Yakın ve Uzakdoğu'da filoloji, tarih, arkeoloji ve etnoloji sentezlerine ilham kaynağı olmuştur. (*Encyclopedia of Religion* 2005)

üzerinde yoğunlaşırken Hz.Muhammed (s.a.s) hakkında ihtisaslaşmış ve bu konuda orijinal fikirler ortaya koymuştur.

Andrae'nin eserleri genel olarak dinler tarihi ile ilgilidir. Bu sahada yaptığı çalışmaların ve yazdığı eserlerin büyük bölümü İslâm Tarihi ve özellikle Hz. Peygamberin hayatıyla ilgilidir. Bu eserlerinden en önemli pek çoğu elimizde olup, birisi tarafımızdan Türkçeye çevrilmiştir. Bu ve diğer konulardaki eserleri hakkında ayrıntılı bilgi eserleri başlığı altında bu bölümde verilecektir.

Dinler Tarihcisi ve İsveç Luteryan Kilisesi'nin Piskoposu olan Tor Julius Efraim Andrae, Hevna'da Protestanlığa hizmet eden bir ailede 9 Temmuz 1885 te doğdu. Tahsil hayatına ilkokul, Ortaokul ve Liseyi tamamladığı Linköping'te başladı. Daha sonraları elde edeceği akademik kariyerine 1903'te, Uppsala'da Humanities (konusu insan olan ilimler) bölümünde ilk adımını atarak Arapça'da olduğu kadar Hıbruca'da da söz sahibi oldu. O, İnsan Bilimlerindeki mezuniyetinden sonra İlahiyata dönerek 1909'da onun üç abisi gibi kilisenin hizmetine girerek adaylığını (papazlık) aldı. Bu görev, onun çalışma hayatının başlangıcıdır.

Andrae, İlahiyat çalışmaları sırasında İslâm Peygamberi üzerine çalışan ve kariyerini şekillendiren Nobel ödüllü akademisyen ve din adamı Nathan Söderblom'dan<sup>14</sup> ciddi bir şekilde etkilenecek hayatının her safhasında onun

---

<sup>14</sup> **Lars Olof Nathan Söderblom (1866-1931)** İsveç'li Akademisyen ve Piskopos. Söderhamn Belediyesine bağlı bugün Trönö denilen köyde bir rahibin oğlu olarak dünyaya geldi.1883 yılında Uppsala Üniversitesine başladı. Önceleri papaz olmak istememesine rağmen babasının yoluna devam etti. Yunanca, Hıbruca, Arapça ve Latince dillerinde karşılaştırmalı çalışmaları sebebiyle teolog oldu.1892-1893 yıllarında Uppsala üniversitesi öğrenci birliğinin başkan yardımcılığını yaptı.1893 yılında ABD'yi ziyaret ettikten sonra papazlık görevine başladı.1894-1901 yılları arasında Paris'te papazlık yaptı. Burada Dinler Tarihi ve Tarih Öncesi Klasik Çağlar Dilleri üzerine çalışarak Sorbon Protestan Fakültesinde ilk yabancı olarak doktorasını tamamladı.1901-1914 yılları arasında Uppsala'da teolog olarak çalıştı.1912 yılında Leipzig Üniversitesinde Dini Çalışmalar bölümünde Profesör oldu. 1914 yılında Piskopos seçildi.I. Dünya savaşında bütün Hıristiyan liderleri barış ve adalet için çalışmaya çağırdı.1920 lerde Onun liderliğindeki "Life and Work"(hayat ve çalışma)hareketi, Ekümenik hareketinin başlıca kurucusu olmasına öncülük etti.Bu hareket, İngiliz-İsveç ortak hareketidir.1925 yılında "Life and Work" hareketini Stockholm'de toplayarak Anglikan,Protestan ve Ortadoks Hıristiyanlarla beraber Ekümeniklik için gayret sarfetti.Onun bu hareketine Katolikler(Roma) karşı çıktılar.O, kilisenin birinci derecede görevinin insanları İncil'e çağırmak olduğuna inanıyordu.Bunun sosyal hayat için İsa'nın görevi olduğunu söyleyen Soderblom, Teologikal Liberalizm ve Bağlantısız Kilise hareketine inanıyordu.Bir Luteryan olarak Martin Luter'in hayatı ve fikirleri üzerine yazılar yazdı.O, İngiliz Ekümenik George Bell'in yakın arkadaşıydı.Anglikan Azizlerinden kabul edilen Soderblom, Hıristiyan Birliğine katkısı sebebiyle 1930 yılında Nobel Barış Ödülüne layık görüldü.O, "Maddelanden"de yazarlık yaptığı beş yıllık sürede yazdığı 700 makale ile beraber Dinler Tarihi, Din Psikolojisi ve Din Felsefesi üzerine pek çok eser ve makaleler yazdı.1931 yılında öldüğünde on yıllık İsveç Akademisi üyesi, onyedili yıllık İsveç Kilisesi Piskoposu idi ve Uppsala Katedraline defnedildi.(Bk.Andrae, Tor J.E.,*Nathan Söderblom*

etkilerini üzerinde taşıdı. Andrae, Dinî Psikolojiye ilgi duyarak “Muhammed’i peygamber yapacak” ilahî çağrı problemini ele aldı. O’nun ilk adımı Ignaz Goldziher’in<sup>15</sup> yol göstericiliğinde Arap Edebiyatı oldu. Genç ilahiyatçı önce Delsbo ve daha sonra da Gamla Uppsala’da kiliseye hizmet ederken bazı zamanlarını da 1915 te Berlin’de Arapça el yazmalarını okumaya harcıyordu. Burada kendisine Prof. Dr. J.A.Landell’in ve özellikle Arapça konusunda arkadaşı Cand. Phil. H.S Nyberg’in yardımcı olduğunu görmekteyiz.<sup>16</sup>

O’nun bu yoğun çalışmalarının sonucu “*Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde* (Stockholm-1917)” [Ümmetin İnanıcı ve Öğretileri Çerçevesinde Muhammed] kitabı oldu. İlk defa olarak Muhammed saygısı, Müslüman dindarlığı ve mistik teorisinin gelişmesi, ikna edici berraklığı ile görülüyordu. Andrae’nin araştırmadaki ustalığının ilk delili olan bu kitap, nasıl ve niçin Muhammed “kendisine vahiy gelen bir kul” iken; kainatın ekseni ve mükemmel kişisi oluş probleminin çözümünü sağlayan günümüze kadar en iyi ve aynı zamanda eşsiz kanıtıdır.

Andrae, yirmili yılların başlarında ideal bir dinî toplum oluşumunu gösteren İsveç Kilisesi ile derin ilgili yazı ve hitabeleri sebebiyle 1921’de Th.D. ile ödüllendirildi. O, daima Hıristiyanlığın en mükemmel din olduğunu vurguladı. Sonuç olarak, O ilmî araştırma metodlarıyla kanıtlanmayan çalışmaların doğru sonuca ulaşmayacağını kabul etmiştir.

---

*Biografisi*.Uppsala, 1931-1938; Charles J.Curtis, Söderblom, s.44-46; Bell, George K.A.*The Stockholm Conference*, 1925 London-Oxford Ün.Press, 1926 )

<sup>15</sup> **Ignaz Goldziher (1850-1920)**Yahudi göçmen bir aileye mensubdur. Küçük yaşlardan itibaren Yahudi eğitimi almıştır.Budapeşte, Berlin ve Leipzig Üniversitelerine devam ederek İbraniceden sonra Türkçe, Arapça, Farsça ve Sami filolojisi dersleri aldı.Yahudi teologu Abraham Geiger ve Moritz Steinschneider ile tanışarak eserlerini inceledi.1870 yılında Berlin Üniversitesinde Kitab-ı Mükaddes’in 13. Yüzyılda Arapça yazılmış bir tefsiri üzerine doktora tezini verdi.Leiden ve Viyana’da Arapça yazmalar üzerine çalıştıktan sonra 1872 yılında Budapeşte Üniversitesi’nde Arap Filolojisi doçenti oldu.Mısır, Suriye ve Filistin’de araştırmalar yaptı.Geiger’in etkisi ile İslâm’ı ve ilk dönem İslâm tarihini Yahudilik ve Hıristiyanlığın etkileri ve daha sonra da diğer kültürlerin etkisi yönünden incelerken hadisler üzerine yoğunlaştı.İslâm’ın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan alınma bir din olduğunu, Hz.Muhammed’in toplumsal bir reform için yola çıktığını kabul ederek hadisleri ve diğer toplumsal olayları bunun delili olarak görmektedir.Goldziher, yedi yüzü aşkın kitap ve makale kaleme almıştır. *Die Zahiriten*, Leipzig 1884; *Muhammedanische Studien*, 1889-1890; *Abhan -lungen zur Arabische Philologie*, I-II, Halle 1896-1899; *Vorlesungen über den Islam*, Heidelberg 1910; *Die Richtungen der Islamischen Koranauslegung*, Leiden 1920; *TagEbûch*, Leiden 1978. Onun bazı eserleridir.(Bk. İbrahim Sarıçam, Mehmet Özdemir, Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara 2009, s. 531-532).

<sup>16</sup> *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*, [Ümmetin İnanıcı ve Öğretileri Çerçevesinde Muhammed ] s.3-4. Stockholm 1917

Andrae, 1923 sonbaharında Stockholm Üniversitesinde Dinler Tarihi üzerine bir konuşmaya davet edildi. Onun sunumu mistik tecrübelerin psikolojisi hakkında idi ki, dinin bütün seviyelerinin üzerine müstesna tecrübelerin ortada olduğunu tesbit etti ve 1926'da "*Mystikens Psykoloji* [Gizemli Psikoloji] olarak basıldı. Aynı yıl "*Der Ursprung des İslâm und das Christentum*" [İslâm'ın ve Hıristiyanlığın Kaynağı] ortaya çıktı ki; Andrae' nin favori konularından biri olarak Suriye Hıristiyanlığı'nın İslâm'ın ilk yıllarının şekillenmesinde baskın etkisini ele alan bir çalışmaydı. Onun dikkati çektiği bu baskı İslâm'ın ilk yıllarındaki dini akımlarda âşikar olduğunu konu alan "*Zuhd und Mönchtum*" [Zühd ve Ruhbanlık] idi. Bu makalesi *Le Monde Oriental*'de 1931'de yayınlanmıştır.

Onun Profesör olarak yaptığı açılış konuşması Stockholm'da 1927'de idi. Andrae'nin Dinler Tarihi ve Dinler Krizleri ile tarih boyunca inananlarla inanmayanların arasındaki boyutları tartışması onu, "*Problem of Religious Propensity-Die Frage der Religiösen Anlage*" [Dinlerin Problem Eğilimi] Uppsala 1932'yi yazmaya yönlendirdi. Onun sunumunda o, Dinler Tarihinde "ilkel dinler" olarak bildiğimiz karışıklığı "orijinal dinler" gerçeğini vurgulayarak tamamiyle evrimci akımları reddetti.

Andrae, Uppsala'da 1929'da Dini Araştırmalar Profesörü oldu ve devam eden yıllarda iyi bilinen kitaplarını yayınladı. Başlıcası; "*Muhammed; Hans Liv och Hans Tro-Muhammed; The Man and His Faith*" [Muhammed; Hayatı ve İnanıcı] idi, Stockholm 1930. Çeşitli dillere çevrilen bu kitap hala daha standart bir çalışma olarak İslâm Peygamber'ine yoğun psikolojik yönelişleri oldukça takdir edilen bir kitaptır.

Andrae'nin hocası ve arkadaşı Piskopos Söderblom'un 1931'de ölümü onun güzel ve derin etkileyici "*Söderblom Biyografisini*" yazmasına sebep oldu. Uppsala, 1931. Ertesi yıl İsveç Akademisine seçildi ve Olaus-Petri-Stiftels Müfettişi olarak gelecek yıllarda din tarihçilerini Uppsala'ya davet etme fırsatını ele geçirdi. Onun sunduğu monografi yüksek rutbeli tarihçi olarak gösterdiği İsveçli İlahiyatçı ve Tarihçi Georg Wallin (ö.1760) idi.

Andrae, 1936 da kendi bölgesi Linköping'ten İsveç Hükümeti adına kısa bir dönem Kilise İşleri Bakanlığı yapacağı göreve seçildi ve hayatının son dokuz yılını

burada geçirdi. O, 1946 Ocağında yılbaşı arafesi Tanrıya ve sonsuzluğa olan sarsılmaz imanını vurguladığı vaazını yaptıktan sonra vefat etti.

Andrae, İsveç Kilisesine ve Hristiyan inancına olduğu derin sevgisi kadar yabancı dinleri de takdir edebilmiştir. Andrae, tamamiyle legalist (katı) bir askeri birlik dini olarak çoğu kez yerilen İslâm'ın, aslında ilahi inayetin sırlarını çok iyi bildiğini, çünkü Tanrının kendini diğer dinlerde olduğu gibi İslâm'da da ortaya çıkardığı görüşünü -Söderblom'un görüşü- göstermekle özellikle ilgilenirdi.

Andrae'nin; "*I Myrtentradgarden - In the Garden of Myrtles*"[Mersin Ağacı Bahçesinde] isimli kitapçığı, ölümünden sonra 1947 de basıldı ki o, sufi akımının ilk dönemlerinde kavranılması ve aşkının taslağını çiziyordu. Andrae'nin içinde ölümsüzlük ve sonsuz hayat problemini ele aldığı çalışmaları "*Det Osynligas Vörlä*"(Uppsala 1934) etkileyicidir ki; Bunların içinde O, şayet sonsuz hayat gerçek hayatsa bu hayat durgun olamaz, aksine ruhun sürekli gelişimini ima etmelidir diye inanır.<sup>17</sup> Andrae'nin ölümden sonra bitmeyen hayat inancı onun kendi dininin dinamizminin sonucudur ki bu dinamizm onu gnostik (bilinirci) dinlerin bütün şekillerini sevmemeye yönlendiriyordu. Çünkü o, çok intellektualistik (anlıkcı) hissediyordu.

Andrae'nin kitapları, dini yaşantının psikolojik köklerinin iyi anlaşılması ile dini kişiliğe saygının birlikte oluşturduğu kaynakların derin çalışmalarının meyveleridir. Bunun yanında onlar tarz olarak mükemmeldir. Onun İslâm araştırmalarına katkıları özellikle İslâm toplumunda peygamberin ruhi rolünün daha iyi anlaşılması ve İsveç Kilisesine yaptığı yoğun hizmeti onun hayatının ve eserinin en göze çarpan iki yüzüdür.

#### **D) Eserleri**

Andrae'nin belli başlı on civarında eseri bilinmektedir. Bunların tamamına yakını O hayatta iken basılmıştır. Bir kısmı da makale olarak *Le Monde*'de yayınlanmıştır. Bazıları tezimiz açısından daha fazla önem arzeden bu eserlerden özellikle ikisi; "*Muhammed; Sein Leben und Sein Glaube*" ve "*Die Person*

---

<sup>17</sup> Lotze ve Eucken ile Pakistanlı-Müslüman Filozof Muhammed İkbâl'in 1928 de ifade ettiği görüşlerdir.

*Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*” Onun en özgün ve sahasında önemli yer tutan eserleridir.

Yukarıda adı geçen bu iki eser üzerinde daha detaylı olmak üzere eserlerin tamamı hakkında bu bölümde bilgi vermeden önce eserlerin topluca bir listesini vermek faydalı olacaktır:

1) *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*, [Ümmetin İnanç ve Öğretileri Çerçevesinde Muhammed] Stockholm 1917.

2) *Der Ursprung des Islâm und das Christentum* [İslâm’ın ve Hıristiyanlığın Kaynağı] 1926.

3) *Mystikens Psykoloji* [Gizemli Psikoloji] 1926.

4) *Muhammed; Hans Liv och Hans Tro; Muhammed; The Man and His Faith* [Muhammed; Hayatı ve İnanç] Stockholm 1930.

5) *Zuhd und Mönchtum* [Zühd ve Ruhbanlık] *Le Monde Oriental*, 1931.

6) *Die Frage der Religiösen Anlage; Problem of Religious Propensity* [Dinlerin Problem Eğilimi] Uppsala 1932.

7) *Det Osynligas Vörlid; Die Letzten Dinge*, Uppsala 1934.

8) *Biography of Söderblom* [Söderblom’un Hayatı] Berlin 1938.

9) *I Myrtentradgarden Studier i sufisk mystik*; In the Garden of Myrtles [Mersin Ağacı Bahçesinde] 1947.

10) “*Die Legenden von der Berufung Muhammeds*” [Muhammed’in Göreve – peygamberliğe - Çağrılışının Hikayeleri] *Le Monde Oriental*, 1912.

## **1. Dinler Tarihi - İslâm Tarihi ve Hz. Muhammed (s.a.s) ile İlgili Eserleri**

### **a) Hz. Muhammed’(s.a.s) in Hayatı ve İnanç ile İlgili Eseri**

#### **Eserin basımı ve Çevirileri**

Bu eser, “*Muhammed; Hans Liv och Hans Tro-Muhammed*” adıyla İsveç dilinde 1930 yılında Stockholm’de basılmıştır. Kitabın Almanca adı “ *Muhammed; Sein Leben und Sein Glaube*” olup, Almanca baskısı Goettingen’de 1932 yılında Vandenhoeck ve Ruprecht tarafından yapılmıştır.

Bu kitabın dünyada en çok bilinen çevirisi Goettingen 1932 nüshasından “*Muhammed; The Man and His Faith*” adıyla Theophil Menzel tarafından İngilizceye çevrilen ve ilki 1936, ikincisi 1956 yıllarında olmak üzere New York’ta basılan tek İngilizce nüshasıdır. İspanyolca ve İtalyanca çevirileri de görülmüştür.<sup>18</sup> Türkçeye tercümesi<sup>19</sup> yapılmış olup henüz basılmamıştır.

Kitabı İngilizceye çeviren Theophil Menzel, Eden Theological Seminary (İlahiyat Fakültesi)’de tamamladığı bu tercümeyle şöyle takdim etmektedir; “Bu çalışma, Hz. Muhammed’in hayatının apolojiye ihtiyaç bırakmayan, ilerletilmiş çalışmasının mükemmel basımıdır. Bizim ulaştığımız bu adımla Onun kişiliğine birkaç on yıl öncesinde elde edilmiş, anlaşılabilir ve ölçülebilir başarılarına yönelmemiz mümkündür. Ümit edilen odur ki; bu çalışma dinler tarihi öğrencilerinin, biyografi severlerin ve İslâm’a bağlı olanların hoşuna gidecektir.” Gerçekten de esere gösterilen ilgi bu üç grup insanın da hoşuna gittiğini göstermektedir. Menzel, kitaptan ve tarzından etkilendiğini şöyle ifade etmektedir; “Bir dinler tarihi hocası olarak son araştırmaların ana meyvelerini basit ve başlıca iki tarzda Profesör Andrae’nin takdimindeki nadir kabiliyetinden etkilendim. Bilgine yaraşmayan, acı verici görülen İslâmi terimlerin hecelenme tekniklerinden kaçınmakla beraber mümkün olduğu kadar bilinen kullanımlarını sağlayıcı bir sistem oluşturdum.”<sup>20</sup>

Bu esere gösterilen ilginin bir göstergesi de yayınlandığı tarihten hemen sonraki yıllarda birçok dile tercüme edilmesidir. Menzel’de bu tercümeyle bizzat yararlanırken ve kendisini teşvik eden ayrı üniversitelerden dört akademisyene teşekkür ederken bunu da bir şekilde göstermiş olmaktadır; “Temmuz 1933’te, Kolombiya Üniversitesi Profesörü Arthur Jeffery tarafından hazırlanan bu cildin 4. bölümünün bir tercümesi “*The Moslem World*” tarafından Kahire’de basıldı. Bu tercümeyle kullanma izni veren “*The Moslem World*”e gerçekten minnettarım. Kitabın değiştirilen bu doğru yazılımı onun kalan kısımlarıyla uyumunu sağladı. Princeton’dan Profesör Samuel Zwemer’e, Profesör Arthur Jeffery’e, İndiana Üniversitesinden Profesör Daniel S. Robinson’a, New York Union Theological Seminary (Birleşik İlahiyat Fakültesi)’den Profesör Reinhold Niebuhr’a ve

<sup>18</sup> Andrae, Tor, *Mohammed The Man and His Faith*, Translated by Theophil Menzel, London 1936,s.5

<sup>19</sup> Bu tercüme,Tuncay Günaydın ile birlikte tarafımızdan İngilizce nüshasından yapılmıştır.

<sup>20</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 5

basımcılara verdikleri yardım ve cesareten dolayı şükranlarımı ifade etmek istiyorum.”<sup>21</sup>

### **Eserin Muhtevası**

Eser, bir giriş ve yedi bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Buda ve İsa (a.s) dan ve bu dinlerin ortak yönlerinden bahseden Andrae, daha sonra Hz. Muhammed (s.a.s)’in hayatına değinmektedir. Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi dünya dinlerinden olan İslâm’ın gelişme tarihini mukayese etmekte ve İslâm’ın daha açık ve net bir tarihe sahip olduğunu açıkça ifade etmektedir. İslâm’ın özellikle Hıristiyanlıktan ve bilhassa Suriye Hıristiyanlığı’ndan etkilendiğini söylerken bazı orijinal ritüel ve görüşlere de sahip olan İslâm’ın Batı tarafından önyargılı bir şekilde yargılandığını da tespit etmektedir.

Birinci bölüm; Muhammed Döneminde Arabistan başlığını taşımaktadır. O dönemde en yaygın inanç şekli olan putperestliği ve oluşumunu, meşhur putları, Hacerulesvedi, o bölgenin coğrafi durumunu, Kâbe’nin kutsallığını, Zemzem kuyusunu, kurban anlayışı ve akika, tavaf, Safa-Merve, hac, Arafat, Müzdelife, Mina gibi kutsallığı olan durum ve yerler ile bunların İslâm Dini ile ilişkilerini ele almıştır. Putperestliğin Romen ve Yunan mitolojisi ile cahiliye Araplarının mukayese ve ilişkileri; özellikle Lat, Menat ve Uzza’nın mitolojideki benzerleri ile kıyası, Hz.Peygamber döneminde Halid b. Velid’in bazı putları yıkması anlatılmıştır.

Garanik olayı, üç meşhur putla ilişkilendirilerek bu bölümde ele alınmakta, konuyla ilgili İbn Sa’d rivayeti, Caetani’nin görüşü, Hz. Peygamber’in sözde müşriklerle arabuluculuk gayretleri! ve benzeri yorumlarla ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Kur’ân-ı Kerîm’in tarihî olaylara bakışı, ilk dönem Müslümanlarının Kur’ân yorumları, Kur’ân-ı Kerîm’de ve önceki dönemlerdeki Allah inancı ve Allah kelimesinin kullanılır olması, Allah inancının tekamülüyle ilgili Wellhausen’in görüşleri, Allah inancında Yahudi ve Hıristiyan etkisi anlatılmaktadır.

Hız. Peygamber’in, dini kendi planladığı, din kuruculuğu, tevhid ve teslis inançları bağlamında cahiliyenin kutsallarını kutsal sayma eğilimi, ruh, cin, ilham, kahin ilişkileri ele alınırken, vahyin mahiyeti, seci’ ve müşriklerin Hz. Peygamber’i mecnun olarak tavsif etmeleriyle bu bölüm son bulmaktadır.

---

<sup>21</sup> Andrae, *Mohammed...* s.5-6



İkinci bölüm; Çocukluğundan Nübüvvete Hz. Muhammed başlığını taşımaktadır ki; Hz.Peygamber'in, peygamberlik öncesi hayatının güvenilir bilgilere dayanmadığını, doğum tarihi ile ilgili ihtilafları, Fil olayı ve yılını, Habeşistan hicretini, hicri takvim ve kameri takvimi anlatarak Hz. Peygamber'in soyu, dedesi Abdülmuttalib'in rüyasını, oğullarını, Zemzem kuyusunu, Hz.İsmail'i, Hz. Peygamber'in babası Abdullah ve annesi Âmine'yi ve hamileliğini, Abdullah'ın ölümünü, Ahmet isminin Hz.İsa tarafından kullanıldığını, meşhur kimselerinin doğumlarında harukalede olayların hep anlatıldığını, Yahudilerin doğumu hissettiklerini, Hz. Peygamber'in süt anneye verilmesini, kalbinin yarılması ve buna benzer batıl dinlerde de olayların vuku bulunduğunu anlatmaktadır.

Hz. Peygamber'in beş yaşına geldiğinde kaybolmasını, altı yaşında iken annesini kaybetmesini, anne ve babasının manevi durumlarını, Abdülmuttalib'in ölümü ve Ebû Talib'in Ona ihtimamını, beraber ticari yolculuklarını ve Bahîrâ olayını ve bu yolculukların Onun üzerindeki etkilerini, Hz. Peygamber'in Hıristiyanlık yorumlarının eksik olduğunu, Ebû Talib'in koruyuculuğunu ve iman etmeyişi ve Basra Okulunun bu konuda farklı yorumu olduğunu açıklar. Yirmi beş yaşında Hz. Peygamber'in Hatice ile ticaret ve evliliğini, Hz.Hatice'nin eşler arasındaki yerini, Vahyin yaklaştığı dönemlerdeki olayları ve Hz. Peygamber'in tahannüsünü Suriye Hıristiyanlığı ile ilişkili bir şekilde ele alır.

Kitabın ilk vahiylerle bakışı İbn İshak rivayetiyle vahyin gelişini mukayesesini, İbn İshak, İbn Sa'd ve Buhârî'yi bu vesile ile değerlendirmesi, vahyin geldiği andaki psikolojik durum, bu anın diğer dinlerde de görüldüğü, Kur'ân-ı Kerîm'de vahiy ile ilgili ayetler ve yorumları, ilk sure ihtilafı, Hz. Peygamber'in vahiy konusunda samimi olduğu, vahyin çeşitleri, Hz. Peygamber'in muhatap olduğu vahiy ve geliş tarzları, Miraç olayı yorumu, sara ile ilgili yorum ve bunu bir hastalık olup olmadığının tartışması ile bu bölüm de sona ermektedir.

Üçüncü bölüm; Hz. Muhammed'in Dini Mesajı başlığını taşımaktadır. Burada son güne, hesap ve ceza gününe, Hz.Peygamber'in kıyamet günü tasvirine, Hıristiyan vaizlerle Onun kesiştiği noktanın bu olduğuna, Mekke'li müşrik tüccarların Onu anlayamadığına, özellikle Kur'ân'ın ilk surelerinin bu mesajı taşıdığına, Hz. Peygamber'in mesajı plansız ve doğal bir şekilde verdiği, adil yargılamaya, Hz. Peygamber'in ve meleklerin şefaatine, Cehennem tasvirinin

Hıristiyan ve Budist'lerin işkence tasvirinden çok hafif olduğuna, Cennet tasvirine, huri ve gılmanlara, nimetlere temas edilmektedir. Cennetin yerinin bildirilmemesi, ruh ve bedenle bulunulup bulunulmayacağıının açık olmaması tenkit konusudur. Kabir hayatı, sekeratü'l-mevt, şehitlerin durumları, Allah ve Ahiret inancının dinin temelini oluşturduğu, dindar kişinin ruh hali, korku ve dindarlık ilişkisi, Hıristiyanlarla özellikle Protestanlarla dünya hayatının boşluğu hususunda mukayese, dünya- ahiret dengesi, sekülerizm konuları tartışılmaktadır.

Allah'ın gücü ve sıfatları, külli ve cüzi irade, kader çelişkisi ve kader anlayışına övgü, ümitvar olma, Hz. Peygamber'in tanrı inancının Yahudi ve Hıristiyanlara benzemediği ve bu durumun takdiri, bu inancın zor günlerde Müslümanları ayakta tuttuğu, Allah'ın meşiet, Hz. Peygamber'in başarısının sırrı, nâsih-mensuh meselesi ve Garanikle ilişkisi, Hz. Peygamber'in edebiyatçı olmaması, İslâm terimini kimin çıkarttığı, menfi oryantalistleri eleştirmesi, Duha ve İnşirah surelerinin yorumu, vahyin Allah'ın ihsanı olması, risaletin beklenmedik bir zamanda gelmesi, hicret ve Bedir esnasında Allah'ın inayeti, Beni İsrail peygamberlerinin Yunan tanrıçalarıyla mukayesesi, Hz. Peygamber'in tevbe, merhamet, salih amel ve ahlâk anlayışı ve Agustin'in dualarıyla örtüşmesi, şükür, mükafat-mücazat dengesi, cihat, takva, yardımseverlik, dayanışma, cömertlik, zekât-vergi ve gelenek, ana-babaya iyilik, kadın-erkek eşitsizliği, kısas-diyet, anti feminizm konuları bu bölümde ele alınmaktadır.

Yine bu bölümde namaz bahsi üzerinde uzunca durulmakta; Yahudi ve Hıristiyan ibadetlerine benzetilmekte, ilahi huzurun namazla elde edildiği vurgulanmaktadır. Cuma ve ezanın etkisi, Hz. Peygamber ve gece namazı – Hıristiyanlık ilişkisi, takva-tasavvuf ve Doğu kilisesi ilişkisi, dinlerin benzeşmesi meselesi, arzda gezip dolaşma ve ibret alma, Hıristiyanlık ve İslâm'da gece ibadetleri-sofuluk benzeşmesi ve Nestûrîler, Ashab-ı Kehf'e ve Hz. Meryem'e Müslüman-Hıristiyan bakışları, İsa isminin Nestûrîlikten geldiği, Teslis, Allah'ın oğlu gibi görüşlere Hz. Peygamber'in karşı çıkış nedenleri, Ukaz panayırındaki vaaz ve Hz. Peygamber'in Hıristiyanlıktan etklendiği konularıyla bu bölüm tamamlanmaktadır.

Dördüncü bölüm; Hz. Muhammed'in Vahiy Doktrini başlığını taşımaktadır. Bu bölümün tamamına yakın kısmı vahiy ve vahiy öğretisine ayrılmış olup, Hz.

Peygamber'in vahyi ilk aldığı andaki şaşkınlığı, vahyin tasarlanıp tasarlanmadığı, ortaya çıkış tarzı, vahyin içeriği ve neyin bunu oluşturduğu, Hz. Peygamber'in niçin Hıristiyan olmadığı, Hıristiyan sofı ve keşişlerin Onu çok etkilediği, Araplara, Arapça bir kutsal kitabın ihtiyaç olduğu, Hıristiyan ve Yahudilere ehli kitap demesi, Kur'ân isminin nereden geldiği, Allah'ın farklı halklara ayrı ihsanlarda bulunduğu, Hz. Peygamber'in dinî ibadetlerde özgürlük getirdiği, farklı halkların ortak İncillerinin olması durumu, vahiy öğretisini Musevilerden ve Ortadokslardan almış olamayacağı, Tevrat'taki Mesih beklentisi ve kurtarıcı İsa olgusunu biliyor olması ve bunları kendi peygamberlik anlayışıyla birleştirmesi, Hz. Peygamber'in yazan peygamberleri ayrı tuttuğunu, Hıristiyan peygamber anlayışı ve uzun zaman Hıristiyan peygamber gelmediği, her halk için ayrı peygamber fikrinin Hıristiyan anlayışında olmadığı gibi bilgiler verilirken özellikle Suriye'de, Yunan kültürü ile Fars Mitolojisinin karşılaşip yeni bir vahiy kültürü oluşturduğunu, Musevi – Hıristiyan vahiy öğretisinin detaylarına girerek tespit ve mukayeseler yapılmaktadır.

Maniheizmin, Mazdeizm, Hıristiyanlık ve Budizm'in peygamber anlayış ve gayretleri ele alınarak o bölgelerde ve özellikle Mekke'de biliniyor olduğunu, Hz. Peygamber'in tam aydınlanmasa da Mani ve Gnostiklerden etkilendiğini, Bu konuda İbnü'n-Nedim ve Birunî'nin tespitlerini ele alarak konuyu Sabiîlere ve nihayet Hanîflere kadar getirmektedir. Hanîflerle alakalı olarak Hz. Peygamber'in onlara nasıl baktığını, Hanîfleri, İbrahim (a.s) bağlamında nasıl tanımladığını, Vahye dayalı peygamber fikriyle Arabistan'da zuhur edenler olduğunu anlatarak İbn İshak'tan gelen dört meşhur Hanîf ile ilgili bilgiler vermekte ve yorumlar ortaya koymaktadır. Bu bölüm, manici görüşlerin Kur'ân'da bulunduğu ve özellikle İsa (a.s) nın ölümüyle ilgili konularda Müslüman ve Hıristiyanların görüşlerinde paralellik oluşturduğu vurgulayarak sona ermektedir.

Beşinci bölüm; Kureyş'le anlaşmazlık başlığını taşımakta olup Hz. Peygamber'in Mekke dönemi hayatını, peygamberliğini ilan ettikten sonra verdiği mücadeleyi, Kureyş'in tutum ve davranışlarını, bu dönemle alakalı bilgilerin Kur'ân'da daha çok olduğunu, Kureyş'in tepkilerinin sebeplerini, Kur'ân'ın tasnifinin değiştirildiğini, Kur'ân'ın mucizeliğini, Hz. Peygamber'in Kureyş'e karşı staretejisinin ne olduğunu ve merhalelerini içine almaktadır.

Andrae, bu mücadelenin dinî ve toplumsal olarak iki yönünün bulunduğunu, dinî sebebinin Kureyş'in putlarına olan bağlılıkları, toplumsal sebebinin ise Kureyş'in ileri gelenlerinin otarite kaybından korkmaları olduğunu tespit etmektedir. Yine, Hz. Peygamber'in devlet içerisinde devlet gibi bir pozisyona sahip olduğunu, işin işkence boyutuna nasıl vardığını, Hz.Ebû Bekir'in ve Hz. Ömer'in Mekke döneminde ve daha sonra İslâmî mücadeleye katkılarını, şahsiyetlerini uzun uzun anlatıp bu bölümü bitirmektedir. Kitabın sonunda şahıs ve yer isimlerini gösteren bir indeks de bulunmaktadır.

### **Eserin Önemi**

Eser, tezimiz açısından çok önemlidir. Çünkü, eserin muhtevası ile tez planımız neredeyse örtüşmektedir. Hz. Peygamber'in hayatı, peygamberliği, inancı, fikirleri, verdiği mücadele, kişiliği vb. konular tezimizin ana başlıklarıdır. Andrae'nin bu eseri de aynı konuları içermektedir. Zaten, tezimizin yapılma nedeni de bir nevi bu kitabın içindeki bilgilerdir.

Andrae'nin bu eseri dışındaki eserleri içerik açısından tezimizle çok az ilgilidir. *Die Person Muhammeds...* isimli eseri direk olarak Hz.Peygamberi konu almamakta ancak ümmetinin Ona nasıl baktığını, ümmetinin gözünde değerini ele almaktadır. Diğer eserleri ise dolaylı olarak ve ikinci derecede Hz. Peygamberle ilgilidir. Siyer olma özelliklerini de taşımamaktadırlar.

Bu eser, konuları itibariyle tamamen Hz. Peygamber'in bütün hayatı, uygulamaları, ümmetiyle ilişkileri, gayr-i müslimlerle ilişkileri, devlet idaresi, mücadelesi, aile hayatı kısacası her hareketiyle ilgilidir.

İslâm Dininin, insanlık tarihinin bir bölümünü oluşturması, insanlık tarihinin birçok açıdan peygamberler tarihî hüviyetini arzetmesi ve taşıması, dinlerin ortak yönleri ve ortak konuları olması açısından bu eser önemlidir.

Oryantalizm noktasından bakıldığı zaman, eserin bir oryantalist tarafından yazılmış olması, bu kişinin diğer oryantalistlerden farklı bakış açısına sahip olması ve fikirlerini genelde bu eserde ortaya koyması da eserin kıymetini artırmaktadır. Bu farklı bakış açısı tezimizin ana konularındandır ve yeri geldikçe tespit edilip açıklanacaktır. Ayrıca eserin basımı ve çevirileri başlığı altında kaydettiğimiz, İngilizce çevirisini yapan Menzel'i dört ayrı üniversiteden profesörlerin teşvik ve

destekleri oryantalist çevrelerin esere verdiği değeri göstermektedir. Meşhur oryantalist, W.Montgomery Watt da eserinin kaynaklarını sayarken bu eser hakkındaki görüşünü, mukayeseli bir şekilde şöyle ortaya koymaktadır: “İngilizce’deki Hz. Muhammed (s.a.s)’in hayatına dair eserler içinde Sir William Muir’e ait olanı eleştirel olmakla birlikte ayrıntılarda standart Müslüman yorumlarını benimsemektedir. Ondan biraz daha az önemli bir çalışma olan Tor Andrae’nin *Mohammed, the Man and his Faith*’i meselenin daha bir pür dini yönlerinin sempatik fakat belki biraz gereksiz ölçüde ahirete dönük olarak takdimidir.”<sup>22</sup>

### **Eserin Kaynakları**

Tor Andrae, “*Muhammed; The Man and His Faith*” eserini yazarken başlıca üç grup kaynaktan yararlanmıştı. Doğal olarak, İslâmi kaynaklar, Oryantalist kaynaklar ve her iki grubun dışında mütalaa edebileceğimiz diğer kaynaklar. Yazarın bu kaynakları kullanırken dengeli bir şekilde hareket ederek, her kaynaktan istifade etmeye çalıştığını görmekteyiz.

İslâmî kaynaklar, Kur’ân-ı Kerîm başta olmak üzere genel olarak ilk dönem siyerleri, hadis mecmuaları ve daha az da olsa son dönemlerde yazılan tarih kitaplarıdır. Ayrıca zaman zaman tefsirlerden vb. dinî kaynaklardan da istifade etmiştir. Kullandığı nüshalar basılmış ve genelde oryantalistler tarafından bilinen ve kullanılanlardır. Çok az da olsa el yazma nüshalar kullanmıştır. Bunların Arapça olanların bir listesi Arapça olarak *Die person Muhammeds...* kitabının arkasındaki kaynakçada mevcuttur. Yine islâmî kaynakların bir kısmı da *Muhammed; Sein Leben und Sein Glaube*’nin kaynakçasında bulunmaktadır.

Andrae, Oryantalist kaynaklardan genel olarak 19.yüzyıl ve 20.yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış olanları kullanmıştır. Almanca ve İngilizce yazılmış siyerlerden istifade ettiği gibi, belirli kişilerin eserlerine bağlı kalmayıp çok sayıda oryantalistten istifade ettiği görünmektedir. Bazı konularda, İslâm tarihi, dinler tarihi eserlerinin dışına çıkarak konuyla alakalı din psikolojisi, edebiyat gibi sahalara da girmiştir. Zaman zaman İncil ve Tevrat’tan alıntılar yaparak mukayeselerde bulunmuştur. İslâmî kaynakların ve oryantalist kaynakların dışındaki bazı kaynaklardan da yararlanmıştı. Bu tür kaynaklar özellikle Hıristiyan Arapların kaynaklarıdır.

---

<sup>22</sup> W.Montgomery Watt, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz.Muhammed*, çev.Ünal Çağlar, İstanbul 2001 s.256

Tezimizin Andrae'nin kaynaklarına ayırdığımız bölümünde bu kaynakların her üç grubunun listelerini verip değerlendirmede bulunacağız.

## **b) Müslümanların Hz. Muhammed (s.a.s.)'e Bakışı ile İlgili Eseri**

### **Eserin Basımı ve Çevirileri**

*Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde* [Ümmetinin İnancı ve Öğretileri Çerçevesinde Muhammed] isimli eser ilk olarak Stockholm'da 1917 yılında basılmıştır. Bu eserin yazılması aşamasında Tor Andrae, Uppsala'da bir yandan papazlık yaparken bir yandan da Berlin'de karşılaştırmalı dinler sahasında araştırmalar yapıyordu. Uzun ve yoğun çalışmalarının sonucu olarak ortaya çıkan bu eserin önsözünde çalışmalarında kendisine destek verenlere şöyle teşekkür etmektedir; “Beni ve çalışmamı destekleyen herkese burada teşekkürlerimi sunmak isterim. İlk olarak saygı değer Peder Dr.Nathan Söderblom'a beni yıllar önce bu konuya teşvik edip, yorulmaksızın bu konuya devam etmem için sağladığı her türlü teşvik ve destekleri için. Onun yardımı olmaksızın ne bu kitap ne de başka kitap benim ellerimden, kalemimden çıkamazdı.”<sup>23</sup> Devam eden teşekkür kısmında Goldziher ve Landell'e de yer vermiştir.

Annemarie Schimmel'in bu eser hakkında söylediği şu sözler de bu eserin sahasındaki kıymetini göstermeye yeter; “Tor Andrae'nin, *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde* isimli muazzam eseri, bu alanda yazılmış ve günümüze kadar aşılammış olan, fakat oldukça az bilinen standart bir çalışmadır.”<sup>24</sup>

Almanca yazılan eserin 1918 de Stockholm'de bir baskısı daha vardır. Tercümesine rastlamadığımız bu eserin pek çok bölümlerine Schimmel'in yukarıda adı geçen kitabında yer verilmiştir. Eserin tamamı 394+5 sayfeden oluşmaktadır. Dipnotları sahife altlarında gösterilmiştir.

### **Eserin Muhtevası**

Bu eser, teşekkür ve yazım usullerinin bildirildiği kısa bir giriş ve bunu takibeden yirmi sayfalık mukaddimeyle başlamaktadır. Önsözü takip eden altı

---

<sup>23</sup> Andrae, *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*. s.3 Stockholm 1917

<sup>24</sup> Annemarie Schimmel, *Ve Hz. Muhammed (s.a.s) O'nun Peygamberi'dir*, Çev. Okşan Aytolu. S.16 İstanbul 1995

bölümden sonra bir yer ve şahıs isimleri indeksi ve sadece Arapça literatüründen oluşan kaynakçayla kitap sona ermektedir.

Andrae, bu kitabını kendisi gibi din adamı olan babasına mı yoksa tanrıya mı olduğu açık olmayan bir şekilde; “Meinem Vater” (Babama) ithafı ile adanmıştır.

Mukaddimede; Misyonerlik başarısı açısından Budizm, Hıristiyanlık ve İslâm dinlerinin ortak yönünün hepsinin de kurucusunun bulunduğu, Buda, İsa (a.s) ve Hz.Muhammed (s.a.s)’in başarılarını ve dinlerini tebliğ metodlarını ele almaktadır. Andrae, kitabın yazılış amacının bazı soruların cevaplanmasına yönelik olduğunu bildirmektedir ki bu sorular; Hala artan inanırları için Hz. Muhammed(s.a.s)’in şahsiyetinin ne mana ifade ettiği, Vahyi aktarıcı mı olmak istediği, yoksa Kitap Ehli tarafından hor görülen Araplara mı çalıştığı gibi sorulardır. Ayrıca Hz.Muhammed(s.a.s)’in şahsının kutsallaştırılmasına karşı çıktığını, aynı zamanda Musa ve İsa(a.s)’nın kutsallaştırılmalarına da karşı olduğunu vurgulamaktadır.

Birinci bölümün başlığı, peygamberin geçmişiştir. Peygamberlik nurunun zuhuru ve geçişmesinden, Hz.Peygamber’in doğumu öncesi meydana gelen olağanüstü olaylardan, doğduğu zaman ve doğumundan hemen sonra meydana gelen olaylardan, Mirac olayının gerçekleşmesinden, göklere çıkıp peygamberlerle görüşmesinden, namazın farz kılınmasından, Cebrail ile olan konuşmalarından, rü’yetullahın gerçekleşmesinden v.b. konulardan bahsetmektedir.

İkinci bölümde, ilahiyatta peygamberlerin mucizeleri başlığını taşır. Hz.Peygamberin mucizelerinden, ayın ikiye bölünmesinden, diğer peygamberlerin mucizelerinden yer yer mukayeseli olarak bahsedilmektedir.

Üçüncü bölümün başlığı, peygamberin ismet sıfatı şeklindedir ve bölümün tamamı bu probleme ayrılmıştır. Konuyla ilgili ayetler, hadisler, mezheplerin görüşleri, yorumlar ve yaklaşım farklılıkları üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü bölüm, peygamberin şahsiyeti ve sünneti ana başlığı altında Kur’ân ve sünnet ile ahlâklı bir hayatın peygamber örneği olarak iki alt başlıktan oluşmuştur. Hadis, hadis rivayeti, Hz.Peygamberin sünnetine uymak ve bunun mahiyeti, sosyal hayattaki uygulamaları, giyim tarzı, sevdiği yemekler, Ashabına ve diğer insanlara davranışları, diğer insanlarla muamelelerinde ona uyulması, merhameti, evlilik hayatı, eşleriyle münasebetleri, kadınlara ve annelere sevgi ve saygısı, ve bunu tavsiye etmesi, rahip Cüreyc’in uygulamasını tenkidi, İnsanların gönlünü

almadaki maharet ve kabiliyetinin yüksekliği, fakir ve muhtaçlara tavrı, peygamber sevgisinin fakirlikle paralelliği v.b. konular ele alınmıştır.

Beşinci bölüm: Peygamber Efendimizin şahsiyeti ve takvası başlığını taşımakta olup; Hz. Peygamber'in zahitliğinden, dünyaya değer vermeyişinden, alemlere rahmet olarak gönderilmiş olmasından, gaybı bilmesinden, derin ilim sahibi olarak bazı bilimlerin kurucusu kabul edilmesinden, şefaat edeceğinden, şefaatini kabul etmeyen mezheplerden, ümmetini nefsinden çok düşündüğünden, Ümmeti Muhammed'e peygamberi sebebiyle Allah tarafından verilen bağışlanma vaadlerinden, diğer peygamberleri kendinden üstün görmemesinden, ancak kendinden eminliğinden, Hz.Peygamber'in kabrinin ziyaretinin mü'minler için taşıdığı önemden, onun için yazılmış kasidelerden, Hz.Peygamber'in alçakgönüllü ve yumuşak tabiatli olmasından, Allah'ın ona verdiği yüksek derecelerden v.b. bahsetmektedir.

Altıncı bölüm: Peygamberlik kültünün oluşumu ana başlığı altında beş alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar da; 1) Vahiy 2) İlk dönem hayatı 3) Kelam öğretimi 4) Peygamberin insanüstü sıfatları 5) Peygambere mistik, kişisel bağlılıktan oluşmaktadır.

### **Eserin Önemi**

Eser, İslâm Tarihi açasından önemlidir. Oryantalist bir bakış açası ile Müslümanların Hz. Peygamber'e nasıl baktıklarını, bu sahada yazılmış neredeyse bütün klasik eserleri gözden geçirerek tesbit etmiştir. Olabildiğince objektif olması nedeniyle de yer yer yüceltmeci, indirgemeci ve gerçekte peygamber imajlarını içermektedir. Dinler Tarihi ve oryantalizm açasından eserin sahasında bir ilk olduğu Scimmel'in eser hakkındaki şu sözleriyle tespit edilmektedir: "İlk defa olarak Muhammed saygısı, Müslüman dindarlığı ve mistik teorisinin gelişmesi ikna edici berraklığı ile görölüyordu. Andrae'nin araştırmadaki ustalığının ilk delili de olan bu kitap, nasıl ve niçin Muhammed "kendisine vahiy gelen bir kul" iken; kainatın ekseni ve mükemmel kişisi oluş probleminin çözümlerini sağlayan günümüze kadar en iyi ve neredeyse eşsiz delilidir."<sup>25</sup>

---

<sup>25</sup> Annemaria Schimmel, "Andrae, Tor" *The Encyclopedia of Religion*, I, 271-272., Mircea Eliade Yayınevi. Newyork 1987.



### **Eserin Kaynakları**

Andrae, bu eserini yazarken başlıca iki grup kaynaktan yararlanmışır. İslâmi kaynaklar ve oryantalistlerin eserleri. İslâmi kaynaklardan özellikle kitabın konusu itibariyle Hz. Peygamber'e Müslümanların bakış açılarını içeren türden ve sonraki dönem siyer ve tarih kitaplarına ağırlık verdiği görülmektedir. Bunu söylerken ilk dönem eserlerini tamamen kullanmadığını söylememiz mümkün değildir. Başta Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis Mecmuaları olmak üzere ilk dönem siyerlerindende istifade etmiştir. Bu eserinde özellikle Arapça kaynakların yetmiş kadar kitaptan oluşan ve Arapça yazılmış uzun bir listesini vermiştir. Diğer eserlerinde kullandığı kaynaklardan daha çok ve çeşitli kaynaklar kullandığı görülen Andrae'nin, bunu yaparken oldukça seçici olduğu müşahede edilmektedir.

Oryantalistlerden en çok kullandığı kaynakların başında Goldziher, Margoliouth, Caétani, Söderblom, Wellhausen, Nöldeke gibi kendi çağında yazan veya ilişkisi olanların eserleri gelmektedir. Bunlar içerisinde Almanca yazılmış siyerler olduğu gibi İngilizce yazılmış olanları da vardır.<sup>26</sup>

### **c) İslâm ve Hıristiyanlığın Kaynakları İle İlgili Eseri**

*Der Ursprung des İslâm und das Christentum*"[İslâm'ın ve Hıristiyanlığın Kaynağı] 1926. Bu eser, Andrae'nin favori konularından biri olarak Suriye Hıristiyanlığının İslâm'ın ilk yıllarının şekillenmesinde baskın etkisini ele alan bir çalışmasıdır. O, bu eserinde İslâm'ın kökünün Hıristiyanlığa dayandığını ispatlamaya çalışmakta ve bu konuda bazı deliller ortaya koymaktadır.<sup>27</sup>

Eserin elimizde bulunan Fransızca tercümesi Jules Roche tarafından 1945 yılında yapılmış olup 1955 yılı baskısıdır. Mütercim, bu basımın önsözünü Ankara İlahiyat Fakültesinde Fransızca okutmanı iken yazdığı anlaşılmakta olup kitap hakkında bazı açıklamalarda bulunmaktadır. Mütercim, Tor Andrae'nin bu eseri ile Hz. Muhammed'in hayatı, doktrinini hakkında nasıl düşündüğünü, Hz. Peygamber tarafından kullanılan materyallerin Hıristiyanlık ve Yahudilikten geldiğini

---

<sup>26</sup> Tezimizin Andrae'nin kaynaklarına ayırdığımız bölümünde bu kaynakların listelerini verip değerlendirmede bulunacağız.

<sup>27</sup> Tor Andrae, *Mohammed...* s.91

gösterdiğini bunun için bu eseri Fransız okuyuculara hazırladığını vurgulamaktadır.<sup>28</sup>Mütercime göre Tor Andrae, objektif olarak Hz. Muhammed'in kişiliğini, görüşlerini, tarih içinde dinlerin birbirinden etkilendiğini, bunun malzemelerinin meşru bir şekilde incelenerek onların geçmişteki yapılanmalarını ve çağdaş durumlarını ortaya koymaktadır.

Tor Andrae, Hz. Muhammed'in ortaya çıktığı tabloyu çizerek bu tabloda onun ilgiyle okunacağını, onun tanıdığı Hıristiyanlığın sözlü geleneğe dayalı olduğunu ve özellikle Kur'ân-ı Kerîm'deki cennet tasvirlerinin tamamen Suriye'deki vaazların tasvirleri ile örtüştüğünü iddia etmektedir.

Eser, bir giriş, üç ana başlık ve ondan fazla alt başlık ve bir sonuçtan oluşmaktadır. İlk ana başlık, Hz. Muhammed döneminde Arabistan'da Hıristiyanlık şeklinde olup, Necran, Hîre ve Beni Gassan alt başlıklarını taşımaktadır. İkinci ana başlık Hanîfler hakkındadır. Üçüncü ana başlık, Hz. Muhammed'in ahret günü inancıyla alakalı olup, Kur'ân'da hesap günü kavramı, hesap gününün dinî önemi, Yahudilik, Hıristiyanlık, eski Mısır dinleri, Suriye, Somali ve İbrahim (a.s) gibi alt başlıklar taşımaktadır.

#### **d) Dinler Tarihinde Orijinal Dinleri Vurgulayan Çalışması**

*Problem of Religious Propensity-Die Frage der Religiösen Anlage* [Dinlerin Problem Eğilimi] Uppsala 1932.

Andrae'nin Dinler Tarihi ve Dinler Krizleri ile tarih boyunca inananlarla inanmayanların arasındaki boyutları tartışması onu bu çalışmayı yapmaya yönlendirdi. Onun sunumunda o, Dinler Tarihinde “ilkel dinler” olarak bildiğimiz karışıklığı “orijinal dinler” gerçeğini vurgulayarak tamamıyla evrimci akımları reddetti. Uppsala Üniversitesi yayınları arasında basılan bu çalışma 79 sayfeden oluşmaktadır. Uzun bir makale görünümünde olan bu çalışmada; önsöz, konu başlıkları ve bölümler yoktur. Sahife altlarında dipnot ve kaynaklar gösterilmiştir. Kaynakları genellikle psikoloji, sosyoloji ve dinler tarihi ile alakalıdır.<sup>29</sup>Andrae'nin

<sup>28</sup> Tor Andrae, *Les Origines de L'Islam et le Christianisme*, Fransızcaya Çev. Jules Roche, Paris 1955, s.7-8

<sup>29</sup> Tor Andrae, *Die Frage Der Religiösen Anlage*, Uppsala 1932

bu araştırması Uppsala Üniversitesi yayınları arasında 1932’de yayınlanmış olup Viyana Milli Kütüphanesindeki nüshasının bir kopyası elimizdedir.

## **2. Diğer Çalışmaları**

### **a) Din Psikolojisi ile İlgili Çalışmaları**

Andrae, 1923 sonbaharında Stockholm Üniversitesinde Dinler Tarihi üzerine bir konuşmaya davet edildi. O’nun sunumu mistik tecrübelerin psikolojisi hakkında idi ki, dinin bütün seviyelerinin üzerine müstesna tecrübelerin ortada olduğunu tesbit etti ve 1926 da “*Mystikens Psykoloji*”[Gizemli Psikoloji] olarak basıldı.

### **b) Sufizm ve İlahi Aşk ile İlgili Çalışmaları**

#### **ba) *Zuhd und Mönchtum*” (Zühd ve Ruhbanlık)**

Andrae, İlk yıllarda İslâm Tasavvufunun gelişme sürecini bu makalede ele almaktadır. Özellikle zühd ve ruhbanlık onun o dönemlerdeki akımlara etkisine dikkati çektiği iki önemli hususdur. İslâm’ın ilk yıllarındaki dinî akımlarda tasavvufun baskısının âşık olduğunu konu almaktadır. *Zuhd und Mönchtum Le Monde Oriental*’da 1931 yılında yayınlanmıştır.

#### **bb) *Det Osynligas Vörl; Die Letzten Dinge***

Andrae’nin içinde ölümsüzlük ve sonsuz hayat problemini ele aldığı çalışmaları “*Det Osynligas Vörl*”(Uppsala 1934) etkileyici bir çalışmadır ki; Bunların içinde Andrae, şayet sonsuz hayat gerçek hayatsa bu hayat durgun olamaz, aksine ruhun sürekli gelişimini ima etmelidir şeklindeki inancını vurgular.(Lotze ve Eucken ile Pakistanlı-Müslüman Filozof Muhammed İkbâl’in 1928’de ifade ettiği görüşler) Andrae’nin ölümden sonra bitmeyen hayat inancı onun kendi dininin dinamizminin sonucudur ki bu dinamizm onu gnostik (bilinirci) dinlerin bütün

şekillerini sevmemeye yönlendiriyordu. Çünkü o, çok intellektualistik (anlıkcı) hissediyordu.

**bc) I Myrtradgarden Studier i sufisk mystik –In the Garden of Myrtles”[Mersin Ağacı Bahçesinde]**

İlk baskısı 1947’de Andrae’nin ölümünden sonra Stockholm’de İsveççe yapılan bu eser, Almanca olarak pek çok defa basılmıştır. Bizim elimizde bulunan nüshası Stuttgart 1960 baskısı olup Almanca’ya Helmhart Kanus-Credé tarafından çevrilmiştir. Eserin önsözünden anlaşıldığına göre Andrae, bu eseri 26 Mart 1922 yılında asılan Hallac-ı Mansur’un fikirlerinden ve asılma olayından etkilenerek yazmıştır. İslâm Tasavvufu’nun ilk dönemlerde nasıl anlaşıldığını ve ilahi aşkın mahiyetini ele almaktadır. Hallac-ı Mansur, Hasan el-Basri, Ma’ruf el-Kerhi, Ebû Yezid el-Bestami, Cüneyd-i Bağdadi, Zünnun el-Mısri, İbrahim ibn-i Edhem, Muhyiddin el-Arabi ve benzeri pek çok meşhur sufinin tasavvuf anlayışları, hayat hikayelerinden kesitler, şiirleri, ilahileri ve meşhur sözlerinden örneklerle İslâm Tasavvufu anlatılmaktadır.

Eser, bir giriş ve altı bölümden oluşmakta olup 157 sahifedir. Alıntılar, numaralanmış dipnotlarla kitabın sonuna eklenmiştir. Kaynakçada on beş adet, çoğu meşhur mutasavvıfların kaleme aldığı eser yer almaktadır. Girişte verilen genel bilgilerden sonra birinci bölümde; İslâm ve Hıristiyan tasavvuf anlayışları ele alınmaktadır. İkinci bölümün başlığı, riyazattır. Üçüncü bölüm; halvet ve adabı, sofuluk ve dünya başlığını taşımaktadır. Dördüncü bölümün başlığı, manevi hayat şeklindedir. Beşinci bölüm, Allah birdir başlığını taşımaktadır. Altıncı bölümün başlığı ise; tevekkül ve Allah sevgisidir.<sup>30</sup>

---

<sup>30</sup>Tor Andrae, Islamsche Mystiker, Stuttgart 1960

## c) Biyografik - Monografik Eserleri ve Makaleleri

### ca) Nathan Söderblom

Andrae'nin hocası ve arkadaşı Piskopos Söderblom'un 1931 de ölümü Onun güzel ve derin etkileyici "*Söderblom Biyografisini*" yazmasına sebep oldu. 1931'de İsveççe yazılan Andrae'nin bu eseri Almanca'ya E.Groening ve Dr. A. Völklein tarafından çevrilerek bir önsözle 1938'de Berlin'de yayınlanmıştır. Eser, biyografik bir roman görünümündedir. Yedi bölümden oluşan biyografide dipnot kullanılmamış, kaynakça da verilmemiştir. Söderblom'un doğumundan ölümüne kadar hayat serüveni edebi bir üslup ile ele alınmış, yer yer şiirlere, hatıralara mistik bir şekilde temas edilmiştir. Eser okunurken klasik bir şeyh mürid ilişkisi hissedilmektedir. Eserde birkaç tanede Söderblom fotoğrafı vardır.

Birinci bölümde, Söderblom'un doğum yeri olan Trönö'den, liseyi bitirdiği Hudksvall'a kadar çocukluk ve ilköğrenim yılları anlatılmaktadır. İkinci bölüm, eğitim yılları ve dini tekâmülü başlığını taşıırken; üçüncü bölüm ise Pariste geçirdiği yedi yılını ve papazlıkla beraber Sorbon'da geçen eğitimini ele almaktadır. Dördüncü bölüm, Uppsala'dan Leipzig'e başlığını taşımakta ve 1901 yılından piskopos seçildiği 1914'e kadar profesör olması da dahil üniversite hocalık devresini anlatmaktadır. Beşinci bölümün içeriği Söderblom'un hayır müessesesi başkanlığı ve İsveç Krallığı başpiskoposluğunu kapsamaktadır. Altıncı bölüm, Hıristiyan Cemaati ve halklar barışı başlığını taşımaktadır. Bu bölümde I. Dünya savaşı sırasında bozulan ilişkilerin düzelmesi için Hıristiyan liderleri barış ve adalete çağırması anlatılmaktadır. Yedinci bölüm ise Onun kişiliği ve çalışmalarını, eserlerini ele almaktadır.<sup>31</sup>

### cb) Georg Wallin

Tor Andrae, İsveç Akademisine seçildiği zaman Olaus-Petri-Stiftels Müfettişi olarak gelecek yıllarda din tarihçilerini Uppsala'ya davet etme fırsatını ele geçirdi.

---

<sup>31</sup> Tor Andrae, *Nathan Söderblom*, Berlin 1938.

O'nun Monografisi yüksek rutbeli tarihçi olarak gösterdiği İsveçli İlahiyatçı ve Tarihçi Georg Wallin (ö.1760) idi.<sup>32</sup>

### 3. Tor Andrae'nin Kaynakları

Andrae'nin kaynakları ile ilgili olarak iki önemli eserinin anlatıldığı bölümde genel olarak bahsetmiştik. Burada üç grup şeklinde tezahür eden bu kaynakların listelerini, hangi nüshalarının kullanıldığını, bu kaynaklardan ne kadar yararlanıldığını ele alacağız.

#### a) İslâmi Kaynaklar

Bu kategoride tarih boyunca Müslüman ilim adamları tarafından yazılan kitaplar ele alınacaktır. Bunlar özellikle siyerler, tarih kitapları, tefsirler, hadis mecmuaları ve diğer konuları içeren eserlerden oluşmaktadır. Alfabetik olarak sıralanan bu eserlerin listesi aşağıdadır:

- Ahmed b. el-Mübarek, el-İbriz, Mısır 1302
- Abdü'l Kadir Geylanî, Fütûhu'l Gayb (Şatnofi'nin el-Behce'sinin kenarında).
- Arîb b. Sa'd el-Kurtubî, Sılatün Tarihu'l Taberî (Taberî'nin devamı olarak yazılmış ve de Goeje tarafından tahkik edilmiştir) Leiden 1897.
- Aliyyü'l Kâri, Şerhü ale'ş-Şifa, II cilt, Kostantaniyye (İstanbul) 1312.
- Amr b. Bahrü'l-Câhız, Kitabü'l Beyan ve't-Tebyin, II cilt, Bulak 1313.
- Ali b. Osman b. el-Gullabî el-Huğvirî, Keşfe'l Mahğub, çev. Reynold A. Nicholson, Gibb Memorial Series, Londra 1911.
- Afifeddin el-Yafî el-Şafî et-Temimî, Raud'ur-Rayyahin fi Hikayet'is-Salihin (es-Salabî'nin Araisü'l Mecalis'inin kenarına yazılmış).
- Ahmed ibn Hanbel, Müsned.
- Ahmet b. Yahya b. el-Murtaza, el-Mutezile, T.W. Arnold tahkiki, Leibzig 1902.
  
- Beraî, Abdu'r-Rahim, Divan, Mısır 1303.
- Beyhakî, İbrahim b. Muhammed, el-Mehasin ve'l Müsei, Mısır 1325.

---

<sup>32</sup> Tor Andrae'nin varlığı hakkında bilgimiz olmasına rağmen ulaşamadığımız sunumu.

- “ Delail’in Nübüvve, Tornberg’in tahkiki.
- Buharî, Es-Sahih, Mısır 1303.
- Cüzulî, Delaili’l Hayratı ve Şümüsü’l Envari fi’s-Salati ale’l Hayri’l Beriyye, Mısır 1302.
- Cessûs, Muhammed b. Kasım, el-Fevaidi’l-Celilet’il-Behiyye ale’ş-Şemâili’l Muhammediyye, II cilt, Bulak 1296.
- Ebû Talib, Atiye el-Harisi el-Vaiz el-Mekkî, Kûtu’l Kulûb fi Muamelati’l Mahbub ve Vasfi Tariki’l Mürid ile Makamı’t-Tevhid.
- Ebû’l Fedail Cemaleddin el Ferâğî el Kavzî, Sahvet’üs-Sahve (Ebû Nuaym’in Hilyetü’l Evliya’sının hülasası)
- Ebû Nuaym, Ahmet bin Abdullah el-İsfahani, Hilyetü’l Evliya, I-X, KaHîre1351.
- “ Delaili’n-Nübbüvve, Haydarabat 1320.
- El-Birunî, Sachau tahkiki.
- El-Îci, Kitabü’l Mevakif, Sorensen tahkiki, Leipzig 1848.
- El-Busirî, el-Hemriyye, Muhammed Biniş Şerhi.
- El-Bağdadî, ibn Tahir, Kitabü’l Fark beyne’l Firâk, Mısır 1328.
- El-Bakıllanî, Kitabü İ’cazü’l Kur’ân, (Suyuti’nin el-İtkan’ının kenarında)
- Fahreddin er-Razî, Mefatihü’l Gayb, VIII cilt, Bulak 1289.
- Fenarî, Muhammed b. Hamza b. Muhammed, Füsulü’l Bedai’ fi Usuli’ş-Şerai’, II cilt, Kostantaniyye (İstanbul) 1289.
- Gazalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, İhya-i Ulumid-Din, IV cilt, Mısır Hişâm, es- *Sire*: (İbn Kayyim el-Cevziyye’nin Kahire 1324 basımı Zad’ül Mead’ının kenarında bulunmaktadır.)
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Zad’ül-Mead fi Hedyi Hayri’l-İbad.
- İbn Teymiyye, es-Sarim’ül-Meslül Alâ Şetimi’r-Rasûl, Haydarabad 1322.
- “ Mecmuatü’l-Resâili’l-Kübra, II cilt, Mısır 1323.
- İbn el-Cezerî, El-Hısnü’l-Hasın min Kelami Seyyidi’l-Mürselin.

- İbn el-Cevzî, Mevlidü'n-Nebi, Mısır, Tarihsiz.
- İbn el-Hac, El- Medhal, III cilt, İskenderiye 1293.
- İbn Haldun, Mukaddime
- İbn Hazm, El-Faslü fi'l-Mileli ve'l Ahvâli ve'n-Nihal, Mısır, 1317-1321.
- İbnü'l Arabi, Muhammed el-Hâtimî't-Tai eş-Şeyhu'l-Ekber, Tefsirü'l Kur'ân, II cild, Bulak 1283.
- “ Fütuhât-ı Mekkiyye, II cild, Mısır 1293.
- “ Füsusu'l-Hikem; eş-Şeyh Abdü'r-Rezzak el-Kaşani'nin Şerhi.
- “ Muhadaratü'l-Ebrâr ve Müsameratü'l-Ehyâr, II cild, Mısır 1305.
- İbn Kayyim el-Cevziyye(751-1350), el-Cevabü'l-Kafi li men Seele ani'd-Devai's-Şâfi', Mısır 1322.
- İbn Kadi Semave, Camiu'l-Fusuleyn, II cild, Mısır 1300.
- İbn Miskeveyh, Tehzibi'l-Ahlâk ve Tathîri'l-A'rak, Mısır 1292.
- İbn Hânî el-Endülüsi, Dîvan, Beyrut 1882.
- İbn Rüşt, Kitabü'l-Alak en-Nefse, de Goeje Tahkiki.
- İbn Sa'd, Kitabü't -Tabakatü'l-Kübra; C. Brockelmann, J. Horovitz, J. Lippert, B. Meissner, E. Mittwoch, F. Schwally ve K. V. Zetterstéen, E. Sachau'dan oluşan heyetin neşrettiği ve Leiden 1905 baskısı, VIII ciltten oluşan nüshası.
- Kummî, Kitabü'r-Ramale'd-din, Tahran, 1300. Bu eser bir Şîi kaynağıdır.
- Kadı İyaz, eş-Şifa bi tarifi'l-Hukuku'l-Mustafa, II cilt, Kostantaniyye (İstanbul) 1312.
- Kastalanî, İrşadü's-Şârî li Şerhi Sahihi'l-Buhari, X cilt, Bulak 1304- 1309.
- “ el-Mevahibü'd-Diniyye, Bimenhî'l-Muhammediyye (Zerkanî'nin Şerhinde).
- Kaşanî, Abdü'r-Rezzak b. Ebi'l-Fedail, Füsusu'l-Hikem Şerhi, Mısır 1309.
- Kuşeyrî Ebû'l Kasım Abdü'l-Kerîm b. Havazin b. Abdülmelik b. Talha b. Muhammed, er- Risale (el-Arusi'nin Netaicü'l-Efkar'ının kenarına yazılmış). Bulak 1284.
- Kaysarî, Davud b. Muhammed, Matlaî Hususü'l-Kelami fi Meanî Füsusu'l-Hikem, Bombay 1300.
- Küleynî, el-Usulü min'el-Camii'l-Kâfi, El yazması (Petermann 171, Berlin).



- Müslim, es-Sahîh, II cild, Bulak 1290.
- Muhammed b. Ahmed Biniş, Levamiu Envâri'l Kevkebi'd-Dürriyyi (İmam Busayrî'nin Hamziyye'sinin Şerhinde, Muhammed Cessâs'ın Fevâid'inin kenarında).
- Muhammed Alış, Fethu'l-Aliyyi'l- Maliki fi'l-Fetava ale'l- Mezhebi'l-İmam Mâlik, II cilt, Mısır 1300.
- Mekkî, Muhammed b. Ali, Kûtu'l-Kulûb fî Müameleti'l-Mahbûb, II cilt, Mısır 1310.
- Mâlik b. Enes, el-Muvatta' (Zerkani'nin Şerhinde).
- Maverdî, Edebi'd-Dünya ve'd-Din, Kostantaniyye (İstanbul) 1304.
- Meyyare, Muhammed b. Ahmed, ed-Dürri's-Semîn ve'l Mevrudi'l Maîn, Mısır 1306.
- Mustafa M. El-Arusî, Netâicü'l-Efkarü'l-Kudsiyye fî Meanî Şerhi'r-Risaleti'l-Kudsiyye, Bulak 1290.
- Nebhanî, Yusuf b. İsmail, el-Envaru'l-Muhammediyye Mine'l-Mevahibi'l-Ledünniyye, Kahire 1320.
- Nişabûrî Ebû Abdu'r-Rahman Muhammed b. el-Hüseyn b. Musa es-Sülemî el-Ezdî, Tabakatü's-Sufiyye (Nureddin Sariba tahkiki), Kahire 1272.
- Nişabûrî Ebû İshak es-Sa'lebi eş-Şafiî, Kitabü Araisü'l Mecalis fî Kısas-ı Enbiya, II cilt, Kahire 1303.
- Nazilî, Muhammed Hakkı, Hazinetü'l-Esrar ve Celiletü'l-Ezkar, Mısır 1306.
- Nevevî, Şerhi Sahih-i Müslim (Kastalanî'nin el-İrşad'ının kenarında).
- Sübkî, Taceddin Abdü'l-Vehhab, Et-Tabakatü's-Şafiyyetü'l-Kübra, IX cilt, Mısır 1322.
- Sühreverdî Şihabeddin b. Ammuya, Avarifi'l-Maarif (Gazalî'nin İhyası kenarında), Bulak 1289.
- Suyutî, el-İtkan fî Ulumi'l-Kur'ân, II cilt, Mısır 1318.
- Şerif Ali b. Abdü'l-Veli, Riyazü'l-Cinan fî Neyli Müştehe'l-Cinan, Bombay 1312.
- Şa'ranî, et-Tabakatü'l-Kübra'l-Mesmeti bi'l-evakihi'l Envar fî Tabakati'l-Ahyar, II cilt, Mısır 1299.
- “ el-Yevakiti ve'l-Cevahiri fî Beyani Akaidi'l-Ekâbir, IX cilt, Mısır 1305.

- “ Levakihü'l-Envarü'l-Kudsiyye fî Beyani Kavaidi's-Sufiyye (Muhyiddin ibnü'l-Arabi'nin Futuhat'ül-Mekkiyyesinden özetlenme), Kahire 1299.
- Şerif Ali b. el-Vali, Recad'ül-Cinan, Bombay 1312.
- Taberî, Camiu'l Beyan fî Tefsir'il Kur'ân, XXX cilt, Mısır 1302-1321.
- “ Ahber'ir Resaili ve'l-Mülük, Annales Tahkiki De Goeje. Leiden 1879-1901.
- Taftazanî, Şerhi Alâ Akaidi'n-Nesefiyye, Mısır 1321.
- Tirmizî, Ebû Abdullah el-Hakîm, Nevadirü'l-Usul fî Ma'rifeti Ahberi'r-Rusûl, Kostantiniyye (İstanbul) 1293.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed (279-892), Şemâili'l-Mustafa (Muhammed Cessas'ın Şerhi).
- “ Es-Sahîh (Sünen), Bulak 1293.
- “ Nevadirü'l-Usul, Kostantinapol (İstanbul) , 1293
- Tehemî, Muhammed b. el-Medenî, Hidayetü'l-Muhbitine ilâ Zikri Seyyidi'l-Mürselin.
- Vâhidî, Esbabü'n-Nüzul, Mısır 1415.
- Vakidî, (Wellhausen, *Muhammed in Medina*) Bu eserden direk olarak istifade etmemiş ancak Wellhausen'den alıntı yapmıştır.
- Veşşâî, Kitabu'l-Müveşşâî, R. E. Brünnow tahkikli, Leiden 1886
- Yafaî, Ravdu'r-Reyyahîn fî Menakibi's-Salihîn (Salebî'nin Kısas-ı Enbiyası'nın kenarında), Mısır 1303.
- Yakut, İrşadü'l- Erib ilâ Ma'rifeti'l-Edib (D. S. Margoliout tahkikli), Londra 1907-1913.
- Zâmirî, Kitab'ül-Hayevân, Kahire, 1330.
- Zehebî, Mizanü'l-İ'tidal fî Nakdi'r-Rical, II cilt, Leknev 1301.
- “ et-Tıbbın Nebevî (İbrahim Azrak'ın Kitabı Teshili'l-Menafî isimli eserinin kenarında ), Mısır 1302.
- Zerkanî, Şerhi ala'l Mevahibi'd-Diniyye, VIII cilt, Bulak 1291.
- “ Şerhi Ala Sahîhi'l-Muvatta, II cilt, Mısır 1280.

## **b) Oryantalist Kaynaklar**

Bu listedeki eserler bizzat oryantalistler tarafından te'lif edilen eserlerdir. Müslüman oryantalistler de bu kategoride değerlendirilmiştir.

- A. Hahn, Bardasenes gnosticus
  
- Bausset, Die Religion des Judentums in spat-hellenistischen Zeitalter, 3. Baskı
- Becker, Der Islam, 1910.
- Bezold, Die Schatzhöhle (Syrice-Almanca)
- Braun, O., Moses bar Kephah
- Burkit, Early Eastern Christianity
- Buhl, Das Leben Muhammeds, Leipzig 1930
- Boer, J. T., Geschichte der philosophie im Islam, Stuttgart 1901.
  
- Ceatani, L., Annali dell'Islam
  
- De Yong, Das antike mysterienwesen, Leiden 1909.
- Depont et Coppolani, Les confréries religieuses musulmans, Alger 1897.
  
- Fück. H., Muhammed ibn İshak, Frankfurt 1925
  
- Gairdner, W. H. T., Der Islam 1914.
- Goldziher, Muhammedanische Studien.
  - “ Der Islam, 1912
  - “ Vorlesungen über den Islam.
  - “ Neuplatonische und gnostische elemente im hadit.
- Günter, H., Die christliche legende des abendlandes, Heilderberg 1910.
  
- Horten, Die spekulative und positive theologie des Islam, Leipzig 1912.
  - “ Glauben und Wissen.
- Hilgenfeld, Die ketzergeschichte des urchristentums.

- Jacobi, J. F., Samtliche schriften, Hannover 1784
  
- Kremer, Geschichte der herrschenden iden des Islams.
- Krootz-Kretschmer, E., The Safwa 1926
  
- Land, Anecdota syriaca
- Leipoldt, J., Didymus der Blinde, Texte und Untersuchungen
- Linblom, J., Senjudisktfromhetslif enligt Salomos psalmer, Uppsala 1909.
  
- Macdonald, Development of muslim theology.
- “ Religious attitude and life of Islam.
- Margoliouth, Muhammed and Rise of Islâm
- “ Early Development of Muhammedanism, Londra 1914.
- Migne, P. G., Apophthegmata pa
  
- Nicholson, The Mystics of Islam,
  
- Pacheu, L'expérience mystique, Paris 1911.
- Pautz, *Muhammed's Lehre von der Offenbarung*
- Phos, eine untersuchung über hellenistische frömmigkeit, Upp. und Leipzig 1915
  
- Reitzenstein, Historia monachorum.
- “ Die hellenistischen mysterienreligionen
- Robinson, M., Le messianisme dans le talmud et les midraschim, Paris 1907.
- Roeder, G., Urkunden zur religion des alten Agyptens, Jena 1915.
  
- Spieth, J., Die Religion der Eweer in Südtego, 1911
- Sachau, Die Chronik von Arbela, Abh. Der Preuse. Ak. der Wiss., 1915
- Savary, Le Coran traduit de l'arabe précédé d'un abragé de la vie de Mahomet
- Söderblom, Frammende religionsurkunder
- Stadling, J., Shamanismen i Norra Asien, Stockholm 1912.

-Schermann, L., Materialien zur geschichte der indischen visionsliteratür, Leipzig 1892

-Wellhausen, Reste arabischen Heidentums

-Wrede, Charakter und tendenz des Johannesevangeliums, Tübingen 1903.

-Wulf, V., Heilige und heiligenverehrung in den ersten christl. Jahrhunderten, Leibzig 1910

-Strotmann, Der Islam, 1911.

-Schreiner, Beitrage zur geschichte der theologischen bewegungen im Islam.

-Schürer, Die geschichte des jüdischen volkes.

-Schmidt, C., Koptisch gnostische schriften.

### **c) Diğer Kaynaklar**

Bu listede bulunan eserler doğulu Hristiyan yazarların te'lifi olan eserlerden ve batılı oryantalist olmayan yazarlardan oluşmaktadır.

-Cheikho, L., Eş-Şuara' en-Nasraniyye, Beyrut 1890

-Cheikho, L., En-Nasraniyye ve Adabuhâ beyne Arabi'l-Cahiliyye, Beyrut, 1912

## BİRİNCİ BÖLÜM

### VAHİY ÖNCESİ HZ. MUHAMMED (S.A.S)

#### A) Hz. Muhammed'in Peygamberliği Öncesinde Arabistan'ın Durumu

Tor Andrae'nın eserlerinde Hz.Peygamber'in zuhur ettiği ortam yer yer spesifik, sadece Mekke ve Medine (Hicaz) bölgesi olarak, bazen de biraz daha genişletilerek tüm Arabistan, Suriye, Yemen, Mezapotamya hatta İran ve Habeşistan bölgelerini içine alacak şekilde ele alınmaktadır.

İslâm öncesi döneme bakarken inanç ve kültür açısından ele aldığı konularda iki önemli husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, bu konuların Cahiliye'deki putperestlik inançlarının daha sonra İslâm dininde de önemli yere sahip olan hac menasiki, namaz, zekât v.b. konular olmasıdır. İkincisi ise, Ehl-i Kitap (Yahudiler ve Hıristiyanlar) ile alakalı konuların İslâm öncesi o bölgedeki tezahürüdür. Bu durum normal görülebileceği gibi, gerek coğrafi alanın geniş tutulması, gerekse Cahiliye ve Ehl-i Kitap etkisinin Andrae'nin bazen açık bir şekilde, bazende kapalı ifade ettiğini göreceğimiz fikir ve temayülleri ile alakalıdır.

“Hz.Muhammed Döneminde Arabistan” başlığı ile daha çok Andrae'nin “*Mohammed, The Man and His Faith*” [Muhammed, Hayatı ve İnancı] adlı kitabının ilk bölümünde ele alınan konular, Hz.Peygamber'in kişiliğinin, peygamberlik görevini yerine getirmesinin, mücadelesinin ve görüşlerinin anlaşılması ve benzeri açılardan önemlidir. Direkt veya dolaylı olarak Hz.Peygamber'le alakalı olan bu bölümdeki konular Andrae'nin, Hz. Peygamber'e bakışının ipuçlarını vermektedir.

#### 1. İslâm Öncesi Dönem “Allah” İnancı

Konunun otoriteleri içinde Araplarda “Allah” inancı olduğu hususunda hemfikir olmayan yoktur. Andrae de bu konuyu Kur'ân-ı Kerîm'den ayetler ile tespit

etmektedir.<sup>33</sup> O, putperest Mekke'lilerin tapınmada vesile edindikleri putların hepsinin üzerinde bir "Allah" olduğunu kabullerini şöyle açıklamaktadır: "Ancak, bu ilahların sadece dişilerinin büyük öneme ve gerçekten de bireysel karakteristiklere sahip olduğu Arapların eski anlayış sistemine göre, bu putların çok üzerinde bir en üstün, dünyanın yaratıcısı ve hükümdarı olan bir tanrı vardı. Hz. Muhammed öğretisini "Allah'tan başka ilah yoktur" diyerek ilan ettiğinde yeni bir tanrı sunmaya çalışmıyordu. Onun putperest hemşerileri bu ilahı bilip tanıyorlardı. Bu tanrının ismi, Allah; Hz. Muhammed'den önceki dönemlerde de, hem yazılı metinlerde hem de Abd-allah (Allah'ın kulu) gibi bileşik kişisel isimlerde zaten vardır."<sup>34</sup> Yine Andrae, bu konuda: "Böylece her ne kadar hak ettiği ölçüde kendisine tapılmasa da, Allah fikri tamamıyla göz ardı edilmiş değildi."<sup>35</sup> Yorumlarıyla Hz. Peygamber'in yeni bir ilahtan daha ziyade onların vasıflarını unuttukları bir ilahtan bahsettiğini vurguluyordu.

## 2. İslâm Öncesi Hac ve Hz. Peygamber'in Haccı

Hac konusunda dikkat çeken hususlardan birisi de Kâbe'nin dini törenleri ile haccın bağlantısız olmaları ve tavafın hacdan ayrı bir ayda yapılıyor olmasıdır. Andrae, bu tespitini şöyle yapmaktadır: "İslâmiyet'in doğuşundan önce Kâbe'nin dini törenleriyle bağlantılı olmayan bir başka merasim ise hac idi. Hac, Arafat'tan Mekke'nin yaklaşık iki mil doğusundaki Mina'ya doğru her yıl yapılan bir yürüyüşü ve tavaf yapılmayan bir ayda yapılırdı. Hacılar bir araya geldikten sonra Müzdelife'ye doğru yola çıkmak için liderlerinin işaretini bekler ve tam şafak ağarırken topluca Mina'ya doğru giderlerdi. Yol üzerinde kafiledeki herkesin bir taş fırlattığı üç adet taş yığını vardı. Mina'da bir hayvan kurban edilirdi ve tören tamamlandığında katılımcılar ihram'dan çıktıklarının bir belirtisi olarak saçların kesip gündelik elbiselerini giyerlerdi. Ana hatlarıyla Hz. Muhammed'in Mekke'ye haccında da bu uygulama hala vardır."<sup>36</sup>

<sup>33</sup> Ankebût, 61-63-65, İsrâ, 69, Lokman, 31, Fatır, 40, Nahl, 40 vb.

<sup>34</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 22-23

<sup>35</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 23

<sup>36</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 15-16

Tor Andrae'nin en çok üzerinde durduğu İslâm öncesi adetlerden biri de tavaftır. Andrae bu konuda şöyle der: “Belli bir ayda bölgenin Arapları mabedin etrafında yürümek için toplanırlardı. Bugün bile Muhammedî haccın zirvesini oluşturan bu dolaşma; tavaf, Hacerülesved'in olduğu yerde başlar ve biterdi.”<sup>37</sup> Burada görüldüğü gibi, Hz. Muhammed Arapların geleneklerini bir taraftan İslâm ile ilişkilendirirken diğer taraftan da pagan dinlerine kadar götürmektedir. Andrae'nin bu konudaki ilginç bir tespiti de Kâbe'nin kuzeyindeki iki küçük tepe olan Safa ve Merve'nin arasındaki vadinin de tavaf alanına dâhil olduğudur.<sup>38</sup>

Tor Andrae, Hz. Peygamber'in Kâbe'yi yeni dini için sahiplendiğinde ve bundan önce de Hacerülesved'in uzun yıllar tapılan bir put olduğu görüşündedir ve bunu da şöyle ifade etmektedir: “Arabistan'ın en meşhur putu tabii ki Mekke haremindeki Hacerülesved idi. Kâbe, şu an olduğu gibi o zaman da dikdörtgen bir taş yapıydı. Kâbe'nin doğu köşesine yerleştirilmiş olan bu siyah taş, Hz. Muhammed Kâbe'yi yeni dini için sahiplenmeden ve İslâm'ın temel şartlarından biri olarak bu yere hac yapmadan önce yüzyıllar boyunca tapınılan bir nesneydi.”<sup>39</sup>

Andrae, Kâbe'nin en meşhur putu olarak tavsif ettiği Hacerülesved'in “Hima” diye anılan, sıklıkla zengin bitki örtüsü ve doğal su kaynaklarına (Zemzem) sahip kutsal koruma bölgesinin (Harem) ortasında bulunduğunu da kaydetmiştir.<sup>40</sup>

Önemli bir husus da Arapça konuşan Ehl-i Kitab'ın tanrıdan bahsederken “Allah” kelimesini kullandıklarıdır. Bunu ifade eden Andrae'ye göre; Allah Kâbe'nin Rabbidir. En azından İslâm öncesi dönemde Hıristiyan ve Yahudiler böyle düşünmekteydi ve hatta Kâbe'nin ibadetlerine katılmaktaydılar: “O zaman açıkça görülüyor ki, Peygamber ve hemşerileri Kâbe törenleri boyunca tapınılan tanrının Allah olduğuna tamamen kanaat getiriyorlardı. Arapça konuşan Yahudi ve Hıristiyanlar da kendi tek tanrılı inançlarının tek tanrılarını adlandırırken “Allah” ismini kullandıkları için, en azından Hıristiyan Araplar da Hıristiyan Tanrısını Kâbe'nin Rabbi olarak değerlendirmiş ve bunun sonucu olarak orada yapılan dinî törene sık sık katılmışlardır. Bir övgü şiirinde Hıristiyan şair Adiy b. Zeyd “Mekke'nin Rabbi ve Çarmıha Gerilen' den” birlikte bahsediyor.”<sup>41</sup> Burada

<sup>37</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 15

<sup>38</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 15

<sup>39</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 14

<sup>40</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 14

<sup>41</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 23



Mekke'nin Rabbinden kasıt "Allah"tır. Çarmıha gerilenle kastedilen ise "İsa"(a.s) dır.

Yukarıdaki şiir Arap şairi Cheikho'ya aittir.<sup>42</sup> Burada Andrae'nin, Hıristiyan Arap şiirinden alıntı yaptığını görmekteyiz. Bu onun araştırmacı ve çok yönlü kişiliğini göstermektedir.

Tor Andrae, başka bölgelerde olduğu gibi Arabistan'da da kurbanın ilahi varlıklarla irtibat kurma yöntemi olduğunu söyleyerek yaptığı tespiti, akika ve Hac'da kesilen uhdiye kurbanlarıyla da alakalandırmıştır. O, sözkonusu eserinin 14. sahifesinde akikadan bahsederken: "Bazı kurbanlar töreler gereği yapılırdı. Bir erkek çocuğu yedi yaşına ulaştığında bir koyun kurban edilirdi ve İslâm'ın da benimsediği bu eyleme adını veren çocuğun "akika" denilen Pagan saçı kesilirdi."<sup>43</sup> Cümleleri ile Hz. Peygamber'in uygulamalarından olan akikanın öncelerden kalan bir adet olduğunu vurguladığı gibi; Mina'da kesilen hac kurbanının da İslâm öncesi uygulamalardan olduğunu aynı eserinde "Mina'da bir hayvan kurban edilirdi"<sup>44</sup> cümlesiyle vurgulamıştır.

### 3. İslâm Öncesi Zekât ve İslâm

Andrae, zekât konusunu işlerken onu pek çok yönden ele almış ve İslâmî açıdan müspet veya menfî görülebilecek değerlendirmelerde bulunmuştur. Zekâtın hangi amaçla verildiği üzerinde dururken yaptığı tespit oldukça önemli ve müspettir: "Sonuç olarak, bu aslında bir toplumsal görev değil, fakat dinî bir işlemdir. Dindar kişinin Tanrısına gerçekten tutumunun ne olduğunu anlatmanın bir yolu... ve diğer sembolik hareketler gibi, yükümlülük altındaki bilinci rahatlatır ve kişiye gerçekten de zekâtın sembolize ettiği şeyi gerçekleştirdiği duygusunu verir, yani servetten azad olma... Bunun sonucu olarak, bu tip bir dindarlık için, en üst kişisel değer olarak Sonsuz olan Tanrı'nın böyle zekâtların alıcısı olması apaçıktır. Bağış, Tanrı'ya sunulur ve onu bu dünyada kimin alacağı sorusu sonuç olarak çok az bir öneme sahiptir."<sup>45</sup>

<sup>42</sup> Cheikho, L., *Ash-Shu'ara'an-Nasraniyya*, Beyrut, 1890, s. 451

<sup>43</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 14

<sup>44</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 16

<sup>45</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 77

Andrae, yine aynı konuyu anlatırken İslâm ile Cahiliye adetleri arasında çeşitli bağlantılar kurmakta ve bu arada bize göre devamlı olarak yaptığı önemli bir hatayı yapmaktadır: “Ancak, Hz. Muhammed'in zekâtlar ile hatırlanması gereken fakirler hakkında konuşurken muhtaç akrabalarından çok sıklıkla bahsetmesinde gerçek Arap etiğinin bir hatırasını görüyoruz. Sahte hayırseverliğin alıcıları içinde yetim, yolcu ve esirler de sayılır. Bir köleyi azad etmek, bilhassa erdemli bir hareket olarak görülmüş ve istemeyerek bir mü'mini öldürenlerden bir kefarete talep edilmiştir. Hz. Muhammed zamanında, inananların zekâtlarını cemaatin dinî liderine getirmeleri zaten gelenektendi; başka bir deyişle, zekât bir tür vergi sistemine dönüştürülme sürecindeydi.<sup>46</sup> Tevbe suresinin 60. ayetine göre zekâtlar, yoksullara, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara verilecek ve son olarak da köleler, borçlular, zavallılar ve yolda kalanlar için kullanılacaktır. Medine'de inananların zekâtları Hz. Muhammed'in ellerinde güçlü bir politik-ekonomik silah haline gelmişti.”<sup>47</sup> Bu alıntıda görüldüğü gibi zekât Allah (c.c) tarafından değil de Hz. Peygamber tarafından teklif edilmiş ve sınırları çizilmiş bir emir olarak takdim edilmektedir. Halbuki Tevbe suresindeki ayetler Allah kelamı olup, zekâtın farz oluşu tamamen ilahî bir emirdir. Burada dikkati çeken bir diğer önemli husus da Andrae'nin, zekâtın özellikle akrabalarından başlanarak verilmesini Arap ahlâkının bir çeşit devamı gibi görmesidir. Ayrıca Hz. Peygamber'in zekâtı Medine'de bir silah gibi kullandığı yorumu da tartışmaya açık bir yaklaşımdır. Kısacası Andrae, bir taraftan zekâtı samimi bir ibadet olarak, diğer taraftan da bir silah gibi görmekle mantıki bir hata ve tenaküzün içerisine düşmektedir.

#### 4. Namazın Yahudiler ile Alakalandırılması

Andrae'nin, Hz. Peygamber'in geldiği ortamdaki Hıristiyan ve Yahudi adet, inanç ve ibadetleri ile ilgili yaklaşımlarından birisi de namazın tedrici olarak vakitlerinin artırılması tespitinin sonunda Yahudilerin bir takım ibadetlerine benzetilmesidir: “Böylece, Mekke'de Hz. Muhammed ve taraftarları sadece sabah ve akşam namazına devam ettiler. Medine'de saat üçte olmak üzere başka bir vakit daha

<sup>46</sup> Andrae, görüldüğü gibi; kaynak göstermeden, bu iddiada bulunmaktadır.

<sup>47</sup> Andrae, *Mohammed...* s.77-78

eklendi. Bu belli ki Yahudilerin ibadet için toplandıkları üç periyodun bir taklidiydi.”<sup>48</sup>cümlesi bu durumu ortaya koymaktadır.

## 5. Roma, Yunan “Mit”leri ve Cahiliye Arapları

Andrae'nin araştırmacı kişiliği ve mukayese metodunu çok kere kullandığını görmekteyiz. Bunun örneklerinden birisi de Cahiliye Araplarının putlarıyla Roma, Yunan mitlerini kıyaslaması, ve -şayet söz konusu ise- aralarındaki bağlantıları tespit etmesidir. Arabistan'ın eski putperestliğini genel olarak gelişmemiş bir çoktanrıcılık olarak ele alınabileceğini ve bunun İslâm öncesi çok az gelişme gösterdiğini söyleyen Andrae, konuya şöyle devam etmektedir: “Ama bu ileride aşama aşama çok sayıda birbirinden bağımsız kişisel ilâhî varlıkları birleştiren bir tanrılar hiyerarşisinden oluşan bir pantheon'a<sup>49</sup> dönüşecekti.”<sup>50</sup>

Andrae, bu sürecin bir örneği olarak daha sonraları bir tartışma sebebi olacak olan üç tanrıçadan şöyle bahsetmektedir: “Bununla beraber, bu ilâhî varlıkların bazıları diğer yerel tanrılar karmaşasından sıyrılıp kendilerine has işlevler ve daha kesin hüviyetler kazanmışlardır. Bu ilk olarak özellikle Mekke'nin üç tanrıçası için geçerlidir: Menat, Lat ve Uzza<sup>51</sup>. Bu üç tanrıçanın kültleri diğer tüm kutsallardan daha eskiye dayanıyordu. İsminden yola çıkarsak, bilhassa savaşçı ve şiir sever bir kabile olan Mekke'nin güneyindeki Huzaa kabilesi tarafından saygı gösterilen Menat, şans ve kader tanrıçasının çok yaygın bir türü olarak görünüyor. Menat, halk meclislerinde ve savaşlarda ve denizlerdeki insanların kurtarıcısı ve yardımcısı olan Zeus'un kızı Kader'lerden<sup>52</sup> bir tanesi Yunan Tyche Soteria'ya benzer. Herodot'un zamanına gittiğimizde, Lat'ı “Aliat” şeklinde görüyoruz. İsminin bu ilk şekli “tanrıça” anlamına gelir. Diğer antik tarihçiler gibi, Herodot kendisine yabancı halkların tanrılarında, onun kendi halkının taptığı varlıkları görür. Ona göre Arapların Lat'ı, Urania'dır. Bu yüzden tarihçi onu gökyüzü tanrıçası olarak tanımlar. Urania-Coelesis Phoenician Astarte'nin Greko-Roman versiyonudur. Bu

<sup>48</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 81

<sup>49</sup> Pantheon: ulusun bütün tanrıları. (çn)

<sup>50</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 16

<sup>51</sup> Andrae, bu tanrıçaların isimlerini; “Menat, Alât ve El-Uzza” şeklinde vermektedir. Biz İslâmî kaynaklarda olduğu şekliyle, “Lat, Menat ve Uzza” olarak kullanmayı tercih ettik.

<sup>52</sup> The Fates: Yunan mitolojisinde insanların kaderlerine yön veren üç tanrıça'ya “Kaderler” denilir.(çn)

“Carthaginian Astarte” aynı zamanda “tanrıların anası” ismini de taşır. İmparator Heliogabalus’un annesi Julia Soemias gökyüzü tanrıçası mertebesine yükseltildiğinde (Oğlu da Güneş Tanrısı oluyordu) kendisine biçimsel olarak “Tanrıların Anası, Venus Urania, Kraliçe Juno” unvanları verilmişti. Fakat Nabatiler’in kayıtlarında “tanrıların anası” na aynı zamanda Lat da denilir. Böylece Arabistan çevresinde, özellikle Batı semitik dinlerinde ifade ettiği anlamı da düşündüğümüzde Lat’ın büyük gökyüzü ve bereket tanrıçası ya da ana tanrıça olduğunu varsaymamız doğru olacaktır.”<sup>53</sup>

Bu konu Andrae’nin eserinde yukarıda görülenler gibi pek çok mukayese ve örneklerle devam etmektedir.

### **B) Tor Andrae’nin Peygamberlik Öncesi Hz. Muhammed’e Bakışı**

Tor Andrae, Hz. Muhammed’in peygamberliği öncesi hayatıyla alakalı temel bazı konuları ele alırken genel olarak İbn Hişâm, İbn Sa’d<sup>54</sup> ve Taberi<sup>55</sup> gibi ilk dönem müelliflerinin eserlerinden yararlanmıştır. Bununla beraber İbn Kayyim el-Cevziyye’den<sup>56</sup>, Nebhani’den<sup>57</sup> alıntılar yaparken, bir Şii müellifi olan El-Kummi’den<sup>58</sup> de istifade etmiştir. Nadiren de Pautz<sup>59</sup> ve Sachau<sup>60</sup> gibi müsteşrik müelliflere müracaat ettiğini görmekteyiz. Bu konuda pek çok kaynaktan yararlandığını gördüğümüz Andrae, bu bilgilerin çoğunluğunun güvenilir olmadığı ve hatta efsane olduğu görüşündedir.

Bu dönemle alakalı olarak ele alınan konuları mümkün olduğu kadar kronolojik olarak değerlendireceğiz. Bu konular; Hz. Peygamber’in soyu, doğumu, çocukluk dönemi, yolculukları, Hz.Hatice ile evlilikleri, tahannüsü ve dinî duygularının oluşması vb. olacaktır.

---

<sup>53</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 16-17

<sup>54</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 32, 34, 36-38

<sup>55</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 35, 40

<sup>56</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 37-41

<sup>57</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 35

<sup>58</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 33

<sup>59</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 35

<sup>60</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 45

## 1) Hz. Muhammed'in Soyuy

### a) Benî Hâşim

Andrae'nin eserlerinde az da olsa Sünni ve Şîî geleneklerini ayırdığını görmekteyiz. Bunlardan birisi de Hz. Peygamber'in soyuyla ilgili bölümdür. "Ortodoks" olarak adlandırdığı ehl-i sünnetin, Hz. Peygamber'in soyunun seçilmiş olması gerektiğini ve Allah bir elçi seçeceği zaman bunun en seçkin bir kişi olacağına inancının Hz. Peygamber'de de tecelli ettiğini ifade eden Andrae, bu konuda şöyle demektedir: "Ortodoks geleneğine göre, Peygamber çok soylu bir aileden geliyordu. Allah kendisine bir elçi seçmek istediğinde ilk önce en iyi kabileyi, sonra en iyi insanı seçer. İlk atalarından itibaren Allah bütün insan ailelerini yokladı ve içerisinde Kureyş altbölümünde karar kıldığı Benî Kinane'ye gelinceye kadar her soyağacından en iyisini seçti. Kureyş içinden de Benî Hâşim ailesini seçti. Anlatılanlara göre Hâşim toplum içinde göze çarpan bir adamdı. Her yıl Yemen ve Suriye'ye iki kervan hazırlayıp gönderirdi ve imparatorla olduğu gibi Negus'la da arası iyiydi. Onun oğlu Abdülmuttalib, Peygamber'in dedesiydi."<sup>61</sup>

İslâmi ve oryantalist gelenekten pek çok kaynaklarda Hz. Peygamber'in soyu Hz. İsmail'e kadar uzatılmaktadır. Andrae, konuyu ilk ele aldığı noktada sadece Benî Kinane, Kureyş ve Benî Hâşim'den bahsetmekle yetinmiştir. Ancak bir Şîî efsanesi olarak adlandırdığı konunun devamında ve İbn Sa'd'dan bir rivayette Hz. İsmail'den bahsetmektedir.

### b) Abdülmuttalib'in Rüyası

Hâşim'in oğlu Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber'in dedesi olduğunu ve Hz. Peygamber'in onun evinde büyüdüğünü kaydeden Andrae, Abdülmuttalib'in gördüğü bir rüyayı şöyle anlatmaktadır: "Bir Şîî efsanesine göre<sup>62</sup> torununun gelecekte büyük bir insan olacağı ona harikulade bir şekilde gösterilmişti. Bir rüyada

---

<sup>61</sup> Andrae, *Mohammed...* s.33

<sup>62</sup> Andrae, *Mohammed...* s.33

<sup>63</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 33-34; El- Kumi, *Kitab-ü Ramaledin*, Tahran, 1300, s. 103.

arkasında, tepesi göklere ve dalları da Doğu'ya ve Batı'ya doğru uzanan, büyümekte olan bir ağaç görmüştü. Bu ağaçtan güneşten yedi kat parlak bir ışık süzülüyordu ve Arapların yanında Farslar da buna tapıyorlardı. Abdülmuttalib'in rüyasını anlattığı bir kâhin, onun torunları arasından, bir cihangir ve bir insanlık peygamberi olacak birinin çıkacağını açıkladı.<sup>63</sup>

Andrae, İslâmi kronolojilerin efsane içerikli ve taraflı olabileceğini ihsas ettiren bir cümleyle Abdülmuttalib'i ve onun kavmi içerisindeki saygı değer pozisyonunu İbn Sa'd'dan yaptığı bir alıntı ile tespit ederek konuyu Hz. İsmail'e, Zemzem'e kadar götürmektedir: “ Abdülmuttalib halkına düzen ve itaat emreden, onlar arasında yönetici ve toplum içinde öne çıkan bir kişiydi. Hacılara Zemzem kuyusundan su taksim etmek ve hacıların beslenmesini gözetlemek onun göreviydi. Gördüğü ilhamlı bir rüyayla Zemzem kuyusunu tekrar bulan kişi oydu. Efsaneye göre bir zamanlar Allah, kuyu kaynağını Arapların kabile atası olan İsmail için çıkarmıştı. İsmailin annesi Hacer, çölde oraya buraya dolaşırken Mekke'ye gelmişti. Oğlu susuzluk nedeniyle ölme noktasına geldiğinde, Allah'tan yardım dilemek için önce Safa; ve sonrasında Merve tepesine tırmandı. Sonra küçük çocuk için Allah Cebrail'i gönderdi. Melek, su sızmaya başlaması için toprağa topuğuyla vurdu. Bu, Zemzem kuyusu hikâyesinin esas şeklidir. Abdülmuttalib'in 10 tane oğlu vardı: “Araplar arasında onlar kadar heybetli ve seçkin, daha asil başka kimse yoktu. Burunları öylesine genişti ki, suyu dudaklarından önce burunları içerdi.”<sup>64</sup>

Andrae'nin Abdülmuttalib'ten bahsettiği bir başka nokta, Abdülmuttalib'in Hz. Peygamber'i ne kadar çok sevdiğini gösteren bir olaydır. Şöyleki: “Çocuk (Hz. Muhammed) beş yaşına ulaştığında Halime onu annesine geri vermek istedi. Mekke yakınlarındaki tepelere gelince çocuğun kaybolduğunu fark etti. Uzun bir aramadan sonra bulunduğu dedesi Abdülmuttalib onu Kâbe'nin etrafında boynuna alarak onun için dua etti.”<sup>65</sup> Abdülmuttalib'ten en son bahsedilen yer ise onun ölümüyle Hz. Peygamber'in bakılması için amcası Ebû Talib'e teslim edildiğini bildiren bölümdür.<sup>66</sup>

---

<sup>64</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 34; İbn Sa'd, c. I, s. 57

<sup>65</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 36

<sup>66</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 37

### c) Ebû Tâlib

Andrae, Ebû Tâlib'i Hz. Peygamber'in hayatında çok önemli bir yeri olan amcalarından birisi olarak takdim eder ve onun Hz. Peygamber'i nasıl sevdiğini İbn Sa'd'dan bir alıntıyla gösterir: "Annesiz ve babasız çocuk, kendisini kendi çocuklarından bile daha fazla seven Abdülmuttalib'in evine yerleşti. Fakat iki yıl sonra dedesi vefat edince Muhammed, gerçek ismi Abd-i Menaf olan fakat daha çok Ebû Tâlib, Tâlib'in babası, künyesi (bir oğlu olunca Arapların kabul ettikleri fahri isim) ile çağrılan amcasının yanına gitti. Ebû Tâlib'in de yeğenini çok sevdiği rivayet edilir. Muhammed yanı başında olmadan uyumazdı ve dışarıya yeğeni olmadan çıkmazdı. Geleceğin peygamberine bir bereketin eşlik ettiğini fark etti. Muhammed orada olmadan Ebû Tâlib'in ailesi yemek yiyemiyordu. Bu ve diğer alametlerden de Muhammed'in sıradan bir çocuk olmadığı aşikârdı. Diğer çocukların sulu gözleri ve fırça gibi saçları vardı. Fakat onun saçları sanki her zaman özel bir ilgiyle yağlanıyor ve gözlerine de merhem sürülüyordu."<sup>67</sup> Burada bahsedilen bereket alametlerine sonraki bölümlerde de değinilmiştir.

### d) Hz. Peygamber'in Babası Abdullah ve Annesi Âmine'nin Rüyası

Tor Andrae, Hz. Peygamber'in babası Abdullah'tan çok bahsetmediği gibi annesi Âmine'nin de soyundan bahsetmemiştir. Abdullah ve Âmine'nin evliliğine kısaca şöyle temas etmektedir: "Peygamber'in babası, Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah, Âmine binti Vehb'le evlendi. Bu evlilikten kısa süre sonra Abdullah bir Suriye yolculuğu sırasında Medine'de öldü. Dul bıraktığı eşine ve henüz doğmamış çocuklarına yalnızca bir cariye ve beş adet deve bıraktı."<sup>68</sup> Andrae, bu cümlesiyle Abdullah'tan kalan mirasın azlığına dikkat çekmektedir.

Âmine'nin, Hz. Peygamber'e hamile iken gördüğü bir rüya detaylı olarak Andrae tarafından alınmıştır: "Âmine Muhammed'i rahminde taşırken bile, ileride doğacak oğlunun ne kadar büyük biri olacağını belirten alametler görüyordu. Anne, hamilelik eziyetlerinin hiç birini çekmedi ve bir gün öğle vakti uyku ile uyanıklık arasında bir halde iken şu sesi duyana kadar durumundan habersizdi: "Doğuracağın

<sup>67</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 37; İbn Sa'd, I, 76

<sup>68</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 34

çocuk halkının peygamberi ve lideri olacaktır.” Bir süre sonra Âmine sesi tekrar duydu: “Kıskanç insanların kötülüklerine karşı, Tek Bir Olan’a, Sonsuz Olan’a sığın.” Bu olayı kadın akrabalarına anlattığında akrabaları ona boyun ve bileklerine demir halkalar geçirmesini tavsiye ettiler. Öyle yaptı, fakat birkaç gün sonra halkaları kırılmış buldu ve sonra da onları giymeyi bıraktı. Nihayet ses, üçüncü bir kez daha duyuldu ve çocuğuna Ahmed ismini vermesini buyurdu.”<sup>69</sup>Bu rüya daha sonra anlatılacak pek çok mucizelerin başlangıcıdır. Rüyada telkin edilen Ahmed ismi de müsteşrikler ve İslâm tarihçileri tarafından çok tartışılacak bir olaydır. Bu olaya Andrae da kısaca temas etmektedir: “Saf, 6’ya göre Hz. İsa, “Benden sonra gelecek ismi Ahmed olacak bir lider!”den bahsettiği zaman Hz. Muhammed’in geleceğini önceden haber verdi. “Ahmed” ismi, “Muhammed”le aynı öneme sahiptir. “Övülmüş” anlamına gelir. Genellikle Yunanca bilen bazı Arap Hıristiyanların John İncili’nde İsa’nın havarilerine kendisinden sonra onlara bir başka kurtarıcı göndereceğini söylediği sözleriyle onayladığı varsayılır. Hz. İsa, *Parakletos* yerine Arapça’da Ahmed anlamına gelen *periklytos* der.”<sup>70</sup>

## 2) Hz. Peygamber’in Doğumu

### a) Tor Andrae’nin Hz.Peygamber’in Doğum Tarihi Hakkındaki Görüşleri

Andrae: “Hz. Muhammed’in ne zaman doğduğunu kesin olarak bilmiyoruz.”<sup>71</sup>cümlesini kullanarak, Hz. Peygamber’in doğum tarihinin tartışmalı olduğunu ve bu konuda değişik görüşler bulunduğunu kabul etmektedir.

Andrae’ya göre, bu görüşlerden birisi olan “doğumun fil yılına rastlaması”, Hz.Peygamber’in hayatındaki diğer kronolojik gerçeklerle uyuşmamaktadır. Ona göre, fil olayı Bizans İmparatoru Jüstinyen’in, İran Kısrası I. Enüşirvan’la 540-562 yılları arasında yaptığı savaşların bir bölümünü içeren ve 560 yılında meydana gelen

---

<sup>69</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 34

<sup>70</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 35; Pautz, *Muhammed’s Lehre von der Offenbarung* [Muhammed’in Vahiy Öğretimi], s.126

<sup>71</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 31



bir olaydır.<sup>72</sup> Andrae kronolojik gerçekleri de şöyle sıralamaktadır: “İslâm’ın ilk kayıtlarında sık sık tekrar edilen bir rivayete göre, Hz. Muhammed’e ilk vahiy o kırk yaşındayken, Medine’ye göçmeden on üç yıl önce geldi. Buradan hesapla, o zaman Hz. Muhammed 569’da doğmuş ve ilk vahiy de 609’de almış olmak zorundadır. Diğer bir taraftan, onun göçünü 622’de yapmış olduğuna ve on sene sonra 632’de öldüğüne dair genel bir kanaat var.”<sup>73</sup> İlk Hz. Muhammed kronolojilerindeki sabit noktanın hicret olduğunu ve bunun da 622 yılının 15 Temmuz’unda başladığını söyleyen Andrae, Kameri ve Şemsi yıllar arasındaki farkıda ortaya koyarak açıklamalarını devam ettirmektedir.

### **b) Hz. Peygamber’in Doğumu Esnasındaki Mucizeler ve Diğer Peygamberlerle Mukayese**

Andrae’nin en çok dikkat çeken özelliklerinden birisi de onun mukayeseye sıklıkla başvurmasıdır. Hz. Peygamber’in doğumu esnasındaki mucizeleri<sup>74</sup> anlatırken bunların Hz. Musa’da, Hz. İsa’da, Buda’da ve İskender gibi şahıslarda da meydana geldiğini söyleyerek o kişilerle bağlantılı halde ele almıştır.

Andrae, “Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde” isimli eserinde doğum olayına 13 sahife ayırmıştır.<sup>75</sup> Andrae’nin takipçilerinden Annemarie Schimmel de bu uzun bölümü şöyle özetlemiştir: “Rahat bir hamilelik geçiren Âmine’nin doğum vakti geldiği zaman olağanüstü olaylar zuhur etti. Âmine’nin bunları şöyle naklettiği bildirilmiştir: ‘İyice ağırlaştığım ve gürültüyü daha şiddetli duyduğum zaman yer ile gök arasına beyaz ipekliden bir bez gerildi ve bana, “Onu insanların nazarlarından uzak tut!” diyen bir ses işittim. Havada duran ve ellerinde gümüş su testileri tutan erkekler gördüm. Süzülen terimin damlaları birer inci tanesi gibiydi ve miskden daha güzel kokuyordu. Ve ben haykırdım: “Keşke

<sup>72</sup> Bu olay; Yemen’deki Etiyopyalı vali Ebrehe’nin zaman zaman bahsedilen Arabistan içlerine fillerle yaptığı bir seferdir. Andrae bu seferi İbn Sa’d’ın rivayetiyle olduğu gibi almıştır. Bak. Andrae, *Mohammed...* s. 31-32

<sup>73</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 32-33

<sup>74</sup> Bu mucizeler: Doğumun olduğu saatte, çok parlak bir ışığın Doğu’dan Batı’ya kadar bütün dünyanın üzerinde parlaması, mucizevi bir şekilde, Âmine Suriye saraylarını ve Busra’daki develerin boyunlarını görmesi, Hz. Muhammed doğduğunda tıpkı bir kuzu gibi temiz ve lekesiz, sünnetli ve göbek bağı kesik bir şekilde doğması v.b.dir. Bak. Andrae, a.g.e. s. 35

<sup>75</sup> Andrae, *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*, s. 28-33, 61-68

Abdülmuttalib burada olsaydı! Onun burada olmaması ne kötü!” Sonra bir kuş sürüsü bana doğru uçtu ve karnımı örttü; kuşların gagaları zümrütten ve kanatları smbldendi. Allah gözümün önündeki perdeyi kaldırdı da doğudan batıya kadar yeryüzü bana göründü. Üç bayrak gördüm; biri doğuda, biri batıdaydı, biri de Kâbe’nin damına çekilmişti. Doğum sancılarım başlayınca fenalaştım... Muhammed’i doğurdum, ona bakmak için dönünce, dua eden biri gibi ellerini göğe doğru kaldırdığını ve dua ettiğini gördüm. Sonra gökten bir bulut inerek onu örttü ve ben onu göremez oldum. Bir sesin: “Onu dünyanın çevresinde dolaştırın, doğuya ve batıya götürün ki, onu ismiyle, bedeniyle ve vasıflarıyla tanısınlar ve denizlerdeki adının el-Mahi [mahvedici] olduğunu öğrensinler çünkü o bütün putları yok edecektir” dediğini işittim. Bulut hemen ortadan kayboldu ve baktım, işte o orada yatıyordu, altında yeşil ipekten bir örtü vardı ve yönlü beyaz bir kundağa sarılmıştı. Avucunda beyaz incilerden yapılmış üç anahtar tutuyordu. Sonra şöyle bir ses duyuldu: “Bakın, Muhammed zaferin, savaşın ve peygamberliğin anahtarını elinde tutuyor!”<sup>76</sup> Diğer aktarılan bilgilerden de Hz. Muhammed’in yere düştüğünü ve ellerini yere dayayıp göğe baktığını söylediğini görmekteyiz. Bu olayda, onun ileride dünyanın hakimi olacağı şeklinde yorumlanmaktadır.

Andrae’nin İbn Hişâm ve İbn Kayyim el-Cevziyye’den alarak vurguladığı bir başka hususta, Yahudilerin ve kâhinlerin doğum olayından haberdar olmalarıdır. Olay şöyle gelişmektedir: “Peygamber’in doğumu bazı sırlara muttali kimselerin dikkatinden kaçmadı. Kutsal metinleri olan Yahudiler ve ruhlarından haberler alan kâhinler bundan haberdar oldular. Hassn b. Sbit’in “Medine’nin sokaklarında yüksek sesle bir Yahudi’nin konuşup hemşerilerini çağırdığını gördüğümde yedi ya da sekiz yaşındaydım. Hepsi toplandığında ‘Onun doğumunu işaret eden Ahmed yıldızı bugün ortaya çıktı!’” dediği rivayet edilir.<sup>77</sup>

---

<sup>76</sup> Schimmel, *Ve Hz. Muhammed (s.a.v) Onun Peygamberidir*, s.147-148

<sup>77</sup> Andrae, *Die Person...* s.35; İbn Hişâm, *Sre*; İbn-i Kayyim el- Cevziyye, *Zad’l me’ad*, Kahire, 1324, s.87

### 3. Hz. Peygamber'in Çocukluk Dönemi

Hz. Peygamber'in çocukluk dönemi, doğumundan hemen sonra başlayıp annesi Âmine, sütanne Halime, dedesi Abdülmuttalib ve amcası Ebû Talip'le beraber geçen yıllarını içine almaktadır. Bu bölümde, daha önce bahsettiğimiz çocukluk yıllarının içinde kalan bazı bölümlerden bahsetmeyeceğiz.

#### a) Sütannesi Halime - Mucizeler ve Kalbinin Yarılması

Andrae, Hz. Peygamber'i çobanlar arasında büyüyen bir kahramanla ilişkilendirerek onun sütanne Halime'ye ücretsiz bakılmak için verildiğini ve Halime'nin evine bereket indiğini kaydeder. Bu mucizevi bereketin üzerine Hz. Peygamber dört yaşlarındayken süt kardeşi ile oynadığı esnada melekler gelip onun göğsünü yararlar. Bu olay, Andrae'nin yorumu ile şöyle anlatılmaktadır: “Bir gün Muhammed dört yaşındayken kendisi ve küçük sütkardeşi çadırlarından biraz uzakta koyunlarla beraberdiler. İki melek geldi ve onu yere yatırdı. Muhammed'in göğsünü yardılar, kalbinden siyah bir damla çıkardılar ve altın bir kâsenin içinde bulunan erimiş karla iç organlarını yıkadılar. Bunun üzerine onu kabilesinden önce on, sonra yüz ve nihayet bin insana karşı tarttılar fakat peygamberin tarafı ağır geldi. Sonra meleklerin biri “Dur! Çünkü onu kabilesinin bütününe karşı tartsan bile o yine ağır gelecektir.” dedi “<sup>78</sup>

Andrae, İbn Sa'd'dan aldığı bu olayı: “Benzeri bir uygulama, birçok insan arasında gelecekteki hayalet görenler ve büyücü hekimler tarafından tatbik edilmiştir. Avustralya'lı büyücüler bir ruhun kendilerini yakaladığını, kalplerini keserek yarıdığını ve içine kendilerine basiret yeteneği<sup>79</sup> veren kristal bir kaya parçası yerleştirdiğini söylüyorlar.”<sup>80</sup> Yorumları ile İslâmi kaynaklarla batıl dinler ve efsaneler arasında ilişki kurmaktadır. Kalbin yarılması hadisesini Schimmel, Andrae'nin eserinden daha geniş bir şekilde kendi kitabına almıştır.<sup>81</sup>

<sup>78</sup> Andrae, *Die Person...* s.35-36

<sup>79</sup> “faculty of clairvoyance”, clairvoyance: sağgörü, görülmeyen şeyleri görme yeteneği. (çn)

<sup>80</sup> Andrae, *Die Person...* s. 36

<sup>81</sup> Schimmel, *Ve Hz. Muhammed (s.a.v)Onun Peygamberidir*, s.62

## b) Hz.Peygamber’de Anne Sevgisi ve Anne-Babasının Ahiretteki Durumları

Schimmel’in Andrae’den alıntıladığı bir olay, Hz.Peygamberin anne sevgisini gösterirken aynı zamanda bir Hıristiyan rahibini de eleştirmektedir: “Kendisini görmek isteyen annesinin arzusunu yerine getirmeyen rahip Cüreyc’den Hz.Peygamber’e bahsedildiği zaman, şu cevabı vermiştir: O alim bir din adamı olsaydı, annenin isteğine uymanın, Allah’a hizmet etmenin bir şartı olduğunu bilirdi.”<sup>82</sup>

Andrae: “Hz. Peygamber’in annesinin iyiliği hakkında; o kadar iyi bir kadın olduğu anlatılır ki, cinlerin bile ölümünün ardından ağladığı söylenir.”<sup>83</sup> cümlesini de kaydetmektedir. Yine Andrae, Hz. Peygamber’in Mekke’nin fethinden sonra annesinin mezarını ziyaretini ve ağlama sebebini İbn Sa’d’dan şöyle nakletmektedir: “ Hayatının sonuna doğru Mekke’yi fethettikten sonra Peygamber’in kendisini harabe bir mezarın üzerine atmış bir şekilde görüldüğü aktarılır. İnsanlar etrafında oturmuşlardı. Bir anlığına konuşmak ister gibi oldu. Fakat sessiz kaldı ve en sonunda ağlayarak ayağa kalktı. Tüm ashabının arasından kendisinden en az çekinen Ömer niçin ağladığını sordu. Hz. Muhammed cevap verdi: “Bu annemin mezarıdır. Burayı ziyaret etmek için Allah’tan izin istemiştin, o da dileğimi yerine getirdi. Sonra annemin bağışlanmasını diledim, fakat beni onaylamadı. Bu yüzden ağlıyorum.”<sup>84</sup>

Andrae, İbn-i Sa’d’ın bu rivayetinin daha sonra Nebhani’de<sup>85</sup> şu şekilde değiştirildiğini tespit etmektedir: “Sonrasında, Hz. Muhammed halkı için bir arabulucu ve uzlaştırıcıdan çok daha fazla şey ifade etmeye başlayınca, anne ve babasının tıpkı putperestler gibi ebedi cezaya çarptırılmaları fikri tahammül edilemez görüldü. Bu yüzden sonraki bir efsaneye göre, Allah rahmetiyle Hz. Muhammed’in anne ve babasını bir süreliğine, oğlu onları doğru olan dine döndürsün diye, mezarlarından kaldırmıştır.”<sup>86</sup>

<sup>82</sup> Schimmel, *Ve Hz.Muhammed...* s. 54; Andrae, *Die Person...* s. 220

<sup>83</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 36

<sup>84</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 36

<sup>85</sup> Nabhanî, *El-envar ul-muhammadiyye min el-mevahib il-ledunniyye*, Kahire, 1320, s. 22

<sup>86</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 36-37

#### 4. Hz. Peygamber'in Suriye Yolculuğu

Oryantalistlerin özellikle üzerinde durdukları ve bazı iddialarına zemin teşkil etmesi için devamlı gündeme getirdikleri Suriye yolculukları; Andrae'nın eserlerinde iki yerde yoğunlukla işlendiğini görmekteyiz.

Birincisi; Hz. Peygamber oniki yaşına geldiğinde amcasının kervanıyla yaptığı yolculuktur. Andrae bu yolculuğu İbn Sa'd'a dayandırarak şöyle anlatmaktadır: "O zaman Busrâ'da Bahîra isminde Hıristiyanların mahrem bilgilerine sahip bir rahip vardı. Bahira'nın ikamet ettiği geniş hücrede daha önceleri birbiri ardına rahipler yaşamıştı ve bu rahiplerin her biri kendilerinden sonrakine bilgilerini miras bırakmışlardı. Bu bilgiler hücrede bulunan bir kitapta kaydedilmişti. Kureyş kervanları bu hücrenin yanından sık sık geçerlerdi, fakat rahip bunların hiç birine en ufak bir ilgi göstermemişti. Fakat bu defa, herkesi şaşırtarak, yaşlı ve genci, kölesi ve hürüyle kervandaki herkesi bir ziyafete davet etti. Muhammed'in ziyafete katılmak için fazla küçük olduğu düşünülürdü ama Bahîra özellikle ona yönelik sorular sordu ve o da yemeğe getirilmezse hoşnut olmayacağını belirtti. Bunun nedeni Bahîra'nın, kervanda giderken Muhammed'i bir bulutun nasıl gölgelediğini ve dinlenme yerinde bir ağacın onu gölgelemek için dallarını onun üzerine doğru nasıl eğdiğini görmesiydi. Muhammed ziyafete katılınca rahip onu dikkatlice inceledi ve onda kitaptan öğrendiği mahrem bilgilerle uyumlu izler gördü. Omuzları arasında nübüvvet mührünü gördü. Muhammed'i daha değişik şeyler ve özellikle de çocuğun gördüğü rüyalar hakkında da dikkatlice sorguladı ve sonunda hepsinin doğru olduğunu gördü. Sonra Ebû Tâlib'i bir kenara çekti ve "Yeğeninle birlikte memleketinize dönün ve bu çocuğu Yahudilere karşı koru, çünkü onu görürlerse ve benim onun hakkında bildiğim şeyleri bilirlerse ona kötülük yapmak isteyeceklerdir." dedi."<sup>87</sup>

İkinci yolculuk ise; Hz. Peygamber yirmibeş yaşlarına geldiğinde amcası Ebû Tâlib'in teklifi üzerine Hz.Hatice'nin kervanını götürmesidir. Bu yolculuk esnasında yine bir rahip söz konusudur ki bu da Nestûr'dur.<sup>88</sup>

Andrae, bu yolculukların birçok yazar tarafından kabul edilen bir gerçek olduğunu ve Hz. Peygamber üzerinde etkisi olduğunu düşünerek bu olayı şöyle ifade

<sup>87</sup> Andrae, *Mohammed...* s.37-38; İbn Sa'd, I, 99

<sup>88</sup> Andrae, *Mohammed...* s.40

eder: “Hz. Muhammed’in gençken amcasının eşliğinde ve gelecekteki eşinin hizmetinde Suriye’ye ziyaretlerde bulunduğu birçok yazar tarafından kabul edilen tarihi bir gerçektir ve Hıristiyanların dinî törenleri ve adetlerinden edindiği izlenimlerin kendi dinî reformundaki ilk uyarıcılar olduğu düşünülür. Daha sonra öğreneceğimiz gibi Hz. Muhammed Hıristiyanlık hakkında çok şey biliyordu. Fakat bu bilgilerinin doğrudan temas yoluyla edinmedi. Onun kendi diniyle tamamen örtüştüğünü düşündüğü İncil’in dinini safça tasavvuru ve Hıristiyan bir ülkeyi gerçekten ziyaret etmişse, bir kilisede bulunmuşsa, ya da bir tören alayına rast gelmişse, orada şahit olduğu olaylar hakkında tüm göndermelerin yokluğu Hz. Muhammed’in Hıristiyan Suriye’yi herhangi bir zamanda ziyaret ettiğini varsayamayacağımızı kanıtlar.”<sup>89</sup> Bu cümleden anlaşıldığına göre Andrae, yukarıda sayılan olaylara Hz. Peygamber’in iştirak ettiğine dair elinde kanıt olmadığını itiraf etmektedir.

### **5. Hz. Hatice İle Evliliği**

Bu evlilik pek çok açıdan oldukça önemlidir. Her şeyden önce Hz. Peygamber’in statüsüne ve ekonomik durumuna bu evlilik oldukça katkıda bulunmuştur. Bunun Hz. Peygamber’e katkılarını ve vahyin gelmesine yakın Hz. Peygamber’in sosya-ekonomik durumunu Andrae şöyle tesbit etmektedir: “Peygamber’in risaletinden önceki hayatı hakkında aktarılanların birçoğu, güvenilir bilgiler değildir. Sadece fakir ama soylu bir aileye mensup olduğu, babasını küçük yaşta kaybettiği, fakir bir evde büyüdüğü ama sonradan evliliği yoluyla ekonomik refaha kavuştuğu kesindir. İlk vahiylerinden bir tanesinde geçmiş yıllarda Allah’ın kendisine göstermiş olduğu merhameti şöyle ifade eder: “O, seni yetim bulup barındırmadı mı? Şaşırması bulup da yol göstermedi mi? Seni fakir bulup zengin etmedi mi?” (Duhâ, 6-8) Hz. Muhammed’in merhametsiz zenginlere karşı, fakir bir yetim olarak geçmiş acı tecrübeleri nedeniyle yaptığı şiddetli hücumları açıklama girişiminde bulunulduğunda, kendisine vahiy geldiği tam o yıllarda kendisinin zengin biri olduğunu, fakir dahi olsalar Ebû Tâlib’in ailesinin de hiçbir şart altında başkasından yardım beklemediğini ya da kabul etmediğini unutmamak gerekiyor.

---

<sup>89</sup> Andrae, *Mohammed...* s.38

Aile, içinde kendi kendine yetip kimseye muhtaç olmama yoluyla yoksulluğa karşı emindi.”<sup>90</sup>

Andrae, Hz. Peygamber’in Sosyo-ekonomik durumunu anlatırken, Hz. Peygamber’in “el-Emin” sıfatıyla alakalı yorumunda da bulunmaktadır. Bu yorumu burada kaydetmemiz uygun olacaktır: “Nihayet İslâm’ın doğuşu için zaman olgunlaşmıştı. Muhammed şimdi kırk yaşında, bağımsız ve görünüşe göre de saygı gören bir insandı. Hemşehrileri arasında el- Emin, “güvenilir kişi”, sıfatıyla bilindiği söylenir ve bu isim tahsisi Hz. Muhammed’in en önemli özelliğini yansıtmıyor gibi gözükse bile onun karşdakine güven telkin eden sıra dışı bir özelliğe sahip olduğunu gösteriyor. Kayıtlar esas mesleğinin ne olduğunu tam olarak anlatmıyor. Bir tüccar olduğu, bir tüccardan dul kalan biriyle evlendiği ve kendisinin ticarete dair beyanlarıyla Kur’ân’da geçen ifadeler olduğu gerçeklerine dayanılarak oluşturulmuş bir varsayımdır sadece. Fakat, Hz. Muhammed’in kendisi için veya hanımı için kervanlar düzenlediğine dair kesin ifadelere sahip değiliz ve ticari ifadeler kendisinin kabul ettiği dini terminolojiye aittir. Uydurulmuş şeyler değildir.”<sup>91</sup>

## 6.Hz. Peygamber’in Tahannüsü

Olayları ve kişileri devamlı mukayase eden Andrae’nin, bu metodunu kullandığı yerlerden birisi de Hz. Peygamber’in tahannüsü konusudur. Onun inzivasını, inzivaya çekildiği yer ve zamanları anlatan oryantalistimiz, diğer dinlerdeki ve kâhinlerdeki tahannüs örneklerini de hemen orada kaydetmiştir: “Allah’ın Muhammed’i elçisi yapmak isteyeceği zaman yaklaştıkça, kutsal öge ve onun çağrışimleri ilk kez Hz. Muhammed’in rüyalarında kendini belli etmeye başladı. Şafak vakti kadar net rüyalar görüyordu. Gittikçe yalnızlığı çok sevmeye başladı. Şehirden uzakta dağ vadilerinde ve patikalarında dolaşıyordu. Taşlar ve ağaçlar bile onu “Esselamu aleyke ya Rasulallah” selamı ile selamlıyorlardı. Sık sık sesin nereden geldiğine bakıyor, ama ona seslenenin kim olduğunu keşfedemiyordu. Yılda bir kere bir aylığına ibadet için Hira mağarasına çekiliyordu. Görünmez çağrısı insanı yalnızlık ve sessizliğe iter. Peygamberler ve zalim kâhinler bile geçici bir süreliğine ormanda ya da dağ tepelerinde kalmayı ve orada ruhun çağrısını

<sup>90</sup> Andrae, *Mohammed...* s.41-42

<sup>91</sup> Andrae, *Mohammed...* s.42

beklemeyi severler. Fakat Hîra mağarasında kendi başına yapılan ibadetler bize daha çok Suriye Hıristiyanlığı'nın çileli uygulamalarını hatırlatır. Suriye dindarlığında manastırda geçirilen hayatı ideal hayat sayılırdı. Keşiş olmayan Hıristiyanlar bile zaman zaman, en azından bir süreliğine kusursuz bir hayat sürmek için inzivaya çekilmeyi severlerdi. Çok tanrılı dinlerde de aynı ibadet şeklinin olduğunu gösteren örnekler de yok değildir. Arbela'lı Keşiş Habel'in, henüz bir putperest olduğu zamanlarda bile sürüyü terk edip "bir mağarada oturduğu ve dünyanın hiçliği ve değersizliği üzerine hayallere gömüldüğü" söylenir."<sup>92</sup> Bu paragrafta en çok dikkati çeken husus elbette ki Hz. Peygamber'in tahannüsünü Suriye Hıristiyanlarına benzetmesidir. Bu durum, daha sonra detayları ile üzerinde duracağımız Andrae'nin Hz.Peygamber'in Hıristiyanlardan etkilendiği tezinin alt yapısını oluşturma gayretleri görünümünü vermektedir.

## 7. Peygamberlik Öncesi Dinî Bilgilerin Oluşması

Bu başlık altında ele alacağımız konu özellikle oryantalistlerin, "Hz. Muhammed dinini kurarken Hıristiyanlık ve Yahudilikten etkilenmiştir!" iddialarıyla iç içedir. Tezin bu noktasında bu konunun bir kısmının ele alınmasının sebebi, kronolojik olarak değinilmesinin yerinde olacağı içindir. Tezin gelişen bölümlerinde konu daha geniş ele alınacaktır.

Tor Andrae'ye göre, Hz. Peygamber'in dinî duygularının oluşmasındaki etkenlerden biri, ileride geniş olarak ele alacağımız "Garanik" olayını anlatırken yaptığı şu tespittir: "Hz Muhammed, muhtemelen çocukluğunun dini dünyasında hayati öneme sahip olmuş dini bir anlayış tarafından harekete geçirildi. Bu onun göz ardı edemeyeceği ve etmek de istemeyeceği bir husustu. Fakat kendi içinde ne gülünç ne de Peygamber'i küçük düşürücü mahiyette olan bu gerçek, çok hevesli bir savunucusu tarafından aptalca bir efsanede Peygamber'in dini ve ahlâki kişiliğine kasvetli bir yansıma tutacak şekilde tasvir edilmişti."<sup>93</sup>

Bir ihtimal üzerinden harekete geçen Andrae'nin tespit ettiği bir başka husus da; Kus b. Sâide isimli Hıristiyan vaizi Hz. Peygamber'in dinlemesidir. Bunu şöyle dile getirir: "Doğrusu hadisler, Necran Piskoposu olduğu söylenen fakat

<sup>92</sup> Andrae, *Mohammed...* s.42-43

<sup>93</sup> Andrae, *Mohammed...* s.18



Mezapotamya’da Hîre’de yaşayan bir kabileye mensup olan Kus b. Sâide isimli bir Hıristiyan vaizden bahseder.”

Andrae, bu vaizden dinlenen sözün etkisini bir atasözüyle desteklemek istemektedir: “Söz bir kulaktan girer, diğerinden uçup gider. Fakat kendisini anlamaya açık bir ruh bulduklarında, güçleri genellikle bizim idrakimizi aşar. Duyduğu tek tanrıyla ilgili mesaj, onun iyiliği ve onun muhakemesi, Hz. Muhammed’in gönlünde kök saldı. Birçok yıl geçti; mesajın kendisine ulaştığı harici şartlar ve bağlantılar hafızasından silinip gitti; ancak söz yaşadı. Bu söz (dinlenen vaaz), ona fark ettirmeksizin en içteki anlamı, fikirlerinin yaratıcı enerjisiyle Hz. Muhammed’in kişisel ruhi mülkü haline geldi.”<sup>94</sup> Andrae’nin bu görüşleri, onun Hz. Peygamber üzerindeki Hıristiyanlık etkisiyle dinî duyguların onda oluşması görüşünde olduğunun en açık ifadesidir.

## **8. Hz. Peygamber Hakkındaki Vahiy Öncesi Bilgilerin Güvenilirliği**

Andrae, peygamberlik öncesi bilgilerin güvenilir olmadığını, efsane olduğunu, Hıristiyanlık Literatüründe Hz. İsa’nın durumuyla irtibatlandırarak ele almaktadır. Şöyle ki: “İlk incilimiz (Markos) Ürdün’de İsa’nın vaftizi ve Mesih’in nübüvvetinin kutsanmasıyla başlar. Hz. Muhammed’in güvenilir tarihi de benzer bir şekilde, onun bir peygamber olarak Mekke’de görülmesiyle başlar. Önceki hayatıyla ilgili anlatılanların geneli efsanevidir. Burada, aksi takdirde Peygamber’in biyografisinden daha çok hayranlarının inanç tarihine daha uygun olan bu dindar efsanelerinin tamamını göz ardı etmezsem, düşüncem şudur ki, taraftarlarının imanının onlara giydirdikleri o giysiler içerisinde bulunan dünya dinlerinin büyük kişiliklerini, sadece tarihsel bir bakış açısından tanımak önemlidir.”<sup>95</sup> Bu konuyla alakalı Andrae’nin, özellikle taraftarlarının Hz. Peygamber hakkında, diğer dünya büyükleri hakkında olduğu gibi bazı yüceltmeler ve abartmalar yapabileceklerini göz önüne almaktadır. Bu sebeple Hz. Peygamber’i tarihsel bir açıdan tanımanın daha doğru olacağı görüşündedir.

Bir başka yerde risalet öncesi bilgilerle alakalı; “Peygamber’in risaletinden önceki hayatı hakkında aktarılanların birçoğu, güvenilir bilgiler değildir. Sadece fakir

<sup>94</sup> Andrae, *Mohammed...* s.92

<sup>95</sup> Andrae, *Mohammed...* s.31

ama soylu bir aileye mensup olduğu, babasını küçük yaşta kaybettiği, fakir bir evde büyüdüğü ama sonradan evliliği yoluyla ekonomik refaha kavuştuğu kesindir.”<sup>96</sup>diyerek bazı olayları istisna edip, kalan birçok olayları genelleyerek yorumda bulunmaktadır.

---

<sup>96</sup> Andrae, *Mohammed...* s.41

## İKİNCİ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED'İN VAHİY DOKTRİNİ VE KUR'AN

#### A) Hz. Muhammed (s.a.s)'in Peygamberliği

Peygamberlik konusu müsteşrikler tarafından üzerinde en çok spekülasyonların yapıldığı ve tartışıldığı bir konudur. Genel olarak bu konudaki görüşleri çağındaki ve önceki müsteşriklerin pek çoğundan farklı olmamakla beraber Andrae daha müsbet görüşler ortaya koymuştur. Ayrıca Tor Andrae'nin bu konuyu daha detaylı olarak ele aldığı ilk bakışta göze çarpan bir husustur.

Tezimizin bu bölümünde, peygamberliğin en önemli unsurlarından olan vahyin ilk gelişi, geliş şekilleri, vahyin başlangıcı ile ilgili şüpheler, vahiy geldiği anda Hz.Peygamber'in durumu, Hz. Peygamber'in peygamberliğinin planlanıp planlanmadığı, vahyin ilahî olup olmadığı, vahyin mahiyeti, ilhamla vahiy ilişkileri ve benzeri konuların üzerinde duracağız.

#### 1. Hz. Peygamber ve İlk Vahiy

##### a) İlk Vahyin Gelişi

Andrae, vahiy almış kişilerde ilk alınan vahyin hiç unutulmadığını ve o kişilerin hayatlarında önemli bir yer tuttuğunu ifade ederken şöyle söylemektedir: “Tüm vahiy almış insanlar ilk vahiy sesini duydukları anı en muazzam bir an olarak değerlendirirler. Sair ne kadar fazla gerçek çıkartılırsa çıkartılsın, bu esas deneyim biyografilerinden hiç eksik edilmez ve genellikle ruhi hayatlarının temel noktasını teşkil ederler. Bu noktaya özellikle çağrılarının doğruluğundan şüpheye ve tereddüde düşülen dönemlerde sıkça geri dönerler. Genellikle çağrıyı takip eden görüntüde, ruhun saklı gayret ve arzuları gün ışığına çıkar. Formül olarak, bu olay kişiliğin en

içteki eğilimini çoğu kez yeniden üretir.”<sup>97</sup> Andrae, bu kısa fakat önemli yorumun ardından Hz.Peygamber’in ilk vahyi konusuna giriş yapmıştır. Hz. Peygamber’in ilk vahye nasıl muhatap olduğunu İbn İshak’tan şöyle alıntılamıştır: “Uzman kişilerimizin ilklerinden olan İbn İshak (ölümü: 768), Hz. Muhammed’in peygamberliğe davet ediliş hikâyesini şöyle anlatır: “Hz. Muhammed’in nübüvvet verilmesi için çağrıldığı yılda, Ramazan ayında ailesiyle birlikte kendisini münzevi dini ibadetlere adanmak için Hira dağına gitti. “Bir gece” diyor Peygamber, “Cebrail bir örtüyle birlikte ben uyurken bana geldi ‘Oku!’ dedi. ‘Ben Okuyamam’ diye cevap verdim. Böylece beni artık öleceğime inanana kadar o örtüyle sıkıp nefesimi kesti. Sonra bıraktı ve ‘Oku!’ (İkra’) dedi.”Peygamber tereddüt etti ve melek aynı acı veren işlemi iki defa daha tekrarladı. Nihayet Hz. Muhammed sordu: “Ne okuyayım?” Melek şöyle dedi: Yaradan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir aşılınmış yumurtadan yarattı. Oku! İnsana bilmediklerini belleten kalemlerle yazmayı öğreten Rabbin, en büyük kerem sahibidir. (Alak, 1-4) Hz. Muhammed, “uykumdan uyandım, ve sanki kalbime bir mesaj yazılmış gibiydi.” dedi. “Mağaradan dışarı çıktım ve dağın üzerindeyken bir sesin ‘Ey Muhammed! Sen Allah’ın resulüsün ve ben de Cebrail’im.’ dediğini işittim. Yukarı baktım ve Cebrail’in insan suretinde ufuk çizgisinde bağdaş kurmuş bir şekilde oturduğunu gördüm. Öylece kaldım ve onu izledim, ne ileri, ne geri gidebildim. Sonra bakışlarımı ondan ayırdığımda hala onu görmeye devam ediyordum ve nereye bakarsam bakayım onu görüyordum.” En sonunda görüntü kayboldu ve Hz. Muhammed ailesinin yanına döndü.”<sup>98</sup>Bu şekilde İbn İshak’ın ilk vahiy anlatımını alan Andrae, O’nun tarihi olayları ve malzemeleri yeterince tenkide tabi tutmadan aldığı, İbn İshak’ın aksine İbn Sa’d’ın ve daha sonra da Buharî’nin bu konularda tenkitçi vasıflarının öne çıktığını tespit etmektedir. O’na göre, İbn İshak, bu olayda iki ayrı olayı birleştirmektedir. Hâlbuki, Buharî; dağın üzerinde görünen melekten bahsederken, İbn Sa’d; ufukta beliren melekten bahsederek ilk vahiy hadisesini anlatmaktadır.”<sup>99</sup>

Andrae, anlatım farklılıkları üzerinde durmakta ve “İkisi de doğru olamaz, ya da en azından ikisi de birlikte Peygamber’in aldığı davette gördüğü şeyi

---

<sup>97</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 43

<sup>98</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 43-44

<sup>99</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 44

oluşturamaz.”<sup>100</sup> diyerek iki hikâyenin birbirinden farklı olduğunu iddia etmektedir. Ayrıca o, bu farklı anlatımları içeren olayların tümüyle anlatıldığı bir makale de yazmıştır.<sup>101</sup>

Andrae'nin bir başka tespiti de biyografi yazarı oryantalistlerin, bu rivayetlerden Buhari'nin rivayetini risalet başlangıcı gördükleridir: “Bugüne kadar ki Batılı biyografi yazarları genelde Peygamber'i okumaya zorlayan meleğin hikâyesini Peygamber'in risalet için çağrılmasının orijinal ve gerçek tasviri olarak kabul edegelmişlerdir. Böyle yaparak Muhammedî otoriteler arasında yaygın olan ve Buhari'nin çok iyi bilinen hadis çalışmasında sabitleştirilen fikri izlemiş oldular. Psikolojik bir bakış açısıyla düşünüldüğünde, tabi ki, Hira dağındaki mağarada gerçekleşen deneyim daha makul gözükmetedir.”<sup>102</sup> Andrae'nin bu yorumuyla, oryantalistler ve İslâmi otoriteler, Buhari'nin rivayetinde birleşmektedirler.

### **b) Hz.Peygamber'in İlham Almış Kişilerle Mukayesesi**

Andrae, Hz. Peygamber'in ilk vahyini ilham almış olduğunu kabul ettiği birçok kişiyle mukayese etmektedir. Arap şairden Yunan asıllı şaire, Afrikalı büyücüden Avustralyalı büyücüye, vaaz veren bir papazdan Rahibe Terasa'ya kadar uzanan altı ayrı kişiyle Hz. Peygamber'in ilk vahyini özdeşleştirmekte ve her birini sırasıyla şöyle açıklamaktadır: “İlham alan adamın tam olarak üzerine çullanan, onu yere atan ve onun beşeri hırçınlığını kıran bir ruh fikri, birçok insan arasında bulunmaktadır. Arap şair, göğüs kafesinin üzerine diz çöken bir *cin* tarafından düşürülmüştü; Yunan şairi, *musoleptostu*, yani şarkı tanrıçası tarafından ele geçirilmişti ve İsrail'in peygamberi, üzerinde ağır bir şekilde duran Yahweh'in elini hissediyordu. Batı Afrika ve Melanesia'da, müstakbel rahip ya da büyücülerin şiddetli çırpınmaları onların bir ruh tarafından ele geçirilmelerine kanıt olarak kabul edilirdi. Son zamanlardaki yeniden canlandırma hareketlerinde ruhun bazı müdahalelerini duyuyoruz. 1830'da Finney Rochester'de vaaz verdiğinde, onu dinleyenler aniden onun etrafında yere düştüler. “Elimde bir kılıç olsaydı onları bu kadar hızlı kesip düşüremezdim.” Ve aslında bu vücutsal belirtiler kompleksi, daha

<sup>100</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 45

<sup>101</sup> Andrae Tor, “*Die Legenden von der Berufung Muhammeds,*” *Le Monde Oriental*, 1912, VI, 5-8

<sup>102</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 45

iyi bir isim bulacaksak, bir isterik atak olarak adlandırılabilir. Bu tür belirtiler bazı şiddetli psişik gerilim ya da heyecan anlarında meydana gelebilir. Kenarda durup izleyen için bu tür bir nöbet, kurbanın görünmez bir el tarafından vurulması üzerine yere düşüp kramplar içinde kıvrınması olarak görünür. Fakat kurbanın kendisi krizi tam bir nöbet olarak hisseder. İçerisinde şeytan gibi bir şey onun çoğunlukla nefesini kesip onu kahreder. Böyle zamanlarda kurban vücudunun parça parça kesildiğini ya da delindiğini hayal eder. Rahibe Teresa bir meleğin vücudunu altın bir mızrakla deldiğine inanıyordu. Avustralyalı bir büyücü ruhun vücudu keserek nasıl açtığını anlatacaktır.”<sup>103</sup>

Andrae, her biri diğerinden ayrı içerikleri taşıyan bu örneklerden sonra Hz. Peygamber’in ilk vahyini nasıl yaşadığını soruyor ve O’nu ilk vahyi ile ilgili fazla bilgi vermemekle tenkid ederek şöyle diyor: “Şimdi, Hz. Muhammed, kendisine nübüvvet verilmesini gerçekten bu şekilde mi yaşadı? Eğer yaşadıysa, o zaman, benim bildiğim kadarıyla, İslâm Peygamberi, kendisine peygamberliğin ilk verildiği andan bir kere bile bahsetmeden, ya da o ana hiç gönderme yapmadan kapsamlı ve tam bir vahiyle kitabı yazmış ilham almışlardan sadece birisidir. Çünkü Kur’ân’ın içerisinde Hîra dağında görülen görüntüye dair en ufak bir gönderme yoktur.”<sup>104</sup>

### c) Andrae’ye Göre Kur’ân-ı Kerîm’de İlk Vahye Atıflar ve İlk Sure

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi Andrae, Hz. Peygamber’i Kur’ân yazarı olarak görmektedir. Bu sebeple onun Kur’ân’da iki yerde ilk vahye gönderme yaptığını ve bunu bazılarının iddialarıyla mücadele için icra ettiğini şöyle ifade etmektedir: “Bir *cin* ya da ruh tarafından ele geçirildiği iddialarıyla mücadele etmek için, Hz. Muhammed kulağına ya da kalbine Allah’ın sözlerini konuşan bir varlığı kendisinin bizzat gördüğünü ifade eden bir görünmeye iki farklı yerde gönderme yapar. Bu görüntüyü Necm suresinde şöyle tasvir eder: “Battığı zaman yıldız andolsun ki, arkadaşınız sapmadı ve bâtıla inanmadı; o, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir. Onu güçlü kuvvetli ve üstün yaradılışlı biri öğretti. Sonra en yüksek ufukta iken asıl şekliyle doğruldu. Sonra

<sup>103</sup>Andrae, *Mohammed...* s. 45- 46

<sup>104</sup>Andrae, *Mohammed...* s. 46

yaklaştı, derken daha da yaklaştı. O kadar ki iki yay arası kadar, hatta daha da yakın oldu. Bunun üzerine Allah, kuluna vahyini bildirdi.”<sup>105</sup> Aynı görüntünün kısa bir tasviri Tekvir, 19’da da vardır: “O, şüphesiz değerli, güçlü ve Arş’ın Sahibi’nin katından itibarlı bir elçinin getirdiği sözdür. O orada sayılan, güvenilen (bir elçi) dir. Arkadaşınız da mecnun<sup>106</sup> değildir. Andolsun ki, onu apaçık ufukta görmüştür.”<sup>107</sup> Hz. Muhammed için kesin olan çağrı görüntüsü, böylece açık havada gördüğü bir görüntüydü. Görkemi ve ihtişamı, kendisine konuşan şeyin *cin* taifesinden olmadığına kanaat getirten, içini titreten bir korkuyla dolduran bir varlık gördü. Semavi elçi aşağıya uçtu ve çok yaklaşınca geleceğin peygamberine içeriği tabi ki saygıyla gizli tutulan fakat muhtemelen Allah’ın elçisi ve peygamberi olması yönünde bir emri teşkil eden bir mesaj verdi.”<sup>108</sup>

Andrae, İbn Sa’d’ın yeniden üreterek olayı bir nevi düzelttiğini ve bunun sebebinin de ilk sure ayarlaması olduğunu şöyle ileri sürmektedir: “Böylece, İbn Sa’d’ın kabul ettiği peygamberlik çağrısı efsanesinin gerçek olayı aslına en sadık şekilde yeniden ürettiğini güvenle ileri sürebiliriz. Mağaradaki görüntü, çağrıyı şairlerin ve kâhinlerin tecrübeleriyle uyumlu bir şekilde tarif etmenin daha erken bir girişimidir. Bu anlatının temel âmili, meleğin sürekli tekrarladığı “oku” emridir ve bu olay Alak suresinin Peygamber’e gönderilen ilk vahiy olmasına dayanır. Fakat, yine de bu sadece bir yorumlama icadıdır. Eğer İkra’ emriyle değilse, Kur’ân okunmasının nasıl başlayabileceği düşünülmüştür. Aslına bakılırsa ilk surenin hangisi olduğu bize olduğu kadar İslâm’ın ilk ilahiyatçıları için de bir muammaydı. Birçok seçenek var ve bunların bazıları bunun Alak suresi olması fikrinden çok daha iyi doğrulanmaktadır.”<sup>109</sup>

---

<sup>105</sup> Necm Suresi 1-10.

<sup>106</sup> Burada “mecnun” ayetin orijinal metindeki İngilizce çevirisinde “one possessed by *jinn*” şeklindedir. (çn)

<sup>107</sup> Tekvir 81/ 19- 21. (çn)

<sup>108</sup> Andrae, *Mohammed...* s.46-47

<sup>109</sup> Andrae, *Mohammed...* s.47

## 2. Hz. Peygamber'in Peygamberliği ve Vahyinin Başlangıcı ile İlgili Şüpheler

### a) Hz. Peygamber Vahiy ve Peygamberliği Planlamış mıdır?

Andrae, Hz. Peygamber'in vahyinin önceden tasarlanmış bir vahiy olup olmadığı konusunu tartışırken, kendisine göre tartışmasız bir gerçeği ve Hz. Peygamber'in samimiyetini şu cümlelerle ortaya koymaktadır: “Hz. Muhammed'in samimiyetle davrandığı vahiy psikolojisini bilen her hangi biri tarafından tartışılmaz. İlan ettiği mesajının kendisinden, kendi fikir ve görüşlerinden kaynaklanmadığı onun dininin bir öğretisi olduğu gibi gerçekliğini kendisinin hiç sorgulamadığı bir tecrübedir. Belki de ilk başta gizli sesin kimliği – Mekke dağlarında gördüğü semâvi bir elçiden mi yoksa sıradan bir *cin*den mi geldiği – hakkında şüpheye düştü. Bu sonra gelen ihtimal, sıradan bir *cin*le Cebrail'in vahiy getirme şekli arasında önemli bir suretsel fark olduğu için değil, fakat Peygamber'in kendi mesajının bir kâhinin gevezeliğinden ya da bir şairin mısralarından daha farklı bir mahiyet ve amaç taşıdığını bildiği için ona çok itici geliyordu. Bu bir ebedi ifade meselesiydi ve sadece kendi dünyasının ufak tefek bir endişesi değildi; dünyalık şeylerden bir şey değil, kutsal iklimde bulunan bir meseleydi.”<sup>110</sup>

Andrae, bu tespiti yaparken önceki müsteşrikleri bir şekilde tenkit ederek Hz. Peygamber'in samimi olduğuna da işaret etmektedir: “Önceden insanlar onun karakterinin belli bir taammüd, sonrasını hesaplayan bir zekâ ve tam şerefli bir karakterle uyuşması mümkün olmayan kurnaz entrika yöntemleri tercih eden özellikler açığa vurduğunu düşünürdü.”<sup>111</sup> Bu cümle ve önceki paragraftaki görüşleri onu, tamamen menfi bakan önceki müsteşriklerden ayırmaktadır.

### b) Hz. Peygamber'in Ümit Etmediği Halde Peygamber Olması

Andrae'ye göre, Hz. Peygamber ilk gençlik yıllarından beri Allah'ın özel koruması ve gözetiminde olduğunun farkında idi ve özellikle de bu sebeple vahiy almıştı. Duhâ suresini de yorumladığı bir bölümde Andrae bunu şöyle

<sup>110</sup> Andrae, *Mohammed...* s.47-48

<sup>111</sup> Andrae, *Mohammed...* s.47



kaydetmektedir: “ Hz. Muhammed, en erken gençliğinden beridir Allah’ın özel koruması ve gözetiminde olduğunun ve özellikle *çağırıldığı* farkındaydı. Allah onu babasız ve fakir buldu ve ona kalacak yer ve zenginlik ihsan etti. (Duhâ) Fakat, ruhî zenginlikler, Peygamber’in hak etmediği bir fazilet sayesinde aldığı rehberlik ve İlahi görevlendirme, dünyalık bütün hediyelerden üstündür. Allah onu çoktanrıçılığın yanıltıcı yollarında buldu ve doğru yola iletti. (Duhâ, 7) Allah, Peygamber’in kalbinin korku ve huzursuzlukla dolu olduğunu, ruhunun sıkıntı içinde olduğunu anladı. Böylesine bir huzursuzluk ve korku, gizli bir umudun işaretçisidir. Bu gizli umut öylesine cüretkârdır ki ruhun gözlerinin önünde cesurca durmaya cesaret edemez. Bu yüzden kendisini korku ve şaşkınlık maskesinin altında gösterir. Bu yüzden korku ve huzursuzluk hem dinî, hem gayri dinî insanlar için yüce bir çağrı ve ilhamın habercileridir.”<sup>112</sup>Görüldüğü gibi Andrae, “ Dâllen” kelimesini “çok tanrıçılığın yanıltıcı yolları”olarak yorumlamaktadır. Bu ilk bakışta Andrae’nin İslâm’la Hristiyanlık arasındaki ortak noktanın monoteizm olduğu düşüncesini de ihsas ettirmektedir.

Andrae, konunun devamında İnşirah suresini de şöyle yorumlamaktadır: “Allah bu yükü kaldırdı ve Peygamber’in kalbini rahatlattı. O, onun ismini, Kendi ismiyle birleştirerek, Abdullah Oğlu Muhammed iken “Allah’ın Elçisi” yaparak yüceltti(İnşirah 94: 1-5). Burada Andrae’nin, Kasas Suresi 86.ayeti de alarak sanki Kur’ân yazarı Hz. Peygamber gibi yorumladığına şahit olmaktayız. Şöyle ki: “Hz. Muhammed, böylesine bir onurun kendisine verileceğini hiçbir zaman hayal etmeye cesaret etmediğini ifade ettiğinde şüphesiz ki gerçek doğruyu söylüyordu. “Sen, sana kitap indirileceğini ümit etmiyordun; fakat Rabbinden bir rahmettir o. O halde sakın kâfirlere arka çıkma!”<sup>113</sup>Bu ayeti Hz. Peygamber’in söylediğini varsayarsak kendi kendine hitap etmiş olacaktır. Bu da oldukça garip bir durumdur!

Andrae, beklemediği bir zamanda vahiy alan Hz.Peygamber hakkında sonuç olarak şunları söylemektedir: “vahiy kendisi için mutlak bir mucize, açıklanamaz ve beklenmedik bir Allah ihsanıydı. Bu, dininin temelleri bocalamaya başladığında kendisinin tekrar tekrar atıfta bulunduğu bir nirengi noktasıdır. Bu, onun sorgulayamayacağı gerçekliktir, çünkü bu olay deneyim gerçekliğinin izlerini taşır. Benim fikrime göre, vahiy mucizesindeki bu sarsılmaz inanç, bunun Peygamber’in

<sup>112</sup> Andrae, *Mohammed...* s.68-69

<sup>113</sup> Andrae, *Mohammed...* s.69

kendisine tamamen beklenmedik ve umulmadık bir şekilde geldiğini varsaymadığımız müddetçe psikolojik olarak anlaşılabilir. Kur'ân'ının katiyen uydurulmadığını ve tertip edilmediğine bizi kati bir dürüstlikle inandırabilir. Ve bu yüzdendir ki vahiy ve peygamberlik çağrısı, Allah'ın anlaşılmaz iradesinin beklenmedik ve hak edilmedik bir lütuf olarak görüldüğü bir nokta haline geldi. O saatten itibaren Hz. Muhammed kendisini Allah'ın özel takdirinin ve seçiminin alıcısı olarak gördü. Mekke'deki mücadele yıllarında Allah'ın güvenilir ilgisi altındaydı. Daha sonra, kendisinin orada kaldığı sürece Allah'ın dinsiz şehre onun hatırı için dokunmadığını gördü ve anladı.”<sup>114</sup>

### **3.Vahyin Mahiyeti**

#### **a)Vahyin Çeşitleri**

Andrae'nin eserleri incelendiğinde, vahiy konusunu çok merak eden ve bu konu üzerinde oldukça yoğunlaşan bir müsteşrik olduğunu görürüz. Gerek tez konumuzla direkt olarak alakalı iki eserinde ve gerekse Hz.Peygamber'den bahsetmediği ve genel olarak din psikolojisi üzerinde durduğu “*Mistisizm Psikolojisi*” isimli eserinde vahyin mahiyeti üzerinde durduğunu gömekteyiz. Vahiyle alakalı olarak, Mistisizm Psikolojisi isimli eserden yaptığı bir alıntıda vahiy ikiye ayırmaktadır. O'na göre, birbirinden açıkça ayrılmış iki tür vahiy vardır: işitsel ve görsel. Bunları şöyle açıklamaktadır: “ Birincisinde (işitsel) vahiy, peygamberin kulağına ya da kalbine hitap eden bir sestir. Bir kural olarak bu, vahiy alan adamın devrettiği iç dünyası, açık, özlü, etkileyici ve çoğunlukla ritmik şekil alır. Edebî sanatçılar arasında özellikle gazelhanlarda olmak üzere çoğu kez şairlerin ilhamında bu tür vahye bir karşılık buluruz. Alfred de Musset, “Kişiden uğraşması değil, dinlemesi beklenir. Bir yabancıнын kulağına konuşması gibidir” diye yazar. Fakat görsel olan vahiy tarzında (ikincisi), mesaj bazen çok açık ve çarpıcı; fakat genellikle oldukça belirsiz ve sıvılaşmış ve bir rüya gibi fantastik görüntü ve resimlerden oluşur. Anlamalarını ve önemlerini anlatan açıklayıcı bir metin gibi garip bir düşünceler dizisi ile birleşimli olarak meydana gelmeleri itibarıyla daha fazla

---

<sup>114</sup> Andrae, *Mohammed...* s.69

rüyalara benzerler. Görsel tecrübelerde bu anlamın genellikle zihin tarafından açıkça kavranmaktan çok sezilen gizemli sembolik bir derinliği vardır. Bu görüntüleri takip eden vahiyler konunun kendilerine dayandığı anlamlar bazen belli bir genişleme ve karmaşıklıkla tasvir edilir ki genellikle oldukça bıkırtıcı olur ve nesir anlatımı şeklini alabilir. Psikolojik olarak anlatmak gerekirse, lirik vahiy duygusal heyecan, coşkunlukla alakalıyken görsel vahiy ipnotik<sup>115</sup> durumlarla ilgilidir.”<sup>116</sup>

### **b) Hz.Peygamber’in Muhatap Olduğu Vahiy Çeşitleri**

Andrae, vahiy çeşitleri ile alakalı açıklamalarından sonra Hz. Peygamber’in muhatap olduğu vahiy şöyle tanımlamaktadır: “Görünüşe göre Hz. Muhammed işitsel tipe mensuptu. Onun vahiyleri kendisinin Cebrail’e atfettiği bir ses tarafından kendisine dikte ettiriliyordu. Vahyinin gerçekliğine kastetmeksizin verilen bir kanıt Hz. Muhammed tarafından Kıyâme, 16’da şöyle yer alıyor: “Vahiy çarçabuk almak için dilini kıpırdatma. Şüphesiz onu toplamak ve onu okutmak bize aittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman, sen onun okunuşunu takip et.” Birçok ilham almış kişi şahit olmuştur ki, planlı ve maksatlı hareketin en küçük bir parçası, kişisel girişimin en ufak zerresi ilhamın serbest ve düşünmeden yapılan akışına olumsuz etki yapar. Bu yüzden Peygamber’den meleğin konuşmak üzere olduğu sözleri önceden oluşturmak niyetiyle dilini kıpırdatmaması beklenir. Sessiz ve sakince, kutsal sözlerin bir daha sökülemez şekilde hafızasında kalacağına emin olarak meleğin okuyuşunu beklemelidir.”<sup>117</sup>

Andrae, Hz. Peygamber’in aldığı vahiyleri değerlendirirken Buharî ve İbn Sa’d’daki bazı rivayetleri de ele almaktadır. O, üç ayrı rivayeti aldıktan sonra onlar üzerinde yorum ve tesbitlerde bulunmuştur. Bu rivayetler sırasıyla şunlardır: “İlk hadis kaynakları, bazıları şüphesiz psikolojik olarak muhtemel olan vahyin süreci ve dış görünümü konusunda çeşitli detaylar içerir. Hz. Muhammed’in gözde hanımı şöyle aktarır: “Bir keresinde, çok soğuk bir günde Allah Rasulüne vahyin nasıl geldiğine şahit oldum. Vahiy tamamlandığında alnı terden ıslanmıştı.” Bir başka hadise göre Abdullah b. Ömer Peygamber’e şöyle sordu: “Vahyin sana ne zaman

<sup>115</sup> Hipnotize ile ilgili. (çn)

<sup>116</sup> Andrae, *Mohammed...* s.48-49

<sup>117</sup> Andrae, *Mohammed...* s.49

geldiğini biliyor musun? Peygamber cevap verdi: “Gürültülü sesler duyarım ve sonra rüzgâr tarafından çarpılmış gibi hissedirim. Hiçbir vahiy almışlığım yoktur ki ruhumun benden alındığının şuurunda olmayayım.” İbn Sa’d Peygamber’in şu sözünü alıntılar: “Vahiy bana iki şekilde gelir. Bazen Cebrail yanıma gelir ve tıpkı bir adam diğerine konuşuyormuş gibi bana anlatır, fakat o zaman onun anlattığını kaybederim. Bazen de, adeta bir zil sesiyle birlikte gelir, böylece kalbim afallar. Ancak, bana bu şekilde vahyedilen bir şey benden bir daha gitmez.”<sup>118</sup> Andrae, hadis kaynaklarında Cebrail’in Hz. Muhammed’in yanına görülebilir bir şekilde geldiğini ve Meleğin tanınan bir sahabîye de benzetildiğini de kaydettikten sonra Necm suresindeki bazı ayetlere de temas etmektedir. “Necm 53 suresinde Hz. Muhammed iki ayrı olayda kendisine vahiylerini veren varlığı gördüğünü aktarır ve bu vakaları, bu görüntülerin sıkı istisnalar olduğunu gösterir bir şekilde tasvir eder.”<sup>119</sup> Andrae, bu rivayetlerden hareketle Hz. Peygamber’in vahyini işitsel ilham alan kişilerde görülen durumlarla özdeşirmekte ve bu çeşit vahyin genellikle peygamberliğin başlangıç zamanlarında olduğunu tahmin etmektedir.

O, bu arada Mi’rac olayı ile ilgili görüşünü şu cümlelerle ortaya koymaktadır: “Mekke’deki karşıtlarının, Peygamber’in kendisinin arzu ettiğinden daha fazla ciddiye aldıkları Kudüs’e yapılan gece yolculuğu muhtemelen bir rüyaydı.”<sup>120</sup>

### c) Hz.Peygamber ve Sara Hastalığı

Bazı oryantalistlerin aksine Andrae, Hz. Peygamber’in sara hastası olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. O, bu kaniya uzun bir tartışma sonucu varmaktadır. Merhalelerden oluşan bu tartışmaya vahiyle ilgisi sebebiyle burada değinmek uygun olacaktır.

Vahyin alınması esnasında meydana gelen sıkıntılardan hareketle Andrae, konuya şöyle girmektedir: “Bazı otoriteler, vahiy anında Peygamber’in çok şiddetli acılarından ve sırf fiziksel ağrılarından bahseder. “Peygamber’e vahiy gelince onun üzerine sıkıca bastırırlardı ve yüz ifadesi kararardı.” Hatta “kendinden geçmiş gibi yere düştüğü” ve “bir tay yavrusu gibi inlediği” bile olmuştur. Kendisinin öne çıktığı

<sup>118</sup> Andrae, *Mohammed...* s.49-50; İbn Sa’d, I, 131; Buharî, Bedü’l-vahiy Kitabı

<sup>119</sup> Andrae, *Mohammed...* s.50

<sup>120</sup> Andrae, *Mohammed...* s.50

daha uzun anlatıların bir tanesinde Hz. Âişe, açıkça hem orijinal ve hem güvenilir olan dikkat çekici bir tasvir yapar: “O zaman Allah’ın Elçisi’ne artık alışlagelmiş şok (buradaki kelime özellikle eş nöbetlerinde ya da daha çok hastanın aşırı ateş hissettiği şok safhasını anlatmak için kullanılır) geldi, böylece çok soğuk bir gün olmasına rağmen ter damlaları yüzünden aşağıya yuvarlandı.” Bu cümleden yola çıkarak uzun zaman Hz. Muhammed’in sara hastası olduğu düşünüldü.”<sup>121</sup>

Andrae, bu uzun zamanı Bizanslılara kadar kaynak vermeden götürmektedir. O kendi döneminde bile bu iddianın devam ettiğini ve bunun sebebinin şöyle açıklamaktadır: “Hatta bu tespiti yapan Bizanslı yazarlardır ve uzun bir müddet sonra gelen Batılı yazarlar okuyucularını Hıristiyanlığın baş düşmanı hakkındaki bu gölge düşürücü gerçekle terbiye etmişlerdir. Son zamanlarda bile bazı yazarlar bu düşünceye bir süreliğine geçen yüzyılın tıp psikolojisinin moda haline getirdiği bilimsel açıdan yüzeysel ve aceleci teoriden etkilenerek sıkıca bağlı kalmışlardır.”<sup>122</sup> Burada Andrae’nin, batılı yazar ve okuyucularının Hz.Peygamber’i “Hıristiyanlığın baş düşmanı” olarak gördüklerini söylemesi onu diğerlerinden ayıran ve daha objektif bakabildiğini gösteren bir husustur.

Kendinden önceki Batı’lı yazarların bu teorisine göre, vahiy alma durumunun hastalıklı kabul edildiğini söyleyen Andrae, bu konuda görüşlerini şöyle ortaya koymaktadır: “Bazen hala tartışıldığı gibi, yarı bilinçli ya da trans halindeki hallerin, ara sıra bilinç kaybının ve tüm türleri buna benzer hallerin tümü sara hastalığına ait nöbetler olarak adlandırılacaksa, o zaman tabii ki de Hz. Muhammed’in bir sara hastası olduğu söylenebilir. Fakat sara hastalığı, sadece o fiziksel ve zihinsel sağlık açısından ciddi sonuçlar doğuran şiddetli nöbetlerin adı olacaksa, Hz. Muhammed’in sara hastası olduğu ifadesi kesinlikle reddedilmelidir. Dahası, onun durumunun, hastalık bilimi açısından sadece vahyin patolojik olarak adlandırıldığı diğer birçok dinin ve edebî dehanın durumlarıyla aynı olduğundan bahsedebiliriz. Yani, meseleyi şaşırtıcı ve zihinsel açıdan normal dışı şekiller olarak ele aldığımızda aralarında fark yoktur. Ve Peygamber’in vahiy alma şeklinin hadislerde tasvir edilmiş tarzlarına çok itibar edilmemesi gerekir. Bazı vasıfları doğru olabilir ve diğer ilham almış kişiler hakkında bildiklerimizle örtüşebilir. Gürültüler, zil sesleri ve aşırı hararet diğer ilham almış kişiler tarafından sık sık bahsedilir. Fakat İslâm’ın en erken örgütlenmesindeki

---

<sup>121</sup> Andrae, *Mohammed...* s.50

<sup>122</sup> Andrae, *Mohammed...* s.50 -51

bütün atmosfer, ölümüne samimiyet ve sıkı disiplini, imgelemin kendisini almaya duyarlı kimseyi kendisine doğru zorlayan doğaüstü vahiy çekimiyle meşgul etmeyi sevdiği gerçeğini açıklayacaktır.”<sup>123</sup>

Andrae, İbn Sa’d’dan bir alıntıyla görüşünü daha da netleştirmektedir: “Bir anlatıya göre, “Allah’ın Elçisi’ne vahyin kendisi bir deve üzerinde giderken nasıl geldiğini gördüm. Hayvan inledi ve bacakları iki tarafa doğru kaydı. Ben böylece hayvanın vahyin ağırlığı altında çökeceğini sandım. Çok geçmeden dizleri üzerine çöktü ve ayağını toprağın üzerine koyarak doğrulmaya çalıştı.” Açıkça görülüyor ki, bize kadar gelen ifadelerden Peygamber’in vahyiyle alakalı psikolojik sonuçlar çıkarmamız düşüncesiz ve aceleci bir davranış olacaktır.”<sup>124</sup> Bu son cümlesinden anlaşıldığı gibi Andrae, Hz. Peygamber’e atılan “saralı” iftirasını düşüncesiz, hissi ve subjektif olarak görmektedir.

#### **d) Vahiy, Kehanet ve Cinler**

Andrae, Mekke’deki İslâm öncesi dinî durumu anlatırken Arap mabetlerini koruyan “sâdin” denilen bir çeşit rahiplik sisteminden ve buna ek olarak da Hz. Peygamber’in düşman olarak tanımladığı İblis’ten, ya da bir cin, bir ruhtan gizemli bilgi alan kahinler loncasından bahsetmektedir. Ona göre, kahin, mecnun (cinler tarafından ele geçirilmiş) kabul edilirken Hz. Peygamber döneminde bu anlayış cinlerle dostluğa dönüşmüştür. Bu bilgilere ilaveten Andrae, Hz. Peygamber’in bu konudaki görüşlerini şöyle açıklamaktadır: “Hz. Muhammed’e göre cin, semavi varlıklar arasında görülen işlerden ve ilâhî levhalara yazılı şeylerden yakalayıp öğrendiklerini “tavuğun gıdıklaması gibi dostunun kulağına gıdıklar.” Ama Kur’ân Hz. Muhammed’e indirilince, gökleri korumak için melekler tayin edildi ve bu melekler böyle bilgi ele geçirmeye çalışan cinlerden birini fark ettiklerinde, ona alevleri üzerinde bir meteor atarak onu öldürdüler.”<sup>125</sup> Andrae, Hassan b. Sabit’in de dışı bir ruhtan ilham alarak şairliğe başladığını kaydederek: “Kehanet ise genellikle

<sup>123</sup> Andrae, *Mohammed...* s.51; İbn Sa’d, I, 132

<sup>124</sup> Andrae, *Mohammed...* s.51

<sup>125</sup> Andrae, *Mohammed...* s.29

kasten karmaşık çarpıtılmış bir tür kafiyeli nesir, seci', şeklinde olurdu"<sup>126</sup> demektedir.

Andrae'nin bu noktada Hz. Peygamber'in aldığı vahyi hemşerilerinin nasıl algıladığını şöyle açıklamaktadır: "Hz. Muhammed'in vahyi de hemşerilerine mutlaka kâhinleri hatırlatmıştır. Mekkeli putperestlerden sık sık duymaya zorlandığı bir suçlama, onun mecnun olduğu, ona bu vahiyleri veren bir cinin olduğu yönündeydi. Hz. Muhammed bu suçlamaya derinden üzülmüştür. Fakat bu karşılaştırmanın biçimsel savunmasını onlarla tartışmaz. Yine de, ona gelen varlığın sıradan, basit bir kehanette bulunan ruh olmadığını, fakat Rabbin tahtının yanında bulunan, yüce ve semavi bir varlık olduğu gerçeğini vurgulamaya çalışır. (Necm, 53)"<sup>127</sup>

Andrae, vardığı sonucu şöyle açıklamaktadır: " Sonuç olarak bu varlığın mesajı gaiple ilgili cinlerin yarı doğru olan sözlerinden çok daha değerlidir. Vahiy kavramının suretsel - Cebrail'in Peygamber'e Kur'ân okuması gibi cin de dostuna istenilen kehaneti fısıldar- benzerliğinden ayrı, Hz. Muhammed, en azından farkında olmayarak, putperest kâhinlerden izlenimler edinmiştir. Örneğin, birçok kâhin bir ilham açığa vurmak istedikleri zaman başlarına örtü örtmeyi alışkanlık haline getirmişti. Hz. Muhammed de buna benzer bir şey yaptı. (Müzzemmil, 1; Müddessir, 1) Velatio, ilham üretmenin denenmiş ve ispatlanmış bir metoduydu. Druid<sup>128</sup> kurban edilen öküzün ve İzlandalı kâhin gri bir koyunun derisini kendi etrafına sarardı. Şairler arasında Milton ve Bousset artistik ilhamı nasıl harekete geçireceklerini biliyorlardı.<sup>129</sup> Kur'ân'ın ilk sureleri, içlerinde doğal nesnelere ya da mistik varlık ve güçleri hatırlatma şeklinde bir somutlaştırma ile başlar. "Semaya, burçlara ve vaat edilen güne ve şahitlere ve sanıklara", "Şafak vaktine ve on geceye, ovaya, dağlara ve kayb olduğu zaman geceye" Bu kâhinlerin gizemli kehanet stilleridir ve bu stilde kahinler seci' şiirlerini ortaya koymuşlardır."<sup>130</sup>

---

<sup>126</sup> Andrae, *Mohammed...* s.29

<sup>127</sup> Andrae, *Mohammed...* s.30

<sup>128</sup> Druid: İskandinav Keltlerin(Celts) din adamları.

<sup>129</sup> Andrae, T.,*Mystiken Psykologi*, 1926, s.615

<sup>130</sup> Andrae, *Mohammed...* s.30

## **B) Hz.Muhammed'in (s.a.s) Vahiy Doktrini**

Hz. Peygamber'in vahiy doktrini(öğretisi) başlığı ile A bölümünden ayrı bir bölüm açmamızın iki önemli sebebi söz konusudur. Birinci sebep; Andrae'nin, *Mohammed, The Man and His Faith* isimli eserinde bu başlıkla yaklaşık yirmi sayfalık bir bölüm oluşturarak orada Hz. Peygamber'in vahyi ile alakalı, önceki bölümde değinmediği pek çok konuya değinmiş olmasıdır. İkinci sebep ise Tor Andrae'yi diğer müsteşriklerden ayıran en önemli görüşlerinin bazılarının bu başlık altında ele alınmış olmasıdır.

Andrae, bu bölümde; Vahyin Hz. Peygamber'in zihninde oluşması, kutsal kitap ihtiyacı duyması, vahyin içeriği, vahyin taşınması gereken özellikler, vahyi oluştururken nelerden ve kimlerden etkilendiği, Onu etkileyen fikirlerin nasıl oluştuğu ve benzeri pek çok konuyu irdelemiş ve kendisine göre bazı sonuçlara ulaşmıştır.

### **1. Vahyin Hz. Peygamber'in Zihninde Oluşması**

#### **a) Hz. Peygamber Zihninde Vahyi Nasıl Oluşturdu?**

Andrae, vahyi almayı hiç beklemediği halde vahiyyle muhatap olan Hz. Peygamber'in vahyini tamamen bir tasarlama ile olmasa da, tasarlamasız da sayılamayacak bir şekilde aldığını sebep-sonuç ilişkisi içerisinde şöyle izah etmektedir: “Hz. Muhammed, “bu kitabın kendisine verilmesini beklemiyordu.” (Kasas, 86)<sup>131</sup> Hıristiyanlarla Yahudilerin sahip olduğu gibi Araplara kutsal bir metin sunmak ya da kendi halkına peygamber olmak gibi cesurca bir isteği içerisinde herhangi bir zamanda barındırdığının bile farkında değildi. İlk kez kulağına kutsal bir şeyler fısıldayan meleğin sesini duyduğunda bu onun için beklenmedik ve akıl almaz bir mucizeydi. “Çağrı”nın tüm garantisi onca eziyetin ve alayın ortasında kendisine destek olan, hem insanlara hem şeytanlara Kur'ân'ın mucizevîliğine benzer bir kitap oluşturma konusunda meydan okuma cesaretini veren imanının kaynağı bu şaşkınlık

---

<sup>131</sup> Ayetin aslı: “Sen, bu kitabın sana verileceğini ummuyordun.(Bu) ancak Rabbinden bir Rahmet (olarak gelmiş)tir. O halde sakın kafirlere arka çıkma!” şeklindedir.



anına dayanır. Ki bu olguyu peygamberlerin, medyumların ve vecd olmuş kişilerin<sup>132</sup> tecrübelerinden biz çok iyi bilmekteyiz.”<sup>133</sup> Burada, Hz. Peygamber’in, peygamberlik ve vahiy almak gibi bir niyetinin ve kastının başlangıçta olmadığını görmekteyiz.

Hiçbir tasarlamanın farkında olmadığını kaydeden Andrae, bir soruyla dialektiğini devam ettirerek; “Peki bu böyle bir tasarlamanın bulunmadığı anlamına mı gelmektedir? Elbette hayır” diyerek soruyu kendisi cevaplandırıp şöyle bir açıklamaya gitmektedir: “İlhamın özü bir boşlukta işlev göstermez. Gerek gerçekten farkında olarak bilincinde olsun, ya da karanlık bilinçaltında saklı ve gizlenmiş olsun ruhun önceden sahip olduğu birleşmiş malzemeyi kullanır. Böylece, böylesine açık bir şekilde kişisel istek ve beklentilerden bağımsız olan bu ilham, genellikle şeklini ilgili çevrede özellikle öne çıkan fikirlerden alır. Bunun için, tıpkı bir ruhun bir medyum aracılığıyla konuşması gibi sahiplenme şeklini almak yaygınsa, o zaman yeni bir peygamber de sahiplenilmiş biri olarak kendisini gösterir. Vecde gelmiş birinin cennete hayali bir yolculuk yapması onun görünmeyen dünya ile normal bağlantı yöntemi ise o zaman vahyi tecrübe de kaçınılmaz şekilde bu yolla olacaktır. Özellikle ilkel kültüre sahip halkların arasında, ilhamsal tecrübeler neredeyse her zaman aynı insanlar arasında tek bir şekilde gerçekleşir. Bu tür bir ilham etrafta geziniyor gibidir, zihni işlemlerin üstünde biçimlendirici bir ilke olarak... Ondan sonra da hemen ilhamın kendisini açığa vurması başlar.”<sup>134</sup>

O halde, Hz. Peygamber’de durum nasıldır? Andrae, bunu kuvvetli bir ihtimal olarak görmekte olduğunu şöyle ifade eder: “Muhtemelin de üstündedir ki Hz. Muhammed tarafından benimsenen peygamberî ilhamı sunuş tarzı kendisi tarafından düşünceleri vasıtasıyla önceden tasarlanmıştı. Ve neden aynı zamanda da gizli arzuları tarafından da tasarlanmış olmasın? Bu tasarlama onun aklında yıllar yılı bir sezgi olarak bulundu.”<sup>135</sup>

---

<sup>132</sup> Ecstasies

<sup>133</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 94

<sup>134</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95

<sup>135</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95

## b)Hz. Peygamber - Hıristiyan Sofu ve Keşişler

Hz. Peygamber'in, hesap ve ceza gününe olan inancı onun vahyini tasarlamasındaki en önemli amillerden birisiydi. Bu inancı nereden almıştı? Bu gibi önerme ve soruların cevabını Andrae şöyle vermektedir: "Allah'ın yargılaması düşüncesinden kaynaklanan endişe ve huzursuzluk onu karanlıkta düşüncelere dalmaya itti. Bilinç, Hâkim'in şiddetli iddialarını kabul etti. Hak yolunda bildiği kadarıyla yürümeyi içtenlikle arzuladı. Dinî heyecanları uyandıran vaazlarının kalbine dokunduğu Hıristiyan sofular ve keşişler onun kalbinde yer ettiler ve ayrıca son derece fedakarane uygulamalarıyla üzerinde büyük bir etki yaptılar. Gecenin sakinliğinde, sonsuzluğu ve hesap gününü unutan dünyaperver insanlar sağ salim uyumaktayken dindarlar uyanıktı. Onlar, yerlere uzanmış kollarıyla ibadet ettiler, boyun eğdiler ya da yere yüzün koyun kapandılar; her zaman onların aralıksız mırıldanmaları ya da tekdüze kutsal kitabı okumaları duyulabilirdi. Peygamber, anlamını bilmediği dilde bu mırıldanmaların onların kutsal kitabından okunduğunu biliyordu ve bu fedakarane çalışmanın esas noktasının, bunun tamamen kutsal bir kitap okunmasından kaynaklanan dini etkisi olduğuna inanıyordu."<sup>136</sup> Görüldüğü gibi, Andrae, Hıristiyan vaizlerden dinlediği ve gördüğü şeylerin etkisine vurgu yapmaktadır.

Hz. Peygamber'in etkilendiği Hıristiyanlığa girmesi ihtimali ilk akla gelen ihtimal olmaktadır. Bilindiği gibi o, Hıristiyan olmamıştır. Bunun sebebi Andrae'ye göre Kutsal kitaplar ve Arapça konuşan bir halkın olmasıdır. Bunu Andrae şöyle açıklamaktadır: "Bunun sebebi, Hz. Muhammed'in kendi çağrısından çok önce kesinlikle bilgisine sahip olduğu, kutsal kitaplara ve ilahi vahye matuf belli fikr-i sabitlerin incelenmesiyle aranmalıdır."<sup>137</sup> "Hz. Muhammed, okuyacağı kutsal bir metni olmadan nasıl doğru bir şekilde ibadet edebilirdi? Yahudilerin ve Hıristiyanların kitaplarını kullanamazdı, çünkü onlar başka bir dilde yazılmışlardı. Onların çevrilebileceğinin de aklına gelmemiş olması çok açıktır. Bu sayede kendisi ve hemşerileri için Arapça Kutsal Metin her şeyin ötesinde gerekliydi."<sup>138</sup>

---

<sup>136</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95

<sup>137</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95

<sup>138</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95-96

Burada göze çarpan en önemli hususlardan birisi Hz.Peygamber'in aklına çeviri yapmanın gelmemiş olmasıdır. Bir kitap ya da kitaplardan oluşan bu metinlere Andrae, şöyle temas etmektedir: “Hz. Muhammed, vahiylerin kaydedilmesinin bir kitaptan ya da kitaplar derlemesinden oluşacağını biliyordu. Yahudilere ve Hıristiyanlara “okur-yazar millet” demeyi adet edinmişti. Yine de, vahyi, dindar kimselerin özel ibadetlerinde okumaları için kitap halinde kaydetmeyi kendisi hiç düşünmemişti. Kutsal metni İlahi Hizmette ya da ibadet ederken okumayı düşünmüştü. Sofuların gece ibadetleri esnasında da ayetler genellikle ezberden okunurdu. Onun böyle hayal edip istemesini, meleğin kulağına heybetli ve kutsal sözleri söyledikten hemen sonra onları “okuma” olarak adlandırmasından açıkça görebiliyoruz. Suriye Kilisesinde kutsal ayinlerde kutsal kitap okunmasına “*qeryana*” denilirdi. Hz. Muhammed bu kelimeyi aldı ve kendi ilhamına başlık olarak kullandı. Aynı şekilde tümünü olduğu gibi her bir ayrı vahyi de Kur’ân olarak adlandırdı. Böylelikle her dinî ibadette okunan vahyin parçasını adlandırmış oldu.”<sup>139</sup>

### c) Tevrat-Mesih ve İncil-Kurtarıcı öğretileri

Andrae, Hz. Peygamber'in vahyinin içeriğinin ulusal değil dinî olmasını gerekçe göstererek Hıristiyanlardan etkilenmiş olduğunu iddia etmektedir: “Şurası doğrudur ki, bir Kitaba ve peygambere sahip olmayan Araplar, kutsal kitapları okuyan halklar tarafından çevrelenmiş idiler, fakat Hz. Muhammed özellikle Hıristiyanlıktan öğrenmiş olmalı ki bunun (vahyin) bütünlüğü dini idi, ulusal değil. Kendi memleketinde Hz. Muhammed Mısırlı Hıristiyanlarla, Habeşistanlılarla, Suriyelilerle ve ayrıca Yunanlılarla karşılaşmış olabilir ve böylece, onun Habeşistan'daki Hıristiyanların Suriyedekilerden farklı bir dil konuştuğu ancak aynı kutsal kitaba, kendisinin deyimiyle İncil'e sahip olduklarını bilmemesi mümkün değildir. Mutlaka haberdar olduğu tarihi vaziyet de, her halkın kendi dilinde vahiy aldığını savunan kendi teolojik formülünden farklılık arz ediyordu.”<sup>140</sup>

Aynı şekilde Andrae, Hz. Peygamber'in vahiy öğretisini Musevilikten veya Ortadosluktan almış olmasının da mümkün olmadığı görüşündedir ve bunu Tevrat-Mesih, İncil-Kurtarıcı fikirleriyle de ilişkilendirmektedir:“Arap Peygamber vahiy

<sup>139</sup> Andrae, *Mohammed...* s.96

<sup>140</sup> Andrae, *Mohammed...* s.97-98

öğretisini Musevilikten ya da Ortodoks Hıristiyan Kilisesi'nden almış olamaz. Şimdiye ve geleceğe ait olan, canlı ve faaliyet halinde olan bir şey olarak peygamberlik fikri, görebildiğim kadarıyla, Doğudaki Hıristiyan Kiliselerinde ve Musevilikte peygamberlik ve peygamberler hakkında öğretilen şeylerden daha fazla bir şey bilmiyorsa, Hz. Muhammed'in ruhundan ortaya çıkmış olamaz."<sup>141</sup> Andrae, Hz. Peygamber'in Mesih'in geleceği ile alakalı Yahudi beklentisini bildiğini de söyleyerek: " Biliyordu ki Tevrat'ta bir peygamberin geleceğinden bahsediliyordu. Bu kehaneti Hz. İsa'nın bir "Kurtarıcı'yı" göndereceği vaadiyle birleştirdi. Ona göre, bu Mesih inancı çağrısının haklılığına destek olabilirdi, ancak bunu kendisi uyduramazdı. Buna rağmen Hz. Muhammed'in vahiy anlayışında bu inancın en küçük bir izine dahi rastlanmaz. Bunun yerine, Mesih'in geleceğine dair umudu, kendi peygamberlik fikirleriyle yeniden şekillendirmiştir. Hıristiyan Kilisesi'nde, ilk Hıristiyan "peygamberler" in sesi uzun bir süre önce kesilmişti. Genellikle *pneumatics*, "ruhani olanlar" olarak adlandırılan, düşsel vahiyler alan ve kahinane insanların düşüncelerini okuyabilen Dindar keşişler arasında onlardan sonra gelenlerin peygamberler hakkında Kur'ânî kavramlarla bir ortak noktası yoktu. Bu keşişleri, Kudüslü Cyril gibi teolog yazarların Kutsal Kitap'da, Kur'ân da yer alan peygamberler arasında geçen İncil tarihinin İbrahim, Isaac, Eyyüp, Yusuf ve Musa gibi azizlerinin arasında gösterdikleri gerçeğinden bahsetmek de bir şey ifade etmez. Hz. Muhammed ile alakalı önemli şey şudur ki; o *yazan* peygamberleri hariç tutmaktadır. Her şeyden öte, bu kişiliklerin hepsinin geçmişe ait olduğuna dikkat ediniz. Genel inanış, onların insanlık tabakasının çok daha üzerine yükseltilmiş bir sınıfa mensup olmaları yönündeydi. Yedinci yüzyılın doğulu bir Hıristiyanı, bir " partriach(kurtarıcı)" ya da bir melek olmayı hayal edebileceği gibi İncildekiler gibi bir peygamber olmayı da hayal edebilirdi. Dahası, her halk için ayrı bir vahiy fikri Hıristiyan öğretilerine tamamen yabancısıdır."<sup>142</sup>

#### **d)Maniheizm – Hıristiyanlık - Mazdeizm ve Budizm**

Mani'nin öğretileri ile Hıristiyan peygamber anlayışını uzun uzun mukayese eden Andrae, son olarak Mani'nin görüşlerini şöyle özetlemiştir: "Mani'nin vahiy

<sup>141</sup> Andrae, *Mohammed...* s.98

<sup>142</sup> Andrae, *Mohammed...* s.98

İncille ilgili önemli kişilerle sınırlandırmadığını görmüştük. Justinus'ta ve Sethians'ta da görülen bu fikir, onun tarafından bu vahiy teorisinde en temel fikirlerden birisi olmuştur. Mesaj farklı zamanlarda farklı kişilere gelmektedir. Batı'nın, Hindistan'ın ve Pers ülkesinin büyük dinleri bir ve aynı ilahi bilgeliği içerirler: kurucularının hepsi Allah'ın elçisidirler. Mani, Hıristiyanlık, Mazdaizm ve Budizm'in oluşturduğu bu ortak etmeni göstermeyi kendisinin özel bir uğraşısı olarak görür.”<sup>143</sup>

Bu akımın Hz.Peygamber'le alakasına gelince onu Andrae şöyle kurmaktadır: “Bugüne kadar bildiğimiz kadarıyla, hakikat peygamberi ve elçisiyle alakalı bu öğreti Mani'den sonra Hz. Muhammed'den önce yeni bir peygamber ismi zikretmemiştir. Fakat bu fikir yaşamaya devam etmiştir. Onuncu yüzyılda, İbnü'n-Nedim buna rağmen Mezopotamya'da burada tarif edilen türden öğretileri kabul etmiş olan “Sabiî”leri bulmuştur. Suriyeli piskoposlar, Arabistan çölü civarındaki bölgelerde yaptıkları geziler esnasında bunlara benzer kâfirlerle karşılaşmışlar. Orta Asya'da çok güçlü olan ve gücünü Çin'in sınırlarından Avrupa'nın kalbine kadar genişletmiş olan Manicilik kesinlikle Mekke gibi ticaretin bu denli canlı olduğu bir şehirde bilinmiyor değildi. Arap tarihçileri, doğal olarak, Hıre'den Mekkeye gelmiş olan Zındıklardan –muhtemelen Manicilerden- bahsederler.”<sup>144</sup>

Andrae, Mani dini müntesiplerinin özgürlükçü tavırlarla kiliseleri terk ettiklerini, kiliseyi hak dinin özelliklerini bozmakla suçladıklarını tespit ederek maniheizm ve benzeri dinlere bağlı olanların “kışkırtıcı” görüşlerinden birine de şöyle temas etmektedir: “Özellikle kendi kişisel kurucularına bir isim verebilen bütün dinlerin aynı sonsuz hakkı içermesi kavramı kafirlerin milli gururlarına büyük hız vermiş olmalı. Museviliğin olduğu gibi, Hıristiyanlığın da tek hak din olduğu iddiası, onlara her zaman için yanlış ve kışkırtıcı olarak görünmüştür.”<sup>145</sup>

Konuyu bir başka açıdan tekrar Hz.Peygamber'e getiren Andrae, O'nun Manici hareketten etkilendiğini şöyle iddia etmektedir: “Tam anlamıyla aydınlanmamışsa da, Hz. Muhammed'in Mani ve Gnostiklere Doğu halkları arasında böylesine güçlü bir konum veren dinî bağımsızlık mücadelesinden etkilendiği çok açıktır. Suriyeli gezici vaizlerin yargılama günü vaazlarının neden olduğu bu ciddi

<sup>143</sup> Andrae, *Mohammed...* s.105

<sup>144</sup> Andrae, *Mohammed...* s.105

<sup>145</sup> Andrae, *Mohammed...* s.106

manevi uyanış, Peygamber'in imanına içerik sağlayıp yol göstermişti: Vahiy inancı, onun dini mantığına tuhaf bir şekil vermişti. Bu Gnostik mezheplerinin taraftarlarıyla birebir iletişime girmiş olması düşünülemez. Onların öğretiyeye dayalı sistemleriyle alakalı ya çok az bir şey biliyordu ya da hiç bilgisi yoktu.”<sup>146</sup> Andrae, konunun devamında bir başka sorunun cevaplarından birini daha bulacaktır.

Bu soru, Hz. Peygamber'in niçin Hıristiyan olmadığı sorusuydu. Cevabı da Andrae'den şöyle gelmektedir: “Kendisini içerisinde bulduğu dini pozisyonu bir anda ortaya çıkaran fikirleri kavrayamamıştı. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in, görebildiğimiz kadarıyla, neden hiçbir zaman Hıristiyan olma ihtimalini bir kere bile kafasından geçirmediyiğini şimdi anlıyoruz. Gnostik-Manici vahiy teorisini zaten biliyordu. Buna göre Hıristiyanlık alemi, İlâhî rehberliği ve vahiy tecrübe etmiş diğer benzer seçkin topluluklardan sadece bir tanesiydi. Dahası, her halkın kendi peygamberi olduğunu da biliyordu ve bu fikir onun ruhunda başka hiç kimseninde etmediği kadar yer etti. Kendi halkına vahiy getirecek adam neredeydi? Kendisinin, keşişlerin aşkla ilahi söyledikleri ve diğer kutsal metinleri ezberden okudukları bir *qeryana* sırasında şahit olduğu şeylerle muhtemelen birleşen bu düşünce, meleşin görünmesine ve kutsal kitabı dikte etmesine kadar gidecek yolu açan yaratıcı fikirdi. Vahyin bu fikirden önce geldiğini hayal etmek ve -Hz. Muhammed'in, davetinin daha önce meydana gelen vahiy tecrübesinin sadece bir canlandırması olduğu anlayışı- meseleyi psikolojik olarak ele alma ihtimalini tamamen fesheder. Peygamberî anlayışın apaçık formüle edilmesi ve “çağrı”yı kasten sahiplenme olayının yavaş yavaş ve kademe kademe gerçekleşmesi ise sadece beklenebilecek bir durumdur.”<sup>147</sup> Bu alıntıda görüldüğü gibi Andrae'ye göre Hz. Peygamber, peygamber olmadan önce peygamberlikle alakalı çok şey bilmektedir.

Andrae, konuyu tartışmaya devam ederek yukarıdaki bilgiler ve ön kabullerle Hz. Peygamber'in vahiy anlayışının tesadüfi olamayacağını Manici anlayışlara ihanet edeceğini söylemektedir. O, bu noktada ulaşılan sonucun ne olması gerektiğini şöyle tesbit etmektedir: “Aksi taktirde durum, vahyin dıştan görünen *şekli* ile ilgilidir. Yüce elçinin bir halkın peygamberiyle *nasıl* iletişim kurduyuyla ilgili bu öğretiy, Hz. Muhammed'in bildiği kadarıyla hiçbir şey söylemiyordu. Fakat burada dahi kendisinin farkında olmadan bilinçaltında işleyen arzusu mutlak bir boşlukta

<sup>146</sup> Andrae, *Mohammed...* s.106

<sup>147</sup> Andrae, *Mohammed...* s.107

harekete geçmedi, geçemezdi de. Vahyin nasıl meydana geldiğiyle alakalı görüşleri, sadece kendisinin tecrübeleri vasıtasıyla bilgisine sahip olduğu fiili ilham şeklinden, yani kendi halkı arasında bulunan şairler ve kahinlerinki gibi bir şekilden ibaretti. Kafir hemşerileri, kısa bir sürede bu yeni peygamberin bir *kahine* ya da şaire benzediğini fark ettiler. Görünmez bir varlığın sesi kulağına vahyi dikte etti, ve Kur’ân da kahinlerin kehanetleri gibi anlaşılmaz, heybetli ve ciddi, yazınsal değeri olmayan dizelerden oluştu.”<sup>148</sup>

### e) Hanîflerin ve Sabîilerin Durumları ve Hz.Peygamber’e Etkileri

Andrae, Hanîflerden daha geniş bahsederken, Sabîilerden sadece birkaç yerde söz etmektedir. Sabîilerle Hanîfleri beraber anlattığını gördüğümüz Andrae, bunu, bu iki akımı aynı kategoride değerlendirdiği için yapmaktadır. O, Kur’ân-ı Kerîm’de Hanîflerle ilgili ayetleri ele alırken aynı zamanda ilk dönem eserlerindeki rivayetlere de temas ederek kendi yorumlarını ortaya koymuştur.

Sabîilerden bahsederken Andrae, şu ifadelerle yer vermektedir: Nihayet, İslâm’ın ilk çağları ve bu Fnostik mezhepler arasında gerçekten var olan bağa somut bir kanıt da yok değildir. Hz.Muhammed’in taraftarları, onun muhalifleri tarafından peygamberin savaş benzeri seferlerinden hikayeler anlatan ve tarihi bir önemi haiz anlatılarda da sık sık “Sabîi”ler olarak adlandırılırdı. Bu kelime, burada bahsedilen mezheplerin geneli için kullanılan bir kelimeydi. Bu sıfat Kur’ân’dan geliyor olamaz. Kur’ân’da bu kelime Hıristiyanlardan ve Müslümanlardan farklı olan bir topluluk için birkaç defa zikredilmiştir. Bu anlatılardaki bu takma ismin gerçek temellere dayanmaması çok büyük bir ihtimalle olanak dışıdır. Dolayısıyla, Hz. Muhammed’in öğretisinin Sabîilerle bir çeşit ilişkisinin olduğunun Mekke’de biliniyor olduğunu kabul edebiliriz.”<sup>149</sup>Burada, böyle bir yorumu yapmada Andrae’nin Kur’ân anlayışının ve varsayımlardan hareket etme alışkanlığının etkin olduğunu görmekteyiz.

Andrae, aynı katagoride gördüğü Hanîfliğin Kur’ân-ı Kerîm’deki yansımalarına bu noktada şöyle işaret etmektedir: “Hz. Muhammed’in Mekke’deki son yıllarında ve Medine’de kullandığı tuhaf bir dini terim –yani *Hanîf* ifadesi- de

<sup>148</sup> Andrae, *Mohammed...* s.107-108

<sup>149</sup> Andrae, *Mohammed...* s.108

muhtemelen aynı yönü işaret eder. Mekki surelerde bu kelime “tektanrıci” anlamına gelir ve “putperest” ifadesinin zıt anlamlısı olarak kullanılır.(Beyyine, 5; Hac, 31; Yunus, 105) Rum suresinin 30. ayetinde tek bir ilaha inanmanın, Allah’ın insanlara doğuştan verdiği meylin tabii bir sonucu olduğu, doğal din olduğu vurgulanır: “ (Rasülüm) Sen yüzünü Hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fitrat ile yaratmış ise ona çevir. Allah’ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler.” Mekke’de son dönemlerde ve Medine’de ise her zaman *Hanîf* kelimesi genellikle İbrahim’e atfen kullanıldı. Bu şekilde Hz. Muhammed, İbrahim’in özellikle ne Hıristiyan ne de Yahudi olmadığını, fakat bir *Hanîf*, yani putperestlerden olmayan bir Müslüman olduğunu vurguladı. (Ali-İmran, 67; Bakara, 130) İbrahim’in bu şekilde bir *Hanîf* olarak sunmasından dolayı Hz. Muhammed’in kafasında iki düşüncenin bulunduğunu söyleyebiliriz.”<sup>150</sup> Andrae’nin İbrahim(a.s.) ile ilgili açıklamaları O’nun Allah’ı nasıl bulduğunu anlatan ayetlerin yorumu ile devam etmektedir.

Yukarıda geçen ayetlerden esinlenen Andrae, Hanîf kelimesinin İslâmi terminolojideki tarifini de yapmaktadır: “Hz. Muhammed için *Hanîf*, böylelikle, ne Hıristiyan ne de Yahudi olan, kendisini var olan dini toplulukların hiç birine bağlı görmeyen ve kendi araştırması ve tefekkürüyle kafirliğin göreceli değersizliği konusunda bir kanıya sahip olan, tek bir Tanrının varlığına inanan kimse -çoğu zaman bu kelime kullanıldığında “putperestlerden bir tanesi değil” ifadesini de eklerdi- demektir.”<sup>151</sup>Bu tarif, Kur’ân’ın tarifidir. Ancak Andrae, her zaman olduğu gibi bunu da Hz. Peygamber’e atfetmektedir.

Andrae, Hanîf kelimesinin kelime anlamına ve kelimenin nereden alındığına dair görüşünü de şöyle ortaya koymaktadır: “Bu Arapça kelime şüphesiz ki, Suriyelilerin dilinde “kafir” anlamına gelen “hanpa” kelimesinden türemiştir. Öyleyse, “kafir” anlamına gelen bir kelime nasıl olmuştur da Kur’ân’da “tek bir Tanrının varlığına inanan kimse” anlamında kullanılmıştır? Bu kelime, Suriye Dilindeki İncilde’de “kafir” için genellikle; dini Yunancada da “kafirlik” anlamlarında özellikle kullanılmıştır. Mesela, Dönek Julian’a “Yulyana Hanpa” denilmiştir. Hıristiyan Suriyeliler, bu kelimeyi kafirler için pek kullanmazlardı. Fakat onlar, Hıristiyan dininden dönekler olarak sayılabilecek, bakış açısı Hellenik

<sup>150</sup> Andrae, *Mohammed...* s.108

<sup>151</sup> Andrae, *Mohammed...* s.109



kafirliğine çok yaklaşmış kişiler için bunu kullanmışlardır. Dolayısıyla, Mani'nin öğretisi açıkça "hanputa", "kafirlik" olarak adlandırılmıştı. Arap işgalinden sonra yazılan metinlerde Sabiîlerin "kafir" olarak adlandırıldıkları doğrudur. Ama her şey onların çok daha önceki tarihlerde de "kafir" olarak bilindiklerini akla getirmektedir."<sup>152</sup>Maniciler ve Sabiîlerin böylesine doğrudan "hanpa-kafir" olarak adlandırılmalarının Arapçada bu kelimenin nasıl kademe kademe Yahudi ve Hıristiyan olmayan ve tanrının birliğine inanan anlamına geldiğini anlayabileceğimizi söyleyen Andrae, şu yorumu da getirmektedir: "Hz. Muhammed, yine de, "Hanîf" teriminden daha çok belirli bir dini topluluğa üye olmadan, ancak kendiliğinden "Tanrı-vergisi eğilim" tarafından yönlendirilerek popüler kâfirlikten kendisini sıyırmış kimse anlamını çıkarıyor gibi gözükmektedir. Bu nedenle, dini bağımsızlık için mücadeleyi ve Manichean'dan Süryanice "hanpe" den gelen, tüm halklara kendisini ifşa eden genel bir tek tanrıcı dine olan inancın, Hz. Muhammed'in zamanında, bilebildiğimiz kadarıyla, bu mezhepler yönünde ortaya çıkmadığını varsaymak zorundayız."<sup>153</sup>

Andrae, Manici ve benzeri akımların zamanla asıllarından ayrılarak, unutulmuş ortak görüşler haline dönüştüğünü de düşünerek bu konuda şöyle demektedir: "Bilimsel öğretilerin, felsefî ve siyasi fikirlerin insan topluluklarının arasında dalması, sonra da orijinalliklerinin tüm emarelerini kaybetmeleri ve daha sonra da kaynağı belli olmayan anonim genel bir düşünce tarzına dönüşmeleri gibi eski Gnostik vahiy öğretileri de bu şekilde Arabistan'da işlev yapmış gibi görünmektedir. Belki de bu öğretiler de vahye dayalı özlemi çekilen bir Arap dini temin etmek konusunda Hz. Muhammed'inkinden daha fazla denemelere neden olmuştur. Hz. Muhammed'den sonraki yıllarda ortaya çıkan rakip peygamberlerin, Hz. Muhammed'den esinlendikleri doğrudur. Fakat onların içlerinden bir tanesinin durumunda, Yemen'de ortaya çıkan Müseyleme için, Hz. Muhammed Mekke'de durgun ve çok az sayıda, hayatta iken ortaya çıkmış olup olmadığı sorusu sorulabilir."<sup>154</sup>

---

<sup>152</sup> Andrae, *Mohammed...* s.109

<sup>153</sup> Andrae, *Mohammed...* s.110

<sup>154</sup> Andrae, *Mohammed...* s.110

Bu yorumda da görüldüğü gibi Andrae, Hz. Peygamber'den önce Arap dini denemelerinin olmuş olabileceğini söylemekle beraber Müseyleme'nin dışında bir örnek verememektedir. Onun da Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıktığı bir vakıadır.

Andrae, İbn İshak'ın Hz. Peygamber'in döneminde varlığını bildirdiğini meşhur Hanîflerden de şöyle bahsetmektedir: “İslâmî anlatılar, halklarının kafir geleneklerini terk ederek daha iyi bir din arayan *Hanîfler*'in belirgin bir şekilde efsanevi bir işaret taşıdıklarını anlatır. Kureyş kabilesinin putlarından birisi için düzenledikleri bir kurban festivalinde, İbn İshak'ın<sup>155</sup> anlattığına göre dört erkek gerçek Hanîf dinini, İbrahim'in imanını aramak için kendilerini halktan ayırdılar. Bu dört kişi Varaka bin Nevfel, Ubeydullah bin Cahş, Osman bin El-Huveyrîs ve Zeyd bin Amr idiler. Varaka Hıristiyan oldu ve Hıristiyanlardan ve onların kitaplarından çok şeyler öğrendi. Ubeydullah şüphe ve kararsızlık içerisinde kaldı ve en sonunda İslâm'ı seçerek Habeşistan'a göç etti. Orada Hıristiyanlığı detaylarıyla inceledi(!) Sonunda da cesaretle aynı dine mensup olduğu kişilere şöyle seslendi: “Biz açık ve net görmekteyiz, ancak siz yeni doğmuş bebekler gibi göz kırpmaktasınız.” Osman Bizans Kralının yolunu tuttu, orda Hıristiyan oldu ve Sarayda saygıdeğer bir yer işgal etti. Zeyd ise ne Yahudi ne de Hıristiyan oldu. Kendisini putperestlikten uzak tuttu, putlara kurban edilen hayvanların etlerinden yemedi ve halkını batıl putperestliklerinden dolayı azarladı. Kâbe'de ibadet ederken şöyle derdi: “Allahım, Seni en çok hoşnut eden ibadet şeklinin hangisi olduğunu bilseydim, onu seçerdim. Fakat bilmiyorum.” Peygamber ise onun hakkında şöyle demiştir: “Kıyamet gününde Zeyd tek başına bir ümmet olarak haşrolunacaktır.”<sup>156</sup>

Andrae, bu rivayetin efsane olmadığını, bu tür hakikat arayışlarının Hıristiyan mezheplerinin etkisiyle olduğunu, kafir kültürlerinden uzaklaşmak isteyen insanların olabileceğini ve özellikle Hanîflerin üçünün Hıristiyanlığı tercih ettiklerini şöyle vurgulamaktadır: “Her ne kadar *Hanîfler*le alakalı hikaye başından sonuna kadar Kur'ân'da bulunan belirli işaretlerin hayal gücüyle detaylandırılmasından ibaret olsa da, bunlardan bir tanesi bu özellikle isimlendirilen bu dört kişi ve onları değişik hikayeleri hakkında, onların tamamen gerçekle bağlantılı temellerden uzak olmadığını ifade etmesiyle dikkat çekici bir tarafa sahiptir. Bu dördünden üçünün Hıristiyan olması dikkate değerdir. İbrahim'in hak öğretisini arayan dindar insanların

<sup>155</sup> İbn Hişam, 120

<sup>156</sup> Andrae, *Mohammed...* s.111

böyle din değiştirmesini efsaneler uydurmuş olamaz. Aksine efsaneler, onları Hz. Muhammed'in taraftarları ve İslâm gerçeğinin müşahitleri yapardı. Diğer bir taraftan, bizim *Hanîflerin* temsil ettiği eğilimin Hıristiyan mezheplerinden kaynaklandığı tezimizle de güzel uyuşmaktadır. Belki de kafir kùltlerinden ve her şeyin ötesinde kanlı kurbanlardan yüz çeviren Hanîflerin özellikle betimlenmesi tesadüf değildir.”<sup>157</sup>Bu dört kişiden birisi olan Varaka bin Nevfel'in üzerinde Andrae, özellikle duracaktır.

Varaka bin Nevfel, birkaç yönden önemlidir. Andrae'ye göre; özellikle o, Varaka'yla Hz.Peygamber'in vahyi getiren melek hakkında konuştuklarını da tahmin etmekte olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Dört kişiden bir tanesi olan Varaka b. Nevfel, İslâmi anlatılarda Hz. Muhammed'in ilk kez ortaya çıkışı ile ilişkilendirilir. Peygamber huzursuz ve ızdırap içindeyken, aldığı vahyi nasıl alması gerektiği konusunda sıkıntı içerisindeyken, Hatice kuzeni Varaka'ya elçiler gönderdi. Hıristiyan metinlerini incelemiş olan bu adam Hatice'yi şu sözlerle sakinleştirir: “Gerçekten de bu Musa'ya gelmiş olan büyük *namustur*.” İçerikten *namus*, Yunanca *nomos*, yasa anlamına gelen bu sözcüğün bir insan olarak mı ya da vahyedilen metin olarak mı anlaşılması gerektiği çok açık değildir. Clementines'ler Musa'ya ve diğer peygamberlere gelmiş olan sonsuz *nomostan* bahsederler. şimdi, bu Varaka hikayesi Ehl-i Kitap'ın mistik bilgeliğinden Hz. Muhammed'in ilahi görevine bir kanıt olsun diye sadece efsaneler tarafında uydurulmuş bir şey midir? Bu durumda, hikayede yer alan kişinin bir rahip ya da keşiş olması daha muhtemel olurdu. Bu nedenle, kafirliğin son yıllarında yeni dinle tek tanrıacı bir din arayışında olan kimselerin bağlantısını anımsatması açısından Varaka hikayesinin gerçek olması bence muhtemeldir. Dolayısıyla, tahmin ediyorum ki Hatice'nin bu akrabasıyla Hz. Muhammed daha önce, melek çağrısıyla gelmeden önce, *namus* hakkında konuşmuşlardı.”<sup>158</sup>

---

<sup>157</sup> Andrae, *Mohammed...* s.111

<sup>158</sup> Andrae, *Mohammed...* s.112

## 2. Hz. Peygamber'in Vahyinin İçeriği ve Özellikleri

### a) Hz. Peygamber'in Vahyinin İçeriği

Andrae'ye göre, Hz. Peygamber'in vahyinin içeriğini belirleyen amil hesap ve cezaya olan inancıydı. Bunu şöyle ifade etmektedir: “Hesap gününe ve sonsuz cezaya olan inancı, Hz. Muhammed'in ortaya çıkmasındaki dinî amildi ve bu amil vahyinin içeriğini belirledi. Ancak, bu inancın temel içeriği illa ki peygamberî bir ilhamla ifade bulmayabilirdi.”<sup>159</sup>

“ Hz. Muhammed için vahiylerin kaydedilmesi kapanmış kutsal bir tarihin ya da geleneğin yazıya geçirilmesi, özellikle de sonsuz ve değiştirilemez bir şey demek değildir. Bu, Allah'ın nimetlerinin ilanı, insanoğlunun şükürsüzlüğü, hesap gününün ve cezanın bildirisi, Allah'ın bu dünyadaki imanlı insanlara uyarısı ve O'nun hak yola rehberlik etmesi ve yönlendirmesidir.”<sup>160</sup>

### b) Allah'ın (c.c) Her Halka Özgün Dilinde Vahiy Göndermesi

Andrae, Hz. Peygamber'in vahyinin özelliklerini tespit ederken özgün dilde vahiy alınması fikrini tuhaf görmektedir. O, bu konuda şöyle söylemektedir: “Hz. Muhammed'in görevi, kutsal bir kitapla ve “şimdiye kadar kendilerine bir uyarıcı gönderilmemiş” insanlara, yani şimdiye kadar Allah tarafından unutulmuş gibi görünen Arap halkına bir yol gösterici olarak gelmesi anlamına gelmektedir. Ve şimdi bu halkın kitabını da, temiz bir Arapçayla yazılmış kitabı, alması ve Ehl-i Kitapla eşit haklara sahip olması anlamına gelmektedir. Ana hatlarıyla temel içeriğinin tümü bir bütün olan ve kendilerinin özel ihtiyaçları için uygun bir tarza sahip böyle bir vahiy anlayışı; yani, vahyin her bir halka kendi özgün dilinde gönderilmesi fikri, öylesine tuhaf bir dini anlayıştır ki insan, gücü tabîî ki de dinsel kuramsal düşünme alanından kaynaklanmayan Hz. Muhammed'in böyle bir fikri kendi içinde geliştirmiş olmasına inanamaz.”<sup>161</sup> Burada Andrae'nin, özgün dilde vahiy garipsemesiyle beraber bunun Hz. Peygamber'den kaynaklanmasının da

<sup>159</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95

<sup>160</sup> Andrae, *Mohammed...* s.96

<sup>161</sup> Andrae, *Mohammed...* s.97

olamayacağını itiraf ettiğini görmekteyiz. Nitekim O, şu cümleleriyle bunu ortaya koymaktadır: “Allah farklı halklara eşit bir şekilde ayrı ayrı yazgılar ihsan eylemiştir. Yahudilere, Medine’de Hz. Muhammed’e acı dolu sayısız saatler yaşatan muhalefeti kışkırtma aşkları ve inatçılıkları karşılığında özel bir ceza olarak, esaslarında iyi ve temiz olan birçok hayvanın etini yemeleri konusunda yasak koymuştur. Hz. Muhammed, dinî ibadetlerini ne şekilde yapacakları konusunda son derece özgürlükçü bir anlayışa sahipti. Bunlar, herhangi bir ebedi Kutsal gereklilikte bir temele dayandırılmamış; ancak Allah’ın çeşitli halklara ihtiyaçları uyarınca verdiği, onlara özgü sadece birer düzenlemedir.”<sup>162</sup>

“Hz. Muhammed’in kutsal kitap algılaması sabit değil; değişkendir. Kutsal kitap, bütün halklar bu kitabın sağladığı rehberlikte ve uyanışta pay iddia edebilsin diye bütün bir insanoğluna bir kereliğine tümüyle sabit, değişmez bir şekilde verilmez. Bu nedenle her bir halk kendi peygamberine ve kutsal kitabına sahiptir. Manevi anlamları ve amaçları açısından bakıldığında vahiylerin tümüyle birbiriyle uyum içinde olduğu görülür. Her bir kutsal kitap diğerlerini doğrular. Hz. İsa, Hz. Musa’ya gelen vahyi doğrulamıştı ve Hz. Muhammed daha önce Hıristiyanlara ve Yahudilere verilen vahyi doğruladı. Gerçek bir inanan, bütün bu farklı vahiylerin Allah’tan gönderildiğini fark eder. “De ki, Allah’a ve bize indirilene İbrahim, İsmail, İshak, Ya’kub ve esbata indirilene, Musa ve İsa’ya verilenlerle Rableri tarafından diğer peygamberlere verilenlere, onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksizin inandık ve biz sadece Allah’a teslim olduk”. (Bakara: 136) Yine de bu bir topluluğun kendini her şeyiyle başka toplulukların yaşayış tarzına uydurması gerektiği anlamına gelmemektedir.”<sup>163</sup>“Dahası, her halk için ayrı bir vahiy fikri Hıristiyan öğretisine tamamen yabancıdır.”<sup>164</sup>

### C) Kur’ân-ı Kerîm’e Bakışı

Andrae’nin Kur’ân-ı Kerîm hakkındaki görüşleri onun Hz. Peygamber’e nasıl baktığını tam olarak anlamamıza yardımcı olacak en önemli husustur. Onun eserlerinde Kur’ân-ı Kerim’e yüzlerce kere yaptığı atfı da bunu bize gösterir. Aslında

---

<sup>162</sup> Andrae, *Mohammed...* s.97

<sup>163</sup> Andrae, *Mohammed...* s.96-97

<sup>164</sup> Andrae, *Mohammed...* s.99

bizler, Kur'ân'sız bir peygamber, peygambersiz bir Kur'ân düşünemeyiz. Hz. Âişe'nin tabiri ile “Hz. Peygamber sanki yaşayan bir Kur'ân idi.” Herşeyden önce Kur'ân-ı Kerîm; Allah Kelamıdır ve Hz. Peygamber'e nazil olmuştur.

Bir başka açıdan bakıldığında Andrae'nin Kur'ân'a nasıl baktığı ayrı bir tez konusu olacak kadar geniş bir konudur. Ancak, Andrae bir siyer yazarı olarak temayüz etmiştir. Bu açıdan onun Hz. Peygamber hakkındaki görüşleri öncelik arz etmektedir. Bu bölümü başlıklar halinde ve olabildiğince kısa ve öz ele alacağız. Çünkü maksadımız ve alanımız Andrae'nin siyere yaklaşımıdır.

Andrae'nin eserlerinde göze çarpan en önemli husus şüphesiz onun Hz. Peygamber'i Kur'ân yazarı olarak görmesidir. Biz de bu sebeple ilk olarak bu konuyu ele almakla başlayıp, diğer konularla devam edeceğiz. Kur'ân-ı Kerîm'i yazdıran irade, Kur'ân'ın güvenilirliği, Kur'ân'a Yahudi ve Hıristiyan etkisi, Kur'ân'ın mucizeliği, Kur'ân'da nâsîh - mensuh meselesi, Kur'ân'ın tasnifi, Garanik meselesi ve benzeri başlıklar ele alacağımız konu başlıkları olacaktır.

### **1. Kur'ân-ı Kerîm'i Hz. Peygamber'e Atfetmesi**

Andrae'nin Hz. Peygamber'i Kur'ân yazarı olarak görmesiyle alakalı pek çok örneğe sahibiz. Bunlardan konunun anlaşılmasına yetecek kadar olan bir kısmını burada kaydedeceğiz. Konunun net olarak görülebilmesi için bazen sıyak ve sıbak cümlelerini de alıntımıza ilave edeceğiz. İlk örneğimiz onun dinin tanımını ve İslâm teriminin ortaya çıkışını ele aldığı bir bölümden olacaktır. O konuyu şöyle ifade etmektedir: “Din, öncelikle *iman ve tevekkülle gönüllü bir teslimiyettir*. İnanan kişinin İlahi iradeye kendiliğinden gönüllü bir şekilde teslimini tanımlamak için, Hz. Muhammed “*İslâm*” terimini türetti. Peygamber'in kendisi kendilerini teslim edenlerin(*Müslüman*) ilki olması yönünde emir aldı: yani, kendi halkının ilki... Bildiğimiz kadarıyla, dindarlığın temel karakteristiğini çok güzel ifade eden terimi kendisi üretmiştir. Ve aynı zamanda kendi kurduğu dini tanımlamak için de onu oldukça doğru bir şekilde kullandı. “Doğrusu Allah katında din, İslâm'dır. O kitap verilenlerin (Hıristiyan ve Yahudiler) ayrılığa düşmesi ise sırf kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki ihtirastandır.... Buna karşı seninle tartışmaya kalkışanlara de ki: ‘Bana uyanlarla birlikte ben kendimi Allah'a teslim ettim,’...”

(Âl-i İmran, 19-20) İlahi iradenin huzurundaki insanın önüne konan görev bu nedenle sadece kalp ve iradenin temsilini değil, aynı zamanda mantığın da vahye mutlak bir şekilde tesliminin altını çizer.”<sup>165</sup> Görüldüğü gibi, Andrae, Hz. Peygamber’in İslâm terimini ürettiğini, aynı zamanda kendi kurduğu dini kendisinin tanımladığını söyleyerek Âl-i İmran 19 ve 20. ayetleri Hz. Peygamber’in sözü gibi takdim etmektedir.

Andrae’ye göre Fil Suresini Hz. Peygamber Putperest Mekkeliler ile anlaşabilmek için kendisi uydurmuştur. Bunu vurguladığı paragraf şöyledir: “Hz. Muhammed Ebrehe’nin seferinden kuşların efsanesinin anlatıldığı Fil suresinde üstü kapalı bir şekilde bahseder. Hz. Muhammed’in esasında halkıyla ortak siyasi duyguları paylaştığını kanıtlanması bakımından bu olay bizim için önemlidir. Daha sonra, halkıyla kesin bir şekilde ayrı düştükten sonra sevilmeyen Habeşistanlılarla anlaşma yapmıştır.”<sup>166</sup>

Diğer bir örneğimiz de birbirini takip eden üç ayrı örneği içermektedir. Cennet’i sanki Hz. Peygamber ödün olarak vaad etmiştir; Cihad’ın mükâfatını ödün olarak o belirlemiştir; Kur’ân’daki karlı ticaret terimleri onun ticari tecrübesinin neticesidir. Örnekleri içeren paragraf şöyledir: “Diğer taraftan, ahlâki taleplerin pratik uygulaması söz konusu olunca, Peygamber ödül ve fayda kavramlarından vazgeçemez. Allah’ın yazdığı yazıyı hesaba katmadan, Cehennem günahkâr için bir ceza; Cennet de doğru olanlar için bir ödül yeri olarak tasvir edilmiştir. “Şüphesiz takva sahipleri için umulanı buldukları yer, bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar, içki dolu kâseler vardır. Onlar orada ne boş bir lakırdı, ne de yalan işitirler. Bunlar Rabbinin yeterli bir bağıışı, mükâfatıdır.” (Nebe, 31-36) Özellikle inananları İslâm’ın genişlemesi için cihatta savaşımaya teşvik ederken Peygamber, inananların itirazlarıyla baş edebilmek amacıyla ödül fikrinin en kaba şekillerine başvurur. "Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine verilecek (cennet) karşılığında satın almıştır... onlar Allah yolunda savaşır, öldürürler ve ölürler." Ahlâki davranışı, ham bir şekilde kendi çıkarlarına dayalı anlayış olarak değerlendirdiğimiz bir garip ifade çeşidi şudur ki iyi işler sıklıkla "karlı iş", iyi bir pazarlık olarak adlandırılmıştır. Allah’ın kitabına kim inanırsa, namaz kılarırsa ve zekât verirse kazançlı bir pazarlık yapmış olur; Allah’a ve Elçisine

<sup>165</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 67-68

<sup>166</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 32

inanmak, ve İslâm'ın düşmanlarına karşı savaşmak, Cehennem'in işkencelerinden kurtuluşla sonuçlanan bir pazarlıktır.(Fatır, 26; Saff, 10-11) Kimilerine göre bu ticari terimler Hz. Muhammed'in bir iş adamı ve kervan gezgini olarak edindiği mesleki jargonun bir parçasıdır.”<sup>167</sup>

Bu örnekte de Andrae tarafından Hz. Peygamber zekâtı kaçırınları korkutur konumunda takdim edilir. Aslında bu bir ayettir: “Hz. Muhammed, emredilen zekâtı vermeyi çekemeyen cimri insanları korkutmakta tereddüt etmez. İnsafsızların elde ettiği zenginliğin ahiret gününde kendi boyunlarına asılacağını belirtir. Ve inananlara şöyle anlatır: "Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş; kötülük ederseniz de yine kendinize etmiş olursunuz." (İsra, 7)”<sup>168</sup>

Suriyeli papazlar gibi Hz. Peygamber'in de kavmini dünyanın faniliği hakkında uyardığını söyler Andrae. Aslında uyarın Allah'tır: “Hz. Muhammed de kavmini faniliğin mesajından faydalı dersler çıkarmaları yönünde uyarır. "Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuştur, görsünler! Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından da daha sağlam idiler. Fakat kazandıkları şeyler onlara asla fayda vermemiştir. (Mü'min,82)”<sup>169</sup>

Andrae'nin bu takdiminde de Hz. Peygamber Fetih suresinin yazarı, ortaya koyucusu durumundadır: “Ve Hz. Muhammed de gerçek taraftarlarının yüzlerinde sürekli secdelerinin izlerinin bulunduğunu anlatır. (Fetih, 29)”<sup>170</sup>

Andrae, en açık bir şekilde vereceğimiz örnekte Kur'ân'ı beşer ürünü olarak gördüğünü ortaya koymaktadır: “Hz. Muhammed'in nübüvveti ve Medine'ye kaçıışı arasında geçen on üç yıla alakalı kesin bilgimiz çok az. Bu tarihi detay yoksunluğuna bir telafi olarak, tarihî durumu çok daha iyi, bütüncül bir yaklaşımla kavrayan anlayışa sahibiz. Kur'ân'ın kendisi Hz. Muhammed'in iç hayatının, mesajını harekete geçiren amillerin ve öğretisine karşı hemşerilerinin yükselttiği itirazların ve tartışmaların anlaşılması için paha biçilmez bir kaynaktır. Batılı bilginlerin, İslâm'ın kutsal kitabını Peygamber'in iç hayatı için birincil bir kaynak olarak yeterince ele alma ve Kur'ân'a, kaderiyle mücadele eden bir ruhun izlerini

---

<sup>167</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 72-73

<sup>168</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 73

<sup>169</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 85

<sup>170</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 85



sürmemize imkân veren, hatalarıyla başarılarını ve zayıflıklarıyla cesaretini olduğu gibi bu ruhun amaçlarını ve umutlarını da saf bir açık sözlülükle açığa çıkaran bir *document humain* (beşerî - insan ürünü - bir belge) olarak yaklaşma konularında böylesine isteksiz olmaları son derece manidardır.”<sup>171</sup> Görüldüğü gibi Andrae, Kur’ân’ı beşerî bir belge olarak kabul etmeyen yani onu ilahi bir kitap olarak gören oryantalistleri yadırgamaktadır.

Andrae’nin kitabının son bölümünden bir örnekle bu konuya son verelim: “Hz. Muhammed’in kişilik samimiyeti probleminde yer alan başka bir problem de, kendisinin kendi vaaz ettiği ahlâki ve dinî ideallere ne derece bağlı yaşadığıdır. İnananlara kendisini bir model olarak sunmaktan çekinmemiştir; “Allah’ın Resülün de sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, ... kimseler için güzel bir örnek vardır.” (Ahzab, 21) tıpkı St. Paul’un, dine yeni dönenlerin, zincirlerinden başka bütün yönleriyle kendisine benzemelerini istemesi gibi. Böylesine bir ahlâki kendini bilme şüphesiz bir şekilde Hz. Muhammed’in dinî yaşam ideali ve kişisel davranış şekli arasında gözle görünür bir çelişkinin bulunmamasının ifadesidir.”<sup>172</sup> Burada da Ahzap 21. ayeti Hz. Peygamber’in sözü gibi yani onun kendisini rol model olarak sunduğunu söylemektedir.

## 2. Kur’ân-ı Kerîm’i Yazdıran İrade

Andrae’nin Hz. Peygamber’i Kur’ân yazarı gibi takdim etmesinin aksine bir durumda yani, Kur’ân’ı ilahi bir hitap, Allah Kelamı olarak takdim ettiği yerler söz konusudur. Bu konu başlığımızdaki “irade”nin sahibi kimdir? Bu iradeyi Allah’ın iradesi olarak gördüğümüz takdirde Andrae’nin ciddi bir paradoks içinde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Veya başka durumlar söz konusu olacaktır. Bunun tartışmasını ve sebeplerini değerlendirme bölümümüze bırakarak Kur’ân’ı yazdıran irade ile alakalı örneklerle bakalım. İlk örneğimiz nâsîh - mensuh konusuyla ilgili olarak Andrae, Hz. Peygamber’in bazı hüküm ve ayetleri değiştirmek zorunda kaldığını söyleyerek bu konuda onu mazur görmekte iki sebep ortaya koymaktadır. İki sebepte iki ayrı açıdan bize Andrae’nin Hz. Peygamber hakkındaki görüşünü de göstermektedir. Andrae’nin metni şöyledir: “ Hz. Muhammed’e karşı adil olacaksak,

<sup>171</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 114

<sup>172</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 180

bu noktada iki etken unutulmamalıdır. Birincisi ve her şeyden önemlisi, o bir edebiyatçı<sup>173</sup> değildi. Bir kere yazılan bir şeyin bir daha değiştirilemeyeceği hakkında kesin bir bilgisi yoktu. Ona göre, yazılı bir kelime ölmüş değildi, fakat kişisel isteğin yaşamakta olan belagatli bir ifadesiydi. İkincisi, Kur'ân'da konuşan irade hesaplanamaz ve anlaşılamazdır. Allah'ın bir zamanlar Kendisinin söylediği bir söze kalmayabileceği, Hz. Muhammed'in Tanrı anlayışıyla tamamen örtüşmektedir. Eğer O öyle isterse, daha önce buyurduğu bir şeyi değiştirmekte özgürdür. Eğer O öyle yapmak isteseydi, tabii ki Hz. Muhammed'e gönderdiği bütün vahiyleri bile iptal edebilirdi. (İsra, 86)<sup>174</sup> Kimse O'nu O'nun yaptıklarından dolayı yargılayamaz. İlahi iradenin mantıksız doğasının bir başka tuhaf yönü, Allah'ın insanlara "kanıtlamak" için ya da, hatta, inanmayanları vahyedilmiş sözlerle ters düşmeye teşvik etmek için sık sık saldırgan ve yanıltıcı cümleler kurmasıdır. (Müddesir, 31; İsra, 45-46) Hz. Muhammed, mesajının dinî içeriğini anlamaktan mahrum olanların, kendi düşüncesine göre sadece vahyin şiirsel ve retorik tuzaklarıyla zihinlerinin karıştığını haklı olarak hisseder. Böylece Allah, bu dar fikirli ve aptal ruhlara, onların kalplerinin düşüncelerini açığa çıkarmak amacıyla hakaret etmek için özel bir durum vermekte tereddüt etmez."<sup>175</sup>

Andrae'nin Kur'ân-ı Kerîm'i Allah kelamı olarak takdim ettiği yerlerden birisi de teheccüd ile alakalı ayetlerdir. O, konuyu şöyle ele almaktadır: "Gönüllü bir dinî uygulama olarak tavsiye edilen gece namazı dinî görevler arasında önemli bir yer tuttu. Müzzemmil suresi 1-6 ayetleri arasında Allah, Peygamber'i böylesine gece yapılan ibadetlere devam etmesi yönünde uyarır: "Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl; yarısını; yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tane tane oku. Doğrusu biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı, tam bir uyuma ve sağlam bir kıraata daha elverişlidir." Burada Peygamber'den talep edilen şey hafif bir sofu uygulaması değildir. Has mü'minler onun örneğini takip etmelidirler. Rahman'ın kulları "Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler." (Furkan, 65) ve Cennetteki vaad edildiklerine ulaşanlar hakkında şunlar

---

<sup>173</sup> "man of letters"

<sup>174</sup> Bu ayette Andrae'nin görüşünü destekler bir cümle bulunmamaktadır.

<sup>175</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 67

söylenmiştir: "Geceleri pek az uyurlardı, seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi. (Zariyat, 17-18)"<sup>176</sup>

Andrae'nin Kur'ân'ın emirleri diyerek Cuma Namzı ile ilgili bilgiler verdiği yerdeki uslubu da bir örnek olabilir. Şöyle ki: "Hz. Muhammed'in ibadet günü bir dinlenme günü değildir. Kur'ân'ın emirlerine göre (Cuma, 9-10) sadece öğlen namaz vaktinde mü'minler iş yapmaktan kendilerini alıkoymak zorundadırlar. Toplu ibadetle alakalı günümüzdeki düzenlemeler daha sonraki bir zamana dayanır. Hz. Muhammed'in yaşadığı zamandaki ibadet şekliyle ilgili kesin olarak bildiğimiz hiç bir şey yok."<sup>177</sup>

### 3. Kur'ân-ı Kerîm'i Güvenilir Bir Kaynak Olarak Görmesi

Andrae, Kur'ân-ı Kerîm'i güvenilir bir tarihî kaynak olarak görmektedir. Bunu açıkça belirttiği yerler genelde Hz. Peygamber'in ve Müslümanların durumları ile ilgili bilgiler verdiği yerlerdir. Mekke dönemiyle alakalı bilgilerin yeterli olmadığını ifade ettiği bir yerde Kur'ân'ın güvenilir bir kaynak olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Hz. Muhammed'in dinî önemini en iyi anlayan ve onun kişiliğiyle ilgili bütün bilinenlerin korunmasının din için hayati ehemmiyette olduğunu fark eden taraftarlarının büyük bir kısmı Medine Dönemi'ne kadar İslâmiyet'e geçmemişlerdi. Baştan beridir Peygamber'le olan taraftarları büyük çoğunlukla güç olarak çığ gibi büyüyen askeri konumlarda liderler olarak görevlendirilmişlerdi ve Mekke döneminin utanç ve düşüklük hikâyelerini aktarmayla uğraşmaktan başka yapacak işleri vardı. Sonuç olarak o dönemle ilgili bilgi arayanların dayanabilecekleri gerçekten de bir tek kaynak vardı: Kur'ân. Her dindar kişinin ezberlediği bu kutsal kitapta, sürekli olarak belli tarihi durumlara yönelik imalarla karşılaşılıyorlardı. Bu anlaşılabilir göndermelerin anlamlarına yönelik kendilerine kesin bilgi verecek bir kişi mevcut olmadığından dolayı, dindar hayal gücü imdada yetişti ve kitapta ima edildiği belli olan olayları ve durumları yeniden inşa etti."<sup>178</sup>

---

<sup>176</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 81

<sup>177</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 81

<sup>178</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 22

Yine başka bir konuyu anlatırken Andrae, Kur'ân-ı Kerîm'i güvenilir bir kaynak olarak şöyle takdim etmektedir: “Hz. Muhammed'in Hıristiyanlıkla ilgili sözlerinde böylesine bir kişisel gözlemin izleri eksiktir. Ancak, Doğu Hıristiyanlığının ruhunu çağdaşlarından daha iyi anlamıştır. Güvenilir tek kaynağımız olan Kur'ân bize açık bir şekilde kavrayışlarını somut ve yaşayan gerçekliklerden edinmekten daha ziyade, kendisine rastlantı eseri olarak gelen bilgilere göre biçimlendiren bir arayıcı ve bir hayalperest tasviri çizer. Harikulade vahiy deneyimi, Peygamber'in ruhunda bu kendisinin oluşturduğu resmi, herhangi bir gerçeklikten daha canlı yapar ve onun gönlünde tek gerçek imge, tüm çelişkilerine rağmen bu hayal kalır.”<sup>179</sup> Andrae, görüldüğü gibi Kur'ân'ı güvenilir tek kaynak olarak tavsif etmektedir.

#### 4. Kur'ân-ı Kerîm'in Mucizeliği

Andrae'nin Kur'ân-ı Kerîm hakkındaki yorularından bir başkası da onun mucize olmadığı ile alakalıdır. Bunun ifade edildiği iki örneği burada kaydedeceğiz. İlk örneğimiz Voltaire'in görüşlerini de muhtevi olarak şöyle ele alınmıştır: “Fakat mantıksal tereddütlerden dolayı birçokları bu büyüleyici güzellik tarzına olan inançlarından yavaş yavaş şüpheye düşmeye başladılar. Eğitilmiş sınıfların titiz bir edebi damak tadı kazandıkları halifeliğin altın çağında, kutsal kitabın Hz. Muhammed'in inandığı kadar taklit edilemez olmadığı anlaşıldı. Ateist edebiyatçılar kitabın tarzını inkâr edilemez bir beceriklilikle taklit ettiler ve liberal ilahiyatçılar Kur'ân'ı mucizevîliğinin tarzından değil, fakat Allah'ın insanları, Peygamber'in sureleri gibi sure yapacaklarını iddia edenlerin düelloyu kabul etmelerinin engellemiş olmasından kaynaklandığını belirtmeye cesaret ettiler. Oysa pekâlâ o surelere benzer metinler oluşturabilirlerdi. Kur'ân'ın belagati Batı'da daha da az etki yaptı. Voltaire, Kur'ân'ı “her sayfasında sağduyumuza zarar veren anlaşılamayan bir kitap” olarak adlandırmasından beri Avrupalı eleştirmenlerin çoğu Kur'ân'ın hayal edilebilecek en sıkıcı kitap olduğu kanısına vardılar.”<sup>180</sup>

Konuyla alakalı kendi görüşlerinden birisini Andrae şöyle ortaya koymaktadır: “Ancak, belirli bölümlerinin gerçek bir güzellik tarzıyla öne çıksa da,

<sup>179</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 39

<sup>180</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 115

bir bütün olarak Kur'ân'ın büyüleyici bir okunuşa sahip olmadığı kabul edilmelidir. Ama bu kendi içinde, yazar tarafındaki edebi bir kabiliyet eksikliği anlamına gelmez. Kendiliğinden o, peygamberlerin hikâyelerinin bir araya getirildiğinde okunmasının ne kadar sıkıcı olabileceğini gözlemlene imkânına hiçbir zaman sahip olamamıştır. Özellikle Mekke'deki ikinci ve üçüncü dönemlerde, bu hikâyelerin sonu gelmez tekrarlarıyla... Çünkü Peygamber için bu öğütler ve şiirler bütünüyle bir iç gerilim mücadelesinin başlangıcıdır. Fakat bir araya getirildiklerinde aynı şeyi ifade ederler; kürsüde konuşan bir vaizin, kendinden önceki vaizlerinin bir vaazlarının bir derlemesini okurkenki hazırlıksız söylemleri gibi... Şekil, değer ve orijinalliklerinin hakkını veremez.”<sup>181</sup> O, aynı zamanda Kur'ân'ın yazarı olarak gördüğü Hz. Peygamber'in bu konuda suçlanamayacağını ifade etmiştir.

### 5. Kur'ân-ı Kerîm'in Yahudilik ve Hıristiyanlıktan Etkilenmesi

Andrae, Kur'ân-ı Kerîm'in Yahudilikten ve Hıristiyanlıktan etkilendiği inancındadır. Bunu direk olarak ifade ettiği gibi, dolaylı olarak da ifade ettiği görülmektedir. Onun bu iki dinden hangisinden daha çok etkilendiğini tespit ettiği paragraftaki ifadesi şöyledir: “İslâm Peygamberi'nin inşa etmiş olduğu ruhi yapının malzemesi, Hıristiyanlık ve Musevilikte yaygın olan fikirler dünyasından türemiştir. Hz. Muhammed'in inanç sisteminin her bir elementi incelendiğinde bu iki dinden hangisine en çok borçlu olduğuna karar vermek imkansız gözükmektedir. Ancak, Peygamber ilerlemelerinin kişisel gelişimi olarak Yahudi elementinin Kur'ân'da daha belirgin hale geldiğine dair kanıt vardır. Kutsal metinlere sahip olan halkların inançlarından kademe kademe edindiği sezgiler, özellikle Medine'de, çoğunlukla Yahudi kaynaklarından gelmiştir.”<sup>182</sup>

Yine Andrae, İsa isminin Nestûrîler'den Kur'ân'a girdiğini söylemektedir. Onun cümleleri şu şekildedir: “Kur'ân'da İsa şeklinde geçen isim açıkça Nestûrî'ler arasında yaygın olan Isho'dan türetilmiştir. İsa kişinin Hıristiyanlıktaki yeri hakkında, Hz. Muhammed Mekke'de sadece Hıristiyanların onu İsa, Tanrı'nın Oğlu olarak adlandırdıklarını biliyordu. Dahası, İsa'nın annesini Harun'un kardeşi Meryem'le karıştırdı ve sonuç olarak başlarda İsa'yı bir Eski Ahit Peygamberi olarak

<sup>181</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 116

<sup>182</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 82

değerlendirmiş görünmektedir.”<sup>183</sup> Ayrıca Andrae, Hz. Peygamber’i Kur’ân yazarı olarak görmesi sebebiyle Hz. Peygamber’in Yahudilik ve Hıristiyanlıktan etkilendiği her yerde Kur’ân’ı da etkilenmiş kabul etmektedir. Tezimizin Hz. Peygamber’in etkilenmesi ile alakalı bölümüne bakılabilir<sup>184</sup>

## 6. Müslümanların Kur’ân-ı Kerîm Anlayışı

Andrae’nin Müslümanların Kur’ân-ı Kerîm’e nasıl baktıklarını ele aldığı sahifelerden bir paragrafı özet de olsa bir fikir vermesi açısından buraya alıyoruz: “...Bunun çeşitli sebepleri var. Muhammedîler için Kur’ân dünyadaki en mucizevî kitaptır. Bir ilahiyatçının da dediği gibi, her peygamberden nübüvvetine kanıt olarak bir mucize göstermesi beklenir. Allah bu mucizeyi hep peygamberin çağdaşları arasında özel bir ilgi ve gurur kaynağı olan hususi alandan seçmiştir. Hz. Musa zamanında büyücülere büyük hürmet gösteriliyordu. Bu yüzden Allah, Hz. Musa’nın asasıyla Mısırlı büyücülerin tüm becerilerini gölgede bırakan bir mucize yapmasına izin verdi. Hz. İsa’nın zamanında şifa bulma sanatı şeref sahnesinin merkezindeydi. Bu yüzden Hz. İsa herhangi bir şifa bulucunun tedavilerinden çok daha dikkat çekici şahane tedaviler ortaya koymuştur. Hz. Muhammed zamanında Araplar hiçbir şeye insanın kendisini çarpıcı, akıcı ve şairane bir güçle ifade etmesi kadar değer vermiyorlardı. Bu yüzden Allah Hz. Muhammed’e, aşilamaz ve tarihin hiçbir evresinde de aşilamayacak bir belagat modeli olan Kur’ân’ı bir mucize eseri olarak verdi. Kur’ân’ın mucizevî kalitesi onun tarzından kaynaklanır. Bu tarz içerisinde beş ana belagat çeşidini barındırır ve böylelikle ne insanlar tarafından ne de kötü ruhlar tarafından taklit edilebilir.”<sup>185</sup>

## 7. Kur’ân-ı Kerîm’de Nâsîh – Mensuh Meselesi

Andrae’nin çok üzerinde durduğu konulardan sayabileceğimiz nâsîh ve mensuh meselesi oryantalistlerin genel olarak ilgisini çeken bir konudur. Onun bu

---

<sup>183</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 92

<sup>184</sup> İslâm’ın kaynağı ve dini mesajın Yahudilikten, Hıristiyanlıktan alınıp alınmadığı meselesi, sh.148 ve devamı.

<sup>185</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 115

konudaki yorumu Hz. Peygamber'in ihtiyaç hissettikçe Kur'ân'ı değiştirdiği yönündedir. Bu görüşlerini ifade ettiği bazı bölümlerden ilki şöyledir: “Hz. Muhammed'in durumunda, tüm gerçek önemli lider ve idarecilerin bir özelliği olan böylesine bir zekâ kendisinin ilahi mesajı ileten kişi olma iddiasıyla özel bir çelişki yaşadı. Bu ilahi mesaj cennette güvenli bir şekilde korunan tabletlerin üzerine kaydedilmiştir. Bu yüzden, bu mesaj üzerinde bir sonsuzluk ve değişmezlik pulu taşınmalıdır. Fakat bu çelişkide sağlıklı bir realizm algısı, herhangi bir ilke değişmezliğini galebe çaldı. Şartlar gerektirdiğinde Hz. Muhammed Allah'ın bir önceki vahyini feshettiğini ve onun yerine başka bir vahiy koyduğunu belirtmekte tereddüt etmedi. Bu ilke Medine döneminin başlarında gelen Bakara suresi 106. ayette açıklanmıştır: “Biz bir ayetten her neyi yürürlükten kaldırır veya unutturursak, daha hayırlısını yahut benzerini getiririz. Allah'ın her şeye gücü yettiğini bilmez misin?” Fakat açıkça görüldüğü üzere Hz. Muhammed bu metodu daha önceki vahiyleri değiştirirken de ya da bir yorumlamayla onlara açıklayıcı veya kısıtlayıcı anlamlar yüklerken de kullanmıştır.”<sup>186</sup> Andrae, özellikle ileride ele alacağımız Garanik konusunda bunun bir örneğinin varlığını söyleyerek konuyu devam ettirmiştir.

Yine Andrae, kitabının 21. sahifesinde bu konuya kısaca şöyle temas etmiştir: “ Hz. Muhammed daha eski surelere sık sık eklemeler yapardı ve böyle durumlarda daima her vahye hâkim olan muntazam tarzı kullanırdı ve böylece eklenmiş satırlar her zaman aslından açıkça ayrı durarak dikkat çekerdi.”

## 8. Kur'ân-ı Kerîm'in Kronolojik Tasnifi

Bu konu özellikle Kur'ân-ı Kerîm üzerine çalışma yapan oryantalistlerin<sup>187</sup> tenkit ettikleri konulardandır. Onlar gibi Andrae de, kronolojik olmayan tasnifin Kur'ân'ın anlaşılmasını zorlaştırdığı kanaatindedir. Bunu ifade ettiği paragraflardan birisi şöyledir: “Şüphesiz bu olumsuz tahmin Kur'ân'ın bize kadar ulaşan hiç de az olmayan tarz incelemelerinden kaynaklanır. Dağınık halde bulunan vahiyler Halife

---

<sup>186</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 81

<sup>187</sup> Bu oryantalistlerden, Gustav Weil, Max Henning, Theodor Fr. Grigull, Theodor Nöldeke ve benzerlerinin konuyla ilgili görüşlerini, Hüseyin Yaşar, *Alman Oryantalizminde Kur'ân'a Bakış* isimli eserinde ele almaktadır. Bak . sh. 63-145

Osman zamanında bir araya getirilirken editörler çok garip bir ilke benimsediler. Gerçek kronolojik sıralamayı hiçbir şekilde dikkate almadan basitçe en uzununu ilk başa ve en kısasını da en sona koyarak sureleri sıraladılar. Bu, genel olarak Medine’de inen vahiylerin ilk başa ve şiirsellikleri ve tarzları bakımından en ilgi çekici olan en eski surelerin de en sona konması anlamına gelir. Böyle bir düzenleme Kur’ân’ın kendi başına bir metin olarak anlaşılmasını çok zorlaştırır ve teknik kılavuzlara başvurmaksızın okuyan sıradan okuyucu kitabı hiçbir şekilde anlayamaz.”<sup>188</sup>Kronolojik tasnif konusuna eserini 32. sahifesinde ve diğer bölümlerinde değinmektedir.

## 9. Garanik Meselesi

Andrae, bazı oryantalistler gibi Garanik olayının vuku bulduğuna inanmaktadır. Bu sebeple olayı eserinin (*Mohammed, The Man and His Faith*) pek çok bölümlerinde gündeme getirmiş ve bu olaya atıflarda bulunmuştur. Ortaya koyuş tarzına bakıldığında ise objektif olmaya çalıştığı görünümünü vermektedir. Bunu gösteren işaretlerden birisi olarak Caetani’nin olayı reddeden görüşlerini de ele almış olmasını gösterebiliriz.

Olayın tarihteki boyutlarını, üç tanrıçanın köklerini<sup>189</sup> ele alarak inceleyen Andrae, olayın vuku buluşunu, olaya bakışını ve sebeplerini detaylı olarak ortaya koymaktadır. Bizim görüşlerimizi ise tezimizin değerlendirme bölümünde kaydedeceğiz.

### a) Garanik Olayının Tarihçesi

Andrae, olayın temelini oluşturan Cahiliye Arapları’nın inançlarını, putlarını ve özellikle üç önemli putu ve kökenlerini şöyle ele almaktadır: “Arabistan’ın eski putperestliği genel olarak gelişmemiş bir çoktanrıcılık olarak ele alınabilir. Bu çok tanrıcılık çok az gelişme gösteriyordu. Ama bu ileride aşama aşama çok sayıda birbirinden bağımsız kişisel ilâhi varlıkları birleştiren bir tanrılar hiyerarşisinden

<sup>188</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 116

<sup>189</sup> Bu konuyu, tezimizin Hz. Muhammed’in Peygamberliği öncesinde Arabistan’ın Durumunu ele aldığımız bölümünde, Roma , Yunan “Mit”leri ve Cahiliye Arapları başlığı ile ele aldık. Bak. Sh.43



oluşan bir pantheon'a<sup>190</sup>dönüşecekti. Bununla beraber, bu ilâhi varlıkların bazıları diğer yerel tanrılar karmaşasından sıyrılıp kendilerine has işlevler ve daha kesin hüviyetler kazanmışlardır. Bu ilk olarak özellikle Mekke'nin üç tanrıçası için geçerlidir: Menat, Lat ve Uzza. Bu üç tanrıçanın kültleri diğer tüm kutsallardan daha eskiye dayanıyordu. İsminden yola çıkarsak, bilhassa savaşçı ve şiir sever bir kabile olan Mekke'nin güneyindeki Huzaa kabilesi tarafından saygı gösterilen Menat, şans ve kader tanrıçasının çok yaygın bir türü olarak görünüyor. Menat, Halk meclislerinde ve savaşlarda ve denizlerdeki insanların kurtarıcısı ve yardımcısı olan Zeus'un kızı Kader'lerden<sup>191</sup> bir tanesi Yunan Tyche Soteria'ya benzer. Herodot'un zamanına gittiğimizde, Lat'ı "Aliat" şeklinde görüyoruz. İsminin bu ilk şekli "tanrıça" anlamına gelir. Diğer antik tarihçiler gibi, Herodot kendisine yabancı halkların tanrılarında, onun kendi halkının taptığı varlıkları görür. Ona göre Arapların Lat'ı, Urania'dır. Bu yüzden tarihçi onu gökyüzü tanrıçası olarak tanımlar. Urania-Coelesis Phoenician Astarte'nin Greko-Roman versiyonudur. Bu "Carthaginian Astarte" aynı zamanda "tanrıların anası" ismini de taşır. Fakat Nabatiler'in kayıtlarında "tanrıların anası" na aynı zamanda Lat da denilir. Böylece Arabistan çevresinde, özellikle Batı semitik dinlerin de ifade ettiği anlamı da düşündüğümüzde Lat'ın büyük gökyüzü ve bereket tanrıçası ya da ana tanrıça olduğunu varsaymamız doğru olacaktır."<sup>192</sup>

Andrae, anlatıma devam ederek: "Hz. Muhammed zamanında üç büyük tanrıça arasında Uzza en çok tapınılanıydı. Sadece Kuzey Arabistan'da Venüs gezegeniyle onun orijinal bağlantısı daha belirgin olarak kurulmuş gibi gözüküyor. Antioch'lu Isaac, vahşi Arapların erkek ve kız çocuklarını kendisinin "Uzza" da dediği sabahyıldızına kurban ettiklerini nakleder. Isaac aynı zamanda Suriyeli bayanları geceleri çatılara çıkararak yüzlerini güzellikle ıslık ıslık yapması için dua etmekle suçlar."<sup>193</sup> The Church Father Nilus, Arapların sabahyıldızına taptıklarını ve şafak vaktinde başarılı bir yağma sonunda ona sevinçle kurban kestiklerini aktarır. Kurban olarak çok değerli bir şey kullanılırdı: tercihen tam delikanlılık çağında bir genç... Mekke'nin birkaç mil kuzeyinde bulunan Nahle'de Uzza'nın ana

<sup>190</sup> Pantheon: ulusun bütün tanrıları. (çn)

<sup>191</sup> The Fates: Yunan mitolojisinde insanların kaderlerine yön veren üç tanrıça'ya "Kaderler" denilir.(çn)

<sup>192</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 16-17

<sup>193</sup> Wellhausen, *Reste arabisehen Heidentums*, s. 40.

tapınaklarından birisi bulunur. Hicretin sekizinci senesinde Hz. Muhammed daha sonra Suriye'yi de fethedecek olan cesur Halid b. Velid'i yanında otuz atlı adamıyla birlikte bu tapınağı yıkmak için gönderdi.”<sup>194</sup> Sonunda da yıkıldığını bildirmektedir.

### **b) Olayın Vuku Buluş Şekli**

Andrae, olayın oluş şeklini anlatmaya şöyle girmektedir: “Ve esasen Hz Muhammed'in kendisi aksi takdirde eski putperestlikle tamamen arasını bozacağı için, bu üç tanrıçayı kendi dinî sistemine dâhil etmek istemiştir. Şu anda bize Peygamber'i son derece sakıncalı bir şekilde yansıtırsa da, bu gerçek, İslâmî gelenek tarafından aslına sıkı sıkıya bağlı kalarak günümüze kadar gelen bir hikâyede anlatılmaktadır. Hz Muhammed muhtemelen çocukluğunun dinî dünyasında hayati öneme sahip olmuş dinî bir anlayış tarafından harekete geçirildi.<sup>195</sup> Bu onun göz ardı edemeyeceği ve etmek de istemeyeceği bir husustu. Fakat kendi içinde ne gülünç ne de Peygamber'i küçük düşürücü mahiyette olan bu gerçek, çok hevesli bir savunucusu tarafından aptalca bir efsanede Peygamber'in dinî ve ahlâki kişiliğine kasvetli bir yansıma tutacak şekilde tasvir edilmişti.”<sup>196</sup> Bu cümlelerde kastedilen kişi İbn Sa'd'dır.

Andrae'nin kastedtiği rivayet ise şöyledir: “Dokuzuncu yüzyıl tarihçisi İbn Sa'd'ın aktardığına göre, Hz. Muhammed sadık Müslümanların bazılarına, kendisine ve taraftarlarına yönelik eziyet ve işkencelerden kaçmaları için Habeşistan'a hicret izni verdiğiinde, bir şekilde hemşerilerini soğutacak hiçbir vahiy almamayı çok istemiştir. O, onları kazanmayı düşünüyordu ve bunu onlarla ortak bir düşünceye ulaşarak başarabildi. Bir gün Kâbe'de birlikte oturup onlara Necm suresini okuyordu: “Battığı zaman yıldızla yemin olsun ki”(Necm, 1) Ve ilerleyen ayetlere geldiğinde, “Gördünüz mü o Lât ve Uzzâ'yı? Ve üçüncüleri olan ötekini, Menat'ı? Demek erkek size, dişi O'na öyle mi? O zaman bu insafsızca bir taksim!” (Necm, 19-22) Bu sırada şeytan Peygamber'in aklına iki satır soktu ve o bunları da okudu: “Bunlar yüceltilmiş dişilerdir ve gerçekten onların aracılığı umulur.” Ondan sonra Hz. Muhammed bütün

<sup>194</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 17-18; Vakidî (Wellhausen, *Muhammed in Medina*), s.351

<sup>195</sup> Andrae, bu olgunun bir Hıristiyan vaazını dinlemesi olduğunu iddia ettiği gibi değişik görüşlerde ortaya koymuştur. Bak. Tezimizdeki ilgili bölümler.

<sup>196</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 18

sureyi tekrar okudu ve surenin bitiminde secdeye giderek dua etti, bütün Kureyş kabilesi de öyle yaptı. Yere eğilemeyen Peygamber'in azılı düşmanı yaşlı Velid bin Muğire bunun yerine yerden toprak alarak başından aşağıya saçtı. Oradakilerin hepsi Peygamber'den son derece memnun olmuşlardı ve: "Biliyoruz ki can veren ve öldüren, yaratan ve koruyan Allah'tır, fakat bizim bu tanrıçalarımız bizim için O'na dua ederler ve madem şimdi sen tanrıçalarımızın Allah'la kutsal şerefleri paylaşmalarına izin verdin, biz de sana tabi oluyoruz." dediler. Peygamber bu sözlerden rahatsız olmuştu ve bütün gün evinde yalnız başına düşüncelere daldı. O gece Cebrail meleği yanına geldi ve Peygamber sureyi, ona okudu. Şeytan'ın aklına soktuğu cümlelere gelince melek: "Bu iki satırı ben sana öğrettim mi?" diye sordu. Hatasını anlayan Hz. Muhammed "Allah'a O'nun vahyetmediği sözler atfettim." dedi.<sup>197</sup>

### c) Andrae'nin Olaya Bakış Şekli

Andrae, Garanik olayının olduğu yönündeki görüşünü kuvvetlendirmek için kendisine göre pek çok deliller getirmeye çalışmış ve genellikle yorumlarda bulunmuştur. Şimdi onun olaya bakış şeklini de gösteren bazı yorumları sırasıyla kaydetmeye yine onun yukarıdaki rivayet hakkındaki yorumu ile başlayalım: "Tüm hikâyenin bu şekliyle hem tarihi olarak hem de psikolojik olarak çelişkili olduğu çok açıktır.<sup>198</sup> Ancak, bize ulaşan bu efsanevi şeklinin altında hala fark edilebilir bir eski formu mevcuttur. Bu şekline göre Hz. Muhammed'in halkıyla ortak bir düşünceye ulaşma gibi meşru bir arzusu onu yanlış yönlendirerek daha önce ilan edilen tek tanrıcılıkta putperestlik inancını uzlaştırma noktasına sürüklemiştir. Böylesine bir davranış Hz. Muhammed'in sonraki davranışlarında da yok olmadığına göre, -mesela onun Medine'nin Yahudilerini dinine kazandırma arayışlarını düşünün- onun bu fırsat ilticası hikâyesi bugüne kadar tarihi olarak kabul edile gelmiştir. Bu olayda Medine'nin gelecekteki otokratının vicdansızlığının açıkça gözler önüne serildiği düşünülür ve bu taktiklerin gerçekten de bir dereceye kadar başarıya ulaştığına da inanılır. Çünkü her ne kadar geçici bir ruhsatı içerse de, Hz. Muhammed'in yürürlüğe koyduğu aynı gün iptal ettiği bir versiyona göre, uzlaşma, her şeye rağmen halkıyla

<sup>197</sup> Andrae, *Mohammed...* s.19; İbn Sa'd, I, 137

<sup>198</sup> Andrae'nin bu cümlesi konu hakkında şüphe taşıdığını açıkça göstermektedir.

barış yaptığı dedikodusunun Habeşistan'daki muhacirlerin kulaklarına gidecek kadar uzun süre yürürlükte kaldı.”<sup>199</sup>

Andrae'nin bir başka yerde ikinci bir yoruma da şöyledir: “Hz. Muhammed'in geçmiş günlerin Tanrı'sının insanları ile gönderildikleri milletler arasındaki ilişkileri tasvir etme şekli tamamen Kureyş'le kendi ilişkilerinden alıntıdır. O kadar ki, bu olayda da kendi halkıyla alakalı duyduklarını tekrarladığına inanmakta çok haklıyız. Bu en erken dönemlerde Hz. Muhammed, Mekke'nin üç tanrıçasının gerçekte, kendilerine Allah önünde savunucular olarak müracaatta bulunulabilecek melekler olduğu tezini geliştirdi. Bu tezi sonradan kendisi kabul etmedi ve belki de şeytandan bir vahiy olarak yorumladı.”<sup>200</sup>Burada Andrae, Hz. Peygamber'in Kur'ân-ı Kerîm'deki bazı peygamberlerin hikayelerini kendi görüşlerini güçlendirmek için kendisinin uydurduğu görüşünde olduğunu da görmekteyiz.

Yine Andrae'nin eserinin başka bir bölümünde üçüncü bir yorumu ise şöyledir: “Risâletinin başlarında Hz. Muhammed'in nasıl olup da kendisini temelde halkıyla aynı zeminde bulduğunu ve kendisinin tüm kalbiyle bağlı olduğu milli mabetlerinin nasıl onun için kutsal bir mekân olarak kaldığını anlayabiliriz. Bu bakış açısından, tebliğini ettiği yeni sonsuz yaşam inancıyla, ilkin Mekke putlarına bir tür saygınlık vererek onlarla bir uzlaşma yolu bulmayı bile neden denediğini de anlayabiliyoruz. Kendi iç gelişmesi ve ruhi hayatının derinleşmesi, onu gitgide halkının dininden köklü bir ayrıma götürmüştür.”<sup>201</sup>

Andrae, Caetani'nin Garanik olayının vuku bulmadığı ile ilgili delillerini kaydettikten sonra dördüncü olarak kendi görüşünü şöyle ortaya koymaktadır: “Yine de, bence Hz. Muhammed'i müminler için her alanda kusursuz bir örnek olarak gören ondan sonraki nesillerden birinin, peygamberlerini böylesine ciddi bir şekilde ödün veren biri olarak gösteren bir hikâyeyi kasıtlıca uydurduğu düşünülemez. Bu yüzden hikâyenin tarihî özü olarak, Necm suresinin 19. ve sonraki ayetlerinin bir zamanlar daha değişik, Hz. Muhammed'in daha sonradan tek ve bir ilah inancıyla örtüşmediğini sezdiği putperest tanrı inancının kabulünü îma eden bir

---

<sup>199</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 19-20

<sup>200</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 117-118

<sup>201</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 28

şekilde olduğunu varsaymak zorundayız.”<sup>202</sup> Andrae’nin burada sayılanlar ve benzeri Garanik ile alakalı varsayımlarını daha birkaç yerde daha görmekteyiz. Genel olarak onun Garanik ile alakalı argumanlarını kaydetmiş olduk. Onun bu konudaki yanılgılarına yine kendisinin kitabına aldığı Caetani’nin görüşleri ilk planda bir cevap niteliğindedir.

#### **d) Caetani’nin Garanik Olayına Bakışı**

Andrae’nin Caetani’den alıntısı şöyledir: “Ancak İtalyan filozof Caetani,<sup>203</sup> hikâyenin geleneksel şeklinin doğru olamayacağını ispat etmeye çalıştı. Diğer olaylarda Mekkeli Kureyş kabilesinin Hz. Muhammed’e karşı gösterdiği aşağılama ve düşmanlık göz önüne alındığında, Kureyşlilerin önemsiz bir taviz yüzünden onun peygamberliğini onaylayıp onaylamama konusunda bir şey dahi demeden Peygamber’in okuduğu Kur’ân’ı dinlemeye tenezzül dahi etmeleri son derece olanak dışı gözüküyor. Dahası, daha öncesinde öylesine hevesli bir şekilde desteklediği bir kuralı böylesine ani bir terk ediş, önceki başarısını tamamen ortadan kaldıracak ve taraftarları arasında kazanmış olduğu itibarı da olduğu gibi baltalayacaktı. Buna, büyük bir kısmı Mekkeli putperestlere ve onların tanrılarına şiddetli saldırılarla doluyken sadece Kur’ân’ın birkaç satırını değiştirerek Kureyş kabilesiyle uzlaşmaya muhtemelen varılamayacağı da eklenebilir.”<sup>204</sup>

---

<sup>202</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 117-118

<sup>203</sup> Caetani, *Annali dell’Islam*, I, 278

<sup>204</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 117-118

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN DİNİ MESAJI

Hız. Peygamber'in dinî mesajı başlığı altında ele aldığımız bu bölümün ilk kısmında, Tor Andrae'nin Hız. Peygamber'in tebliğ metoduna, mesajını verirken ki haleti ruhiyesine, tebliğinde olumlu olumsuz yönlerine, başarısının sırlarına ve benzeri durumlara nasıl baktığını ve değerlendirdiğini göreceğiz.

Bu bölümün ikinci kısmında ise; mesajın içeriği ve önemli noktalarına temas edilirken Hız. Peygamber'in Allah'a, ahiret gününe, kıyamete, kadere inancına; Allah'ın meşietini, iradesi, inayeti, merhameti ve adaleti ile namaz, zekât gibi ibadetlerin dini anlam ve fonksiyonlarına bakacağız.

Bu konular ile ilgili diğer önemli alt başlıklar da, Hız. Peygamber'in dünyaya bakışı, laiklik, cihad, savaş esnasındaki tutumu, salih ameller, anne babaya iyilik, ticaret ahlâkı, Hız. Peygamber'in kadına bakışı, çok evliliği, tesettür, dünyanın faniliği ve benzeri konular olurken, Andrae'nin favori konularından olan Suriye Hıristiyanlığının İslâm'a ve Hız. Peygamber'e etkileri de irdelenecektir.

#### 1. Hız. Peygamber'in Tebliğ Metodu

##### a) Allah'ı Hatırlatması

Tor Andrae, Hız. Peygamber'in tebliğine başlarken aslında Arapların bildiği ve kullandıkları bir terimle işe başladığını şöyle tespit etmektedir: “Hız. Muhammed öğretisini “Allahtan başka ilah yoktur” diyerek ilan ettiğinde yeni bir tanrı sunmaya çalışmıyordu. Onun putperest hemşerileri bu ilahı bilip tanıyorlardı. Bu tanrının ismi Allah, Hız. Muhammed'den önceki dönemlerde de, hem yazılı metinlerde hem de Abd-Allah (Allah'ın kulu) gibi bileşik kişisel isimlerde zaten vardır.”<sup>205</sup>

---

<sup>205</sup> Andrae, *Mohammed...* s.22

Andrae'ye göre problem putperest Arapların, yerlerin ve göklerin tek yaratıcısı olarak gördükleri halde Allah'a tapmak yerine putlara tapmakta ısrar etmeleri idi. Aynı tespitle tebliğine başlayan Hz. Peygamber'in gezici vaizliğinde de en etkili husus olarak devamlı gündeme getirdiğini Andrae, bazı ayetleri de delil olarak göstererek şöyle kaydetmektedir: "Hz. Muhammed'in gezici vaizliğindeki etkili nokta, Allah'ı dünyanın ve göklerin yaratıcısı olarak tanıdıkları halde inançlarından tek muhtemel sonucu, yani Allah'a tapmak ve O'ndan başka hiçbir ilaha tapmama sonucunu, çıkaramadıkları için onun putperestleri suçlamasıdır. "Onlara , Gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir? diye sorsan, mutlaka, "Allah" derler... Onlara, Gökten su indirip onunla ölümün ardından yeryüzünü canlandıran kimdir? diye sorsan, mutlaka, "Allah" derler."(Ankebût, 61-63) Büyük tehlike anında ve özellikle denizde putperestler Allah derler (Ankebût, 65, Lokman; 31, İsrâ; 69)<sup>206</sup> fakat onları salimen karaya çıkarınca, bir bakarsın ki, (Allah'a) ortak koşmaktadırlar. Allah insanlara bazı buyruklar vermiştir ve bazı şeyleri söylemenizi yasaklamıştır.(En'âm;139)<sup>207</sup>Yeminlerin en makbulü O'nun adına yapılanıdır.

Andrae, her ne kadar hak ettiği ölçüde kendisine tapılmasa da, Allah fikrinin tamamen göz ardı edilmediğini ve diğer ilahlar için yapıldığı gibi Allah için de bir tür aşar vergisi verildiğini veya ilk hasat meyvelerinden ya da tahıllarından adak adandığını ve sığırlardan kurbanlar kesildiğini bildirerek şöyle devam etmektedir: "Fakat her şeyin üzerinde, Allah açıkça merkez Arabistan'daki en önemli mabedin ithaf edildiği İlah, "Kâbe'nin Rabbi" olarak değerlendiriliyordu. İlk surelerin bir tanesinde(Kureyş Suresi) Hz. Muhammed, kabilesi Kureyşlileri, yıllık iki kervan düzenlenmesine izin veren ve onları koruyup gözeten ve güvenlik içinde evlerinde oturmalarına imkân veren "bu evin Rabbine" tapmaları konusunda teşvik ediyordu.<sup>208</sup> Kendisiyle" ilgili, "bu evin (yani Kâbe'nin) Rabbine" tapması hususunda emir aldığını söylüyordu. O zaman açıkça görülüyor ki, Peygamber ve hemşerileri Kâbe törenleri boyunca tapınılan tanrının Allah olduğuna tamamen kanaat getiriyorlardı. Arapça konuşan Yahudi ve Hıristiyanlar da kendi tek tanrılı

<sup>206</sup> Ankebut suresinde yazarın dediğiyle alakalı anlatı geçse de, diğer referansları yani 31 ve 17. surelerde korkularından dolayı Allah'a sığınma değil; sadece deniz vurgusu vardır. (çn)

<sup>207</sup> Burada kastedilen referans 6. sure ve 139. ayet ise orada böyle bir lafız geçmemektedir.

<sup>208</sup> Burada aslında teşvik eden Allah olmasına rağmen Andrae, Hz. Peygamber'i Kur'an yazarı olarak gördüğü için bu şekilde bir ifade kullanmaktadır.

inançlarının tek tanrılarını adlandırırken “Allah” ismini kullandıkları için, en azından Hıristiyan Araplar da Hıristiyan Tanrısını Kâbe’nin Rabbi olarak değerlendirmiş ve bunun sonucu olarak orada kutlanan dini törene sık sık katılmışlardır.”<sup>209</sup>

Andrae, Araplardaki bulunan Allah inancının varoluş sebepleri üzerinde Welhausen’den, W. Schmidt’den, Preuss ve Pettazoni gibi din bilimcilerden görüşler serdederek konuyu tekrar Hz. Peygamber’in tebliğ metoduna getirmekte ve niçin O’nun tebliğe alt yapı oluşturmadan ve sistematik bir hata ile tebliğe başladığını izah etmek için şöyle yorum getirmektedir: “Ne olursa olsun bu inancın Hz. Muhammed için önemli bir yere sahip olduğu açıktır. Birçok açıdan onun hareket tarzı, ilan etmek istediği istek ve planları yaradılış olarak görülebilecek Tanrı inancının belirli bir seviyede putperestler arasında dahi bilinip tanındığını hatırlamadan anlaşılamaz. Daha sonra da göreceğimiz gibi bu, Hz. Muhammed’in neden mesajını yaymaya fazlasıyla ani ve hiç de sistematik olmayan bir tarzda başlayabildiğini açıklar. İlk başta açık ve anlaşılır bir şekilde inşa etmek istediği öğretinin temel taşlarını kurmadan ve kesin bir ibadet ve dini gelenek programı ortaya koymadan Yeniden Diriliş ve Hesap Günü’nü ilan etmiştir. Esasen Hz. Muhammed ilk başta yeni bir din kurmayı planlamamıştı, daha çok zaten var olan Allah inancında bir reform yapmak ve bu inancın gerçekte ne ifade ettiğini ve bu doğrultuda insanların neler yapmaları gerektiğini göstermek istemiştir.”<sup>210</sup> Bu alıntılarda görüldüğü gibi Andrae, Hz. Peygamber’in bütün peygamberlerde olduğunu bildiğimiz “tevhid” inancına insanları davet ederek, Allah’ı hatırlatarak tebliğe başladığını tespit etmiştir.

### **b) Hz.Peygamber’in Tebliğinin Ana Şeması**

Andrae’ye göre, Hz. Peygamber’in tebliğ esnasında takip ettiği programın ana fikri üç önemli merhaleden oluşmaktadır. Bu merhaleleri Hıristiyan vaizlerinin usulüne de benzemesi sebebiyle İslâm’ın Hıristiyan kökenli olmasına delil olarak da kabul eden Andrae, bu konuyu şöyle takdim etmektedir:“ Hz. Muhammed’in vahyinde ana hatlarıyaklaşık şu şekilde olan sabit bir hitabetsel şema farkedilir: (1)Özellikle insanın kusursuz yaratılışında ve insanın beslenmesi için üretken filizler getiren hayat

<sup>209</sup> Andrae, *Mohammed...* s.22-23

<sup>210</sup> Andrae, *Mohammed...* s.25



verici yağmurlarda olmak üzere, Tanrı'nın kendi takdirinde açığa çıkardığı nimetlerin in bir tarifi. (2) Bu nedenle, sadakatle sadece Tanrı'ya hizmet etme ve iyi işler yapma. (3) Bu görevi yerine getirmeyen herkesin başına gelecek hesap ve ceza. Hıristiyan havarileri zamanından beri bu şema Hıristiyan misyoner vaazının baskın tarzı olmuştur.”<sup>211</sup> Bu yorumun Hıristiyanlıkla alakalandırılmasıyla ilgili tarafını ilerde ele alacağız. Şu anda tebliğ boyutu üzerindeki görüş ve yorumları kaydetmeye devam edelim.

Andrae'nin “ *Mohammed; The Man and His Faith*” isimli eserinde Hz. Muhammed'in dinî Mesajı başlığını taşıyan III. Bölümün ilk pragrafında hesap ve ceza gününü hatırlatan ve Andrae'ya göre de Muhammedî tebliğin kalbini oluşturan şu cümleler hesap ve ceza gününe matuftur: “ Hz. Muhammed'in öğütlerinin temel anlayışı ve peygamberî mesajının kalbi, yalnızca kendisinin, kafasız ve düşüncesiz bir kuşağın içinde, şimdilik gamsız bir şekilde gülüp eğlenenlerin hepsini bekleyen ve kaçınılması mümkün olmayan olayı görüyor olmasıdır. Ufukları daha şimdiden karartmış olan korkunç fırtına bulutu, çok yakın görünen kendisini “çıplak elçi” olarak değerlendirme felaketi, ya da meydana gelmek üzere olan afet hakkında insanları uyarmak için paramparça elbiseler içerisinde gelen saray mensubu son gündür, hesap ve ceza günü...”<sup>212</sup>

Andrae, Hz.Peygamber'in tebliğinin iki önemli yönü olduğunu şöyle ifade eder: “ Hz. Muhammed'in ahlâk anlayışı, “saf dinî temellere dayanan” ve “kabaca fayda ve ödüllere dayanan” iki ahlâk sistemi arasında garip bir çekişme tarafından nitelendirilir. Dinî anlayış kendisine hakim olunca kişi kendi sevaplarına güvenmez. Allah, onun yaptığı iyi işler karşılığında Cennet ödülünü ona bahşetmeye zorlanmıştır adeta. Bu iyi işler, Allah'ın seçilmişlere verdiği bir hediyedir sadece. Augustine'nin “Efendimiz, gerekli kıldığını ver ve dilediğini gerekli kıl” duası samimi Müslümanlarca da benimsenmiştir: “Bana ve anne babama verdiğin nimetlere şükretmemi, senin razı olacağın salih amel işlememi bana ilham et.”(Ahkaf, 15)<sup>213</sup>

Andrae'ye göre, Hz. Muhammed için, Allah'ın hoşuna gidecek bir hareket tarzı olarak dini bir âmil öncelikle şükrandır. “Peygamber'in Tanrı'nın üstünlüğü

---

<sup>211</sup> Andrae, *Mohammed...* s.91

<sup>212</sup> Andrae, *Mohammed...* s.53

<sup>213</sup> Andrae, *Mohammed...* s.72

anlayışı o kadar güçlüdür ki, Tanrı'ya karşı aşktan çok nadir bahseder. (İnsan, 8; Al-i İmran, 29)<sup>214</sup> Diğer taraftan, Tanrı'ya şükran duyma görevi kendisinin hiç bir zaman detaylandırmadığı bir temadır. Sürekli Allah'ın insanlara karşı ne kadar yardımsever olduğu konusuna döner. O, insanı annesinin karnında mucizevi bir şekilde yarattı; O, çimen ve tohumlara hayat vermeye devam edebilsin diye ölü toprağa göklerden yağmur gönderir ve can verir; O, insanı hayvanlar vererek zenginleştirdi ve ona metali işlemeyi, denizciliği ve ticareti öğretti. Ve Allah, kendisinin ona verdiği tüm şeylere karşılık insanın minnettar olmasını ve bu minnettarlığını inanarak ve fakirlere bu hediyelerden vererek göstermesini bekler.”<sup>215</sup>

Tebliğ'in ikinci yönünü de Andrae şöyle tespit etmektedir: “Diğer taraftan, ahlâki taleplerin pratik uygulaması söz konusu olunca, Peygamber ödül ve fayda kavramlarından vazgeçemez. Allah'ın yazdığı yazıyı hesaba katmadan, Cehennem günahkar için bir ceza; Cennet de doğru olanlar için bir ödül yeri olarak tasvir edilmiştir. "Şüphesiz takva sahipleri için umulandı buldukları yer, bahçeler, üzüm bağları, göğüsleri tomurcuk gibi kabarmış yaşıt kızlar, içki dolu kaseler vardır. Onlar orada ne boş bir lakırdı, ne de yalan işitirler. Bunlar Rabbinin yeterli bir bağıışı, mükafatıdır."(Nebe, 31-36) Özellikle inananları İslâm'ın genişlemesi için cihatta savaşmaya teşvik ederken Peygamber, inananların itirazlarıyla baş edebilmek amacıyla ödül fikrinin en kaba şekillerine başvurur."Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine verilecek (cennet) karşılığında satın almıştır. .. onlar Allah yolunda savaşır, öldürülürler, ölürler." Andrae mükafatla alakalı bir başka duruma da ilginç bulmaktadır: “Ahlâki davranışı, ham bir şekilde kendi çıkarlarına dayalı anlayış olarak değerlendirdiğimiz bir garip ifade çeşidi şudur ki iyi işler sıklıkla "karlı iş", iyi bir pazarlık olarak adlandırılmıştır. Allah'ın kitabına kim inanırsa, namaz kılırsa ve zekât verirse kazançlı bir ticaret yapmış olur. Allah'a ve Elçisine inanmak, ve İslâm'ın düşmanlarına karşı savaşmak, Cehennem'in işkencelerinden kurtuluşla sonuçlanan bir ticarettir.(Fatır, 29; Saff, 10-11) Kimilerine göre bu ticari terimler Hz. Muhammed'in bir iş adamı ve kervan gezgini olarak edindiği mesleki jargonun bir parçasıdır.”<sup>216</sup>

<sup>214</sup> Burada verilen ayet numaralarında kastedilen mana yoktur. Ancak, 7. ayet ve 26. ayette kastedilen manalara yakın ifade sözkonusudur.

<sup>215</sup> Andrae, *Mohammed...*s.72

<sup>216</sup> Andrae, *Mohammed...* s.73

Andrae, dinî uygulamaların sadece mükafat için yapılmadığını, aslında bunun Allah'a karşı bir görev olduğunu da şöyle vurgulamaktadır: “Muhammedîler için dini uygulamalar ve ibadetler öncelikle bir ödül, Kutsal huzurda bulunmanın neşesi ve zenginliğini tadabilme imtiyazı değildir. Onlar, Allah'a karşı bir görev, bir mecburiyettir. Bu, tabî ki Muhammedî mü'minler için ibadet huzuru ve ilhamının bilinmeyen şeyler olduğu anlamına gelmiyor. Hz. Muhammed'in kendisi için şöyle söylediği rivayet edilir: "Bana dünyada üç şey güzel gösterildi. Kadınları ve güzel kokuları sevdim ama kalbimin tesellisi namaz oldu." Hz. Muhammed'in saf ancak kendi karakterini uygun şekilde gösteren bu sözü gerçekten söylemiş olması muhtemeldir.”<sup>217</sup>

Andrae, pek çok kere vurguladığı Hz. Peygamber'in tebliğinde en önemli faktör olarak gördüğü hesap günü bu konunun sonunda tekrar vurgulamaktadır: “Hz. Muhammed'in baskın özelliği denilebilecek bir ahlâki âmilin görünümünden zaten bahsetmiştik. O âmil, insanda ahlâki samimiyet uyandıran ve insanı iyi işler yapmaya zorlayan büyük ve korkunç Kıyamet Günü düşüncesidir. Bu da içinde bir ödül ahlâkına doğru açıkça bir meyil barındırır.”<sup>218</sup>

### **c) Hz. Peygamber'in Tebliğinin Geçmiş Peygamberlerin Mesajına Uygun Bir Üslupta Gelişmesi**

Andrae'nin üzerinde durduğu konulardan biri de Geçmiş peygamberlerin ümmetlerinin başına gelenleri Hz Peygamber'in örnek göstermesidir. O, bu durumu zaman zaman ve özellikle Hıristiyan vaizlerle ilişkilendirerek anlatır: “Hıristiyan vaizler gibi, Hz. Muhammed de bu dünyevi cezaları nihai büyük cezanın habercileri ve ilk adımları olarak değerlendirmiştir. Nuh ve diğer eski peygamberlerin nesillerinin başlarına gelen sellerden, yıldırımlardan, kasırgalardan bahsettiğinde, sözünü sürekli kendi milletine bir uyarıyla bitiriyordu: “Bu milletin başına da Kıyamet Günü gelecektir.” Artık kavminin iman etmesi konusunda tam bir umutsuzluk içinde olan Peygamber, Allah'ın başkaldıran şehirler için Kıyamet Günü'nden bile önce gerçekleşebilecek özel bir ceza hazırlamakta olduğunu

---

<sup>217</sup> Andrae, *Mohammed...* s.79-80

<sup>218</sup> Andrae, *Mohammed...* s.73

Mekke'deki son günlerine kadar telkin etmeye başlamadı.”<sup>219</sup> Andrae, bunu bilinçli bir taktik olarak görmektedir.

Yine Andrae, İsrail Peygamberlerinin tanrı anlayışının mitolojik Yunan tanrı anlayışına uygun olduğunu tespit ettikten sonra konuyu Hz. Peygamber'e getirerek onun da aynı bakış açısından baktığını şöyle vurgular: “Şimdi, Hz. Muhammed, İsrail oğullarının peygamberleriyle aynı bakış açısına sahip. Yani, Allah tüm dünyayı kendi başına yönetir. Allah'ın korumasına inanır ve Tanrı'nın özel ilgisi ve rehberliğinde olduğunu samimi bir şekilde düşünmesi, onun derin ve gerçek takvasına şahitlik eder. Bunu, kader hususunda Peygamber'in bencillik ve kibir unsurlarından kendisini her zaman uzak tutamadığı - her ne kadar aynı şeyi Yahudilerin yapması durumunda son derece saldırgan hissetse ve onların kendilerini Allah'ın gözde ırkı olarak gördüklerinden dolayı Yahudileri şiddetli bir biçimde azarlasa da - gerçeğine göz yummadan kabul edebiliriz.”<sup>220</sup> Andrae'nin burada ince bir üslupla Hz. Peygamberi tenkit etmektedir.

#### **d) Mesaj ve Tebliğe Karşı Olumsuz Tepkiler ve Sebepler**

Tebliğ ve mesajın olumlu ve olumsuz tepkiler alması doğal bir durumdur. Andrae da bu tepkileri yer yer tespit etmiştir. Bu konuda birkaç örnek vermemiz yerinde olacaktır. Andrae, Mekke'li müşriklerle eğitimli müsteşriklerin ortak oldukları bir tepkiyi şöyle açıklamaktadır: “ Mekkeli tüccarların anlamadıkları ve günümüz eğitimli bazı müsteşriklerin de anlaşılmasını güç buldukları şey Hz. Muhammed'in ilham alan bir kâhin, ya da görülmeyen şeyleri görebilen ve Kıyamet Günü'nün kesin tarihini önceden bildiren bir medyum olmaya istekli olmamasıdır. Kendisinin kullandığı şimdiki zaman, dinî inancının sarsılmaz katiyetini vurgulamak içindir. Onun için önemli olan o günün ne zaman geleceği değil, o günün geleceğinin kesinliğidir. Kişi sanki o gün artık gözle görülebiliyormuş gibi, bu fani dünyada her şeyden fazla o günün gerçekliği konusunda emin olarak yaşamalı, düşünmeli ve hareket etmelidir.”<sup>221</sup> Bu durum, Mekkeli müşriklerin özellikle Mekke dönemi tebliğin son yıllarında Hz. Peygamber'in hesap günü öncesi gelebilecek cezanın

---

<sup>219</sup> Andrae, *Mohammed...* s.54

<sup>220</sup> Andrae, *Mohammed...* s.70

<sup>221</sup> Andrae, *Mohammed...* s.54

muhtemel olduğunu bildirmesi ancak zamanını kesin olarak bildirmemesi üzerine ortaya çıkmıştır.

Yine yukardaki tepkiye benzer bir tepki de ölmüş kemikleri dışında hiç bir şeyleri kalmamış insanların tekrar dirilmeleri konusundadır ki Andrae bunu şöyle ifade etmektedir: “Peki, Hz. Muhammed’i bu denli etkileyip öğretisinin odağına oturan bu hesap ve ceza düşüncesinde gerçekte ne var? Cevap, kendi içerisinde bu inancın ikna edici ve ihtimal dâhilinde olması değildir. Barbar biri olsa bile her insanın ruhunda, kendisine mezarda çürümüş bir vücudun tekrar hayat kazanması fikrinin fantastik ve mantıksız geleceği bir şüpheyi ikamet etmektedir. Bu, sıradan somut tecrübeye fazlasıyla zıttır. Ve Hz. Muhammed bu noktada inatçı bir imansızlıkla karşı karşıya kaldı. Hemşerileri, hesap ve “eski efsanelerdeki gibi” yeniden dirilme öğretisini reddettiler. Saf düşüncenin ruhun hayatta kaldığına makul bir kanıt oluşturduğu sıradan fiziksel tecrübelerde, ruhlara ve hayaletlere animistik inanma gibi, yeniden dirilmeye inanış destek bulamaz. Bu inanç mantığa aykırıdır; bu inanç bir baskı üzerine temellendirilmiştir, sıradan bir insanın mantığınınkinden daha farklı bir buyuruculuk üzerine temellenmiştir.”<sup>222</sup>

Andrae, dindar kişinin Allah’tan ve Allah’ın cezalandırmasından korkması gerektiğini, bunun aksine din ile ilişkisi olmayanların durumun ciddiyetini anlayamayacaklarını ve tebliğe olumlu cevap vermeyeceklerini bu sebeple müşriklerin cezalanmalarını normal görmektedir: “ Bu nedenle, dindar yaklaşıma antitez olarak ciddiyetsizlik ve aldırışsızlık ortaya çıkar. Tanrısızlar düşüncesiz bir zevk hayatına dalarlar; aptalca ve yüzeysel muhabbetleri vardır, şaka yapıp oyun oynarlar. Hayatları şen şakrak laubalilikle doludur ve nefisleri nereye yönlendirirse onu yaparlar. Peygamber’in onları özellikle suçladığı bir nokta onların ilgisizlikleri, ihmalkârlıklarıdır. Gelecek hayatı hiç düşünmezler ve nihai hesap gününe inanmazlar. Böylelikle bu hazırlıksız durumları ve cehaletlerinden dolayı felakete çarptırılacaklar.”<sup>223</sup>

---

<sup>222</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 59

<sup>223</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 60

### e) Mesajı verirken Mekke İle Medine Farkının Sebepleri

Andrae, Hz. Peygamber'in Hıristiyanlık ve Yahudilikten etkilendiğine kanidir. Bu argümanının delillerinden olarak Mekke'de Hıristiyanların bulunduğunu söylerken bir başka açıdan da Mekke ve Medine dönemlerindeki tebliğ farklılıklarına temas etmektedir. Konuyu şöyle ifade eder: “ Henry Lammens, Mekke'de Suriye'den işçiler ve tüccarlarla birlikte özellikle Etiyopya'dan siyahî köleler ve lejyonerler olmak üzere, birtakım Hıristiyanların bulunduğunu kanıtlamıştır. Fakat bir kaç İncil rivayeti dışında bu sade Hıristiyanlar kendi dinleriyle alakalı Peygamber'e çok fazla şey anlatamazlardı. Ve anlatmak zorunda oldukları şey, Peygamber'in kendi inancının tüm ana hatlarının onları ile aynı olduğu görüşünü baltalamadı. Onun inşa ettiği sistemin eksikliklerini gösteremez ya da dini özgüvenini sarsamazlardı. Bu ancak Hz. Muhammed Medine'de dini eğitimi ve belirli bir dereceye kadar kutsal kitap bilgileri olan bir toplulukla tanıştığı zaman gerçekleşti. Orada Peygamber, inancını peygamberi çağrısında savunmak için Yahudilerle bir ölüm kalım mücadelesi vermeye zorlandı.”<sup>224</sup> Andrae, eserlerinin pek çok yerinde bu ve benzeri Mekke Medine farklarını tespit etmeye çalışmıştır. İleriki bölümlerde bu örnekler verilecektir.

### f) Hz. Peygamberin Tebliğindeki Başarısının Sırları

Andrae, Hz. Peygamber'i yer yer tenkit etmekle beraber genel olarak başarılı bulunmaktadır. O'nun mesajının ulaşmasında ve tebliğinin başarılı olmasında pek çok etkenleri tespit edip bunların üzerinde durmuştur. Bu hususlar on kadar maddede özetlenebilir. Bunları gerekçeleri ile burada kaydetmek yerinde olacaktır.

Andrae, vahyin Hz. Peygamberin kişiliği ile uyumlu olmasını ve O'nun fanatik olmayışının başarısına etkisini şu cümlelerle anlatmaktadır: “Muhammedî vahiy öğretisinin Peygamber'in kişiliğinin doğasıyla ve karakteriyle bağlantısız olmadığı tabi ki doğrudur. Fakat inatçı ve istekli bir şekilde tüm mantık kurallarıyla çelişse de bir zamanlar verilmiş bir karara ya da önceki bir fikre bağlı kalmak üstün bir ruhi kişiliğin göstergesi değildir. Dinî bir şekilde ilham almış kişiler arasında en

---

<sup>224</sup> Andrae, *Mohammed...* s.93

yersiz ve en anlamsız fikirlere sıkı sıkıya bağlı birçok mutlak fanatik vardır. Fakat Hz. Muhammed fanatik değildi. İnsanları kendine çekme gibi kendine mahsus harika özelliğinin sırrı çok büyük ölçüde prensipler tarafından kesinlikle önlenmeyen zekice bir teslimiyetle açıklanabilir.” Ve Andrae yine devamla:“Alnının akıyla kabul edilemeyecek pozisyonlara teslim olacak cesareti vardı. Hz. Muhammed’in durumunda, tüm gerçek önemli lider ve idarecilerin bir özelliği olan böylesine bir zekâ kendisinin İlahi mesajı ileten kişi olma iddiasıyla özel bir çelişki yaşadı. Bu İlahi mesaj cennette güvenli bir şekilde korunan tabletlerin üzerine kaydedilmiştir: Bu yüzden, bu mesaj üzerinde bir sonsuzluk ve değişmezlik pulu taşınmalıdır. Fakat bu çelişkide sağlıklı bir realizm algısı, herhangi bir ilke değişmezliğini galebe çaldı. Şartlar gerektirdiğinde Hz. Muhammed Allah’ın bir önceki vahyini feshettiğini ve onun yerine başka bir vahiy koyduğunu belirtmekte tereddüt etmedi.”<sup>225</sup> diyerek onun zekice ve cesaretle hareket ettiğini ortaya koyarken bunun misallerini de şöyle vermektedir: “ Bu ilke Medine döneminin başlarında gelen Bakara suresi 100. ayette açıklanmıştır: “Biz bir ayetten her neyi yürürlükten kaldırır veya unutturursak, daha hayırlısını yahut benzerini getiririz. Allah'ın her şeye gücü yettiğini bilmez misin?”<sup>226</sup> Fakat açıkça görüldüğü üzere Hz. Muhammed bu metodu daha önceki vahiyleri değiştirirken de ya da bir yorumlamayla onlara açıklayıcı veya kısıtlayıcı anlamlar yüklerken de kullanmıştır. (Nahl, 103’le karşılaştırın) Necm suresinde Mekke putlarıyla alakalı sözlerinde, görüşleri daha sert bir tektanrıcılık inancına doğru kaydıkça nasıl değişiklikler yaptığını görmüştük.”<sup>227</sup>

Böylece nâsîh-mensuh ayetleri ele alan Andrae’ye bu konuda Hz.Peygamber’i ma’zur görmekte ve bu değişiklikleri onun cesaretine, realistliğine, edebiyatçı olmamasına rağmen Allah’ın iradesine bağlılığına hamletmektedir: “Muhammed’e karşı adil olacaksak, bu noktada iki etken unutulmamalıdır. Birincisi ve her şeyden önemlisi, o bir edebiyatçı değildi. Bir kere yazılan bir şeyin bir daha değiştirilemeyeceği hakkında kesin bir bilgisi yoktu. Ona göre, yazılı bir kelime ölmüş değildi, fakat kişisel isteğin yaşamakta olan belagatli bir ifadesiydi. İkincisi, Kur’ân’da konuşan irade hesaplanamaz ve anlaşılamazdır. Allah’ın bir zamanlar

---

<sup>225</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 66

<sup>226</sup> Bakara suresinin 100. değil, 106. ayetinde bu anlam vardır. Andrae ayet numaralarını verirken bu şekilde pek çok hatalar yapmaktadır. Bunları genel olarak düzelterek vermekteyiz.

<sup>227</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 66

Kendisinin söylediği bir söze kalmayabileceği, Hz. Muhammed'in Tanrı anlayışıyla tamamen örtüşmektedir. Eğer O öyle isterse, daha önce buyurduğu bir şeyi değiştirmekte özgürdür. Eğer O öyle yapmak isteseydi, tabii ki Hz. Muhammed'e gönderdiği bütün vahiyleri bile iptal edebilirdi. (İsra, 88)<sup>228</sup> Kimse O'nu O'nun yaptıklarından dolayı yargılayamaz."<sup>229</sup>

Andrae, Hz. Peygamber'in başarısının bir başka sebebini gelenekten geldiğini iddia ettiği zekât ibadetini iyi kullanmasına bağlamaktadır: "Hz. Muhammed zamanında, inananların zekâtlarını cemaatin dini liderine getirmeleri zaten gelenektendi; başka bir deyişle, zekât bir tür vergi sistemine dönüştürülme sürecindeydi. Tevbe suresinin 60. ayetine göre zekâtlar, yoksullara, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara verilecek ve son olarak da köleler, borçlular ve zavallı yolda kalanlar için kullanılacaktır. Medine'de inananların zekâtları Hz. Muhammed'in ellerinde güçlü bir politik-ekonomik silah haline gelmişti."<sup>230</sup>

## **2.Hz. Peygamberin Mesajının İçeriği**

### **a)Hz.Peygamber'de Allah İnancı**

Andrae, Hz. Peygamber'in tanrı anlayışını Kur'ân-ı Kerim'den ve kelim kitaplarından alarak detaylı bir şekilde anlatmaktadır. O'na göre, Tanrı inancında da hesap ve mutlak samimiyet önemli yer tutmaktadır: "Daima hesabın ve sonsuz yaşamın bilincinde olan mutlak samimiyet Hz. Muhammed'in Tanrı inancının adeta bir kimliğidir. Onun Tanrısı, bir bakışıyla dağların toza dönüştüğü ve insanların da başları eğik bir şekilde sessizce bekledikleri bütün katı hakşinas hakemlerin üzerindedir. Tanrı, güçlü, her şeye gücü yeten, görkemli olandır. "Göklerde ne var, yerde ne varsa Allah'ı tenzih ve tesbih eder. O azîz ve hakîmdir. Göklerin ve yerin hâkimiyeti onundur. Hayatı veren ve hayatı alıp öldüren O'dur. O her şeye kadirdir. Evvel O'dur, Âhir O. Zahir O'dur, Batın O! O her şeyi hakkıyla bilir. (Hadid,1-3) Gücü ve aklıyla büyük yaradılışı gerçekleştirdi ve O yarattıklarını zorlanmadan idare

<sup>228</sup> Bu ayette yazarın görüşünü destekler bir cümle bulunmamaktadır.

<sup>229</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 67

<sup>230</sup> Andrae, *Mohammed...* s.78



eder. Eğer O dileseydi, bir anda bütün insanlığı imha edip yerine yeni bir ırk getirebilirdi. İstedığı zaman cezasını gönderir ve eğer isterse merhamet gösterir ve hükmünü erteler. O'nun iradesini kısıtlayacak ya da engelleyecek hiçbir yasa ya da kural yoktur. Doğal olarak O'nun iyi, bağışlayıcı, merhametli ve adil olduğu söylenebilir. Fakat iyiliği ve adilliği O'nun işlerinin tanımlanabileceği ya da öngörülebileceği kurallar değiller. Ne Peygamber, ne de başka bir kimse Allah'ın nihai kararının ne olacağını bilir. Kur'an'ın haberleri ve cezaları sayısız ayette vurgulanmıştır: Allah böyle diler!"<sup>231</sup>

Andrae, cüz'î iradeyi yok sayan, bir noktada Mutezile mezhebinin görüşleri ile örtüşen bir yaklaşımı Hz. Peygamber'in inancı olarak görmektedir. Bunu şöyle ortaya koyar: "Peygamber'in mutlak güç sahibi, bağımsız ve belirlenemez bir irade sahibi olan bir Allah inancının en göze çarpan özelliği, Allah'ın lütfetmesi öğretisidir. Sonuç olarak, kişinin inanması ya da inanmaması kendi arzu ve seçeneklerine bağlı değildir. İnanma lütfunu kişiye bağışlayan ya da kişiden esirgeyen, kalbi uyarılara ve dinî inanışlara karşı uyanık yapan ya da duyuları katılaştıran ve ruhun gözlerini perdeleyen Allah'tır."<sup>232</sup> Andrae'nin insanı rüzgarın önündeki kuru yaprak gibi kabul eden mezkur mezhepten mülhem olduğu kuvvetle hissedilen görüşleri Hz. Peygamber'e atfı şöyle devam etmektedir: "Sıradan mantığa, kader ya da ilahi önceden tasarlanma oldukça çelişkili geliyor. Tanrı'nın değiştirilemez bir seviyede bizi önceden ya mutluluğa ya da lanetlenmeye mahkûm etmesinin kesinliği, bütün istek ve girişim gücünü felce uğratıp kişinin kurtulma yönünde çaba harcama meylinden mahrum bırakacak ya da en azından kişinin dinî eğitim almak için ya da değişim ve dönüşüm için hevesini köstekleyecekmiş gibi görünüyor. Fakat aslına bakılırsa kader inancı gerçekte karşıt etki veriyor. Çünkü bu inanç insan iradesine yeni bir enerji verip tüm dünyevi engellerin göz ardı edilebilir ve önemsiz olarak algılanmasını sağlıyor. Bu da kişiye ümitlenme ve görünüşte imkânsız olanı yapmaya cüret etme cesaretini veriyor."<sup>233</sup>

Andrae, insan için faydalı da bulduğu bu çelişkinin açıklamasını Allah'ın gücüne dayandırarak yapmaktadır: "Kadere inanmanın aslında insan yaşamı ve dünya kavramlarının tamamen dinî bir kavrayışla ifade edilmesinin en bilge ve en

<sup>231</sup> Andrae, *Mohammed...* s.61-62

<sup>232</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 62

<sup>233</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 62

tutarlı yolu olmasıdır. Büyük, mühim ve kati olan tek şey Tanrı'nın haşmeti, O'nun şerefi, O'nun kudreti ve mutlak iradesidir. Tüm varlığın nedeni ve ilkesi olan bu irade, zorlanamaz, bozulamaz ve insanın karşı çıkması ve başkaldırmasından da etkilenmez. İnsan, Tanrı'nın iradesine baş kaldırmaya ve O'nun selamet planını bozmaya muktedir değildir. Tanrısız adamın işe yaramayacak olan baş kaldırması onun acınası kendisini kandırmasıdır. Onun yaptığı şey sadece Tanrı'nın sonsuza dek hükme bağladığı olayları gerçekleştirmek. Aynı zamanda (inanmayanların kavramakta güçlük çektikleri çelişki) inananın kendisine ait olan erdemler yoluyla elde etmediği merhamet sayesinde güvencededir ve beklediğinin aksine, bu akıl sır ermez iradenin özü itibariyle iyilik ve merhamettir; ya da daha kesin ifade etmek gerekirse, bu, bu dünyada merhamet ve iyilik olarak adlandırılabilir tek kuraldır.”<sup>234</sup> Bu noktada Andrae, genelde Hıristiyanlık ve Musevilikte ve özelde de kendisinde mensubu olduğu Luteryanlıkta benzeri görüşlerin olduğunu ortaya koyarak Hz. Peygamber'i şöyle takdir etmektedir: “En büyük dinî dâhilerin çoğunun da –St. Paul, Luther, ve Calvin- benzer fikirleri vardı. Hz. Muhammed'in bu görebildiğim kadarıyla Hıristiyanlıktan ya da Musevilikten etkilenmeden Her Şeye Kadir ve Sınırsız Görkemi Olan bir Tanrı deneyimine cesaretle ulaşmış olması onun saf dinî gücüne önemli bir kanıttır.”<sup>235</sup> Andrae'nin bu itirafı aslında üzerinde durulmaya değer bir itiraftır.

Andrae'ya göre Hz. Peygamber'in tanrı inancı içinde mündemiç olan bu inançları aynı zamanda onu her türlü zorlukların karşısında ayakta tutmaktadır: “Hz. Muhammed için bu inanç, nihai hesap gününün kralı olarak Tanrı anlayışının ilk başlangıçtaki haliyle birlikteyken bile sorgusuz sualsiz kabul edilmiş gibidir. İlk surelerden bir tanesi O'nun hakkında “ruhu yaratan ve ruha kötü niyet ve inanç veren...” der. Fakat görünüşe göre kavminin inançsızlığı, mesajlarının önemine ve doğruluğuna coşkulu ve tecrübesiz bir inancın da yanında Peygamber için beklenen ve anlaşılabilen bir şeydi. Fakat bu onun için aynı zamanda hayal kırıklığına da uğraticıydı. Ama en nihayetinde, bu onun Allah'ın akıl sır ermez şekilde kaderi tayin etmesine olan inancını daha da doğruladı. Acı mücadele yıllarında onu ayakta tutan ve teskin eden inanç, kavminin inançsızlığına sebep olan şeyin kutsal mesajın ne kusurlu ne aciz olduğunun; ya da bu kutsal mesajı duyurmak için görevlendirilen

---

<sup>234</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 63

<sup>235</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 63

kendisinin ne zayıflığı ne de sadakatsizliği olduğunun katiyetiydi.”<sup>236</sup> Andrae’ye göre bu inancın sonucu Allah’ın onların inanmalarını istememesi idi. Bununla alakalı pek çok ayette Kur’ân da mevcuttu:“Eğer Senin Rabbin dileyseydi, dünyada ne kadar insan varsa hepsi imana gelirdi. Ama bunu irade etmedi. Şimdi sen mi, imana gelsinler diye insanları zorlayacaksın? Allah'ın izni olmadıkça hiç bir kimsenin iman etmesi mümkün değildir. Fakat akıllarını çalıştırmayanlara ise şeytanı musallat eder, o pislikte bırakır”(Yunus, 99-100) Kâfirleri inandırmak için gerekli mucizeler somut bir şekilde gerçekleşse bile, Allah dilemedikten sonra onların dönmeleri mümkün değildir. “Kendisiyle dağların yürütüldüğü veya yerin parçalandığı yahut kendisiyle ölülerin konuşulduğu bir Kur’ân olsaydı...” ve “Biz onlara, melekler indirmiş olsak da ölüler kendileriyle konuşsa da Allah dilemedikçe iman edecek değillerdi.”(Rad, 31; Enam, 111). Hatta Peygamber, inanmaları imkânsız olsun diye Allah’ın inanmayanların kalplerini kasıtlı olarak katılaştırdığını bile vurgulayarak söyler. İnanmayanlar Kur’ân’ı çürütmeye ve onu bir alay geçme aracı olarak kullanmaya çalışırlar. “...Çünkü Biz onların kalpleri üzerine onu iyi anlamalarına engel birtakım kabuklar ve kulaklarına bir ağırlık koymuşuzdur; sen onları doğru yola çağırırsan da onlar asla yola gelmezler.”(Hicr, 55-56)<sup>237</sup> Allah bir zamanlar cehennemi insanlar ve cinlerle doldurmak üzerine yemin etmişti ve yeminini tutmak niyetindedir. “Eğer dilemiş olsaydık, herkese hidayetini verirdik; fakat tarafımdan şu söz verildi: ‘Elbette ve elbette cehennemi bütün cin ve insanlardan dolduracağım!’”(Secde, 13) Fakat Hz. Muhammed’in Tanrı’nın karşı konulamaz gücünü gördüğü şey sadece günahkârdaki inançsızlık değil. İnananlar için şu da açıkça bariz olmalıdır ki, kendi ruhlarındaki erdem mucizelerini gerçekleştiren de Allah’ın gizemli iradesinden başka bir şey değildir. Cennette vaat edildiklerine kavuşanlar alçak gönüllü bir şekilde: “...O (Allah), bize doğru yolu göstermeseydi, bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamız mümkün değildi...”(Araf, 41) “Ancak tevbe edip iman ederek iyi işlerde bulunan kimse işte o, kurtuluşa erenlerden olmayı umabilir. Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Seçim hakkı onların değildir...” (Kasas, 67-68)<sup>238</sup> Görüldüğü gibi Andrae, Allah’ın takdiri ve kaderle alakalı ayetlerin başlıcalarını sıralamıştır.

<sup>236</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 63-64

<sup>237</sup> Burada hem sure hem ayet yanlış verilmiştir. Doğrusu (Kehf, 57) olmalıdır.

<sup>238</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 64-65

Andrae, kader ve irade konusunda tartışmaya devam ederek, Hz. Peygamberin cüz'î iradeye, Allah'ın adaleti ve mahkeme-i Kübra açısından yaklaştığını ve bunun dini mesajın tebliği ile ilgisi olduğunu da şöyle açıklamaktadır: “Sonsuza kadar uzanan bir kadere inanarak mantığa karşı çıkan bir din anlayışı tarafından zorlanan diğer dinî liderler gibi, Hz. Muhammed de önceden kaderin belirlenmesinin, özgün insan iradesine ve sorumluluğuna zarar verdiği yönünde karşı çıkmaların farkındaydı. Peygamber konuya insan bakış açısından baktığında, insanın inanmayı ya da inanmamayı seçmesinin kişinin tamamen kendi elinde olduğunu söyler. Çünkü Allah insanlara karşı tamamen adildir ve O hesap gününde yaptıklarının mutlak adaletini göstermek için muntazam bir mahkeme idame edecek. Kendilerine emanet edilen uyarı mesajını tebliğ edip etmediklerini doğrulamak için peygamberler çağrılacak. Günahkârlar kendilerini haklı çıkarmak için söyleyecek hiçbir söz bulamayacaklar. Bütün milletlere açıkça belirtilmiş kurallarla peygamberler göndererek Allah kendisinden beklenen her şeyi yapmıştır. Suçlayacak tek kişi kişinin kendisidir, çünkü “O gün tartı tam hakkıyla yapılacaktır...”(Araf, 8). Bu bağlamda Hz. Muhammed günahkarların bizzat kendilerinin inançsızlıklarıyla Allah tarafından doğru yola lütfkar bir rehberlikle iletilme ayrıcalığını kaybettiklerini açıklar. Bu açıklamasında her hangi bir çelişki olduğundan tamamen habersiz...(Enfal, 23; Mümin, 10)”<sup>239</sup> Andrae, teslimiyeti sebebiyle Hz.Peygamber'in çelişkiyi göremediğini zannetmektedir.

Andrae, Allah'ın iradesinin sınırsız olmasının ve meşietinin oryantalistler tarafından eleştiri konusu olduğunu da şöyle dile getirmektedir: “Hz. Muhammed'in bu temel dinî algılama biçiminin – yani sınırsız ve anlaşılmaz bir irade sahibi olarak Allah inancının- yani sıra, onun Batılı eleştirmenler tarafından genellikle çok sert bir şekilde eleştirilen tanrı mefhumunun başka bir yönü vardır. Hz. Muhammed Kutsal varlığa değişmezlik atfetmez. Allah'ın kararının her hangi bir dış etken tarafından değiştirilmesinin imkânsız olması yeterli değildir, ancak O'nun iradesinin kendi içerisinde bir sınırı ya da engeli yoktur. Bu, O'nun bir kere verdiği kararın sonradan O'nu bağlamayacağı anlamına gelmektedir. Bu da, bu Allah'ın tutarlı olmak konusunda açıkça hiçbir şeye aldırmayan sınırsız Kutsal iradenin gizemlerinden bir

---

199 Andrae, *Mohammed...* s. 64-65

200 Andrae, *Mohammed...* s.65

201 Andrae, *Mohammed...* s.68

tanesisidir.”<sup>240</sup> Andrae, akıl-vahiy tartışmalarının, kelim konularının Yahudi ve Hıristiyanlarda olduğu gibi Müslümanlar arasında da bölünme ve mezhepleşme sebebi olduğunu şöyle kaydetmektedir: “ İlahi iradenin huzurundaki insanın önüne konan görev bu nedenle sadece kalp ve iradenin temsilini değil, aynı zamanda mantığın da vahye mutlak bir şekilde tesliminin altını çizer. Allah’ın ilan ettiği ve buyurduğu şeyler hakkında mantıki nedenler istemek ve meselenin özüne varmak Kelam hakkında “tartışmak”tır. Bu, kutsal metinlere sahip milletler için alın yazısı haline gelen bir farzdır ve onların birbirleriyle çatışma halinde olan birçok mezheplere bölünmelerine yol açmıştır.”<sup>241</sup>Bu noktada oryantalistlerin Mu’tezile hakkında pek çok çalışmaları olduğunu ve Andrae’nin kaynakları arasında bunların bulunduğunu kaydetmemiz yerinde olacaktır.

### **b) Hz. Peygamber’in Allah’ın Hidayeti – Merhameti - İnyeti hakkındaki görüşleri**

Andrae, Hz. Peygamber’in Allah’ın yardımı, bağışlaması ve müsamahası ile ilgili görüşlerini de eserlerinin çeşitli yerlerinde pek çok kerede Kur’ân’a dayalı olarak serdetmiştir. Bu olguları Hz. Peygamber’in vahiy almasından başlayarak hayatının her safhasında görmemiz mümkündür. Onun tespitlerinden birisi şöyledir: “Hz. Muhammed tabi ki her saikayı Allah’ın iyiliği ve zarafetine atfedemez. Nihai açıklama O’nun anlaşılmaz iradesindedir. Bu, Peygamber’in İlahi lütfu tamamen bir şımarıklık olarak gördüğü sonucunu vermez. Allah’ın doğasında belirli bir adalet ve doğruluk vardır. Hayatın birçok belirsizliği ve insanın zayıflığı için adil bir mülahazası vardır. Çeşitli şekillerinde insanın irade zayıflığına karşı Allah’ın eşit bir şekilde müsamahakâr olduğu gerçeği, Peygamber için O’nun merhametinin bir göstergesidir.”<sup>242</sup> Yine Andrae’ye göre, Allah’ü Teala’nın zamanla sert, ağır olan emirlerini yumuşatması, hafifletmeside O’nun rahmetinin bir delilidir: “Önceki kural ve emirleri yumuşatan eklemelerin çoğunun, özellikle Medine dönemindekilerin, yapılması zor ya imkânsız görülen buyrukları hafifletme amacı gütmesi önemlidir. Allah, büyüyen - doğal olarak tamamen kusursuz tiplerden oluşmayan - cemaate

---

<sup>242</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 71

büyük bir yük olacak ibadete özgü egzersizler, zekât vb. yükümlülükler vermişse, o zaman O, inananlara merhamet eder ve onların yüklerini hafifletir çünkü; " ... Şüphesiz ki Allah, çok bağışlayan, çok merhamet edendir." (Müzzemmil, 20) Ve bu yüzden Allah, Peygamber'in kendisi gibi şekilcilik ve fanatik inatçılıktan uzak olduğu kadar adil olduğunu da kanıtladığı için, bu Hz. Muhammed'in kişisel karakterinin başka bir açıdan da kendisinin Tanrı anlayışını etkilediğini gösterir."<sup>243</sup>Bu alıntıda gördüğümüz gibi Andrae, Hz.Peygamber'i de Cenab-ı Hak gibi merhametli görmektedir.

Allah'ın tevbe edenleri bağışlaması ile alakalı durumda da Allah'ın affetmesini gösterdiği gibi Hz.Peygamber'in de bağışlayıcı yanlarını göstermektedir: "Allah'ın merhameti özellikle kötü işlerinden dolayı tövbe ettikleri ve imana matuf işler yaptıkları zaman inanmayanların geçmiş günahlarını bağışlayarak onlara cömert ve merhametle davrandığı zaman ortaya çıkar. (Araf, 151-153) O, geçmiş suçların her zerresinin mutlak keffaretinde ısrar eden sert, acımasız, intikamcı değildir. Bu bize Hz. Muhammed'in kendisinin de aslında cömert bir doğasının olduğunu hatırlatır. Yani o da geçmişi unuttu ve sık sık önceki hasımlarını âlicenaplık göstererek kazanmak anlayışında olduğunu belli ederdi."<sup>244</sup>

Andrae'nin önemli bir tespiti de Allah'ın sadece inanmayanları ve günahkarları değil aynı zamanda inananları da merhameti, ihsanıyla kuşatmasıdır. O, bunu şöyle ifade eder: "Hz. Muhammed'in Tanrı'nın karşı konulamaz gücünü gördüğü şey sadece günahkârdaki inançsızlık değil. İnananlar için şu da açıkça bariz olmalıdır ki, kendi ruhlarındaki erdem mucizelerini gerçekleştiren de Allah'ın gizemli iradesinden başka bir şey değildir. Cennette vaat edildiklerine kavuşanlar alçak gönüllü bir şekilde: "...O (Allah), bize doğru yolu göstermeseydi, bizim kendiliğimizden bunun yolunu bulmamız mümkün değildi..."(Araf, 43) "Ancak tevbe edip iman ederek iyi işlerde bulunan kimse işte o kurtuluşa erenlerden olmayı umabilir. Rabbin, dilediğini yaratır ve seçer. Seçim hakkı onların değildir..." (Kasas, 67-68)"<sup>245</sup>

Andrae, çoğu kere yaptığı şekilde İslâm-Hıristiyan mukayesesi ile Hz. Peygamber'in Allah'ın merhameti ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır: "

---

<sup>243</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 71

<sup>244</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 71

<sup>245</sup> Andrae, *Mohammed...* s.64

İradesine teslim olabilecekleri Her Şeye Gücü Yeten Tanrı figürü diğer özelliklerle belirginleştirilmiştir. Hz. Muhammed'in Tanrısı, aynı zamanda lütfkâr, merhametli ve bağışlayıcı bir Tanrıdır. Dostça olmayan Hıristiyan eleştirmenler Hz. Muhammed'in Tanrı'nın merhamet anlayışını genellikle saf bir şımarıklık olarak tasvir ederler. Hıristiyanlıkta Tanrı'nın sevgisi akıldışı; fakat İslâm'da şımarıklık olarak adlandırılır. Tabi ki, Hıristiyanlık ve İslâm arasındaki bir farklılık vardır ve bu da son derece de önemli bir tanesidir. Tanrı'nın Kendi doğasını bir zamanlar açığa çıkardığı ve tüm zamanlar boyunca dürüst ve kurtarıcı sevgi düşüncesi İslâm'a uzaktır. Ve yine de Hz. Muhammed'in kendisi Tanrı'nın zarafeti ve iyiliğinden emindi. Bu kesinlik ilk planda dinî tecrübeyle alakalıdır.<sup>246</sup>

Andrae'nin Hz. Peygamber'in beklemediği bir anda vahiy almış olmasına yaklaşımı da Allah'ın apaçık bir lütfudur: “Sonuç olarak, vahiy kendisi için mutlak bir mucize, açıklanamaz ve beklenmedik bir Allah ihsanıydı. Bu, dininin temelleri bocalamaya başladığında kendisinin tekrar tekrar atıfta bulunduğu bir nirengi noktasıdır. Bu, onun sorgulayamayacağı gerçekliktir, çünkü bu olay deneyim gerçekliğinin izlerini taşır.” Aynı şekilde: “Benim fikrime göre, vahiy mucizesindeki bu sarsılmaz inanç, bunun Peygamber'in kendisine tamamen beklenmedik ve umulmadık bir şekilde geldiğini varsaymadığımız müddetçe psikolojik olarak anlaşılabilir. Kur'ân'ının katiben uydurulmadığını ve tertip edilmediğine bizi kati bir dürüstlikle inandırabilir. Ve bu yüzdendir ki vahiy ve peygamberlik çağrısı, Allah'ın anlaşılabilir iradesinin beklenmedik ve hak edilmedik bir lütuf olarak görüldüğü bir nokta haline geldi. O saatten itibaren Hz. Muhammed kendisini Allah'ın özel takdirinin ve seçiminin alıcısı olarak gördü. Mekke'deki mücadele yıllarında Allah'ın güvenilir ilgisi altındaydı. Daha sonra, kendisinin orada kaldığı sürece Allah'ın dinsiz şehre onun hatırı için dokunmadığını gördü ve anladı.”<sup>247</sup> Bu alıntıda vurgulanan önemli bir nokta da dinsiz bir şehre Hz. Peygamber sebebi ile Allah'ın dokunmadığıdır.

Elbette Hicret anındaki Allah'ın yardım ve inayeti Andrae'nin gözünden kaçmayacaktı: “Ve nihayet doğduğu topraklardan ayrıldı, tek bir refakatçiyle birlikte Medine'ye kaçtı. Kendisine eziyet eden kişilerden bir mağaraya saklanmak zorunda

<sup>246</sup> Andrae, *Mohammed...* s.68, Ayrıca bu mukayese için, Günay Tümer ve Abdurrahman Küçük tarafından yazılan *Dinler Tarihi* kitabının 225-242. sahifelerine bakılabilir.

<sup>247</sup> Andrae, *Mohammed...* s.69

kaldıklarında, Hz. Muhammed korkmuş olan arkadaşını -hadislere göre bu kişi daha sonra halife olacak olan Ebû Bekir'dir- Allah'ın mutlaka onlarla olduğu kutsal garantisini vererek teskin edebiliyordu. "... Allah ona manevi güç ve huzur verdi, onu görmediğiniz ordularla destekledi..."(Tevbe, 40) Medine'de mücadele eden genç cemaat de aynı rehberlik ve korumanın altındaydı. Bölük bölük melekler Bedir savaşında inananların tarafında savaştılar. Hz. Muhammed için zafer, Allah'ın gerçekten de onun yanında olduğuna ve davasını desteklediğine dair kesin bir kanıttı. Bu olaylarda, Allah'ın iradesinin tarihsel olarak gün yüzüne çıktığını gördü."<sup>248</sup>

### c) Hz. Peygamber'in Ahiret Gününe İmanı

Andrae, ahirete iman ve onun içeriği ile alakalı konularda Hz. Peygamber'in görüş ve düşüncelerini uzun uzun anlatmaktadır. Bu konuyu dini anlayışın en önemli bir rüknü olarak görmektedir. Bunu ifade ettiği yerlerden birisi şöyledir: " Hz. Muhammed dininin içeriğini mümkün olan en kısa şekilde söylemek istediğinde ondan "Allah'a ve ahiret gününe iman" olarak bahseder. Hesapla birlikte gelecek yaşam, diğer bütün temaların temelini oluşturur, bir orgun derin bas sesi gibi; sonsuzluğa iman, ruh halini belirler ve bu da içe işleyen ve sofıyane içtenlikli bir ruh halidir."<sup>249</sup> Andrae, ahirete inanmanın bir şartının da o günden korkmak olduğunu ifade eder: " Bir mü'min son güne sadece inanmakla kalmayacak, aynı zamanda ondan (Kıyametten ve Kıyamet'in Rabbinden) korkacaktır. "O kullar adaklarını yerine getirirler. Kötülüğü her yanı kuşatmış bir günden korkarlar." (İnsan, 7); "Mü'minler Allah'ın önünde korkuyla titreyenlerdir. Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir. Onun âyetleri kendilerine okunduğu zaman<sup>250</sup> kıyamet günü kötü azaba karşı yüzüyle korunan kimseler ağlayarak yüzüstü yere kapanırlar. (Zümer, 24; İsrâ, 109); En dindarlar bile korkmalıdırlar. Peygamber bile kendisinin ve takipçilerinin Allah'ın cezasından kaçabileceklerini bilmemektedir. (Mülk, 28) Bu yüzden korku, günahlarını ve Allah'ın katı adaletini düşündüğünde kişiye geçici olarak hâkim olan tesadüfî bir ruh hali değildir. Bu, kişinin imanının rahatlatıcı teminatına, ruhunun

---

<sup>248</sup> Andrae, *Mohammed...* s.70

<sup>249</sup> Andrae, *Mohammed...* s.60

<sup>250</sup> Enfâl, 2



önünde tutunarak kafasından uyduracağı bir ruh hali de değildir. Korku, dindarlığın doğal, temel ruh halidir; dindar adam korkmalıdır.”<sup>251</sup>

Andrae, Kıyametin zamanı konusunda da Hz. Peygamber’in yanlış anlaşıldığını, polemiklere sebep olduğunu şöyle dile getirir: “Onun için Kıyamet Günü, puslu ve belli olmayan uzak bir gelecekte gerçekleşecek bir olay değildir. Bu gün, dünyevi olaylarınkinden farklı bir dünyaya aittir. Bu, yaklaşmakta olan korkutucu bir gündür. Hz. Muhammed, o gün hakkında şimdiki zamanı kullanarak konuşur. Gamsız hemşerilerinin başlarının üzerinde göklerin nasıl dürüldüğünü, şehri çevreleyen siyah lavdan dağların bu günün gelişi önünde korkuyla nasıl çöp yığınları gibi döküldüklerini görüyor gibidir. Hz. Muhammed tabi ki bu günün kendi kuşağı üzerine gerçekleşeceğini hiçbir zaman açıkça söylememiştir, fakat bunun yerine bu günün ne zaman olacağını ancak Allah’ın bildiğini ve Peygamber de dâhil olmak üzere hiç kimsenin o günün gerçekleşmek üzere olup olmadığını haber veremeyeceğini bildirmiştir. Ancak diğer taraftan, kendisinin de bu günü yaşama ihtimalini hesaba kattığını sık sık dile getirmiştir.”<sup>252</sup>

Andrae’ye göre Hz. Peygamber’in muhataplarının onu anlayamayışının müsebbibi de yine kendisidir: “Onu dinleyenler onun şimdiki zamanı peygamberî kullanımını yanlış anladılar. Günler, aylar ve yıllar geçti ve felaket gelmedi. Peygamber’in haberinin yanlış olduğuna inandılar. “Şu haberini verdiğin o gün ne zaman gelecek?” diye düşmanları onu alaycı bir şekilde sorguluyorlardı. Bir dereceye kadar bu yanlış anlamalarının sorumlusu Peygamber’in kendisiydi. Çünkü ilk günden beri Kıyamet Günü’nün gelişiyle, peygamberlerinin uyarılarına inanmayı reddeden kavimlerin ve Allah’a inanmayan şehirlerin başlarına Allah’ın gönderdiği gerçek cezalarla bağlantılı olarak konuştu.”<sup>253</sup> Aslında üslubunu Andrae’nin Hıristiyan vaizlere de benzettiği Hz. Peygamber, bazı çağdaş oryantalistler ve Kureyş’in ileri gelenleri tarafından da anlaşılammıştı. Bu inceliği Andrae şöyle tespit eder: “Mekkeli tüccarların anlamadıkları ve günümüz eğitilmiş bazı müsteşriklerin de anlaşılmasını güç buldukları şey Hz. Muhammed’in ilham alan bir kâhin, ya da görülmeyen şeyleri görebilen ve Kıyamet Günü’nün kesin tarihini önceden bildiren bir medyum olmaya istekli olmamasıdır. Kendisinin kullandığı

---

<sup>251</sup> Andrae, *Mohammed...* s.60

<sup>252</sup> Andrae, *Mohammed...* s.53

<sup>253</sup> Andrae, *Mohammed...* s.53-54

şimdiki zaman, dinî inancının sarsılmaz katıyetini vurgulamak içindir. Onun için önemli olan o günün ne zaman geleceği değil, o günün geleceğinin kesinliğidir. Kişi sanki o gün artık gözle görülebiliyormuş gibi, bu fani dünyada her şeyden fazla o günün gerçekliği konusunda emin olarak yaşamalı, düşünmeli ve hareket etmelidir.”<sup>254</sup>Bu tespit Andrae’nin istediği zaman konuya ne kadar hakim olabildiğini de göstermektedir.

Andrae, Hz. Peygamber’in kıyamet günü ve daha sonra olacakları belirli bir sırayla vermediğini O’nu Kur’ân yazarı görerek söylerken bir taraftanda farkında olmadan Kur’ân’ın insanları etkileyen özelliğini itiraf etmektedir: “Kısa ve nefes kesen, genellikle şiirsel kafiye ve güce sahip cümlelerle Kur’ân’ın ilk sureleri muhteşem Kıyamet Günü’nü ve bu günü takip eden cezayı tasvir eder. Fakat Peygamber, dogmatik bir itikadın gereklerini ortaya koyan bir ilahiyatçı gibi olayları kesin bir sırada sunmaz. Amacı dinleyenlerini ikaz etmek ve etkilemek olan bir elçi gibi konuşur. Bu dağınık satırlarda, önümüzde bir geçit panoramasını görürüz, Hz. Muhammed’in kalbine ve idrakine ilham vermiş ve onu Peygamber yapmış muazzam bir hayali dinî tecrübeyi...Hz. Muhammed’in gök gürlemesi, çığlık, çatırtı gibi çeşitli mistik isimler verdiği korkunç bir doğal afet, Kıyamet Günü’nün habercisi olacak. Bu, ya insanları Hâkim’in önüne çağırarak bir boru sesiyle eş zamanlı gerçekleşecek, ya da bu boru sesi bu afete neden olacak. Yeryüzü müthiş bir depremle sarsılacak; yer yarılıp açılacak ve çok derinlerde gizlediklerini açığa çıkaracak. Dağlar yerlerinden oynayacak; bir serap gibi birbirlerine kaynaşacaklar, kül ve toz yığınlarına dönüşecekler. Gök kubbe sendeleyecek ve kırılacak, arası çok açık boşluklar meydana gelecek, ya da bir parşömen tomarı gibi dürülecek. Güneşin görülen yuvarlağının kenarları kıvrılıp birleşecek, ay ortadan yarılacak ve kararacak, yıldızlar yok olacak ve sayısız yıldız yere düşecek. Böylece Hz. Muhammed dünyanın sonunun böylesine devasa bir sarsıntıyla duyurulacağına inanıyordu. Dahası, bir dünya yangını felaketi fikri de düşüncesinden uzak değildir. Gökler, “görülebilin bir duman yayacak”(Duhan, 10) ve insanların üzerine parlak bir ateşle erimiş pirinç yağacak. (Rahman, 35)”<sup>255</sup>

Andrae, Sur’un üflenmesi ile olacak olayları da şöyle kaydetmektedir: “Boru sesi ilk duyulduğunda, çok seçkin olan bir kaçı dışında yaşayan bütün insanlar

<sup>254</sup> Andrae, *Mohammed...* s.54

<sup>255</sup> Andrae, *Mohammed...* s.54 -55

afallamış bir şekilde yere düşecekler. Boru sesi ikinci kez duyulduğunda, hepsi ayağa kalkacak ve ölümler mezarlarından dirilecekler. Bu diriliş göz açıp kapanıncaya kadar gerçekleşmiş olacak. “Sanki birbirleriyle yarışıyorlarmış gibi” ölümler hızlıca mezarlarını terk edecekler.”<sup>256</sup>

Andrae, mahşerin kurulmasını, amel defterlerinin verilmesini ve insanların görecekları muameleyi anlatarak konuyu Hz. Peygamber’in şefaatine getirmekte ve şefaatin ancak Allah’ın dilemesiyle olacağını tespit etmektedir: “Yere düşmüş ya da dürülmüş olan gökyüzünün gerisinde, sekiz melek tarafından taşınan Allah’ın tahtı görülecek. Semavi ev sahipleri sütun sütun dizilecekler ve bütün insanlar tahtın önünde toplanacaklar. İyiler sağ tarafa, kötüler sol tarafa yerleştirilecekler. Baskıcı bir sessizlik içinde yargılama başlayacak ve Amel Defteri’nde yazılanlara dayanacak. Dindar kişiler ılımlı bir muamele görecekları fakat günahkârlar en şiddetli bir adaletle yargılanacaklar. İyilerin yüzleri, Rab’lerine kavuşmalarına izin verildikleri için sevinçle parıldarken günahkârların kararmış, tozlu ve kasvetli yüzleri onların aleyhine konuşacak. Hiçbir insan günahını reddedemeyecek. Amel defterlerine ek olarak günahkârların uzuvları, elleri, ayakları ve dilleri onların aleyhine şahitlik edecekler. Fakat, Allah hiçbir ruha adil olmayan bir şekilde davranılmaması için dikkatlice kontrol edecek. Peygamberler öne çağırılacaklar ve uyarı mesajlarını ilan ettiklerini doğrulayacaklar. Böylelikle hiç kimse uyarılmadığı yönünde bir bahane bulamayacak. Günahkârlar suçu -kendilerini putperestliğe kandırıp yöneltmesi beklenen şeytanlara- boşuna atmaya çalışacaklar. Çünkü İblis önceki müritlerini terk edecek ve bu insanların o putlara kendi iradeleri dâhilinde taptıklarını belirtecek. Talihsizler umutsuzca yardım arayacaklar; fakat hepsi boşuna. Hesap gününde hiçbir ruh bir başkasının yükünü de almaya dayanamaz; baba oğlu için hiçbir şey yapamaz bir halde olacak, kardeşin de kardeşe yararı dokunmayacak.”<sup>257</sup>

Andrae, bu noktada şefaate meselesine şöyle girmektedir: “Peygamber’in arabuluculuk öğretisi Kur’ân’da tasdiklenmemiştir. Bu öğretiye göre Peygamber, “kalbinde en küçük bir iyilik bulunan bütün müritlerini kurtaracaktır. Hiçbir aracılığa izin verilmeyeceği ve hiç kimsenin Kıyamet günü bundan faydalanamayacağı Kur’ân’da sık sık ifade edilmiştir. “Sadece Allah’ın izniyle” aracılığın mümkün

---

<sup>256</sup> Andrae, *Mohammed...* s.55

<sup>257</sup> Andrae, *Mohammed...* s.55 -56

olacağı yönünde bir işaret vardır ve bu durumda da melekler açıkça aracilar olarak düşünölmüşlerdir.”<sup>258</sup>

Andrae, Hz. Peygamber’in kabir hayatı ile ilgili görüşlerini, Kur’ân’ın onun sözleri olduğu yanılığı içinde şöyle kaydetmektedir: “Fakat ölüm ve hesap günü arasındaki durum, içerisinde rüya görölmeyen bilinçsiz bir rüya olduğu için insan hesabın öldükten hemen sonra geldiğini sanacaktır. Üzerinde açıkça ciddi tesir yapan bu fikri Hz. Muhammed Kur’ân’da sayısız kereler vurgulamıştır. Ahiret gününde insan uyanınca kendisine ölümünden sonra ne kadar süre geçtiği hakkındaki görüşleri sorulur. Kur’ân’a olan inançlarından dolayı gerçeği bilen mü’minler yeniden dirilme gününün geldiğini bilirler, fakat günahkârların kafası tamamen karışmıştır. Sadece bir saatin geçtiğine, ya da kabirlerinin içinde günün sadece bir bölümü ya da birkaç günlüğüne kaldıklarına yemin ederler. (Yunus, 45; Ahkaf, 35 vb.)”<sup>259</sup>

Andrae’nin kaydettiği bir başka durum da sekerat’ül mevt tabir edilen ölüm anıdır. Onun ilginç bulduğu bir başka durum da ölürl ölmez hesabın başlamasıdır: “Peygamber’in tekrar diriliş temasının ne gibi bir etkisinin olduğunu görmek kolaydır. İnanmayanlara ölçülemeyecek kadar uzak gelen hesap saati, daha onlar farkında olmadan onlara ulaşacaktır. Geçmiş olması gereken zamanda sonsuz aralıklar yoktur. Ölüp de gözlerini kapattıkları aynı saatte hesaplaşma zaten hazırdır. Kur’ânî eskalotyanın<sup>260</sup> bir başka tuhaflığı da kısmen bu olguyla açıklanmıştır. Kur’ân’ın birkaç ayeti (Kıyame, 26; Vakıa, 83; En’am, 93) meleklerin kritik ölümle pençeleşme anında nasıl geleceklerini, ruhu alacaklarını ve Hakim’in önüne getireceklerini tarif eder. Sonra onu hemen ateşli cezaya götürecekler. Hz. Muhammed’in nihai yeniden dirilme öncesinde bir ön ceza düşünmediği açıkça görölyüyor. Onun için ölüm ve hesap verme anı tek bir olayda iç içe girmiştir.”<sup>261</sup> Andrae’nin kabir azabını yok saydığını bu son cümlesinden anlamaktayız.

Hesabın Hz. Peygamber’e göre bir istisnası varmıdır? Andrae, bunun cevabını şöyle vermektedir: “İnananları da dâhil olmak üzere tüm insanları kuşatacak olan bu akıbete Hz. Muhammed bir istisna getirir: Allah’ın cihadında hayatlarını kaybeden

---

<sup>258</sup> Andrae, *Mohammed...* s.56

<sup>259</sup> Andrae, *Mohammed...* s.58

<sup>260</sup> Eskalotya: eschatology- dünyanın sonu ve öbür dünyayı anlatan bilim dalı

<sup>261</sup> Andrae, *Mohammed...* s.58-59

mü'min şehitler. “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümler sanma. Bilakis onlar diridirler, Rableri katında Allah'ın, lütfundan kendilerine verdiği nimetlerin sevincini yaşayarak rızıklandırılmaktadırlar. Arkalarından kendilerine ulaşamayan (henüz şehit olmamış) kimselere de hiçbir korku olmayacağına ve onların üzülmeceklerine sevinirler.” (Al-i İmran, 163-164)<sup>262</sup> Şehitlerin ruhlarının gerçekten var oldukları ve diğer bütün insanlardan önce Cennet'in kutluluğunun tadını çıkaracakları inancı, kendisinin ruh fikri ve ruhun ölümden sonraki durumu inancıyla tamamen çeliştiğini fark etmeksizin Hz. Muhammed tarafından benimsenen bir Hıristiyan inancıdır.”<sup>263</sup> Andrae, Hz. Peygamber'in şehitlik olgusunu Hıristiyanlıktan aldığını ve bu görüşün ruh ile ilgili peygamber görüşü ile çeliştiğini ihsas ettirmektedir.

Andrae, öldükten sonra dirilme ve hesap günü fikirlerinin Hz. Peygamber'in hemşerileri tarafından reddedildiğini bunun da normal olduğunu, böyle bir olayı kabulün zor olduğunu şöyle dile getirmektedir: “Peki, Hz. Muhammed'i bu denli etkileyip öğretisinin odağına oturan bu hesap ve ceza düşüncesinde gerçekte ne var? Cevap, kendi içerisinde bu inancın ikna edici ve ihtimal dâhilinde olması değildir. Barbar biri olsa bile her insanın ruhunda, kendisine mezarda çürümüş bir vücudun tekrar hayat kazanması fikrinin fantastik ve mantıksız geleceği bir şüpheyi ikamet etmektedir. Bu, sıradan somut tecrübeye fazlasıyla zıttır. Ve Hz. Muhammed bu noktada inatçı bir imansızlıkla karşı karşıya kaldı. Hemşerileri, hesap ve “eski efsanelerdeki gibi” yeniden dirilme öğretisini reddettiler. Saf düşüncenin ruhun hayatta kaldığına makul bir kanıt oluşturduğu sıradan fiziksel tecrübelerde, ruhlara ve hayaletlere animistik inanma gibi, yeniden dirilmeye inanış destek bulamaz. Bu inanç mantığa aykırıdır; bu inanç bir baskı üzerine temellendirilmiştir, sıradan bir insanın mantığınınkinden daha farklı bir buyuruculuk üzerine temellenmiştir.”<sup>264</sup>

Son olarak Andrae'nin bu konuda Hz. Peygamberi emin kılan şeyin ne olduğunu tespitini vermemiz yerinde olacaktır: “Hesap ve cezanın şartlarının gerekliliği mesajının doğruluğu konusunda Peygamber'i emin kılan şey, Hesap Günü'nün Rabbi'ne, O'nun başka hiçbir şeyle karşılaştırılmaz heybetine ve O'nun mutlak gücüne karşı gelenleri koşulsuz cezalandırılabilme hakkına gerçekten coşkulu

---

<sup>262</sup> Bu anlam metinde geçen ayetlerde değil; (Âl-i İmran 3: 169-170) de vardır.

<sup>263</sup> Andrae, *Mohammed...* s.59

<sup>264</sup> Andrae, *Mohammed...* s.59

bir imanı olmasıydı. Hz. Muhammed'in öğretisinde gerçek tema, dinî tecrübede, büyük ve eşsiz bir kişisel dindarlıkta temellendirilmiştir."<sup>265</sup>

#### **d) Hz. Peygamber'de Cennet ve Cehennem Tasviri**

Andrae, Hz. Peygamber'in cennet ve cehennem anlayışı üzerinde dururken cennet bölümünü daha detaylı bir şekilde ele almaktadır. Cehennem tasvirini yaparken değindiği bir husus ise ceza konusunda İslâm'ı Hıristiyanlık ve Budizm ile mukeyse etmek olmuştur: "Hesap geçtikten sonra cezayı uygulayacak olan melekler gelecek. Bu melekler günahkârı tutacaklar, zincirlerle bağlayacaklar ve onu kırbaçlar ve alevlerin ortasına doğru sürükleyecekler. Cezayı uygulayacak olan melekler sert ve acımasız olacaklar, Allah'ın kati kararlarına insafsızca uyacaklar. Cehennem'in gardiyanı baş melek Malik'in komutası altında talihsizlere cehennemde işkence yapmaya devam edecekler. Kurbanları kaynayan su içmeye, zorlayacaklar, dudaklarını demir sopalarla sıkıştırarak ve onlara ateşten giysiler giydirecekler. Bu açıdan kendisini ayırmasa da Hz. Muhammed, lanetlenmişlerin işkencesini tasvir etme canlılığı bakımından yine de bazı Hıristiyan ve Budist cehennem işkencesi tasvirlerinin korkutuculuğunun yanına bile yaklaşmaz."<sup>266</sup> Andrae, cehennem bahsini bitirip cennet bahsine geçmektedir.

Andrae, Hz. Peygamber'in cennet anlatısına cennetliklerin sevinç tezahürlerini vererek başlamaktadır: "Diğer yandan Cennet'te vaat edildiklerine kavuşanların neşelerini tarif ederken çok daha büyük zahmet çeker. Cennet "yüksek"te kurulmuştur, fakat Aden Bahçesi gibi yerin üzerinde mi, yoksa göklerde mi olduğu açıkça belirtilmemiştir. Burası yapraklarla çevrilmiş kamelyaların gölgelediği ferahlatıcı çaylarla doldurulmuş şirin bir yerdir. Vaat edildiklerine kavuşanlar, ipek ve brokar bayramlıklarını giymiş halde divan ve yastıkların üzerinde uzanırlar. Festivale katılanlara gölge olup isteyenlerin meyvelerinden koparabilmeleri için göz alıcı palmyeler, nar, üzüm, muz ağaçları dallarını alçaltırlar. Aynı zamanda etin her türlü ve başka "istedikleri her şey" de onlar için hazırlanmıştır. İnci kadar yakışıklı delikanlılar, insanları aptalca ya da yüz kızartıcı şekilde konuşmaya itmeyen veya baş ağrıları ve yorgunluğa neden olmayan lezzetli

<sup>265</sup> Andrae, *Mohammed...* s.60

<sup>266</sup> Andrae, *Mohammed...* s.56

içecekler dağıtarak dolaşırlar. Eğlence ve evlenmek için, Hz. Muhammed'in Allah tarafından özellikle yaratılmış, iffetli ve bakire olduklarını ifade ettiği "siyah gözlü huri"leri alırlar. Kur'ân'ın böyle bir görüş hakkında temel teşkil etmemesine rağmen, İslâm'ın başlangıcındaki inanışa göre Cennet'in bakirelerinin bir zamanlar dünyadaki hanımlar olduğu kesindir. Peygamber'in kendisinin de "Onlar dindar hanımlardır ve onlar ağarmış saçla ve sulu gözle genç yaşta ölen kimselerdir. Bu hanımlar öldükten sonra Allah onları tekrar bakire yapar."<sup>267</sup> dediği varsayılır. İnananların hanımları ve çocuklarının Cennet'in zevklerini paylaştıkları Hz. Muhammed için apaçıktır ve özellikle birkaç yerde bahsedilmiştir."<sup>268</sup>

Andrae, Hz. Peygamber'in genelde cennetteki maddi zevklerden bahsettiğini, manevi zevklere fazla temas etmediğini şu cümleler ile anlatmaktadır: "Cennet'in ruhi zevkleri konusunda Hz. Muhammed biraz daha çekingendir. Fakat artık boş konuşmaları değil de, cennete ait huzur selamlamalarını dinledikleri için vaat edildiklerine kavuşanların sevinçli olduklarını görüyoruz. Artık kendilerine günahları hatırlatılmıyor, (Vakıa, 24) fakat kendilerinden kederi giderdiği için Allah'a şükrediyorlar (Fatır, 30) Ve her şeyden üstün olan da Allah'ın rızası ve merhametidir. (Tevbe, 72)"<sup>269</sup>

Andrae'nin tespitlerinden birisi de, cennet ve cehennemde insanların cesetleriyle bulunacağı gerçeğidir. O, bu durumu uzun bir pragrafta şöyle anlatır: "Hz. Muhammed'in ahîret anlayışının garip bir karakteristiği de özellikle vurgulanmalıdır. Cennette kendilerine vaat edilenlere kavuşanlar ve Cehennem'de azap çekenlerden hiçbir zaman ruh ya da can olarak bahsedilmez. Hz. Muhammed, tabi ki, insanın ölürken ihtiyaç duyduğu bir ruhunun olduğunu biliyordu. Fakat ona göre düşünme, hissetme ve hareket etme yeteneği olan bir vücuda sahip olmadan ruh bir varlık değildir. Hz. Muhammed muhtemelen ruhu kişiliği olmayan bir güç, bir can nefesi olarak algılıyordu. Ölüm anında Allah ruhu alınca kişi derin ve içerisinde rüya görülmeyen bir uyku gibi tam bir bilinçsizlik haline girer. Allah onları alınca, ruhların nerede olduğunu, gerçekten tamamıyla yok mu olduklarını ya da uyku halinde bir yerlerde olup olmadıklarını Hz. Muhammed tartışmaz. Yine de tekrar

---

<sup>267</sup> Andrae, bu alıntıyı *Taberî Tefsiri*'nden yapmıştır. Cennet ve cehennem tasvirleri içinde aynı kaynakla beraber Kur'ân-ı Kerîm'den, kelimeler ve akaid kitaplarından istifade ettiği üslubundan anlaşılabilir.

<sup>268</sup> Andrae, *Mohammed...* s.56-57

<sup>269</sup> Andrae, *Mohammed...* s.57

diriltirme anı gelinceye kadar kişi yeniden hayat ve bilinç kazanmaz. Yani yeniden diriltirme gerçekte bir tür yeniden yaratılmadır. Eğer inanmayanlar “İnsan çürümüş kemikler haline geldikten sonra nasıl hayat kazanacakmış?” diye alaycı bir şekilde sorgularlarsa, Hz. Muhammed, insanın anne karnındaki harikulade başlangıcına gönderme yaparak cevap verir. Cerahatli bir kan damlasından annesinin rahminde insanı ilk yaratan şüphesiz onu yeniden uyandıracak, yani dünyanın karanlık rahminde onu yeniden yaratıp tekrar hayata döndürecektir.”<sup>270</sup>

### e) Hz. Peygamber ve İslâm Terimi

Andrae'nin önemli tespitlerinden bir tanesi de dindarlığın özü olarak gördüğü teslimiyettir. O, bu noktadan hareketle “İslâm” terimini Hz. Peygamber'in isabetli bir şekilde ürettiğini düşünmektedir. Bu durumu kaydettiği yerlerden bir tanesi şöyledir: “Allah'ın kutsal iradesine alçak gönüllü bir şekilde boyun eğmek, dindarlığın içindeki esastır. Ancak, burada iradenin sadece köle gibi teslimini düşünmek oldukça yanlıştır. Muhakkak ki, cennette ve dünyadaki herkes, isteyerek ya da istemeyerek Allah'a teslim olmak zorundadır. (Âl-i İmran, 77) Fakat din, öncelikle iman ve tevekkülle gönüllü bir teslimiyettir. İnanan kişinin İlahi iradeye kendiliğinden gönüllü bir şekilde teslimini tanımlamak için, Hz. Muhammed “İslâm” terimini türetti. Peygamber'in kendisi kendilerini teslim edenlerin (Müslümanlar) ilki olması yönünde emir aldı: yani, kendi halkının ilki... Çünkü, Tanrı'nın insanları ve diğer milletlerin inananları da teslim olanlara aittir. Bildiğimiz kadarıyla, dindarlığın temel karakteristiğini çok güzel ifade eden terimi kendisi üretmiştir. Ve aynı zamanda kendi kurduğu dini tanımlamak için de onu oldukça doğru bir şekilde kullandı. “Doğrusu Allah katında din, İslâm'dır. O kitap verilenlerin (Hıristiyan ve Yahudiler) ayrılığa düşmesi ise sırf kendilerine ilim geldikten sonra aralarındaki ihtirastandır.... Buna karşı seninle tartışmaya kalkışanlara de ki: ‘Ben yüzümü İslâm ile tertemiz Allah'a tuttum, bana uyanlar da.’...” (Al-i İmran, 19-20)<sup>271</sup> Andrae'nin bu ayetteki “Allah katında tek din İslâm'dır...” cümlesinin üzerinde durup durmadığı gerçekten çok önemlidir.

---

<sup>270</sup> Andrae, *Mohammed...* s.57-58

<sup>271</sup> Andrae, *Mohammed...* s.66-67



Andrae, kelim ilminin doğuş ve mezheplerin ortaya çıkış noktasını yani akıl-nakil tartışmasına da burada şöyle temas etmektedir: “ İlahi iradenin huzurundaki insanın önüne konan görev bu nedenle sadece kalp ve iradenin temsilini değil, aynı zamanda mantığın da vahye mutlak bir şekilde tesliminin altını çizer. Allah’ın ilan ettiği ve buyurduğu şeyler hakkında mantıki nedenler istemek ve meselenin özüne varmak Kelam hakkında “tartışmak”tır. Bu, kutsal metinlere sahip milletler için alın yazısı -hayati bir mesele- haline gelen bir farzdır ve onların birbirleriyle çatışma halinde olan birçok mezheplere bölünmelerine yol açmıştır.”<sup>272</sup>

#### f) Hz. Peygamber Namaz - Ezan ve şehir

Andrae, Hz. Peygamber’in bir görev olarak gördüğünü söylediği namazın İslâm toplumundaki ve Müslümanlar üzerindeki önemini iyi anlamış görölmektedir. İslâm’a sadece kitaplardan ve sözlü anlatılardan muttali olmuş bir kişi için kaydedeceğimiz namazla alakalı bilgiler oldukça fazla sayılabilir. Onun namazla ilgili yazdıklarından bir miktarı şöyledir: “Muhammedîler için dinî uygulamalar ve ibadetler öncelikle bir ödöl, Kutsal huzurda bulunmanın neşesi ve zenginliğini tadabilme imtiyazı değildir. Onlar, Allah'a karşı bir görev, bir mecburiyettir. Bu, tabi ki Muhammedi mü'minler için ibadet huzuru ve ilhamının bilinmeyen şeyler olduğu anlamına gelmiyor. Hz. Muhammed'in kendisi hakkında şöyle söylediği rivayet edilir: "Bana dünyada üç şey güzel gösterildi. Kadınları ve güzel kokuları sevdim ama kalbimin tesellisi namaz oldu." Hz. Muhammed'in saf ancak kendi karakterini uygun şekilde gösteren bu sözü gerçekten söylemiş olması muhtemeldir. Ne olursa olsun, Hz. Muhammed'in namaza verdiği büyük önemi başka hiç bir dini göreve vermediği doğrudur. Bugün bile, ince minarenin şerefesinden sesinin melankolik geçişleriyle eski Gregorian ilahilerini anımsatan Müezzin tarafından ilan edilen namaz saati, Muhammedî şehre kendine özgü havasını kazandırır ve uzun bir zaman bu çağrıya büyük bir önem ve istekle sokaklarda, çarşı ve pazarlarda kulak verilmesi -son zamanlarda bu çağrıya karşı bir ilgisizlik kervanı dindar Doğu'ya bile ulaşmış olsa da- Hıristiyan gözlemcilerin mütevazi beğenisini toplamıştır.”<sup>273</sup>

Namaz ile kastedilen ve namazın kılınış şekli ile ilgili olarakta Andrae şöyle

<sup>272</sup> Andrae, *Mohammed...* s.67

<sup>273</sup> Andrae, *Mohammed...* s.79-80

söyler: “Salat, yani namazla Hz. Muhammed tam olarak bizim yaptığımız şeyi kastetmez. Kalbin Tanrı'yla konuşmasını, seslenip yardım ve destek istemeyi kastetmez. Bu şekilde ibadet de bilinir. Arapça'da buna dua, sesleniş denir. Ve bir mü'min namazdayken belli bir yerde böylesine kişisel dualar da edebilir. Salat, daha çok bizim toplu ibadetlerimize benzer. Kur'ân ayetlerinden okumak -ibadet eden kişi Kur'ân'ın ilk Suresi "Fatıha"yı ve diğer kısa Sure ya da ayetleri hafızasından okur ya da tekrar eder- ya da kelime-i şahadet getirmekten ya da Peygamber'e salavat getirmekten ve tümü belirli bir eğilmeye, diz çökmeye ve yerlere kapanmaya göre söylenmesi gereken kısa övgülerden oluşur. Mü'minin nerede olursa olsun bu ibadeti gerçekleştirmesine izin verilmiştir. Şehirde, camide bir grup mutlaka toplanır, fakat tek dini zorunluluk Cuma günü öğlen vakti cemaatle namaza katılmaktır. Toplu ibadet günü olarak Cuma gününün seçilmesi, Peygamber'in Medine dönemine dayanır ve hem Peygamber'in Hıristiyanlığa ve Yahudiliğe bağlılığını, hem de İncil'in dinlerinden bağımsız olma çabasını dokunaklı bir saflıkla açığa çıkarır. Ancak, Hz. Muhammed'in ibadet günü bir dinlenme günü değildir. Kur'ân'ın emirlerine göre (Cuma, 9-10) sadece öğlen namaz vaktinde mü'minler iş yapmaktan kendilerini alıkoymak zorundadırlar. Toplu ibadetle alakalı günümüzdeki düzenlemeler daha sonraki bir zamana dayanır. Hz. Muhammed'in yaşadığı zamandaki ibadet şekliyle ilgili kesin olarak bildiğimiz hiç bir şey yok.<sup>274</sup> Ancak, Kur'ân okumak açıkça en seçkin yeri tutmuştur ve eğilmek, diz çökmek ve mü'minin yere alınıyla dokunarak secdeye gitmesi, bugün olduğu gibi o zamanlar da dini törenin bir parçasıydı. Bugün beş olan namazın günlük vakitleri esasında ikiydi. "Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırınca kadar namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahittir. Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. Rabbinin seni övgüye değer bir makama göndereceği umulur." (İsra, 78-79)<sup>275</sup> Böylece, Mekke'de Hz. Muhammed ve taraflarları sadece sabah ve akşam namazına devam ettiler. Medine'de saat üçte olmak üzere başka bir vakit daha eklendi. Bu belli ki Yahudilerin ibadet için toplandıkları üç periyodun bir taklidiydi.”<sup>276</sup> Andrae'nin son cümledeki yorumu İslâm'ın Yahudilikten etkilendiği düşüncesinin bir

---

<sup>274</sup> Bu durum; Andrae'nin bazı bilgilerden yoksun olabileceğini veya bazı bilgileri güvenilir görmediğini ortaya çıkarmaktadır.

<sup>275</sup> Müfessirler, bu ayetin beş vakit namaza işaret ettiğini kaydetmektedirler.

<sup>276</sup> Andrae, *Mohammed...* s.81

tezahürüdür. Bu ve benzeri görüş ve yanılgıları tezimizin ileriki bölümlerinde cevap bulacaktır.

Andrae'nin teheccüd namazı ile alakalı görüşleri de şöyledir: "Gönüllü bir dinî uygulama olarak tavsiye edilen gece namazı dinî görevler arasında önemli bir yer tuttu. Müzzemmil suresi (1-6) ayetleri arasında Allah, Peygamber'i böylesine gece yapılan ibadetlere devam etmesi yönünde uyarır: "Ey örtünüp bürünen! Birazı hariç, geceleri kalk namaz kıl; yarısını; yahut bunu biraz azalt, ya da çoğalt ve Kur'ân'ı tane tane oku. Doğrusu biz sana ağır bir söz vahyedeceğiz. Şüphesiz gece kalkışı, tam bir uyuma ve sağlam bir kıraata daha elverişlidir." Burada Peygamber'den talep edilen şey hafif bir sofu uygulaması değildir. Has mü'minler O'nun örneğini takip etmelidirler. Rahman'ın kulları "Gecelerini Rablerine secde ederek ve kıyam durarak geçirirler." (Furkan, 63) ve Cennetteki vaad edildiklerine ulaşanlar hakkında şunlar söylenmiştir: "Geceleri pek az uyurlardı, seher vakitlerinde de istiğfar ederlerdi. (Zariyat, 17-18) Hz. Muhammed'in Müzzemmil suresine Medine'de yaptığı dikkate değer bir eklemede, Allah, Peygamber'in ve taraftarlarının yaklaşık "gecenin üçte ikisi, yarısı ya da üçte biri"nde beklediklerini çok iyi bildiğini ilan eder. O, onların bu her gece yaptıkları fedakarlıklara adadıkları saatleri tamı tamına saymadıklarını ve bazılarının hasta ve sakat olduğunu ve aralarında geçimlerini sağlamak için çalışmak zorunda olan diğerlerinin de olduğunu bilir. Bu yüzden her birinin Kur'ân'dan okuyabildiği kadar okumasına müsaade edilmiştir. Böylece teheccüdlere Medine'de de devam edildi ve bazı mü'minler önceki katı öğretiye ulaşmak için titizlikle çabaladılar. Fakat Hz. Muhammed buna izin vermedi. Teheccüdlere kaldırmayı hiç bir şekilde istemiyordu fakat topluluğun çoğunluğu için uzun gece namazları imkansızdır ve bu istek koşullara göre adapte edilmelidir. Birçok Hıristiyan sofu gibi, Hz. Muhammed de sonralardan kendine has tüm aşırı katı isteklerinden vazgeçmeye zorlanmıştır. <sup>277</sup> Andrae'nin, Hz. Peygamber'in bu uygulamasını toplum baskısı ile bazı ibadetlerden vazgeçtiği şeklinde yorumlaması elbette isabetli değildir. Aksine, Hz. Peygamber inananlara karşı çok şefkatli ve haristir.

---

<sup>277</sup> Andrae, *Mohammed...* s.81-82

### g) Hz. Peygamber - Zekât ve Sosyal Yardımlaşma

Andrae, Zekât konusu üzerinde eserlerinin hacmine göre uzun sayılabilecek şekilde durmuştur. Konuyu planlı bir şekilde ele aldığıda göze çarpmaktadır. Hz. Peygamber'in onu ahlâki bir davranış, karlı bir ticaret olarak gördüğünü ortaya koyarken işin boyutlarını Arap cömertliği, geleneği olarak ve aynı zamanda Doğu Hıristiyanlığı vurgusuyla genişletmiş, Humert Grimme'yi de ihmal etmeden aslında zekâtın dini bir görev olduğunu öne çıkarmıştır. O'nun zekâtla alakalı ilk temas ettiği nokta şudur: "Ahlâki davranışı, ham bir şekilde kendi çıkarlarına dayalı anlayış olarak değerlendirdiğimiz bir garip ifade çeşidi şudur ki iyi işler sıklıkla "karlı iş", iyi bir pazarlık olarak adlandırılmıştır. Allah'ın kitabına kim inanırsa, namaz kılsa ve zekât verirse kazançlı bir pazarlık yapmış olur. Allah'a ve Elçisine inanmak, ve İslâm'ın düşmanlarına karşı savaşmak, Cehennem'in işkencelerinden kurtuluşla sonuçlanan bir pazarlıktır. (Saf, 10-11)<sup>278</sup>

Andrae'ye göre, Hz. Peygamber zekâtı, diğer iyiliklerle beraber cehenneme bir kalkan, cennet için ise önemli bir vesile olarak görmektedir: "Onlar;"Biz sizi Allah için doyuruyoruz; sizden ne bir karşılık ne de bir teşekkür bekliyoruz. Biz, çetin ve belalı bir günde Rabbimizden korkarız" diyerek, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler." (İnsan, 7-10; Mü'minun, 60-61) Bu yüzden, genel olarak daha erken Muhammedî dindarlıkta olduğu gibi Kur'ân'ın ahlâki öğütlerinde çok seçkin bir yer teşkil eden bu âmil, genellikle derinlerinde dini motifler olan bir duygudur. Tabi ki bu, hesap korkusunu genellikle ilkel bir cehennem korkusuna dönüşüp bozulmaktan ve Kur'ân'da bile istismar edilmekten ve yine de daha sonra bile İslâm'ın ahlâki tutumunun bir şekilde harici görünmesinden alıkoymaz. Hz. Muhammed, emredilen zekâtı vermeyi çekemeyen cimri insanları korkutmakta tereddüt etmez. İnsafsızların elde ettiği zenginliğin ahiret gününde kendi boyunlarına asılacağını belirtir. Ve inananlara şöyle anlatır: "Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş; kötülük ederseniz de yine kendinize etmiş olursunuz..." (İsra, 7)<sup>279</sup>

Andrae, zekâtın sosyal boyutunu vurgularken Grimme'nin de teorisinde tamamen haksız olmadığını dile getirmektedir: "Kur'ân'ın bildirdiği ahlâk belli ki

<sup>278</sup> Andrae, *Mohammed...* s.73

<sup>279</sup> Andrae, *Mohammed...* s.74

kesin bir toplumsal doğayla alakalıdır. Müşfik ve yardımsever olma görevi özellikle vurgulanmıştır. Zenginler, kazandıklarının fazlasıyla fakirlere yardım etmekle yükümlü tutulmuşlardır. Hz. Muhammed'in ara sıra verilen bir hediye için yeterli olmadığını sık sık belirtmesi dolayısıyla, bu zekât verme görevi sürekli bir sorumluluk, bir tür kalıcı kurumsal yapı olarak değerlendirilmelidir. İnanan kişi muhtaç olana kazancından "bir pay" verir. Böylelikle, Humert Grimme'nin zamanında büyük ilgi toplayan bir kitapta Hz. Muhammed'in dini olmaktan ziyade toplumsal bir devrimci olarak görülmesi gerektiğini savunması oldukça anlaşılır hale gelir. Grimme'ye göre, o zamanlarda zengin tüccarların fakiri baskı altında tuttuğu ve onların sefalet içinde sürünmesine göz yumduğu Mekke'de hüküm süren toplumsal adaletsizlikler, Peygamber'in içinde yanan öfkeyi uyandırdı ve Peygamber yeni ve daha iyi bir toplumsal düzen kurmaya karar verdi.<sup>280</sup> Andrae'nin burada kurumsallaşmaya dikkat çekerken bir taraftan da Hz. Peygamber'i din kurucusu gibi takdim etmektedir.

Peki, İslâm'ın doğduğu şehir Mekke'nin konumu ve gelenekleri zekâtla ilgili olarak Hz. Peygamber üzerinde ne kadar etkili idi. O, bunu azımsanmayacak derecede görür ve şöyle ifade eder: "Nüfusun büyük oranda ticarete dayalı olduğu Mekke gibi bir şehirde, zor zamanlarda fakirliğin şiddetli olması oldukça muhtemeldir ve eski Arap gelenekleri uyarınca toplumsal sorumluluğun kişinin kendi kabile üyelerinin ötesine geçmemesi daha da muhtemeldir. (Yasin, 47 ile karşılaştır) Yani, Hz. Muhammed'in merhameti bir zorunluluk olarak kabul etmesi için kesinlikle somut nedenler vardı. Lav dağlarının arasındaki küçük kasaba Arap Babil değildi ve zengin tüccarlar alışkanlıklarından ve geride kalan halkın hayat şartlarından kesinlikle tamamen ayrılmış değillerdi. Diğer bir taraftan, yaşam standardı düşüktü. Bedeviler sık sık açlık ve yoksullukla karşı karşıya kalıyorlardı. Şehirlerdeki yoksullar da onlardan daha iyi bir durumda değillerdi. Her halükarda, Hz. Muhammed'in sosyal ilgisini birincil bir faktör olarak değerlendirmek kesinlikle yanlıştır. Fakirlere sempati ifadeleri yok değildir. Tüm asil karakterler gibi, Hz. Muhammed fakirler ve bakımsızlara karşı kesinlikle samimi ve gerçek bir ilgi duydu. Fakat, onda fakirlerin durumuyla alakalı onların kötü talihine karşı gerçek bir öfke göremiyoruz. Hatta, fakirliği ortadan kaldırmak için bir girişimde de bulunmadı. Dini

---

<sup>280</sup> Andrae, *Mohammed...* s.74

hediyeler bu amaç için ortaya konulmadı. Zekâtlar Allah rızası için verilir. Çünkü bunlar O'nu hoşnut eder. Ya da bunlar kişinin kendi çıkarı için, "ruhun temizlenmesi", işlenen günahların etkilerini yok etmek ya da biriktirilen zenginliğin kişiye Kıyamet Günü'nde kahrolası bir yük olmaması ya da kendileriyle Cennet'i kazanmak için iyi işler depolamak adına verilirler."<sup>281</sup> Her şeyin ötesinde zekât Allah'ın bir emridir.

Andrae, yardımseverliğin dinî bir hüviyet taşıdığını ve Hz. Peygamber'in bunun dışındaki Arap anlayışlarını riya olarak görüp tasvip etmediğini şöyle açıklar: "O zaman, Hz. Muhammed için yardımseverlik âmili, doğal dayanışma hissinden oldukça farklıdır. Bu doğal dayanışma hissi, ilkel halklar arasında dini bir nitelik kazanan, ana ilah tarafından korunan genellikle kutsal bir gelenek olan kişinin kendi kabilesinden olanlara yardım etmesidir. Bu bedevi cömertlik erdemi anlayışına dayanır. Çoktanrılı Araplar hayırseverliğe yüksek bir değer atfetmişlerdir. Bu, mertçe bir davranıştır. Kerîm, hem asil hem cömert anlamına gelir. Hayırseverlik beğeni uyandırır: Gerçekten de asil bir şekilde yerine getirildiğinde savaştaki cesaret ve kahramanlıkla eşdeğer tutulur. Hızlı bir jestle, pervasızca ve asil bir şekilde soylu kişi kendisinden ilk isteyen kişiye yardım eder. Üzerinde kafa yormadan ve yarın kendisinin de fakirleşebileceğini sürekli düşünerek yüzlerce deveyi keser ve isteyen herkesi ziyafete davet eder. Fakirliğin normal bir durum olarak algılandığı toplum ve bireylerde, sadece kısa bir süre için asil velinimetini oynamak adına bu düşünmeden yapılan ve ölçsüz cömertlik, Arap şiirinde ve efsanelerinde gerçek soyluluğun bir kanıtı olarak methedilir. Ancak, Hz. Muhammed bu bedevi idealini eleştirir. Haklı olarak bu tür bir yardımın doğası ve amacı olarak Allah'ın sevdiği sadakanın tam karşıtı olduğunu hissetti. Ve tam olarak bu kibirli ve savurgan hayırseverliğe işaret ederek, şöyle tembih eder: "...Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanın dostlarıdır...." (İsra, 26-27) "Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, kaybettiklerinin hasretini çeker durursun."(İsra, 29-30)<sup>282</sup>

Andrae, Yahudilik ve Hıristiyanlıkta var olan yardımseverliği zekâtla mukayese ederek bunu dünyayı terk etmenin bir yolu olarak takdim eder: "Hayırseverlik ve yardımseverliğin erdemler listesinde en başta yer alması gerekliliği son derece doğal gözükebilir. Özellikle küçümsenemeyecek ilkel hayat şartları

<sup>281</sup> Andrae, *Mohammed...* s.75

<sup>282</sup> Andrae, *Mohammed...* s.75-76

altında beslenme, giyinme ve diğer bedeni ihtiyaçlar öne çıkar. İnsanın sadece beslenerek yaşayamayacağı fakat hayatın daha karmaşık gelişimiyle diğer görevlerin yardımseverlikle eşit rütbede yer alması ancak zamanla anlaşılır. Hz. Muhammed'in zekâtı vahşi etiğe bağlaması tek neden de değildir. Tam aksine, bu büyük ölçüde gelişmiş dinlerin tipik bir özelliğidir. Aynı şeyle Parseeism<sup>283</sup>, geç Yahudilik ve Katolik Hıristiyanlıkta da karşılaşıyoruz. Belli bir hayırseverlik tarzı olan bu bütün tutum, kişinin sonraki hayata karşı tutumu özellikle baskın olduğu her anda daima mevcuttur. Bunun psikolojik tabanı, ne kadar şimdiki zamanla tamamen tatmin olursak ve kendimizi bu dünyada gerçekten evde hissederek ahiretin değerini ve gerçekliğini kaybettiği duygusudur. Bu dünya küçük ve perişan bir halde olduğu zaman, ruh kanatlarını sonsuz ve değişmeyen dünyaya çırpabilir. Bu yüzden, bu dünyada rahatlık ve memnuniyet kapasitesiyle zenginlik, dini sonsuzluk fikrinin yeminli bir düşmanı olarak kabul edilir. Mantıksal olarak dindar bir adam bütün servetinden vazgeçmelidir, fakat doğal olarak kişi çok nadir olarak bu kadar tutarlı olabilme cesaretini gösterir, böylece zekât tam yerinde bir ihtiyat olarak ortaya çıkar. Sonuç olarak, bu aslında bir toplumsal görev değil, fakat dini bir işlemdir, dindar kişinin Tanrısına gerçekten tutumunun ne olduğunu anlatmanın bir yolu...<sup>284</sup>

Andrae, gelinen bu noktada zekâtın insanı manen rahatlattığını, aynı zamanda da zekâtın gerçek alıcısının Allah olduğunu ifade etmektedir: “Ve diğer sembolik hareketler gibi, yükümlülük altındaki bilinci rahatlatır ve kişiye gerçekten de zekâtın sembolize ettiği şeyi gerçekleştirdiği duygusunu verir, yani servetten azad olma... Bunun sonucu olarak, bu tip bir dindarlık için, en üst kişisel değer olarak Sonsuz Olan Tanrı'nın böyle zekâtların alıcısı olması apaçıktır. Bağış, Tanrı'ya sunulur ve onu bu dünyada kimin alacağı sorusu sonuç olarak çok az bir öneme sahiptir. Böylesine bir hayırseverliğin herhangi diğergam toplumsal ilgilerle alakası yoktur. "Babalarım hiç meyvası olmayanı topladılar. Ben meyvası olanı topladım. Babalarım İhtiras'ın hazinelerini topladılar; ben ruhun hazinesini topladım. Babalarım başkaları için topladı; Ben kendim için topladım. Babalarım bu dünya için topladılar; ben sonraki dünya için topladım." Talmud'a göre Adiabene'nin Kralı Monobazus böyle dua etti. Dini hayırseverliği bu kadar abartan şey süslenmemiş dini bencilliktir.”<sup>285</sup>

<sup>283</sup> Pers (İran) halklarının dinî ve kültürel inançları.

<sup>284</sup> Andrae, *Mohammed...* s.76

<sup>285</sup> Andrae, *Mohammed...* s.77

Andrae, konunun sonuna yaklaşırken, zekâtı cahiliye ile tekrar irtibatlandırarak zekâtın veriliş yerlerini ve kurumsallaşmasını tespit etmektedir: “Ancak, Hz. Muhammed'in zekâtlarla hatırlanması gereken fakirler hakkında konuşurken muhtaç akrabalarından çok sıklıkla bahsetmesinde gerçek Arap etiğinin bir hatırasını görüyoruz. Sahte hayırseverliğin alıcıları içinde yetim, yolcu ve esirler de sayılır. Bir köleyi azad etmek, bilhassa erdemli bir hareket olarak görülmüş ve istemeyerek bir mü'mini öldürenlerden bir kefarete olarak talep edilmiştir. Hz. Muhammed zamanında, inananların zekâtlarını cemaatin dini liderine getirmeleri zaten gelenektendi; başka bir deyişle, zekât bir tür vergi sistemine dönüştürülme sürecindeydi. Tevbe suresinin 60. ayetine göre zekâtlar, yoksullara, düşkünlere, zekât toplayan memurlara, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlara verilecek ve son olarak da köleler, borçlular ve zavallı yolda kalanlar için kullanılacaktır. Medine'de inananların zekâtları Hz. Muhammed'in ellerinde güçlü bir politik-ekonomik silah haline gelmişti.”<sup>286</sup>

Eserinin başka bir bölümünde Andrae, zekâtın en önemli dindarlık gösterilerinden olduğunu ve Doğu Hıristiyanlığında da zekât benzeri ibadetlerin yaygınlığını şöyle kaydetmektedir: “Kur'ân'da olduğu gibi, Suriye'de de eskatolojya amili, yani Kıyamet Günü ve hesap verme korkusu, iyi işler yapmak için hakim amildir. Dindarlık eylemleri arasında en önemli olanı zekât vermektir ve mahkûmlar ve yolculardan olduğu kadar fakirlerden de dini hayırseverliğin hedefi oldukları için özellikle bahsedilir. Mahkûmlar ve yolcular özellikle Doğu kiliselerinin yardımseverliğinin tipik birer örneğidirler. Mahkûmlara ve işkence edilen erkek inananlara bakmak zorunluluğu olduğu için hapisanelerde refah gelişmişti. Seyahat eden kardeşlere karşı misafirperverlik Suriyeli keşişler için değerli bir zorunluluktu, çünkü onlar sık sık gezerlerdi ve kutsal ve inzivaya çekilmiş sofu kimselere misafir olurlardı. Burada da Hz. Muhammed'in dini kelime haznesini oluşturan ticari ifadelerin kökenlerini görebiliriz. Zekâtlar günahları silip süpürür ve zekât veren kişiye "öteki dünyaya kazançlı bir ödül" bağışlar. Zekât, genellikle "karlı bir iş" olarak tanımlanmıştır. İyi işler yaparak mü'min bir "sadakat pazarlığı" elde eder.”<sup>287</sup>

---

<sup>286</sup> Andrae, *Mohammed...* s.77-78

<sup>287</sup> Andrae, *Mohammed...* s.86



## h) Hz. Peygamber – Teslis - Hz. İsa ve Meryem

Andrae, oryantalistler tarafından en çok tartışılan ve tenkit edilen konulardan Hz.İsa'nın ve Meryem'in kimliği<sup>288</sup> ve teslis konularında Hz. Peygamber'in ne düşündüğünü ve neler söylediğini yer yer gündeme getirmektedir. Özellikle, O'nun dini mesajını verdiği bölümde bu konuyla ilgili yapacağımız alıntıda Hz. Peygamber'i genel olarak Hıristiyanlık hakkında bilgi eksikliği ile itham etmektedir. Bu paradoksun -Andrae, Hz. Peygamber için hem hıristiyanlardan etkilenmiş diyor, hem de Hıristiyanlığı bilmediğini söylüyor- üzerinde değerlendirme bölümünde duracağız. Şu anda Andrae'nin görüşlerine bakalım: “Bazı önemli konularda Doğu Hıristiyanlığıyla ilişkisine ihanet etmiş olsa da (ki bunlar tesadüf eseri olamaz), başka açılardan Hıristiyanlıkla bir aşinalık eksikliği sergiler. Bu, henüz vurguladığımız gerçeklerin ışığında anlaşılabilir görünür. Son Mekki surelerden birine kadar Jesus ya da İsa isminden bahsetmez. Kur'ân'da İsa şeklinde geçen isim açıkça Nestûrî'ler arasında yaygın olan Işo'dan türetilmiştir. İsa kişisinin Hıristiyanlıktaki yeri hakkında, Hz. Muhammed, Mekke'de sadece Hıristiyanların İsa'yı, Tanrı'nın Oğlu olarak adlandırdıklarını biliyordu. Dahası, İsa'nın annesini Harun'un kardeşi Meryem'le karıştırdı ve sonuç olarak başlarda İsa'yı bir Eski Ahit peygamberi olarak değerlendirmiş görünmektedir.”<sup>289</sup>

Andrae, Hz. Peygamber'in Hıristiyanlıkla ilgili bilgilerinin güvenilir olamayacağını, bu sebeple teslisi çok tanrıcılık gibi gördüğünü ve İsa'nın tanrılığını da anlayamayacağını şöyle ifade etmektedir: “Hıristiyan ayinleri öğretisi, ya da yortuları ve hiyerarşik sistemiyle Hıristiyan (yolu, tarikatı) lık hakkında elle tutulur hiç bir şey bilmiyordu. Bu konulardaki sessizliğinin sebebinin Hıristiyanlıkla sadece kendi inançlarıyla örtüştüğü ölçüde ilgilenmesi olduğu varsayılmaz. Muhtemelen Hıristiyan Habeşistan'la yakın ilişkileri aracılığıyla Hıristiyanlığın esas öğretisiyle alakalı, yani İsa'nın tanrılığıyla, bir şeyler öğrendiği zaman onu çoktanrıcılık olarak değerlendirip ona şiddetle saldırdı. Bunu, Tanrı, İsa ve Meryem'den oluştuğunu düşündüğü Kutsal Üçleme'ye de uygulayacaktı ve onun düşüncesine göre böylesine bir öğreti tam bir çoktanrıcılıktı. Hz. Muhammed'in kendi dinleriyle ilgili kesin ve doğru bilgiye sahip olan Hıristiyanlarla sürekli bir kişisel ilişkisi olmamıştır. Zaman

<sup>288</sup> Suat Yıldırım, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, s. 94-106.

<sup>289</sup> Andrae, *Mohammed...* s.90

içinde Hıristiyanlıkla alakalı öğrendikleri,-diğer şeylerin arasında, doğruluğu şüpheli İncil'lerden İsa ve annesiyle ilgili parça bölük hikayeler- belli ki dini bilgileri aşırı derecede eksik olan kişilerden edinilmişti.”<sup>290</sup> Andrae, Şüpheli İncillerin ve İncillerin yanlışlarının da olabileceğini ve aynı zamanda işin ehlerinden öğrenilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, doğru kaynaklar hakkında burada bilgi vermemektedir. Doğru İnciller hangileridir? Onlar kime göre doğrudur? Soruları bu noktada cevap beklemektedir.

Andrae, Hz. Peygamber'in bilgisinin olmadığı konularda da kendisinin bir şeyler ürettiğini de iddia etmektedir: “Diğer bir taraftan Peygamber'in sadece Hıristiyanlığın temel ceza, intikam ve iyi işler öğretisiyle aşinalığının olmadığını, aynı zamanda da Doğu kiliselerinde baskın olan bu öğretilerin detaylı yorumlamalarını da kendisinin yeniden ürettiğini ve bazı zamanlarda büyük ihtimalle Hıristiyan kökenli ifadeler ve stil kullandığını görüyoruz.”<sup>291</sup>

### **3. Hz. Peygamber'in Dünyaya Bakışı**

#### **a) Hz. Peygamber – Sekülerlik - Pietistik Hıristiyanlar - Protestanlar ve Hinduizm**

Andrae, dini bütün bir hayat sistemi olarak gören kişilerin, hangi dine mensup olursa olsun pekçoğunun yaklaşık olarak ortak olabileceği gibi sekülerizmi hoş görmemektedir. O, bir Luteryan (Protestan) dır. Bu açıdan sekülerlik konusunda Hz. Peygamber ile ve İslâmi görüşle kesişen bir noktadadır. Bu olgu onun kaleminden şöyle yazıya dökülerek somutlaşmıştır: “Dindarlık taslayan<sup>292</sup> Hıristiyanların yaptığı gibi Hz. Muhammed de dünyevi düşüncesizliği ve sekülerliği ayıplar. Dünyalık hayat, boş ve faydasızdır. İnanan kimse dünyalık ve geçici şeyleri kısa bir süreliğine alınan bir borç, sonsuz dünyaya yolculuk yapmak için bir harçlık olarak değerlendirmelidir. “İyi bilin ki (âhirete yer vermeyen) dünya hayatı, bir oyundur, bir oyalanmadır, bir süstür. Kendi aranızda karşılıklı övünme, mal ve nesli çoğaltma yarışıdır. Tıpkı o yağmura benzer ki bitirdiği ürün, çiftçilerin hoşuna gider. Ama

---

<sup>290</sup> Andrae, *Mohammed...* s.90-91

<sup>291</sup> Andrae, *Mohammed...* s.91

<sup>292</sup> pietistic

sonra kurur, sen onu sapsarı kurumuş görürsün. Sonra da çerçöp haline gelir...(Hadid, 20)”<sup>293</sup>

Andrae, sekülerlik karşıtlarının karşı olma sebepleri ve dereceleri değişebileceğini vurgular: “Fakat böylelikle Hz. Muhammed’in dünya hayatı algılayışında karamsar bir not olduğunu söylersek, bu karamsarlık temelde Protestanlığın dindarlık taslayan kanadında gördüğümüzden daha radikal değildir. Dünya hayatı, gelecekteki sonsuz hayatla karşılaştırıldığında çok az bir değeri olan sadece bir eğlence ve zaman geçirme vesilesi olabilir, fakat doğası itibarıyla kötü ve yozlaşmış değildir.”<sup>294</sup>

Ona göre: “Hz. Muhammed, insan bedeninin kendisinin değersiz ve zararlı olduğunu savunan Hindu düşüncesini ve önceden benimsenen görüşü paylaşmaz. Çocukların ve hayvanların, toprağı ekme ve hasat etmenin, insanın kendi yararına ve keyfine göre kullanabileceğı Allah’ın hediyeleri olduğu üzerinde hiçbir zaman ısrar etmez. Denizcilik, demircilik ve kervanlar, Allah’ın kendisinin insanların refahı ve geçimleri için verdiği araçlardır. Fakat sonsuz olan geçici olan tarafından dışarıya atılamaz. “Kim âhiret mahsülü isterse, onun ürünlerini fazla fazla artırırız. Kim de sırf dünya menfaati isterse ona da ondan veririz, ama âhirette onun hiç nasibi olmaz.”(Şura, 20) Bu hediyeler insanlar için kolayca bir yoldan sapma nedeni olur. Kişiyi dünyevi mal mülk sahibi olmak hiçbir şey kazandırmayacaktır. “Eğer Allah kullarına rızık ve imkânları bol bol yaysaydı, onlar dünyada azarlardı. Lâkin O, bu imkânları dilediğı bir ölçüye göre indirir...” (Şura, 27)”<sup>295</sup> Görüldüğü gibi, Andrae, Hz. Peygamber’in ve Müslümanların bunları birer imtihan vesilesi olarak gördüğünü tespit etmektedir.

O’nun öne çıkardığı bir husus da sekülerliğin, dindarlığın zıddı olmasıdır: “Bu nedenle, dindar yaklaşıma antitez olarak ciddiyetsizlik ve aldırışsızlık ortaya çıkar. Tanrısızlar düşüncesiz bir zevk hayatına dalarlar; aptalca ve yüzeysel muhabbetleri vardır, şaka yapıp oyun oynarlar. Hayatları şen şakrak laubalilikle doludur ve nefisleri nereye yönlendirirse onu yaparlar. Peygamber’in onları özellikle suçladığı bir nokta onların “ilgisizlik”leri, ihmalkârlıklarıdır. Gelecek hayatı hiç

---

<sup>293</sup> Andrae, *Mohammed...* s.61

<sup>294</sup> Andrae, *Mohammed...* s.61

<sup>295</sup> Andrae, *Mohammed...* s.61

düşünmezler ve nihai hesap gününe inanmazlar. Böylelikle bu hazırlıksızlıklarından ve cehaletlerinden dolayı felakete çarptırılacaklardır.”<sup>296</sup>

### **b) Hz. Peygamber’in Kadına Bakışı**

Andrae, Hz. Peygamber’in kadın-erkek ilişkileri, eşitlik, kadınların ve erkeklerin karşılıklı hakları ve benzeri konulardaki görüş ve uygulamalarını tespit ederek her gayr-i müslimin kadın-erkek ilişkileri denildiğinde İslâm adına ilk olarak aklına dört evlilik geldiği gibi Andrae de konuya aynı şekilde girmektedir: “ Hz. Muhammed’in evlilik düzenlemelerinin izin verdiği cinsel içgüdüyle -bir erkek aynı zamanda dört kadınla evlenebilir ve ayrıca kadın kölesi üzerinde de hak iddia edebilir- gerçekten liberal özgürlük dışında, mü’min iffet ve kısıtlanmayı yaşamalıdır. Kadınlar edepli olmalı ve bakışlarını mütevazi bir şekilde indirmelidirler. Cazibelerini sadece kocalarına ya da çok yakın akrabalara karşı göstermeleri beklenir. Bu kural, çarşaf giyme görevini içermez, fakat bu adet sonraları Acem ve Suriyeli Hıristiyanlardan benimsenmiştir.”<sup>297</sup>

Andrae, devamla “Erkekler hanımlarına karşı iyilik ve arkadaşlıkla muamele etmelidirler. Hz. Muhammed zayıf olan cinse adalet ve düşünceyle davranmayı desteklese de, hiç bir şekilde kadınların eşit haklara sahip olmasından yana değildir. Bu katı babaerkil sistem ve kendisinin güçlendirmeyi denediği kadınların hareket özgürlüğünün kısıtlanması Arap kadınlarca çoğunlukla sahip olunan özgürlükle karşılaştırıldığında bir kötüye gidişi ima eder gözükmektedir. Hz. Muhammed’i savunmak adına sadece onun İslâm’a daha medeni komşu halkların geleneklerini tanıtmaya çalıştığı söylenebilir. Dahası, işlerinin değerinin kendilerine verdiği bağımsızlık sayesinde toplumda aktif olan kadınlar bu anti-feminist kanuna hiç bir zaman tam olarak boyun eğmediler.”<sup>298</sup> Andrae bu son üç cümlesinde görüldüğü gibi kadınların hak ve özgürlüklerinden bazı şeyleri İslâm’la birlikte kaybettiğini düşünmektedir. Ancak, kadınların bu duruma müsaade etmediğini de iddia etmektedir.

Günümüzde de bazı kimselerin eşitlik adına çok gündeme getirdikleri bir

---

<sup>296</sup> Andrae, *Mohammed...* s.60

<sup>297</sup> Andrae, *Mohammed...* s.78-79

<sup>298</sup> Andrae, *Mohammed...* s.78-79

ayeti ve içeriğini Luteryan bir Piskoposun da örnekle yerinde bulan Andrae, bunu şöyle ifade etmektedir: “Nisa 38. ayet Muhammedî bir kocanın sadık iyi hanımından bekleyebilecekleri hakkında fikir verebilir: "Allah'ın insanlardan bir kısmını diğerlerine üstün kılması sebebiyle ve mallarından harcama yaptıkları için erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudur. Onun için salih kadınlar itaatkardır. Allah'ın kendilerini korumasına karşılık gizliyi koruyucudurlar. Başkaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve dövün. Eğer size itaat ederlerse artık onların aleyhine başka bir yol aramayın." Hz. Muhammed'in, bir hanımın bedeninin kullanımının kocasının insiyatifinde olması yönündeki koyu inadı bize kırıcı geliyorsa, Piskopos Emporagius'un meşhur ilmihalinde Luteryan Kilisesi'nin etiğinin de benzer şekilde kadını erkeğin malı saydığını unutmamalıyız.”<sup>299</sup>Burada bir hususu açıklamamız gerekmektedir. Kadın, İslâm'da erkeğin malı değil, her ikisi birbirini tamamlayan bütünü bir diğer parçasıdır. İslâm, kadının erkeğin malı görüldüğü cahiliye inancını ortadan kaldırmıştır.

Andrae, o dönemdeki en bariz ve acımasız cahiliye adeti konusuna da sadece bir cümle ile temas ederek: “İlk yıllarında bile, Hz. Muhammed Arabistan'da hüküm süren kız bebeklerin öldürülmesi vahşi geleneğine şiddetle karşı çıktı.”<sup>300</sup> şeklinde görüşünü bildirmektedir. Halbuki bu husus kadının İslâmı kazandığı en önemli kazanımıdır.

### **c) Hz. Peygamber'in Evlilikleri ve Poligami**

#### **ca) Hz. Peygamber'in İlk Eşi Hz. Hatice**

Hz. Hatice, Hz. Peygamber'in ilk eşidir. Andrae, onun, Hz. Hatice ile ilk ilişkisinin, Hz. Hatice'nin ticaret kervanına, amcası Ebû Tâlib'in tavsiyesi üzerine katılması sebebiyle olduğunu kaydederek Hz. Hatice'nin şahsiyeti ve kervanı hakkında şunları söylemektedir: “Hatice bir tüccardan dul kalmış, çalışkan ve azimli bir kadındı, Kureyşli kadınların en asil, en seçkin ve en zengin olanıydı. Hatice Muhammed'in teklifini memnuniyetle kabul etti ve ona iki kat ücret ödedi, yani iki

---

<sup>299</sup> Andrae, *Mohammed...* s.79

<sup>300</sup> Andrae, *Mohammed...* s.79

yerine dört deve... Suriye'ye giderken daha önce bahsettiğimiz olay<sup>301</sup> meydana geldi. O zaman hücrede ikamet eden keşişin adı Nestur'du. Muhammed kafilе üzerinde o kadar etkili oldu ki, kervan lideri bile onun kölesi gibi görünüyordu. Alışveriş çok başarılıydı ve bu defa her zamankinin iki katı kazanç elde etmişlerdi. Kervan Mekke'ye geri döndüğünde, yüksekçe sandalyesinde oturan Hatice, Muhammed'in eşeğinin üzerindeyken iki melek tarafından nasıl gölgelendiğini gördü. Bir süre sonra Muhammed'e bir mesaj göndererek evlenmeye niyetli olup olmadığını sordu. Fakirliği mazeret olarak gösterince mesajı getiren elçi ona şöyle dedi: "Fakat, ya sana güzellik ve zenginlik verecek olan asil birisinden bahsedersen?" Muhammed bizzat Hatice'nin kendisine el uzattığını öğrenince teklifi hemen kabul etti. Hatice'nin, babasının rızasını başka bir şekilde alamayacağını düşündüğü için onu şarapla sarhoş ettiği söylenir. Babası uyandığında geleneklere göre damadın kayınbabayı onurlandırarak giydirdiği elbisenin kendisine çoktan giydirilmiş olduğunu görür. O zaman Muhammed 25, Hatice ise 40 yaşındaydı."<sup>302</sup> Hz.Hatice'nin, babasını razı etmek için Onu sarhoş ettiğinin söylendiğini dile getiren Andrae'nin, bu bilgiden emin olmadığı anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice hakkındaki duygu ve düşüncelerini de Andrae şöyle ifade etmektedir: "Hatice geleneğin kendisine verdiği şöhreti gerçekten hak eden bir kadındır. Muhammed peygamberlik görevine başlayınca sadakatle kocasının yanında yer aldı. Evliliğin mutlu bir evlilik olduğu, Hz. Hatice öldükten sonra eşlerinin sayısını gitgide dokuza kadar artıran Hz. Muhammed'in o ölene kadar başka bir eş almadığı gerçeğinden çıkartılabilir. Bir dediğini iki etmediği gözdesi Hz. Âişe, Hz. Muhammed bir gün Hz. Hatice hakkında konuşurken kendisini kastederek: "Allah sana ondan hayırlısını verdi." demeye cesaret etmiştir. Fakat Hz. Muhammed ciddi bir tavırla: "Hayır, hiç kimse Hatice'den daha hayırlı değildir. Başka hiç kimse inanmıyorken bana o inandı, herkes bana yalancımıyım gibi davranırken benim sözlerimi o doğruladı."<sup>303</sup>

<sup>301</sup> Bu olay tezimizin Hz. Peygamber'in Suriye yolculuğu bölümünde ele alınmaktadır.

<sup>302</sup> . Andrae, *Mohammed...* s.40-41; İbn Sa'd, I, 89

<sup>303</sup> Andrae, *Mohammed...* s.41; *Nabhanî*, s. 96.

### cb) Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb ile Evliliği

Andrae, oryantalistler tarafından çok tenkit edilen ve batıda hala kabul edilemeyen bir olay olarak bu evliliği takdim etmektedir. Yer yer ironik tavırlarına da şahit olduğumuz yazar, konu ile alakalı bazı hafifletici durumları da kaydetmektedir. O, olayı şöyle ele alır: “Hicretin 5. yılında, Peygamber’in özel yaşamında, bugün Batıda halen etkisini gösteren ve kendisinin kişiliğine yönelik en olumsuz eleştirilerin gelmesine neden olan bir olay yaşandı. Hikâye şöyle: Hz. Muhammed’in evlat edindiği bir oğlu vardı, Hz. Hatice’ye evliliklerinden kısa bir süre sonra hediye edilen Arap köle Zeyd b. Harise. Hz. Muhammed, köle ile arkadaşlık kurdu, eşinden bir hediye olarak onu önce kendi mülkiyetine aldı, sonra da azat etti. Onu, annesinden geriye kalan neredeyse tek varlık olan köle Ümmü Eymen ile evlendirdi. O zaman Ümmü Eymen yaklaşık 40 yaşlarında olmalıydı ve Hz. Muhammed, Zeyd’in onu mutlu etmek istemesinden memnundu. Zeyd’e, Ümmü Eymen’le evlenmesinden dolayı Cenneti vaat ettiği söylenir. Zeyd, Hatice ve Ali’den sonra, İslâm’ı kucaklayanların üçüncüsü idi. Kayın babasının yanında sadakatle durdu, ondan yüksek saygı gördü ve bazı askeri saldırılarda komutanlık yaptı. Tabi ki, Kendisinin daha genç bir eşi daha vardı. O da, Peygamber’in kuzeni, Zeyneb binti Caşh idi. Onun çok dindar olduğu söylenir, fakat görünüşe göre bu algı, yaşamının geç vakitlerine yöneliktir. Namazında mümkün olduğunca uzun ibadet edebilmek için, mescide destek olarak bir ip astığı rivayet edilir. Eli son derece pratikti, deri tamir ederdi, ayakkabı yapardı ve gelirini fakirlere verirdi.<sup>304</sup> Her şeyden öte, güzeldi ama aynı zamanda gururlu ve hırslı.”<sup>305</sup>

Buraya kadar anlatılarının bir miktarı için İbn Sa’d’dan me’haz veren Andrae, Taberi’den de alıntılar yaparak konuya devam etmektedir: “Sık sık yaptığı gibi, bir gün Zeyd’in evine ziyarete geldi.<sup>306</sup> Zeyd evde yoktu, ama Zeynep kendisini kapıda karşıladı. Üzerinde Arap kadınlarının evde giyindikleri elbiselerden vardı. Hz. Muhammed, onun güzelliği karşısında şaşkınlığa kapıldı, nezaketle geri çekilerek yarı duyulur duyulmaz bir şekilde “İnsanların kalplerini çeviren Allah’a hamdolsun.” dedi. Fakat Zeynep bu sözü duydu ve Zeyd’e aktardı. Peygamber’in hanımı

<sup>304</sup> İbn Sa’d, c. VIII, s. 9

<sup>305</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 152-153

<sup>306</sup> Taberî, I, 1460

mertebesine yükseltme ihtimali, kesinlikle onun gururlu doğasını etkilemişti. Kocasını alımlı birisi değildi, en azından dışarıdan bakılınca. Kısa boylu, siyah derili ve düz burunlu idi. Zeyneb'in, rivayetlerin anlattığına göre, nihayet kendisi tarafından istenmediğini hissettirecek kadar, Peygamber'in üzerinde bıraktığı etkiden zavallı Zeyd'e ne kadar bahsettiğini tahmin edebiliriz. Böylelikle, Peygamber onunla evlenebilsin diye, Hz. Muhammed'e giderek onunla boşanmaya gönüllü olduğunu söyledi. Halkın ne düşüneceğinden çekindiği için, Hz. Muhammed bu teklifi kabul etmek istemedi. Çünkü, her ne kadar kendisinden sadece altı yaş küçük olsa da, Zeyd evlatlık oğluydu ve Araplar için bir evlatlık her açıdan doğal bir oğula eşitti. Böylelikle, bir sütbaba ile boşanmış bir hanım arasındaki evlilik, ensest olarak görülürdü.<sup>307</sup>

Andrae, vahyin geldiğini ve olayın bundan sonraki akışını biraz inanmaz bir tavırla anlatmaya devam etmektedir: “Nihayet, Peygamberin şüphelerini dindiren bir vahiy indi. Bir gün, “Hz. Âişe ile olduğu bir zaman, kendisine vahiy geldi ve vahyin etkisi geçince ‘Zeyneb’e gidip müjdeyi kim verecek, çünkü Allah onu bana eş kıldı’” dedi. Bahse konu vahiy, Ahzab suresi 37. ayettir. “Hani hem Allah'ın nimet ve ihsanına, hem de senin iyiliğine nail olmuş olup da hanımını boşamaya karar vermiş olarak sana danışmaya gelmiş olan kişiye sen: "Eşini yanında tut Allah'tan kork!" demiştin. Allah'ın açığa çıkaracağı bir durumu içinde saklamıştın, çünkü insanlardan çekinmiştin. Hâlbuki asıl Allah'tan çekinmen gerekirdi. Neticede, Zeyd eşini boşayıp onunla ilişkisini kestikten sonra, Biz onu sana nikâhladık ki, bundan böyle evlatlıkları, eşleriyle ilişkilerini kestikleri, onları boşadıkları zaman, o kadınlarla evlenmek hususunda müminlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri her zaman gerçekleşir.” Kur’ân ayetleri inince, Hz. Âişe'nin keskin zekâsı ile birlikte, “Gerçekten de Rab, senin zevkini yerine getirmek için acele ediyor.” demesi beklenirdi. Bir başka zamanda ise, bu ayetleri işaret ederek Hz. Muhammed'in aldığı vahiyleri asla örtbas etmediğini, çünkü örtbas etmek zorunda kalsaydı, saklayacağı ayetin bu olacağını söyledi.<sup>308</sup> Böylesine ifadeleri bile saklamayan bir hadis geleneğinin, yüksek derecede bir tarihi güvenilirliğe sahip olacağı çok açıktır. Bunların muhafaza edilmiş olması da, aynı zamanda, bu olaydaki Hz. Muhammed'in

<sup>307</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 153

<sup>308</sup> Ahmed ibn Hanbal, *Müsned*, I, 63



tutumunun ciddi bir hata olarak algılanmadığını da kanıtlar.”<sup>309</sup> Andrae’nin bu paragrafın sonuna doğru kullandığı cümleler bu konuda Hz. Peygamber’i mazur gösterici delillerdir aynı zamanda.

Olayın sona erişini de Andrae şöyle kaydetmektedir: “Nihayet Hz. Muhammed Zeyneb ile evlendi ve Zeyneb de arzularının hedefine ulaşabildiği için gururlandı. Peygamber’in diğer hanımlarının aileleri tarafından kendisine verildiğini, ancak Allah’ın kendisinin velisi<sup>310</sup>, Peygamber ile arasını yapan olduğunu, kendisini Peygamber’e en yüce semalarda verdiğini söyleyerek övünürdü. Bu olay, Hz. Muhammed ile Zeyd arasındaki ilişkiyle en küçük bir zarar vermedi. Zeyd, Peygamber’e olan tam sadakatinden dolayı halen memnundu ve her açıdan karlı çıkmış görünüyordu. Peygamber’in diğer bağlıları gibi, o da birkaç kez evlendi ve kendisini boşadı, ancak bunu bir aşk üçgeninden çok işle ilgili bir işlem<sup>311</sup> olarak yaptı.”<sup>312</sup>

### cc) Muta Evliliği

Andrae, Cahiliye Arap uygulamalarını açıklarken konuyu mut’a evliliğine getirmektedir: “Bizim şartlarımızla kıyaslandığında, cinsel ahlâkın düşük bir seviyede olduğu kesindir. Çok eşlilik adettendi, eşlerin sayısı erkeğin istediği kadar olabiliyordu ve boşanmalar hiçbir tören olmaksızın uygulanıyordu. Çocuklar erkeğe ve içerisinde bulunduğu kabileye ait sayılıyordu. Görünüşe göre, eski Araplar, cinsel konularda ahlâki duyarlılık gibi bir kaygı taşımıyorlardı. Erkek, iyi bir nesilden çocuk sahibi olmak için, hanımını özellikle cesur ve seçkin bir erkeğe ödünç verebiliyordu. Belli sınırlar içerisinde, daha az kalıcı ittifaklar da tamamen yasal olarak değerlendiriliyordu. Durum “mut’a evlilikleri”nde, diğer bir deyişle geçici evliliklerde de bu şekilde idi. Daha basit ve daha uygun bir evliliğin gerekliliklerini karşılayan ahlâksızlığın bu yasalaştırılmış şekli, günümüzün bazı reformcuları tarafından da uygulanmaktadır. Bu, evlenen çiftin günde en az bir defa olmak üzere, belirli bir süre için ilişkiye girmesine imkan sağlayan bir uygulamadır. Erkek, bu

---

<sup>309</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 153-154

<sup>310</sup> Matchmaker, çöpçatan anlamı kullanılmıştır. (çn)

<sup>311</sup> Business transaction: ticari işlem anlamı da vardır. (çn)

<sup>312</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 154

durumda, onun vasisine değil de kadına ait olan bir hediye verir, fakat diğer türlü, böylesi bir geçici evlilik yasal sonuçlar içermez. Bazı otoritelere göre, Mekke seferi esnasında nazil olan Nisa 28. ayet, geçici evliliğe izin veren ifadeler içerir. Hz. Muhammed, bir zaman için gerçekten de böyle bir ödün vermiş ise, o zaman tamimiyle doğru ve izin verilebilir bir hareket olarak değerlendirilen bir çoktanrılı adetine boyun eğmiş demektir.”<sup>313</sup> Burada Andrae'nin İslâm ile cahiliyeyi ilişkilendirme yorumlarından birisi daha sözkonusudur.

Yukarıdaki konunun devamında bir olayıda şöyle kaydetmektedir: “Damiri'ye göre, Sirin isimli bir adam şu hikayeyi anlatır: Mut'a evliliğine izin verildiği zaman, ben ve bir arkadaşım, Bedevi kabilelerinden Beni 'Amr'e mensup, uzun boyunlu dişi bir deveye benzeyen bir kızın yanına gittik. Ona kur yaptığımızda, 'Gelin hediyesi olarak ne alacağım?' diye sordu. Her birimiz, kendi yeleğini teklif etti. Arkadaşımın yeleği daha iyiydi, fakat ben ondan daha genç idim. Kız arkadaşımın yeleğini inceledi ve onunkinin daha güzel olduğunu kabul etti. Daha sonra bana baktı ve beni ve perişan yeleğimi aldı. Allah Rasulü iznini çekene kadar üç gün boyunca onunla evli kaldık.”<sup>314</sup>

#### d) Şehvet Meselesi

Yazarımızın kitabının bazı bölümlerinde zaman zaman değindiği ve fakat bu konuyla alakalı esas ağırlıklı görüşlerini kitabının son bölümüne almış olduğunu görmekteyiz. Burada bir vaizin son sözlerini vurucu ve kalıcı kılmak gayesiyle planlanmış bir vaaz örneği sözkonusudur sanki. Netice itibariyle o bir vaizdir ve hem de İsveç Kilisesinin en üst seviyeli vaizlerinden. Yine de bazı tamamen saldırgan özelliklere sahip oryantalistlerle mukayese edilemeyecek kadar itidale yakındır. Andrae'nin şehvet ile ilgili yorumlarından bahsediyoruz. O bu konuya şöyle girmektedir: “Hz. Muhammed'in karakterinde, Hıristiyan Dünyasına en saldırgan taraf, şüphesiz ki onun şehvetidir. Bu alanda orta yolu bulamaması ve kontrolü elinde bulunduramaması, bize daha kötü görünür, çünkü, antik zahitliğin bir mirasçısı olan Hıristiyan ortak-akıl ahlâkı, abartılmış bir cinsel içgüdünün günahkarlığı iddiasına dayanır. Bu alandaki suçlar, genellikle kesin ve kelimenin tam anlamıyla *günah*

<sup>313</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 189

<sup>314</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 189-190

olarak değerlendirilir. Fakat Hz. Muhammed'in bu alandaki hareketlerini, Medine'deki Yahudiler bile kırıcı bulurlar ve "Sadece evlenmeyi düşünen birisi nasıl bir peygamberdir?" diye sorarlar. Kadınların ve çocukların dünyanın cazibelerinden olduğunu ilan eden ve çeşitli cariyelerin yanında dokuz hanımdan oluşan bir harem oluşturan bir peygamber, ahlâk perspektifinden bakıldığında şüphesiz ki tuhaf bir olgu anlamına gelir. Bu durum, Hz. Hatice'nin ölümüne kadar, yani Hz. Muhammed 50 yaşına gelene kadar gelişmedi ve tek bir hanımla yetindi. Kariyerinin zirvesinde, zaten ihtiyarlayan bir kimse iken, şehvi dürtülerinin dizginlerini bıraktı."<sup>315</sup>

Andrae, Batılı değerlerle Hz. Peygamber'i yargılamanın adaletli olmayacağını söyleyerek kendisine göre hafifletici sebepleri ortaya getirmektedir: "Yine de, İslâm Peygamberini, bizim ahlâki değerlerimize göre yargılamayız, fakat sadece kendisinin tanıdığı ölçütlere göre değerlendirebiliriz. Ayrıca, bu husustaki tutumunu anlamak için, her şeyden önce, bütün arka planı, onun zuhuru zamanında Arabistan'daki ahlâki koşulları, kendisinin cinsel etiğinin geliştiği ortam temelinde bilmemiz gerekir. Hz. Muhammed zamanında, Araplar arasında aile içi evlilikler genellikle olan bir durumdu, yani bir hanım, yine aynı kabile içerisinden alınırdı. Şüphesiz ki, aile içi evliliğin başka izleri de vardır ve bu durum muhtemelen yanlış bir şekilde, orijinal anaerkil topluma bir kanıt olarak ele alınmıştır. Bu da, neden bir erkeğin, genellikle ekonomik olarak kadının ailesine bağımlı ve koruma altında olduğu yer olarak kadının ailesine girerek orada bir misafir (*jar*) olarak kalabildiğini açıklar. Aynı zamanda, erkeğin kendi kabilesi içerisinde kalması ve karısını zaman zaman ziyaret etmesi de olabiliyordu. Bu durumda, diğer kabilelerde benzer ittifaklar kurabilirdi. Bu kabile içi evliliklerde, kadın belirleyici bir etmendi ve boşanma sürecini başlatabilirdi. Kocasını başından atmak isterse, erkeğin ziyareti sırasında, çadırın giriş örtüsünü ters tarafa çevirirdi. Erkek de işareti alır ve daha fazla gürültü patırtı çıkarmadan kendisini kaçınılmaz duruma alıştırırdı. Ancak, savaş ganimeti olarak bir kadın elde etmediği zaman, bir erkek için kendi kabilesinden evlenmek daha olasıydı. Böylesine kabile içi bir evlilikte, erkek tarafı kesinlikle daha üstün olan taraftı ve istediği zaman onu hemen boşayabilir ve istediği zaman da geri alabilirdi. Kadın, onun mülküydü ve bu başından defetme hakkı üzerindeki tek

---

<sup>315</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 187-188

kısıtlama, onu satamamasıydı. Diğer taraftan, kadın erkeğe sadakatsizlik yaparsa, onu ceza almaksızın öldürebilirdi.”<sup>316</sup>

Andrae'nin o günün gerçeklerini saydıktan sonraki son sözleri de şöyledir: “Hz. Muhammed'in şehveti böylesine bir evlilik etiği kavramı arka planından bakıldığı zaman, daha farklı bir ışıkla görülmektedir. Arap çağdaşlarının, bu hususta onun tutumunu herhangi bir şekilde kötü şöhretli ya da uygunsuz olarak görüp görmedikleri son derece şüphelidir. Aşık bir eğlence ile, ilk hadisler, Hz. Âişe'nin, kocasının karşı cinse karşı olan zayıflığını zeki sözlerle anlattığını aktarır ve Peygamber'in dünyada en sevimli bulduğu üç şeyin kadınlar, güzel kokular ve namaz olduğu sözünü içten bir şekilde tekrarlar. Belki de, inananlar kısmından gelen bir eleştirinin Hz. Muhammed'in 33. surenin 52. ayetinde kendine yüklediği erotik özgürlük kısıtlamasına neden olduğu düşünülebilir. Çünkü burada, güzellikleri hoşuna gitse de, artık Peygamber'in eş olarak kadınları almasına izin verilmediği söylenir. Kişisel imtiyazların, bu konuda bir çeşit hoşnutsuzluğa sebep olduğu söylenebilir. Fakat bu kısıtlamanın, onların hepsini boşama niyetini ilan ettiği olayda ve hakkında kesin bir bilgiye sahip olmadığı bir nedenden dolayı henüz ağız dalaşına giriştiği eşlerine, Peygamber'in verdiği bir taviz olması daha muhtemeldir.”<sup>317</sup> O, bu paragraflarından anlaşıldığı kadarı ile Hz. Peygamber'i cinsel açıdan zaaf içerisinde ve şehvetine mağlup görmektedir.

Andrae biraz daha ileri giderek Hz. Peygamber'i bu konuda da Kur'ân ayetleri uydurmakla itham ederken, aynı zamanda kadınlara faydalı bir durumu oluşturduğunu da söylemektedir: “Hz. Muhammed'i korumak adına, kendi kısıtlamalarına sıkı sıkıya riayet ettiği ve cinsel konularda ölçüsüz ruhsatı, yasa koyarak kontrol altına almaya çalıştığı söylenmelidir. Daha ahlâki bir evlilik kavramı telkin etmek için ve kadınların konumunu yükseltmek için, örneğin, daha önce sadece üstünkörü uygulanan miras hakkının kadınlara yasal bir şekilde tanınması ve kadınlara nezaketle, arkadaşvari bir şekilde ve adaletle davranılması gerekliliği gibi çeşitli yollar denedi.”<sup>318</sup>

---

<sup>316</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 188-189

<sup>317</sup> Andrae, *Mohammed...* s.191

<sup>318</sup> Andrae, *Mohammed...* s.191

### e) Hz. Peygamber'in Zühd Anlayışı ve Dindarlığı

Andrae, Hz. Peygamber'in Allah Korkusuyla beraber dünyaya aşırı değer vermemesini gerçek dindarlığın özü olarak görmektedir. Dahası bunun Doğu Hıristiyanlığı'nın da önemli bir karakteristiği olduğunu söyleyerek pek çok örneklerini getirmektedir. Andrae, Hz. Peygamber'in dünyanın değersizliği ve geçiciliği ile ilgili tespitlerine gelince bunları da genelde mukayeseli bir şekilde ve Kur'ân'a atfederek verdiğini görüyoruz. Konunun daha iyi anlaşılması için birkaç örnek verelim: "Dünyada harcadığı zaman için keşif "gaflet zamanım" der. Tıpkı Kur'ân'ın sık sık inanmayanların nasıl akılsızca gülüp eğlendiklerini anlatması gibi, manastırlarda yaşayan papazlar da benzer şekilde inananları gülüp eğlenmeye karşı uyarırlar. Gülümseme ve düşüncesizce gevezelik yapmak kuru çalılıklardaki yangın gibidir. "Gülümseme, kardeşim." der Papaz Ammon, "çünkü gülümsersen, kalbinden Tanrı korkusunu çıkarırsın."<sup>319</sup>

Andrae, zühd konusuna devamla şöyle demektedir: " Suriye kiliselerinde de aynı dünyayı reddeden dindarlığı, aynı hesap ve sonsuzluk korkusunu buluruz. Dünyalık kendine güvenen ve gafil insanları uyarmak ve uyandırmak için Suriyeli papazlar onlara insanın tüm ihtişamının nihai sonunu düşünmelerini tembih ettiler. *Ubi sunt qui ante nos!* Aphraates;"Dostlarım, düşünün ve hesabınızı yapın! geçmiş nesillerden kaç kişinin bu dünyada kalmasına izin verildi. O güçlü, kudretli ve akıllı geçmiş nesilleri ölüm ortadan kaldırdı." diye yazar. Bunun gibi, Hz. Muhammed de kavmini faniliğin mesajından faydalı dersler çıkarmaları yönünde uyarır: "Onlar yeryüzünde gezip dolaşmadılar mı ki, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuştur, görsünler! Öncekiler bunlardan daha çoktu, kuvvetçe ve yeryüzündeki eserleri bakımından da daha sağlam idiler. Fakat kazandıkları şeyler onlara asla fayda vermemiştir." (Mü'min, 82) Bir uyarı olarak, Tanrı'nın hükmünün katı kalpli ve acımasız zenginleri nasıl vurduğu hakkında sık sık eğitici hikayeler anlatılır. Mübarek Hz. İbrahim'in evinin yakınında fakirlere korku salan ve dul ve yetimlere ah ettiren güçlü bir adam yaşardı. Mazlumlar onu mübarek kişiye şikayet ettiğinde, O, Tanrı'nın hükmüyle uyarıldı, ama o, uyarı sözlerine aldırış etmedi ve bir gece adamın evi ateş aldı, yığın yığın hazinelerle birlikte kül oldu. Sahip olduğu her şeyi

---

<sup>319</sup> Andrae, *Mohammed...* s.84

kaybetti; iki yıl içinde tüm üzüm bağları ve meyve bahçeleri harap oldu. Ve Hz. Muhammed de hasatlarını hiç bir fakirle paylaşmayacaklarına dair yemin eden ve ceza olarak da ertesi sabah bahçelerini bir fırtına tarafından mahvedilmiş bir halde bulan "bahçe sahipleri" nden bahseder (Kalem,17-18 Bakara, 266). Ve tıpkı Hz. Muhammed'in Allah'ın cezalarını - peygamberlerinin uyarılarına kulak asmayan tanrısız milletleri vuran; yıldırımlar, depremler ya da kasırgaları - tarif etmekten bıkmadığı gibi, Suriyeli vaizler de selden sonra benzer cezaların -deprem ve kasırgaların- putperest milletlerin üzerine, onların kibirli evlerini de yıkarak indiğini aktarırlar.”<sup>320</sup>

Andrae'nin üzerinde durduğu Hz. Peygamber'in güzel ahlâklarından bir başkası da onun zahidliğidir. Bunu İbn-i Sa'd'dan bazı alıntılarla şöyle ortaya koymaktadır: “Başka bir hadis, onun sadeliğinden ve gösterişten uzaklığından bahseder. “Allah Peygamberi gönderdiği zaman, ‘Bu Benim Peygamberim, Benim Atadığım Kişi, onu bir arkadaş olarak kabul edin ve ona ve yaptıklarına uyun. Ona ulaşmanızı ne bir kapı engellesin, ne de yolda bir muhafız bulunsun. Gündüz ve gece, onun önüne büyük anahtarlar getirilmiş değildir. O basit elbiseler giyer, eşeğe biner ve bir şey yedikten sonra parmağını yalar’ demiştir”<sup>321</sup>

Andrae, onun açlığı, susuzluğu v.b. bazı olayları saydıktan sonra anlatılarla uyumsuz gibi görülen bazı hadisler ile de Hz. Peygamber'in zühdü ve dindarlığındaki orta yola işaret etmektedir: “Bu anlatıların bazıları gerçekten de doğrudur ve gerçekçi bir tasvirin izlerini taşır. Fakat, Peygamber'i tamamen farklı bir şekilde resmeden ve sofiyane bir idealini uyguladığını kesinlikle reddeden başka hadisler konusunda şüpheli hale geliriz. Peygamberin bazı arkadaşlarının, onun yanında yaptıkları dindar işler konusunda övündükleri anlatılır. Birisi “Ben evlenmedim.”, diğeri, “Ben et yemiyorum.”, bir başkası “Ben çıplak zemin üzerinde uyuyorum.” bir dördüncüsü “Ben sürekli oruç tutuyorum.” dediği zaman Hz. Muhammed; “Övgüler Allah'adır. Ben yemek de yerim, oruç da tutarım. Geceleri bazen uyanık kalırım, bazen de uyurum, ve kadınlarla evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse, benden değildir.” dedi. Bu girişim, Peygamber'in sıradan bir insan gibi yaşadığını göstermek için yapılmıştır. Doğasında, bağnazlık ya da hiper-ruhsal şeyler adına hiçbir şey yoktu. Birkaç dindar Zeyd b. Sabit'in yanına

<sup>320</sup> Andrae, *Mohammed...* s.85

<sup>321</sup> Andrae, *Mohammed...* s.181; İbn Sa'd, 2, 95

geldi ve “Bize Peygamber’in özelliklerinden bahset” dediler. O da cevap verdi: “Onun komşusuydum ve kendisine vahiy geldiği zaman ben onları onun için yazıya geçirirdim. Bu dünya hakkında konuştuğumuz zaman, o da bu dünya hakkında konuşurdu, yemek-içmekten bahsettiğimiz zaman o da katılırdı. Size bunun hakkında olan her şeyi anlatmamı ister misiniz?”<sup>322</sup>

Andrae, Hz. Peygamber’in takipçileri arasında bu konuda farklılıklar olduğunu da tespit etmiştir ve aynı zamanda onun sefaletleri ve mahrumiyetleri konusunda anlatılanların çok abartılı olduğu görüşündedir: “İslâm’da, dünyevi niyetlerden sıkı sıkıya el etek çekmek isteyen, dünyaperestlikle ve bedensel isteklerin her bir kelimesiyle savaştan, katı kurallı dindar kişiler vardır. Diğerleri ise, kişinin dindarlıkta orta yolu bulması ve hayatın bazı neşeli yanlarında yer alması gerektiği görüşünde idiler. Bu şekilde, hadislerin Peygamber’in özel yaşamı ile alakalı anlattıkları, tarihi kaynak olarak görece değersizdir. Fakat kesinlikle gerçek olan şu ki, Peygamber’in sefaletleri ve mahrumiyetleri konusunda anlatılanlar abartılmıştır. Vakidî’ye göre, Peygamber’in kendi payı olarak aldığı 1/5 savaş ganimeti, kısmen hediyeler ve sadakalar için kullanılmıştır, fakat aynı zamanda ailesinin geçimini sağlamak için de kullanılmıştır ki, Hz. Âişe’ye pahalı bir inci kolyeyi hediye olarak verebiliyorsa, zırhını rehin bırakmak zorunda olmazdı. Muhtemelen, dindar efsanelerin romantik efsanelerinde anlatıldığı gibi tamimiyle basit bir yaşam sürmedi.”<sup>323</sup>

Bu konuda sonuç olarak Andrae kendi görüşünü şöyle ortaya koymaktadır: “Yine de, Medine’de dahi Hz. Muhammed’in genel anlamda daha çok mütevazı şartlar altında yaşadığına ve Kur’ân’da savunduğu orta seviyede zahidane ideale bağlı kaldığına dair bir çok gösterge vardır. Medine nüfusu arasındaki şüphecilerin ve Yahudi ya da “münafıkların” tüm muhtemel suçlamalarına karşın kendisini koruduğu anlatılır. Ancak, lüks, ihtişam ya da yüksek hayat standartlarına yönelik hiçbir şikayetinden bahsedilmez. Bu nedenle, Peygamber’in hayatının bu açıdan eleştiriye hiçbir yer bırakmadığını iddia edersek doğru bir şey yapmış oluruz. Ayrıca, unutmamalıyız ki, özellikle Emeviler döneminde giderek büyümekte olan dünyeviliğe karşı dindar/zahid savunan bir düzeni katı gruplar, Mekke soylularının genç ve gururlu servet avcılarının aksine, Peygamber’in hem siyasi hem de dini

<sup>322</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 182

<sup>323</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 182-183

ideallerini gözeten Hz. Ömer, Ebû Hureyre, İbn Mesud ve diğerleri gibi, Peygamber'in arkadaşlarının iç dairesinde, apaçık hakiki varislerdi. İlk dönem samimi mü'minlerin bir özelliği olan dindarlık, kesinlikle Peygamber'in temel dini yaklaşımından türemiştir.”

#### **4. İslâm'ın Kaynağı ve Dini Mesajın Hıristiyanlıktan ve Yahudilikten Alınıp Alınmadığı Meselesi**

Andrae, her fırsatta İslâm'ın kaynağı ile ilgili görüşler serdetmektedir. Bu görüşlerinde çoğunlukla Hıristiyanlığa vurgu yaparken nadiren de Yahudiliğe vurgu yapmıştır. Bunların pek çok örneklerini tezimizin buraya kadar olan bölümlerinde gördüğümüz gibi tezimizin gelecek bölümlerinde de görmeye devam edeceğiz. Tezimizin bu bölümünde bu konuyu ele almamızın sebebi Andrae'nin Hz. Peygamber'in dini mesajı ile ilgili görüşlerini verirken özellikle Hıristiyan vurgusunu artırmış olması ve dini mesajla alakalı konuların dinin kaynağı ile ilgili olması sebebiyledir.

Peki, Andrae, niçin ve nasıl bu temayı devamlı işlemektedir? Bu sorunun pratik cevapları vardır. Öncelikle onun yaşadığı dönemin oryantalistlerinin moda eğilimlerinden biri budur. İkinci olarak, onun dinler tarihine ve oryantalizme yönelik akademik çalışmalar yapmasına sebep olan; Goldziher bu konu üzerinde çok durmuştur. Şu kadar farkla ki, Goldziher Yahudiliği İslâm'a kaynak gösterirken Andrae, Hıristiyan olması ve Doğu Hıristiyanlığının kendisinin popüler konularından birisi olması sebebiyle Hıristiyanlığı kaynak olarak görmektedir. Ancak bazı yerlerde Yahudiliğe temas etmesinin sebebi; hocasından etkilenmesi olabileceği gibi, hocasını gönüllemek için de olabilir.

Nasıl bu vurguları yaptığına gelince; Genelde mukayese üslubunu kullanmıştır. Bazen de direk olarak bu ilişkiyi göstermeye çalışmıştır. O'nun bu konuyla alakalı müstakil bir çalışmasından<sup>324</sup> eserleri hakkında bilgi verirken bahsetmiştik. O, tercüme ettiğimiz Hz. Peygamber'in hayatını ele alan kitabı başta

---

<sup>324</sup> Bu eser, *Der Ursprung des Islâm und das Christentum* (İslâm'ın ve Hıristiyanlığın Kaynağı) isimli eseridir.



olmak üzere, diğer eserlerinde de bu kitabına atıfta bulunarak veya müstakil olarak bu fikirlerini ortaya koymaktadır. Biz, bu noktada O'nun bu görüşlerini ve bazı örneklerini ortaya koyacağız. Yanılgılarının tespit ve tenkidini tezimizin değerlendirme bölümüne bırakacağız.

## a) Doğu Hıristiyanlığı ve İslâm

### aa) Namaz ve İslâm'ın Kaynağı

Andrae'nin ilgi sahalarından birisi Doğu Hıristiyanlığıdır. Doğu Hıristiyanlığı tabiri ile genelde Bizans hakimiyet alanında kalan bölgeler; Anadolu, Suriye, Mezapotamya, Hîre, İran, Necran başta olmak üzere doğudaki Rum, Arap kökenli Hıristiyanlar kastedilmektedir. Bunların en önemlilerinden bir ekolü Nestûrî'ler<sup>325</sup> oluşturmaktadır. Andrae, özellikle bazı ibadet ve düşünce benzerliklerinden hareketle

---

<sup>325</sup> **Nestûrîlik**; Doğu Süryani veya Asuri Kilisesi olarak da bilinen bu akım adını Doğu Roma İmparatorluğu'- nun Kommegene eyaletinin Germanikeia (Maraş) şehrinde doğmuş Nestur'dan almıştır. Nestur, öğrenimini Antakya İlahiyat Okulu'nda tamamladıktan sonra papaz ve vaiz olarak çalışmıştır. İyi bir hatip olan Nestur, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde "sapkınlar"a karşı verdiği ateşli mücadele sonucu İmparator II. Theodosius tarafından İstanbul Patrikliğine tayin edilmiştir. O'nun mezunu olduğu Antakya Okulu literal yorumu tercih eden ekole bağlıdır. Nestûrîliği diğer Hıristiyan mezheplerinden ayıran farklılıklar litürjideki pratikle ilgili olmaktan ziyade doktrin açısından olan farklılıklardır. Buna göre monofizit hıristiyanların ileri sürdüğü gibi İsa tek tabiatlı (sadece tanrı) değildir. O, hem tanrı hem insan (diofizit)'dir. Aynı şekilde Nestûrîler, Meryem- 'i Mesih ya da insan doğuran / diye adlandırır. Asli günah konusunda da geleneksel kiliseden ayrılarak Tevrat'ı literal yorumlar, insanın doğuştan günahkar olduğu görüşüne karşı çıkarlar. Nestûrîler evlerinde ikon, resim ve heykel gibi nesnelere bulundurmazlar. Yedi sakramenti kabul ederler. Günah itirafını kaldırmışlardır. A'raf inancını reddederler, ölümler için dua etmeyi ihmal etmezler. Boşanma sadece zina halinde kabul görür.

Nestûrî Kilisesi'nin başkanı olarak patrik önceleri piskoposlar tarafından seçilirken 1552'den bu yana görev aynı aileden gelenlere verilmektedir. Nestûrîlik'te patrik evlenemediğinden patriklik amcadan yeğene geçer. Resmi olarak patrik "bütün Doğu'nun patriği" diye adlandırılır. 5-9. Yüzyıllar arasındaki gelişme döneminde Nestûrî kilisesi 200'den fazla piskoposluk ve yirmi yedi başpiskoposluğa sahipti. Nestûrîlik tarih sahnesine çıkmaya başladığı V. yüzyıldan itibaren dışlanmış ve taraftarları kovuşturılmaya uğramıştır. Bizans devlet kilisesinin baskısı altında kalan Nestûrîler, Sasani İmparatorluğu'nun sınırları içine çekilmişlerdir. Abbasiler döneminde Bağdat ve çevresinde yoğunlaşmışlar ve Halife Me'mun tarafından kurulan Beytülhikme'de büyük faaliyet göstermişlerdir. Bu dönemden başlayarak Nestûrîler'in Orta Asya'ya (Hindistan, Türkistan ve Çin) kadar yayılmışlardır. I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti içinde yaşayan Nestûrîler'le siyasal otorite arasında bir problem yaşanmamıştır. Fakat 1903'te patrik seçilen 19. Simon Benjamin 15 Haziran 1915'te dış desteklerle Osmanlı Devletine başkaldırmış, ancak destek aldığı Rusya'nın çöküşü dolayısıyla pek çok Osmanlı Nestûrîsi ve patrik yurt dışına kaçmıştır. Nestûrî patrikliği halen Chicago'da bulunmaktadır. Bugün kendileri için "Doğu Kilisesi" tabiri kullanan Nestûrîler'in sayısı tam olarak bilinmemekte, çoğu Irak, İran, Suriye, Hindistan, Amerika ve İsveç gibi ülkelerde yaşayan Nestûrî nüfusunun 150.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Kadir Albayrak, "Nestûrîlik", *DİA*, XXXIII, 15-17

İslâm'ın Hıristiyan kaynaklı olduğu sonucuna varmak gayretindedir. Bunlar, namaz, zekât, zikirler olabileceği gibi; ruhla, ahiret ile ilgili vaaz konu ve üslupları, tasvirler ve benzeri kesişme ve örtüşmeler olabilmektedir. O'nun ençok üzerinde durduğu ibadet şekli olarak namazla alakalı yaklaşımı şöyledir: “*Salat*, daha çok bizim toplu ibadetlerimize benzer... Fakat tek dini zorunluluk Cuma günü öğlen vakti cemaatle namaza katılmaktır. Toplu ibadet günü olarak Cuma gününün seçilmesi, Peygamber'in Medine dönemine dayanır ve hem Peygamber'in Hıristiyanlığa ve Yahudiliğe bağlılığını, hem de İncil'in dinlerinden bağımsız olma çabasını dokunaklı bir saflıkla açığa çıkarır... Mekke'de Hz. Muhammed ve taraflarları sadece sabah ve akşam namazına devam ettiler. Medine'de saat üçte olmak üzere başka bir vakit daha eklendi. Bu belli ki Yahudilerin ibadet için toplandıkları üç periyodun bir taklidiydi.”<sup>326</sup>Burada görüldüğü gibi Andrae, namazı kendi ibadetlerine benzetirken aynı zamanda da Cuma'yı ve üçüncü vakti Hıristiyan ve Yahudi uygulamasıyla irtibatlandırmaktadır.

Andrae, tehecüd namazı ile ilgili uygulamanın müminlere ağır geldiği için Hz Peygamber tarafından istenmemesine karşılık kaldırılmak zorunda kaldığını; Bu tür uygulamaların fikri alt yapısının tamamen Yahudilik ve Hıristiyanlıktan geldiğini ise şöyle izah etmektedir: “Bir çok Hıristiyan sofı gibi, Hz. Muhammed de sonralardan kendine has tüm aşırı katı isteklerinden vazgeçmeye zorlanmıştır... Yukarıda tanımlamış olduğumuz tutumun çoğuna aşınayız. İslâm Peygamberi'nin inşa etmiş olduğu ruhi yapının malzemesi, Hıristiyanlık ve Musevilikte yaygın olan fikirler dünyasından türemiştir. Hz. Muhammed'in inanç sisteminin her bir elementi incelendiğinde bu iki dinden hangisine en çok borçlu olduğuna karar vermek imkansız gözükmektedir. Ancak, Peygamber ilerlemelerinin kişisel gelişimi olarak Yahudi elementinin Kur'ân'da daha belirgin hale geldiğine dair kanıt vardır. Kutsal metinlere sahip olan halkların inançlarından kademe kademe edindiği sezgiler, özellikle Medine'de, çoğunlukla Yahudi kaynaklarından gelmiştir... Fakat, aksi taktirde bu, dahili ilişkiler bakımından çeşitli elementleri bir bütünde birleştiren ruhtur. Esas olarak, Muhammedi dindarlığın özü, tabi ki, din tarihinde kendi içinde yeni bir sayfa teşkil eden, bir dini tecrübeye dayalı kişisel bir yaratıştır.”<sup>327</sup> Burada etkilenmeyi kesin kabul eden Andrae'nin kararsız olduğu nokta kimden ne kadar

<sup>326</sup> Andrae, *Mohammed...* s.80-81

<sup>327</sup> Andrae, *Mohammed...* s.82

etkilenmiş olunmasıdır. Bununla beraber Hz. Peygamber'in tecrübeyle ilavede bulunduğunu söylemektedir.

### **ab) Zekât ve İslâm'ın Kaynağı**

Andrae, zekât'ın verileceği yerleri bildiren ayet-i kerîmeyi kaydettikten sonra konuyu Hıristiyanlık uygulamalarına getirerek şu yorumu yapmaktadır: "Dindarlık eylemleri arasında en önemli olanı zekât vermektir ve mahkumlar ve yolculardan olduğu kadar fakirlerden de dini hayırseverliğin hedefi oldukları için özellikle bahsedilir. Mahkumlar ve yolcular özellikle Doğu kiliselerinin yardımseverliğinin tipik birer örneğidirler. Mahkumlara ve işkence edilen erkek inananlara bakmak zorunluluğu olduğu için hapishanelerde refah gelişmişti. Seyahat eden kardeşlere karşı misafirperverlik Suriyeli keşişler için değerli bir zorunluluktu, çünkü onlar sık sık gezerlerdi ve kutsal ve inzivaya çekilmiş sofu kimselere misafir olurlardı."<sup>328</sup>

Andrae, yine Yahudilik ve Hıristiyanlıkta var olan yardımseverliği zekâtla mukayese ederek bunu dünyayı terk etmenin bir yolu olarak takdim eder: "Hayırseverlik ve yardımseverliğin erdemler listesinde en başta yer alması gerekliliği son derece doğal gözükebilir. Özellikle küçümsenemeyecek ilkel hayat şartları altında beslenme, giyinme ve diğer bedeni ihtiyaçlar öne çıkar. İnsanın sadece beslenerek yaşayamayacağı fakat hayatın daha karmaşık gelişimiyle diğer görevlerin yardımseverlikle eşit rütbede yer alması ancak zamanla anlaşılır. Hz. Muhammed'in zekâtı vahşi etiğe bağlaması tek neden de değildir. Tam aksine, bu büyük ölçüde gelişmiş dinlerin tipik bir özelliğidir. Aynı şeyle Parseeizm, geç Yahudilik ve Katolik Hıristiyanlıkta da karşılaşırız."<sup>329</sup>

### **ac)Manastır Yaşantısı - Hıristiyan Cennet Tasvirleri ve İslâm**

Andrae, dindarlık ve hesap günü korkusuyla alakalı vereceğimiz örnekte görüleceği gibi pek çok örnekler verdikten sonra konuyu İslâm'ın kökenine getirmektedir: "Suriye kiliselerinde de aynı dünyayı reddeden dindarlığı, aynı hesap ve sonsuzluk korkusunu buluruz. Suriye'li keşişler ağlama kabiliyetinin, fevkalade

<sup>328</sup> Andrae, *Mohammed...* s.86

<sup>329</sup> Andrae, *Mohammed...* s.76

yüksek derecede bir dindarlığın kanıtı olduğunu düşünmüşlerdir. Efsanelere göre, Aziz Thomas bir mağarada yaşardı ve kendisine sürekli "Ömür geçti, ölüm geldi, yıkım yaklaştı, hesap saati geldi çattı" diyerek gece gündüz ağlardı. Başka bir aziz hakkında, kayıp giden ömrü, günahları, ölümün yaklaşması ve korkunç doğruluk hesabı için ağlayıp bir çakal gibi uluduğu söylenir...<sup>330</sup> "Bu kısa alıntıların doğal olarak hakkını veremeyeceği bir dereceye kadar Hz. Muhammed'in dini ile Suriye Hıristiyanlığı arasındaki benzerlik, sadece fikirler kapsamındaki genel uyumlarında değil, aynı zamanda ifade, şekil ve vaaz stilinde de görünür. Bu bağlamda Suriye kilisesinin en büyük vaizi Afrem (Suriye dilinde Ephraim)'in bir çalışması öğreticidir. Nestûrî'ler ve Monofizit'ler tarafından büyük saygı duyulan kilise papazı bundan başka hiç bir konuyu bu kadar düşkünlükle ve eskatologasal temalar açısından böylesine güçlü bir belagatla tartışmaz: ölüm, hesap ve sonsuz ödüller. Kendisinin hesap günüyle alakalı vaazları ve Kur'ân'ın iyi bilinen tarifleri arasında, ifadelerin ve simgelerin bile çoğu kez büyük bir uyum içerisinde olduğu bir çok benzerlik noktası bulabiliriz. Afrem'in *Cennet'in İlahileri*<sup>331</sup> eserine bir göz atmamız özellikle önemlidir. Arap peygamberin dini açıdan düşüklüğüne bir kanıt olarak, Hıristiyanlar genellikle Hz. Muhammed'in sonsuz mutluluğu sadece son derece ilkel bedensel arzuların daimi ve sınırı olmayan bir tatmini şeklinde tasvir ettiğine dikkat çekmişlerdir. Kur'ân'ın Cennet tasvirlerinin bu Suriye'li Hıristiyan vaizin vaazlarından etkilendiği su götürmez gerçeğiyle birlikte bence bu çekişmenin harareti azalacaktır. Afrem'in *Cennet'in İlahileri*, kutsanmışların neşelerini son derece dünyevi renklerle resmeder. "Dürüst olanların meskenlerini gördüm ve merhemlerle sıvılaşmış olan, etrafa hoş kokular yayan onların etrafı çiçeklerle çevrilmiş ve meyvelerle donatılmıştı..."<sup>332</sup> Bu şekilde cennet tasviri uzayıp gitmektedir.

Andrae, benzeri bir yaklaşımı da yapacağımız bu alıntılarda şöyle ortaya kor: "Hz. Muhammed'in sadakatle ilgili uygulamaları da bize, Suriyeli keşiş ve manastırlarda yaşayan rahipler ve hatta daha kısa ya da daha uzun bir dönem için Hıristiyan olup da rahip sınıfından olmayanlar tarafından kendilerinin dinî

---

<sup>330</sup> Andrae, *Mohammed...* s.84-85

<sup>331</sup> Hymns of Paradise

<sup>332</sup> Andrae, *Mohammed...* s.87, Vaaz stili benzeri bir duruma Andrae, vaaz şemasında da temas etmiştir. Bu tema ile ilgili tezimizin 86. sahifesine bakılabilir.

uyanırlarının ve koyu dindarlıklarının ifadeleri olarak yapılan uygulamaları güçlü bir şekilde hatırlatır. Gece ibadetleri ve özellikle psalms<sup>333</sup> bölümünden okumaları keşişlerin ruhi uygulamaları arasında ilk yeri işgal eder. Hz. Muhammed kendisi ve taraftarları için gecenin yarısını gözetmelerini ve Kur'ân okumalarını tavsiye ederken, keşişlerin gece ibadetlerinin klasik kurallarını tekrar ediyor. Pachomius havarilerine gecenin yarısı boyunca ibadet etmelerini tavsiye etti. Macarius öncelikle abartılmış bir çileci coşkunuğa bir önlem olarak aynı kuralı koydu: "İbadetleriniz için gecenin yarısı yeterli olacaktır. Gecenin diğeri yarısı bedeninizin dinlenmesi içindir." Bu, gece yapılan ibadet, ara sıra ilahi ve aynı uzunluktaki dualı şarkılar söyleyerek ama esasında kutsal metinleri okumaktan oluşuyordu. Belirli vücut duruşları gözetilirdi: ayakta durmak, diz çökmek, ve alını yere degecek şekilde secdeye gitmek. Kutsal bir adamın dindarlığına kanıt olarak genellikle, sürekli secdeye gittiği için alnında bazı işaretlerin oluştuğu anlatılır. Ve Hz. Muhammed de gerçek taraftarlarının yüzlerinde sürekli secdelerinin izlerinin bulunduğunu anlatır. (Fetih, 29) Hem Muhammed'iler, hem Suriye Hıristiyanları ibadetlerinin uzunluğunu diz çökme sayılarıyla ölçerlerdi."<sup>334</sup> Andrae, gece yapılan bu uygulamaları namaza benzetmektedir.

#### **ad) Ruhla İlgili Hıristiyan İnanıcı ve İslâm**

Andrae, pek çok konuya temas ettikten sonra ruh konusuna geldiğinde bunun İslâm'a nereden gelmiş olabileceği ile ilgili görüşünü ve bunun İran bölgesindeki Nestûrîlerden alınmış olduğunu kati bir şekilde şöyle ifade eder: "Şu ana kadar sayılan özellikle Doğu kiliselerinin genelinde ortaktır. Ancak, benim görüşüme göre, Kur'ân'a özgü özellikle önemli bir kavram, Hz. Muhammed'in önemli fikirlerini nereden aldığı hakkında bizim daha kesin karar vermemizi mümkün kılar. Hz. Muhammed'in ruhun ölümden sonra mutlak bilinçsizliğe gömülmesi, böylece de Kıyamet Günü'nün ölümünden hemen sonraymış gibi görünmesi öğretisine gönderme yapıyorum. O zamanlarda, böyle bir fikir İran'daki *Nestûrî Kilisesi*'nde mevcuttu. Önceleri Suriyeli kilise papazı Aphraates, ruhun ölümlle hesap arasında derin bir uyku halinde var olduğunu öğretmişti, fakat yaklaşık 580'de, yani Hz. Muhammed'in

<sup>333</sup> İlahilerden oluşan mecmualar.

<sup>334</sup> Andrae, *Mohammed...* s.88-89

bir peygamber olarak ortaya çıkmasından otuz yıl kadar önce Nestûrî Kilisesi'nin en seçkin ilahiyatçılarından olan Muhteşem Babai<sup>335</sup> de ruhun bedensiz işlev göremeyeceği teorisini geliştirmişti. İnsan, kendisine akıl bahşedilmiş bedensel bir varlıktır. Kendi başına ruh bütün bir varlık değildir. Tabi ki, ruh varlığını bedenine çürümesinden sonra bir madde olarak devam ettirebilir, fakat bilgisi ve hafızası yoktur. Teorisinin doğruluğunu kanıtlamak için Kutsal kitaptan alıntılar yapmanın yanında, Babai, Hz. Muhammed'in de benzer şekilde aynı amaçla kullandığı(Kehf, 9-26) yedi uyurların hikayesini de alıntılar. Bu öğretiyi besbelli (Hıristiyan) inanışa ters düşen bir yenilik değildi fakat sadece Nestûrî Kilisesi'nde yaygın olan bir fikri ifade etmiştir. Uzun zamanlar Babai bizzat Kilise'nin gerçek lideriydi ve nihayet kilisenin en yüksek sorumluluğu da kendisine teklif edildi. Bu öğretiyi Nestûrî Kilisesi'ne yüzyıllar boyunca hakim oldu. Nihayet onuncu yüzyılda, ruhun ölümden sonra bilinç taşıdığına inananların aforoz edilecekleri buyruldu. Buna göre bu, diğer sebeplerle birlikte Hz. Muhammed'in İranlı Nestûrîler'den kendi dinî mesajını kesinlikle etkilemiş olan izlenimler edindi. Mezopotomya sınırında bulunan Hîre'deki, Mekkelilerin özellikle çok önemli bağlantılara sahip olduğu Hıristiyan Araplar, Nestûrî Kilisesi'ne mensuptular.”<sup>336</sup>

### ae) İsa İsmi'nin Kökeni ve İslâm

Andrae, yukarıda İslâm-Hıristiyan bağlantısı ile ilgili kesin ifadeler kullanmasına rağmen burada bu bağlantının çözülemeyeceğini ifade ederek İsa isminin kökeni konusuna girer: “Ancak, bu Hz. Muhammed'in Hıristiyanlıkla bağlantı bilmecesini hiç bir şekilde çözmez. Bazı önemli konularda Doğu Hıristiyanlığıyla ilişkisine ihanet etmiş olsa da (ki bunlar tesadüf eseri olamaz), başka açılardan Hıristiyanlıkla bir aşinalık eksikliği sergiler. Bu, henüz vurguladığımız gerçeklerin ışığında anlaşılabilir görünür. Son Mekki surelerden birine kadar Jesus ya da İsa isminden bahsetmez. Kur'ân'da İsa şeklinde geçen isim açıkça Nestûrî'ler arasında yaygın olan Işo'dan türetilmiştir. İsa kişisinin Hıristiyanlıktaki yeri hakkında, Hz. Muhammed Mekke'de sadece Hıristiyanların onu İsa, Tanrı'nın Oğlu olarak adlandırdıklarını biliyordu. Dahası, İsa'nın annesini Harun'un kardeşi

<sup>335</sup> Babai the Great

<sup>336</sup> Andrae, *Mohammed...* s.89-90

Meryem'le karıştırdı ve sonuç olarak başlarda İsa'yı bir Eski Ahit peygamberi olarak değerlendirmiş görünmektedir. Hıristiyan ayinleri öğretisi, ya da yortuları ve hiyerarşik sisyemiyle Hıristiyan tarikatı hakkında elle tutulur hiç bir şey bilmiyordu. Bu konulardaki sessizliğin sebebinin Hıristiyanlıkla sadece kendi inançlarıyla örtüştüğü ölçüde ilgilenmesi olduğu varsayılmaz. Muhtemelen Hıristiyan Habeşistan'la yakın ilişkileri aracılığıyla Hıristiyanlığın esas öğretisiyle alakalı, yani İsa'nın tanrılığıyla, bir şeyler öğrendiği zaman onu çoktanrıcılık olarak değerlendirip ona şiddetle saldırdı. Bunu, Tanrı, İsa ve Meryem'den oluştuğunu düşündüğü Kutsal Üçleme'ye de uygulayacaktı ve onun düşüncesine göre böylesine bir öğretiyi tam bir çoktanrıcılıktı. Hz. Muhammed'in kendi dinleriyle ilgili kesin ve doğru bilgiye sahip olan Hıristiyanlarla sürekli bir kişisel ilişkisi olmamıştır. Zaman içinde Hıristiyanlıkla alakalı öğrendikleri,-diğer şeylerin arasında, doğruluğu şüpheli İncil'lerden İsa ve annesiyle ilgili parça bölük hikayeler- belli ki dini bilgileri aşırı derecede eksik olan kişilerden edinilmişti. Diğer bir taraftan Peygamber'in sadece Hıristiyanlığın temel ceza, intikam ve iyi işler öğretisiyle aşinalığının olmadığını, aynı zamanda da Doğu kiliselerinde baskın olan bu öğretilerin detaylı yorumlamalarını da kendisinin yeniden ürettiğini ve bazı zamanlarda büyük ihtimalle Hıristiyan kökenli ifadeler ve stil kullandığını görüyoruz. Bu bilmece ancak bir şekilde çözülebilir. Bir zamanlar Hz. Muhammed kesinlikle bir Hıristiyan misyoner vaazını dinlemiş olmalıdır.<sup>337</sup>

Andrae, bu ilişkiyi Kus b. Sâide isimli Hıristiyan papaza getirmek niyeti ile; Hıristiyan vaizlerin vaaz uslubünü ortaya koyarak bu niyetini şöyle gerçekleştirir: “Hiç bir Doğu kilisesinin, Orta Asya, Hindistan ve Çin'de önemli Hıristiyan kiliseleri kurmuş olan Nestûrî kilisesi kadar aktif bir misyonerlik programı uygulamadığını biliyoruz. Mezopotamya'daki Arap kiliselerinden ya da İranlıların 597 yılında bu ülkeyi fethetmelerinin ardından Yemen'deki Necran'dan gelen Nestûrî keşişlerinin, putperest ülkelere vaaz turlarında başkentleri Hıristiyan Araplarla canlı bağlantılara sahip olan Hicaz'ı ziyaret ettiklerini varsaymak aşırı cesur bir iddia olmayacaktır. Doğrusu, hadisler, Necran Psikopos'u olduğu böylenen fakat Mezopotamya'da Hîre'de yaşayan bir kabileye mensup olan Kus b. Sâide isimli bir Hıristiyan vaizden bahseder. Hz. Muhammed'in Ukaz'daki bir pazarda onun vaazını duyduğu

---

<sup>337</sup> Andrae, *Mohammed...* s.90-91

zannedilir.”<sup>338</sup>İslâm’ın kaynağı ile ilgili oryantalistlerin başlıca argümanlarından birisi şüphesiz Kus b. Sâide’dir.

O halde bir vaaz Hz. Peygamber’i nasıl etkilemişti? Bunun yorumunu Andrae şöyle yapmaktadır: “Söz, bir kulaktan girer, diğerinden uçup gider.”<sup>339</sup> Fakat kendisini anlamaya açık bir ruh bulduklarında, güçleri genellikle bizim idrakimizi aşar. Duyduğu tek Tanrı’yla ilgili mesaj, O’nun iyiliği ve O’nun muhakemesi, Hz. Muhammed’in gönlünde kök saldı. Bir çok yıl geçti; mesajın kendisine ulaştığı harici şartlar ve bağlantılar hafızasından silinip gitti; ancak söz yaşadı. Bu söz, ona farketmeksizin en içteki anlamı, fikirlerinin yaratıcı enerjisiyle Hz. Muhammed’in kişisel ruhi mülkü haline geldi. Hıristiyan manastırlarda yaşayan rahipler ve Hicaz’dan da sık sık geçen gezici vaizler hakkında zaman zaman duyduklarıyla bu söz daha da şiddetlendi. Ve, bu fikirlerin gönlüne hakim oldukları gücün kendisine adeta yukarıdan bir vahiy gelirmiş gibi, yeni bir tahmin edilmeyen şekilde, akıl almaz bir netlik ve tutarlılıkta ortaya çıkıncaya kadar farkına varmaması, Peygamber’in ve şairin vahiy gizeminin bir parçasıdır. Diğer ilham almış kişiler gibi, Hz. Muhammed de kendi hatıralarını ve fikirlerini bu yeni şekilde tanıyamamıştır.”<sup>340</sup> Andrae’nin, böyle bir tek vaazla nasıl dünyayı etkileyen önemli bir kişi olunacağına dair formülünü de kaydetmiş olduk.

Andrae, Hz. Peygamber’in aslında bunu planlı yaptığını da varsaymamaktadır. Ancak mesaj tamamen bağımsızda değildir. Şu cümlelerle bunuda O özetlemektedir: “Mesajının Yahudi ve Hıristiyan kültürlü halkların dinleriyle bağlantısız olmadığı Peygamber için açıktı. Kendisine gelen vahiy onların kutsal metinlerde bulunabilecek aynı özellikleri taşıyordu. Bu yüzden onların dininin bilgisine daha iyi sahip olmakla ilgileniyordu. İman, görünmeyen şeylere inanmaktır. Fakat ilkin tecrübenin onayını küçümsemedi. Bundan dolayı, o dinine ya da peygamberî çağrısına ihanet etmedi. Bu, Yahudi ve Hıristiyanları sürekli sorgulaması sonucu oluşturduğu Hz. Muhammed’in zekice ve önceden tasarlanmış bir planın bir kanıtı da değildir. Kur’ân’daki çeşitli ayetler, Hz. Muhammed’in putperest aleyhtarlarının Peygamber’in diğerlerine bağlılığını açığa çıkarmakta ve doğal olarak

---

<sup>338</sup> Andrae, *Mohammed...* s.91-92

<sup>339</sup>The word falls by the wayside and upon stony ground=Söz yol kenarında taşlı bir zemine düşer ve orada öylece kalır gider.

<sup>340</sup>Andrae, *Mohammed...* s. 92-93



belli bir haklı nedenleriyle, vahyinin içeriğinin aslında harici makamlardan geldiğini belirtmekte tereddüt etmediklerini gösterir. "İnkâr edenler: Bu, olsa olsa onun uydurduğu bir yalandır. Başka bir zumre de bu hususta kendisine yardım etmiştir. ... Yine onlar dediler ki: onun, başkasına yazdırıp da kendisine sabah-akşam okunmakta olan, öncekilere ait masallardır. (Fussilet, 4-5) Bazen suçlamalar belirli bir kişiyi, Arap diline çok iyi hakim olamayan yabancı uyruklu birini gösterirdi: "Şüphesiz biz onların: 'Kur'ân'ı ona ancak bir insan öğretiyor' dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancısıdır. Halbuki bu Kur'ân apaçık bir Arapçadır. (Nahl, 103) Henry Lammens Mekke'de Suriye'den işçiler ve tüccarlarla birlikte özellikle Etiyopya'dan siyahi köleler ve lejyonerler olmak üzere, birtakım Hıristiyanların bulunduğunu kanıtlamıştır. Fakat bir kaç İncil rivayeti dışında bu sade Hıristiyanlar kendi dinleriyle alakalı Peygamber'e çok fazla şey anlatamazlardı. Ve anlatmak zorunda oldukları şey, Peygamber'in kendi inancının tüm ana hatlarının onlarıinkiyle aynı olduğu görüşünü baltalamadı. Onun inşa ettiği sistemin eksikliklerini gösteremez ya da dini özgüvenini sarsamazlardı. Bu ancak Hz. Muhammed Medine'de dini eğitimi ve belirli bir dereceye kadar kutsal kitap bilgileri olan bir toplulukla tanıştığı zaman gerçekleşti. Orada Peygamber, inancını peygamberi çağrısında savunmak için Yahudilerle bir ölüm kalım mücadelesi vermeye zorlandı."<sup>341</sup>

---

<sup>341</sup> Andrae, *Mohammed...* s.92-93

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED (S.A.S)'İN SİYASİ VE İDARİ FAALİYETLERİ

#### A) Hz. Muhammed (s.a.s.)'in Kureyş'le Mücadelesi

Tor Andrae, Hz. Peygamber'in vahiy almaya başlamasından itibaren, bir başka deyişle peygamberliğinin başlangıcından itibaren Kureyş ile olan münasebetleri, tebliği esnasında karşısına çıkan zorlukları, Kureyş'e karşı takip ettiği siyaseti ve mücadelesi ile ilgili bölümü; *Mohammed, The Man and His Faith* isimli eserinin beşinci bölümünde ele almıştır.

Bu bölüm gerek hicret ile başlayan Medine hayatının anlaşılması ve gerekse de Hz. Peygamber'in hayatının en zor on üç senesini kapsayan ilk tebliğ döneminin de - bu döneme Mekke dönemi tabiri İslâm alimleri tarafından kullanılmaktadır - Kureyş'e karşı takip ettiği siyasetin anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Andrae'ye göre, Hz. Peygamber'in fikirleri, şahsiyeti hatta Kur'ân yazarlığı -Andrae, Kur'ân'ı Hz. Peygamber'in yazdığına inanmaktadır- bu dönemde şekillenmeye başlamıştır. Konuyla alakalı bir diğer hususta Andrae'ye göre bu dönemle ilgili güvenilir bilgilerin çok olmamasıdır. Bunun bir istisnası vardır. O da Kur'ân'ı Kerîm'dir. Kur'ân, Mekke dönemi ile ilgili paha biçilmez bir kaynaktır. O, bu kitabı pek çok oryantalistin insan ürünü bir doküman olarak görmeyip, siyer konusunda delil olarak kullanmaktan kaçınmalarını da yadırgamaktadır.<sup>342</sup>

Hz. Peygamber'in Kureyş'e karşı takip ettiği siyaset, sözde uzlaşma gayretleri, Kureyş'in olaylara bakış tarzı, O'nun kavmini uyarmaya başlaması, Ümmü Mektum olayı, Ashab-ı Kiram'a ve Hz. Peygamber'e yapılan işkenceler, Kureyş'in endişesinin dini olup olmadığı, Habeşistan hicreti, ilk şehitler ve Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in şahsiyetleri bu bölümün ana başlıklarını oluşturacaktır.

---

<sup>342</sup> Andrae, *Mohammed...* s.113-115

## 1. İlk Uyarılar - İbn Ümmü Mektum Olayı - Uzlaşma Gayreti

Andrae, Hz. Peygamber'in Zuhrî rivayetine dayanarak bir müddet müşriklerin putlarına dil uzatmadığını, bunun da üç sene kadar sürdüğünü iddia etmektedir. Bunu ifade ettiği pragraf şu şekildedir: “Rivayetlere göre Mekke'deki faaliyetlerinin ilk üç senesinde Peygamber çoktanrılı ilahlara saldırmadı. Bu aralıkta Kureyş'le ilişkilerinin sonraki dönemlere kıyasla iyi olmuş olması beklenir. İlk otoritelerden bir tanesi olan El- Zuhrî (ö. 713) Peygamber'in ilk ortaya çıkışını şöyle anlatır: “Gizlice ve alenen Allah'ın Elçisi insanları İslâm'a davet etti, gençlerle halktan istekli olanlar Allah'ın çağrısını kabul ettiler ve Peygamber'e inananların sayısı müthiş bir şekilde arttı. Kureyş kabilesinin inanmayanları da onun söylediklerine karşı çıkmadılar. Peygamber onların toplu halde oturdukları bir yerden geçtiğinde onu gösterip ‘Abdumuttalib oğullarından şu genç adam göklerden bir mesaj getiriyor’ derlerdi. Allah, O'nun yanında hizmet eden kendi put ilahlarına saldırmaya başlayana ve inançsızlık içinde ölen atalarının mahvolduğunu söyleyene kadar böylece devam ettiler. O zaman Peygamber'den nefret etmeye ve ona düşmanlıklarını göstermeye başladılar.”<sup>343</sup> O, bu pragraftan önce gelen, kitabının V. bölümünün ilk üç sahifesinde uzun uzun açıkladığı olayların;<sup>344</sup> Kur'ân'ın Mekke dönemi ile ilgili yorumuna uygun olduğunu söyler.

Andrae, uzlaşma! halini, Kureyş Suresi'ni de ironik bir şekilde yorumlayarak ortaya getirirken Hz. Peygamber'in azab uyarıları sebebiyle bu durumun devam etmediğini şöyle tekrar eder: “Başlangıçta Hz. Muhammed halkıyla sonraki dönemlere kıyasla gerçekten de son derece iyi ilişkiler içinde gözükür. Onların ilgi duyduğu şeylere ilgi duyar, onlarla aynı duyguyu paylaşırdı.<sup>345</sup> Daha sonraki dönemlerde Peygamber imansız şehrine, Allah'ın başlarına bir felaket göndereceği yönünde sık sık tehditlerde bulundu. Peygamber, kazananlar putperest iken Habeşli'lerin Hıristiyan olduklarını hesaba katmadan, Mekke'nin milli gururu olan filin sahibini yenmelerinin hala neşesi içerisindeydi. Nihayet minnettar bir neşeyle

<sup>343</sup> Andrae, *Mohammed...* s.116

<sup>344</sup> Bu olaylar Kur'an-ı Kerim'in mucizeliği ile ilgilidir.

<sup>345</sup> He shared their interests and sympathies: Onlarla ağlar, onlarla gülerdi.

halkını hep birlikte şehrin huzurlu ticaretini koruyan Kâbe'nin Efendisi'ne tapmaları yönünde uyarıyordu.”<sup>346</sup>

Andrae'nin üzerinde durduğu hususlardan birisi de âmâ Ümmü Mektum olayıdır. Abese Suresi'nin nüzulüne de sebep olan bu olayın Kur'ân'daki anlatım tarzını, Kur'ân'ın yazarının Hz. Peygamber olduğunu iddia eden Andrae'nin anlayamaması ve Hz. Peygamber'i kendi kendini uyaran bir konuma getirmesi oldukça ilginçtir. O, konuya şöyle devam eder: “Şehrin ileri gelenleriyle arasını iyi tutmak için çabaladı ve onların gönlünü yapmak için elinden geleni yaptı. Daha sonra onlarla arası açılınca, ileri gelenlerin dostluğunu kazanmak için uğraşırken yanına gelen fakiri reddetmesinden dolayı kendisine ağır suçlamalarda bulundu.” Abese suresinde Allah, Peygamber'e ağır ithamlarda bulunur: “Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü. (Ey Muhammed!) Ne bilirsin, belki de o arınacak, yahut öğüt alacak da bu öğüt kendisine fayda verecek. Kendini muhtaç hissetmeyene gelince; Sen, ona yöneliyorsun. (İstemiyorsa) onun arınmamasından sana ne! Allah'a karşı derin bir saygıyla korku içinde koşarak sana geleni ise bırakıp, ona aldırmyorsun.” (Abese, 1-10) Bu, Hz. Muhammed'in mesajının Mekke'nin fakir ve önemsiz sakinleri arasında meydana getirdiği kişisel uyanışa ilginç bir kanıt olmakla beraber aynı zamanda kendi kibirli fikirlerinin dokunaklı ve dürüst bir eleştirisidir. Ancak, Peygamber zenginleri ikna girişiminden vazgeçmek için bunun faydasızlığını zahiren kabullenene kadar beklemeseydi, üzerimizde daha da iyi bir etki bırakacaktı.”<sup>347</sup>

Andrae, yine Kur'ân'dan bir ayeti delil getirerek Hz. Peygamber'in aslında kendini orada böyle bir vesile ile dile getirdiği yorumunu yapmaktadır: “Oradaki seçkinler kendi açılarından genç adama karşı tamamen hasmane duygular besliyor gibi değillerdi. Hud suresinin 64-65. ayetlerine göre Semud kavminin inanmayanları peygamberleri Hz. Salih'e ““Ey Salih! Bundan önce sen, aramızda ümit beslenen bir kimseydin. Şimdi babalarımızın taptıklarına tapmamızı bize yasaklıyor musun?”” dediler. Hz. Muhammed'in geçmiş günlerin Tanrı'sının insanları ile gönderildikleri milletler arasındaki ilişkileri tasvir etme şekli tamamen Kureyş'le kendi ilişkilerinden alıntıdır. O kadar ki, bu olayda da kendi halkıyla alakalı duyduklarını tekrarladığına inanmakta çok haklıyız. Bu en erken dönemlerde Hz. Muhammed, Mekke'nin üç

<sup>346</sup> Andrae, *Mohammed...* s.117

<sup>347</sup> Andrae, *Mohammed...* s.117

tanrıçasının gerçekte, kendilerine Allah önünde savunucular olarak müracaatta bulunulabilecek melekler olduğu tezini geliştirdi. Bu tezi sonradan kendisi kabul etmedi ve belki de şeytandan bir vahiy olarak yorumladı.”<sup>348</sup> Burada Andrae, Garanik hadisesine işaret etmektedir. Garanik olayından her ne kadar emin değilmiş gibi görülse de ileride değineceğimiz gibi bu olayı her vesile ile gündeme getirmesi, Onun bu olaya inandığını göstermektedir.

## 2. Kureş’in Olaylara Bakış Tarzı ve Bunun Sebepleri

Andrae, mücadelenin gelişmesini ve bunun sebeplerini, yorumları ile teferruatlı bir şekilde şöyle anlatır: “Fakat kısa bir zaman içerisinde Mekke liderleriyle arasında bir anlaşmazlık meydana geldi. Kademe kademe bu çatışmanın nasıl şiddetlendiğini, tarafların birbirlerine karşı suçlamalarının nasıl ağırlaştığını; her geçen gün daha da acımasızca öfkelerini ve hakaretlerini dinî ve toplumsal gururlarını böylesine derinden yaralayan adama nasıl yansıtıklarını ve Hz. Muhammed’in de saldırıda ve savunmada nasıl daha tutkulu hale geldiğini görebiliyoruz. Bir felaketin kaçınılmaz olduğu aşikârdı.”<sup>349</sup>

Andrae, devamla bu korkuyu ortaya koymaktadır: “Bu anlaşmazlığa taşıyan ne oldu? Mekke’nin dünyaperest ve ahlâksız tüccarlarının yeni öğretinin aleyhine döndükleri söylenmiştir. Bu karşı tarafa geçme, haclara bağlı olan karlı ticarete ilgileri ve Hz. Muhammed’in çok tanrıçılığa karşı olması Kâbe kültürünü yıkar diye endişeleri dolayısıyla şiddetli bir öfkeyle olmuştur. Mekkeliler, eski tanrılar ve bunlar gibi değerlere çok önem vermiyorlardı ve kendileri herhangi bir şeye inanmıyorlardı, fakat dünyevî zekâlarıyla Hz. Muhammed’in doğasında zararsız ve saf olan kurgularının, Mekke’nin zenginliğinin kaynağı olan iş yaşamı için uğursuz sonuçlara yol açabileceklerini fark ettiler.”<sup>350</sup> Bu korku Ona göre ticaretlerinin bozulması idi.

Andrae, gelinen bu noktanın Kur’ân anlatımına ters olduğunu da tespit etmektedir: “Ancak anlaşmazlığın bu şekilde yorumlanması, Kur’ân’ın durumun açık ve kaçınılmaz tarifine karşı doğrudan bir zıtlık içindedir. Ve bunun yanında,

<sup>348</sup> Andrae, *Mohammed...* s.117-118

<sup>349</sup> Andrae, *Mohammed...* s.118

<sup>350</sup> Andrae, *Mohammed...* s.118

böylesine bir yorum, daha önceki döneme ait bir tarihi daha sonraki dönemlerden ve başka bir kültür alanından devşirilen bakış açılarından açıklamaya çalışır. Antik toplumda, son zamanların finans baronlarının ve sanayi liderlerinin özellikleri olan maddeci ekonomik ilgilerin gelişimini öngöremeyiz. Antik çağların insanına göre din ve ekonomi, dindarlık ve kar amacı ne kendisinin ne de bir başkasının bir öğeyi diğerinden ayırabildiği yakın bir ilişkidir. O zaman da böylesine bir yorum, genellikle bahsedilen ancak kısmen doğru olmayan varsayıma dayanmıştır. Bu varsayıma göre eski Arap çoktanrıcılığı öylesine hızlı bir çürüme dönemindeydi ki, anlamsız bir yüzeysel şekle kadar inmişti ve herhangi bir zaman çekinmeden de terk edilebilirdi.”<sup>351</sup> Andrae’nin burada işe toplum psikolojisi açısından bakmağa başladığını görmekteyiz: “Halk düzeyindeki dinde, yüzeysel şekil hiçbir zaman anlamsız değildir. Bu dinin gücü “inter alia<sup>352</sup>” dadır. Başka bir deyişle, gücünü kesinlikle mevcut kült şeklinin -yani insanların ataları tarafından gerçekleştirilen dini törenlerin- kutsal ve kutsal şeyler dairesine ait olmasından alır. Dini meselelerde bireyin görüş ve fikirleri çok daha az önemi haizdir. Burada genellikle çok geniş bir hoşgörü ortamı vardır. Halk düzeyindeki din, ortak kült için içine katılana kadar tam olarak hassas değildir. O zaman halk dininin en önemli özelliğine karşı çıkılıyor gibidir. Bu nedenle toplumun üyelerini bir araya getiren mistik ve kutsal bağ, kültürün terk edilmesiyle birlikte tehlikeye düştüğü zaman bu din gerçekten genellikle hoşgörüsüz bir yapıya bürünür.”<sup>353</sup>

Andrae, devamla esas görüşünü belirtmektedir: “Bu açıdan değerlendirildiğinde, Hz. Muhammed ve hemşerileri arasındaki anlaşmazlık, benim görebildiğim kadarıyla, oldukça tipiktir. Hemşerileriyle münakaşasının her bir cümlesi onların putlara ve geleneklere şüphe götürmez şekilde dinî bir rengi olan içten bir sadakatle bağlı olduklarını gösterir. Hz. Muhammed’in Kureyş’le çatışmasının hemşerilerinin ekonomik çıkarlarıyla ilgili olduğu yorumuna bir kanıt olarak Kur’ân’dan sadece Kasas suresinin şu ayeti gösterilebilir: “Onlar, ‘Sizinle beraber doğru yolu tutarsak, kendi yurdumuzdan koparılıp çıkarılırız’ dediler. Biz onları tarafımızdan bir rızık olarak, her türlü meyve ve mahsullerin kendisinde toplandığı, saygın ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi?” Harici ve düşmanca bir

<sup>351</sup> Andrae, *Mohammed...* s.118-119

<sup>352</sup> Latince, başkaları yanında, diğerleri arasında.

<sup>353</sup> Andrae, *Mohammed...* s.119

güç -tefsirlere göre Mekke'ye karşı Arap kabileler bir ittifak kurmuşlardır- tarafından ülke dışına sürülme ihtimaliyle alakalı olarak söylediklerimiz, Hz. Muhammed'in dininin kabul edilmesinin Kâbe kültürünün bozulması yüzünden şehrin illa ki ekonomik yıkımını gerektireceği anlamına gelmez. Aynı zamanda, düşmanları mesajının Kâbe ve hacca karşı doğrudan bir tehdit olduğunu bilselerdi, Hz. Muhammed'in kendilerine barışı ve zenginliği bahşedenin Allah olduğu cevabı sadece hovarda bir duruş olacaktı. Hz. Muhammed konuşmalarından hiçbir zaman bu külte karşı olmadı. O'na ve diğerlerine göre Kâbe, Allah için çok mukaddes bir yerdi ve peygamberliğinin en başından sonuna kadar Hz. Muhammed için o kalbinin mabedi, Allah'ın kutsal eviydi.<sup>354</sup>Kâbe açısından ve ayrıca da ekonomik sayılabilecek bir tehlike yoktu. O halde tehlike nerede idi?

Andrae, aslında işin tek yönünün olmadığını, bu karşı çıkışın ardında dinî ve toplumsal olarak iki kaygının var olduğunu tespit ederek şöyle ortaya koymaktadır: “Bedeviler dinlerinde şehirlerde yaşayanlardan muhakkak ki daha tutucuydular. Fakat düşmanca bir saldırı sonucu ülke dışına sürülme tehlikesi öncelikle eğreti bir iddia olurdu - ve bunun yerel koruyucu tanrılarca bir intikam olarak adlandırılacağı da düşünülebilirdi -. Arabistan'daki dinî hoşgörünün farkında olan Mekkeliler, Hz. Muhammed'in tek Tanrı inancından kaynaklanabilecek siyasî gelişmeler konusunda doğal olarak güvende hissedebilirlerdi ve bu iddia bir kez daha tartışmaya açılmazdı. Ancak Kur'ân'daki tarife göre Hz. Muhammed ve halk arasındaki anlaşmazlığın birbiriyle yakından bağlantılı iki yönü vardır: dinî ve toplumsal. Hemşerilerinin birçoğu yeniden dirilme ve kıyamet mesajlarına inkâr ve aşağılama ile karşılık verdiler: “Çürümüş kemikler haline geldikten sonra tekrar canlanmamız saçmalaktır. Atalarımızdan böyle şeyler hiç duymadık: bunlar ancak fantezi ve efsanelerdir.” Kıyamet ve ceza mesajının doğal güvenlik fikrine zarar verdiği bir gerçek olsa da, Hz. Muhammed'in öğretisinin bu kısmı genelde aşağılama ve alay uyandırdı. Mesele tektanrıcılık ve putperest tanrı anlayışları arasında tanımlanınca bu ihlal<sup>355</sup> daha ciddi bir hal aldı. Hz. Muhammed'in eski tanrılarına saldırısı halkın dikkatini çekti ve böylece halk, ya da daha çok liderleri, kararlı bir direnişte birleştiler: “İlahları bir tek ilah mı yaptı? Gerçekten bu çok tuhaf bir şey!’ İçlerinden ileri gelenler, ‘Gidin, ilahlarınıza tapmaya devam edin. İşte bu istenen şeydir. Biz bunu son dinde (en son

<sup>354</sup> Andrae, *Mohammed...* s.119 -120

<sup>355</sup> Doğal dini hoşgörü anlayışı ihlali “ceza” ile ihlal edilmiş oluyordu.(çn)

dinî inanışlarda) duymadık. Bu ancak bir uydurmadır.’ dediler”(Sad, 5-8) Dengi olmayan tek bir Tanrı ilanına bu itirazda, sadece samimi bir çıkarlar çatışmasını alevlendirebilen bir sertlik değil, aynı zamanda saldırının insanların kalplerindeki inançlarına ve gerçek, yaşayan bir dine karşı şiddetli bir darbe vurduğunu gösteren derin ve içgüdüsel kini de seziyoruz. Kur’ân’da Hz. Muhammed sadece Allah’a yönelince, sırtlarını tiksintiyle dönerler; sadece Allah’a tapıldığında “ahirete inanmayanların kalpleri daralır”,(Zümer, 45) “fakat başka tanrılardan bahsedilince neşeyle dolarlar.” Schwally’nin de ifade ettiği gibi muhaliflerinin atalarının dinlerinin terk ediliyor olduğu konusunda inatçı olmaları önemlidir. Kutsal gelenekler, insanların atalarına ve bir kabilenin temel geleneklerine karşı derin bir dindarlıkla bağlantılıdır.”<sup>356</sup>

Andrae yukarıda bahsedilen gerekçeleri ortaya koyduktan sonra, Medenî bir sure olan Bakara Suresine atıfla Allah’ın emrini peygamberin emri gibi göstererek konuyu bağlamaktadır: “ Hz. Muhammed hac törenlerinin bitiminde inananlara şöyle seslendiğinde ne yapmak üzere olduğunu biliyordu: “...<sup>357</sup> atalarınızı andığınız gibi, hatta ondan da kuvvetli bir anıyla Allah’ı anın.”(Bakara, 200) Kabile dini, çağdaş nesli geçmişle birleştirir, fakat aynı zamanda yaşayan üyeleri bir arada tutan bağı da kuvvetlendirir. Bir denge ile münasip düzeni korur. Muhafazakâr bir bakış açısından bu, doğal ve tek mümkün toplumsal şablondur. Muhafazakâr otoriteler ve normal şartlar altında dinlerin halk düzeyinde yansımalarında insanların atalarından aldıkları geleneği korumalarının gerekliliği, bağlı oldukları kişinin etkinlik ve saygınlığa sahip olmasının ve astın da kendi yerini bilmesinin gerekliliği alt seviyedekiler arasında korunan bir değerdir. Bu nedenleridir ki Hz. Muhammed ve halkı, yani toplum cephe arasındaki çatışmada iç ve belirleyici etken, dini meselelerle böylesine bağlantılıdır.”<sup>358</sup>

### **3. Hz. Peygamber’in Siyaseti - Prestij ve Otorite Mücadelesi**

Andrae, olayın taraflarını, prestij ve otorite bağlamında, Kur’ân ayetleri ile ortaya koyarken şu tesbitleri yapmaktadır: “Çünkü çatışma öncelikle bir prestij

<sup>356</sup> Andrae, *Mohammed...* s.120-121

<sup>357</sup> (cahiliye döneminde) çn.

<sup>358</sup> Andrae, *Mohammed...* s.121



meselesidir. Hz. Muhammed'in muhalifleri öncelikle erkeklerdi(el-mele', meclis). Bunlar, şehrin önde gelen sınıfına mensup, en etkili ve en zengin vatandaşlardı. (Araf, 66; Hud, 27-29; Mü'minun, 24, 33-34; Sad, 4-8) Düşmanlıklarının baş amili kibir ve gururdu. "İçimizden bir insana mı uyacağız? (Asıl) o takdirde biz apaçık bir sapıklık ve delilik içine düşmüş oluruz." "Bizim aramızdan vahiy ona mı verildi? Hayır! o, yalancının, şımarığın biridir." (Kamer, 24-25) İlâveten şunları da dediler: "Bu Kur'ân iki şehrin birinden bir büyük adama indirilseydi ya!" (Zuhruf, 31) Peygamber Merhametli Olan'a secde etmeleri yönünde uyardığında sinirle şöyle cevap verdiler: "Rahmân da nedir? Senin bize emrettiğine mi secde edeceğiz?" (Furkan, 60) Selef peygamberler gibi Hz. Muhammed'e de "Sana hep aşağılık kimseler uymuştur" (Şuara, 111; Hud, 27-29) Medyen kavmi peygamberleri Şuayb'e şöyle dediler: "Ey Şu'ayb! Dediklerinin çoğunu anlamıyoruz. Hem biz seni aramızda zayıf görüyoruz. Eğer kabilen olmasaydı seni taşa tutardık. Zaten sen bizce itibarlı biri değilsin." (Hud, 91)<sup>359</sup>

Andrae, Kureyş'in argümanlarından birisinin de Hz. Peygamber'in güç ve liderlik peşinde koşan biri olarak görülmesi idi: "Muhalifleri sürekli Hz. Muhammed'in tüm yaptıklarının güç ve saygınlığa ulaşmayı hedeflemek üzere olduğunu iddia ederler. Peygamber'in gerçek amili kendini yüceltme ve liderlik yapma arzusudur. Kendisine ait olmayan bir şeyleri elde etmeye çalıştığı yönündeki suçlamalara karşı kendisini savunmak zorundadır (Sad, 86) ve her ne kadar kendisine inananları bunlar etkilemese de buna suçlamalara yönelik olarak ne para ne güç hiçbir ücret aramadığını ısrarla belirtmektedir. Çünkü inananların kendisine katılmalarını onlara yasaklayamaz."<sup>360</sup>

Yine Mekkeli aristokratları en çok rahatsız eden bir durumda Andrae tarafından şöyle kaydedilmiştir: "Topluma yön veren çevrelerde kızgınlık uyandıran şey, sadece diğer tüm insanlara benzemekle kalmayıp aynı zamanda doğal bir otorite ve saygınlık iddiasına da sahip olmayan bir adamın kendisini peygamber ilan edip diğerlerinin üzerinde hak iddia etmesidir. Böyle bir şey meydana gelecek olsa, liderlikte hak iddia eden herkes bir seviyede olacaktı. Hz. Muhammed'in kendisine atfettiği seçkinliği Mekkeli aristokratlar olması gerçekleşmesi olmayan bir küstahlık olarak değerlendirdiler ve bu seçkinlik iddiasına karşı öfke vahye ya da böylesine

<sup>359</sup> Andrae, *Mohammed...* s.122

<sup>360</sup> Andrae, *Mohammed...* s.122

dinî bir çağrıya karşı çıkmış olamaz! Kendileri görünmez bir ruhtan fantastik vahiyler alıyor olsalardı, görünmeyen şeyleri görebilen kâhin ya da şair olmayı arzu etmezlerdi. Kendi doğal haklarına karşı bir saldırı ve kendilerine karşı bir meydan okuma olarak gördükleri şey, peygamberlik mesleğinin belli seviyede bir güce ve saygınlığa sahip olduğu iddiasıydı.”<sup>361</sup>

Andrae’ye göre Mekkeliler haksız da değillerdi. Çünkü: “Gerçekten de, Mekke’deyken dahi Hz. Muhammed dinî-siyasî bir toplum, devlet içinde bir devlet oluşturmaya çalışıyordu. Bu oluşumun önemsiz ve göz ardı edilebilir olduğu yönündeki itiraz çabalarına rağmen ve ne kadar küçük bir topluluk olursa olsun Hz. Muhammed kendisine sadakatle bağlı bir grubu kontrol ediyordu. Bu oluşumu bir avuç sefil, hiç kimseler olarak adlandırma zahmetini gösterenlerce gösterilen kibir, aynı zamanda yaralanmış bir gururun ve belli bir ürkekliğin de işaretidir. Muhalifleri, proletaryayı, zayıfları ve köleleri yeni Peygamber’e katılmaktan alıkoymak için ellerindeki bütün güç ve yetkiyi genellikle kullanmışlardır. Kur’ân’da güçlülerin zayıfları Allah yoluna uymaktan nasıl alıkoyduklarını sık sık görürüz. (Araf, 45; Hud, 27; İbrahim, 3; Hac, 25 vb.) Kıyamet gününde ezilmiş ve zayıflar kendini beğenmiş idarecilerine şöyle seslenecekler: “Siz olmasaydınız biz mutlaka iman eden kimseler olurduk... siz bize Allah’ı inkar etmemizi ve O’na eşler koşmamızı emrediyordunuz””(Sebe, 31-33)”<sup>362</sup>

Andrae’nin geline bu noktada Kureş’in peygamberlik olgu ve otoritesini reddetme veya anlayamamayla alakalı birkaç tespiti daha söz konusudur. Onlardan birincisi şudur: “Bu tür iddialar tabii ki Peygamber’in kendi vaazlarından da kısmen destek aldı. Putperestlerin Hz. Muhammed’in sık sık göndermelerde bulunduğu meleği görmek istemeleri son derece doğaldı. Bu sayede inananlara mükâfat olarak vaat ettiği ağaçlarla kaplı muhteşem bahçeyi, Hz. Musa’nın (Kasas, 48) ve diğer peygamberlerin yapabildikleri gibi, kendilerine göstermesini talep edebileceklerdi. Bu ve bunun gibi diğer ironik karşı çıkışlar doğrudan Hz. Muhammed’in öğretisiyle harekete geçmişti. Fakat Mekke’deki putperestlerin Allah’ın vahyini bir melekle göndermiş olması gerektiğini ve diğer bütün insanlar gibi pazarlarda gezip yemek yiyen (Furkan, 7-8) bir elçinin insanların kendine iman etmelerini istemeye hakkının

---

<sup>361</sup> Andrae, *Mohammed...* s.122-123

<sup>362</sup> Andrae, *Mohammed...* s.123

olmadığını iddia etmelerini (Enam, 8; Hicr, 7; İsrâ, 95; Fussilet, 14) anlamak daha da zordur.<sup>363</sup>

İkinci bir nokta da Andrae tarafından ehli kitap ile alakalı olarak şöyle tespit edilmiştir: “Allah’ın elçisinin insanüstü ve ilahi bir varlık olmak zorunda olması gibi bir anlayışı Mekkeliler nereden edindiler? Görünüşe bakılırsa okuma yazma bilen milletlerin Hz. Muhammed fikri burada görülüyor. Ortadoks Yahudi ve Hıristiyan’lara göre, kutsal yazıtlara herhangi bir ekleme ya da çıkarma hem bir dine küfretmedir hem de mantıksız bir iştir. Böylesine bir şey daha baştan bir mucize gerektirir. Göklerden tam anlamıyla yeni bir vahiy inmek zorunadır. Bu Yahudi ve Hıristiyan zıtlaşmasının Peygamber’in Kur’ân’ı ayrı parçalar halinde almış olmasına yöneltilmiş yergilerde de yankılarını duymak da mümkündür. Çünkü Kur’ân’ın hepsi tercihen sayfaları da olan bir kitap şeklinde (Enam, 7) ve diğer kutsal kitaplar gibi yabancı bir dilde olup (Fussilet, 44), bir anda (Hicr, 90-91; Furkan, 32) indirilmeliydi.”<sup>364</sup>

Andrae, çatışmanın sebeplerini ve Hz. Peygamber’in siyasetini böyle tespit ederken nihayet çatışma gelip çatmıştır: “Böylelikle dinî farklılık mecburen toplumsal bir çatışmaya, insanlar üzerinde çetin bir güç mücadelesine yol açtı ve bu şekilde bir taraf için yok oluş ve diğer taraf için de zaferle sonuçlanacak belirleyici bir krize dönüştü. Hz. Muhammed ve Kureyş arasındaki mücadelenin bu evresi dikkate alındığında Hz. Muhammed’in peygamberlik pozisyonu anlayışının genellikle düşünüldüğü gibi Medine’ye göçünden hemen sonra değişmemiş olduğu açıklık kazanır. Peygamber’in dinine bağlılık milli beraberliğin bir seviyeye kadar reddini ve Peygamber’in kişisel otoritesinin kabulünü gerektiriyordu. Bu da kökleri gelenek ve adetlere dayanan bireysel liderlerin mevcut ve daha çok gayr-i resmî toplumsal otoriteleriyle çelişiyordu. Hz. Muhammed, aynı zamanda bu hedef için doğal olarak meydana gelmiş siyasî bir topluluk olan bir din toplumunun dinsel idealini oluşturmak zorunda kalmadı. Bununla birlikte, görünüşe bakılırsa, öfkelerinin şiddetli nüfuzu altındaki düşmanları, Peygamber’in bizatihi kendisi daha bunun farkına varmadan böyle bir gelişmenin doğal ihtiyacını fark ettiler.”<sup>365</sup> Neticede kazanan tarafın peygamber otoritesi tarafı olduğu ve Hz.

<sup>363</sup> Andrae, *Mohammed...* s.124-125

<sup>364</sup> Andrae, *Mohammed...*s.125

<sup>365</sup> Andrae, *Mohammed...* s.123-124

Peygamber'in Medine'de de ilk günlerde bu siyaseti takip ettiğini Andrae bu paragrafla ortaya koymuştur.

#### 4. Hz. Peygamber'e ve Sahabîlere Yapılan İşkenceler - İlk Şehitler

Andrae, yapılan işkence ve kötü muameleyi detaylara inmeden birkaç örnekle ele almaktadır. O, aşağıda alacağımız Beyhaki'den bir rivayetle Hz. Peygamber'e yapılan fiili saldırılara temas etmektedir. Hz. Peygamber'e yapılan hakaret ve işkencenin diğer Müslümanlara yapılanlardan daha hafif olduğunu ve bunun sebeplerini de kısaca ele almıştır. Ona göre: "Peygamber'in ve Mekke'deki taraftarlarının sıkıntılarıyla alakalı daha eski hadislerde anlatılan hikâyeler Kur'ân'da belirtilenlerle son derece tutarlıdır. Hz. Muhammed'e yapılan işkence son derece sinsiceydi. Amcası ya da akrabaları tarafından korunduğu zamanlarda kendisinin güvenliğine karşı ciddi bir tehditte bulunulması ihtimal haricindeydi. Muhalifleri Hz. Muhammed'e gizli toplantılarda komplolar kurmak,(İsra, 50-51; Enbiya, 3; Mü'minun 69; Zuhurf, 79) kendisine dil uzatmak ve onunla dalga geçmekle yetinmek zorundalardı. Beyhaki *Proof of Prophecy*<sup>366</sup> (Upsala Üniversitesi kütüphanesinde bir el yazması) adlı kitabında, Amr b. El As'a Peygamber'in Kureyş halkından çektiği sıkıntılardan ona en zor gelen şeyin ne olduğu sorulduğunu aktarır. Şöyle cevap verir: "Putperestlerin en önde gelenleri Kâbe'de toplandıklarında bir kere ben de oradaydım. Allah'ın Resulü hakkında tartışıyorlardı. 'Bu adama katlanmak zorunda kaldığımız kadar başka hiçbir kimseye katlanmak zorunda kalmadık. Atalarımıza çamur atıyor, dinimizi eleştiriyor, halkımızı bölüyor ve tanrılarımıza küfrediyor. Bu adamdan gelen böylesine feci şeylere katlanmak zorunda kaldık. vb. dediler. Bu arada Allah'ın Resulü yaklaştı. Kâbe'nin köşesine dokundu ve mabedi tavaf etmek için toplananların yanından geçti. O geçerken kendisine bir sürü kötü sözler söylediler ve Allah Resulü'nün söylenenleri anladığı belliydi. Bu tam üç kere tekrarlandı. Üçüncüsünde durdu ve 'Ey Kureyşliler! Muhakkak ki size bunu fazlasıyla ödeteceğim.' dedi. Orada bulunanları sözleri öylesine etkiledi ki, hepsi dut yemiş bülbül gibi öylece kalakaldılar.<sup>367</sup>" Sonunda kendisini sakinleştirmek için bir zamanlar o grubun en

<sup>366</sup> Beyhaki, *Delai'lin-Nübüvve* (Nübüvvetin delilleri), el yazması, Tonberg 232, fol. 85a

<sup>367</sup> Esas çevirisi: "Orada bulunanları sözleri öylesine etkiledi ki, aralarında başının üzerinde bir kuş taşıyormuş gibi hareketsiz oturmayan tek bir kimse dahi yoktu."

kötüsü olan kişi şöyle dedi: ‘Uzaklaş, Ebû Kasım, sen bir budala değilsin.’ Gece olunca, düşmanları ihtiyatlı davrandıklarına pişman oldular. Ertesi gün Kâbe’de Hz. Muhammed’le tekrar karşılaştıklarında hepsi aceleyle etrafını sararak ‘Tanrılarımıza ve dinimize küfreden sen misin?’ dediler. Peygamber, ‘Evet, böyle konuşan benim.’ diye cevapladı. O zaman onun cübbesini çekip alan bir adam gördüm. O anda Ebû Bekir kalktı ve gözyaşları içerisinde ‘Size yazıklar olsun, Rabbim Allah dediği için bir adamı öldürecek misiniz?’ dedi. Sonra uzaklaştı. Bu ellerinden çekmek zorunda kaldığı en zor şeydi. Bir başka zaman en kötü düşmanı olan Ebû Cehil ve onun birkaç arkadaşı, yeni kesilmiş bir devenin rahmini alıp Peygamber secdeye eğildiği sırada omuzlarının arasına bu rahimle vurdular. Sonra Hz. Muhammed üç kere “Kureys! Bunu Allah’a ödeyeceksiniz!” dedi. Bunun üzerine en azılı düşmanlarını isim isim saydı. Bunların yedisi de Bedir’de kâfir olarak öldüler. Hikâyeye göre bu, Peygamber’in Allah’tan düşmanlarının cezalandırılmasını istediği tek hadiseydi.”<sup>368</sup>

Devamla Andrae: “Peygamber’in katlanmak zorunda kaldığı harici acılar belli ki çok şiddetli değildi. Durum, toplumsal olarak zayıf ve imtiyazsız, fakir, yabancı ve köle olan taraftarları için ciddiydi. Hadislere göre ilk müezzin olarak bilinen zenci köle Bilal ve diğer inananlar demir gömlek zırhlar giydirilerek yakıcı güneş sıcaklığının altına konmuş ve başka şekillerde de kendilerine işkenceler yapılmıştır. Ebû Cehil’in bir mızrakla öldürdüğü yaşlı kadın köle Sümeyye İslâm’ın ilk şehidi sayılır.”<sup>369</sup> şeklinde kısaca ilk şehide ve sahabilere yapılan işkencelere temas etmektedir.

Andrae: “Fakat mü’minlere yapılan eziyetler bunun kadar az olamazdı.” diyerek Habeşistan’a göçün sebeplerinin daha büyük olduğunu vurgulayarak daha önce de Hz. Peygamber’i -asında Kur’ân’ı Kerîm’i- tenkit ettiği konuyu şöyle anlatmaktadır: “Hz. Muhammed, böylesine zalimane saldırılardan bahsetmekten ve onları ayıplamaktan elbette kaçınmayacaktı. Yine de, inananların Mekke’deki durumunun içler acısı olduğu Hz. Muhammed’in taraftarlarının bir kısmına Habeşistan’a göç izni verdiğinde görülebilir. Bu Hz. Muhammed’in siyasî görüşlerinde önemli bir değişikliğin göstergesidir. Daha önce başarısızlıkla sonuçlanan Kâbe’ye saldırı girişimlerinden dolayı Habeşistanlılarla dalga geçmişti. Şimdiyse hemşehrilerinin düşmanları, doğal arkadaşları haline geliyordu. Bu, Hz. Muhammed’in kendi inancına en yakın hissettiği inancın Hıristiyanlık olduğunu da

<sup>368</sup> Andrae, *Mohammed...* s.125-126

<sup>369</sup> Andrae, *Mohammed...* s.126

gösterir. Diğer taraftan Hıristiyanlar da bu inanca ilgi ve anlayış gösteriyor gibiydiler. İnsanlar arasında Yahudiler ve putperestlerin gerçek inananlara karşı en fazla düşmanlık besleyen kimseler olduğunu söylemişti. “Yine onların iman edenlere sevgi bakımından en yakınının da ‘Biz hıristiyanlarız’ diyenler olduğunu mutlaka görürsün. Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır. Onlar büyüklük de taslamazlar. Peygamber'e indirileni (Kur'ân'ı) dinledikleri zaman hakkı tanımalarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taşıdığını görürsün. ‘Ey Rabbimiz! İnanlık’... derler.’”(Maide, 82-83)<sup>370</sup>

Andrae'nin konuyla alakalı bir başka yorumu yine Abese Suresi'ne temasla son bulacaktır: “Ancak Hz. Muhammed'in öğretisi sadece inanmayan kalpleri hedef almıyordu. Azımsanamayacak bir grup, yeni vahiyleri öğrenmek için hep birlikte kademe kademe akın ettiler. Yine Kur'ân'dan ve hadislerden, bu inananların büyük bir çoğunluğunun Cennet ve hesap günü müjdelerine doğal olarak daha açık olan fakirlerden ve önemsiz kişilerden oluştuğu görülebilir. Büyük işler başaracağını hisseden kabiliyetli bir kişi için bu gerçek elbette hayal kırıklığı demektir. Güçlü ve gerçekçi sağduyusuyla Hz. Muhammed, seçkin bir bireyin kendi başına din değiştirmesinin bir düzine talihsiz fakir kazanmaktansa, amacı için daha büyük bir başarı anlamına geleceğini kendisine anlatmış olmalı. Takdire şayan bir dürüstlikle Allah'ın Peygamberini bu önemsiz insanları küçümsememesi; ama onlara merhamet göstermesi ve reddetmemesi yönünde uyarmasına izin verir.”<sup>371</sup>

## 5. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in Şahsiyetleri

Zorlu Mekke yıllarının anlatımı esnasında Andrae, iki önemli şahsiyete değinmeden geçmeyerek, onların Hz. Peygamber ve davası için neler ifade ettiğini de ele almıştır. Ebû Bekir'e sadece bir pragrafta temas eden Andrae, sanki bir Hz. Ömer sempaticanı gibi Hz. Ömer'e övgülerle dolu uzun bir yer ayırmıştır. Bu da Andrae'nin Hz. Ömer'den etkilendiğini gösteren bir durumdur. Her iki sahabenin ifade ettiği manaya kısaca temastan sonra Hz. Ebû Bekir'i şöyle anlatmaktadır: “İslâm'ın Yahudilere karşı bir engel ve putlara karşı da bir enayilikten başka bir şey ifade etmediği bu ilk dönemlerde, Hz. Muhammed'e katılanlar arasında bazıları çok

<sup>370</sup> Andrae, *Mohammed...* s.127

<sup>371</sup> Andrae, *Mohammed...* s.127

önemli ve kabiliyetli, sağlıklı bir gerçeklik algısıyla ahlâki samimiyete sahip kişiliklerdi. Kendi eylemleri ve sözlerinin sadece kısmen açığa vurduğu; kişiliğinin gücü, etrafına yaydığı güven, kendisine uyandırdığı hayranlık ve mizacını şekillendiren dürüstlük burada, yaşayan harflerde işlenmiştir. En çok göze çarpan iki arkadaşından, İslâm cemaatinin kendisinden hemen sonra gelen liderleri olan Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'den bahsetmek yeterli olacaktır. Ebû Bekir Hz. Muhammed'in nübüvvetten önce bile samimi bir dostu idi ve sonra da taraftarlarından bir tanesi oldu. Sarsılmaz bir sadakat ve en küçük bir şüphe ve tereddütten uzak bir bağlılıkla küçümsenip alay edilmekten çıkıp güce doğru olan yolculuğunda Peygamber'in yanındaydı. Hz. Muhammed'in, Hz. Ebû Bekir'in imanı bir kefeye, bütün insanların imanı bir kefeye koyup tartılsa Ebû Bekir'in imanının ağır geleceğini iddia ettiği söylenir. Medine'ye kaçışta kendisine eşlik ettiği zaman Peygamber'in davasına servetinin büyük bir kısmını zaten feda etmişti. Daha sonra kazandıklarını da Suriye'ye karşı düzenlenen müthiş seferin teçhizatı için vermiştir. Bu olayda Hz. Ömer, Hz. Ebû Bekir'i geçeceğini düşünmüştü. Hz. Ömer hediyeleriyle yanına geldiği zaman Hz. Muhammed kendisine geride ailesinin maişeti için ne kadar ayırdığını sorunca, "Servetimin sadece yarısını." diye cevap vermişti. Fakat aynı soru Hz. Ebû Bekir'e sorulduğunda "Allah" dedi. Bütün servetini bağışlamıştı. Ebû Bekir es-Sıddık, "namuslu" olarak bilinirdi ve kusursuz karakteri hakkında tüm bildiklerimiz bu ismi hak ettiğini bize gösterir."<sup>372</sup>

Andrae, Hz. Ömer'e gelince onu tarihin kaydettiği nadir şahsiyetlerden görür ve konuya hakkı teslim ederek şöyle başlar: "İslâm'ın ikinci halifesi sorgusuz sualsiz tarihteki en ünlü idarecilerden biri olma şerefini hak eder. Birçokları "büyük" ünvanını taşırlar, fakat kimse Hz. Ömer kadar hak edemez. İslâm tarihinin ilk başlarında yeni dinî idealin en iyi temsilcilerinden bir tanesi, lekesez bir gerçek mü'min, sert bileği ama yufka gibi kalbiyle<sup>373</sup> tam bir samimiyet ve güç insanıdır. Dünyadaki en kuvvetli imparatorluğu yönettiği dönemlerde, yıllar yılı Medine'de öğrendiği derviş sadeliğinde<sup>374</sup> yaşadı. Özellikle dindar olarak bilinen ve daha dünyadayken kendilerine Cennet müjdelenenler arasında sayılan Peygamber'in bazı arkadaşları, ardi ardına fetihlerde devasa servetler toplamışlardı. Onlardan bir tanesi

<sup>372</sup> Andrae, *Mohammed...* s.128

<sup>373</sup> Orijinal ifade: "with hard hands and but with an uprihgt hearth": sert eller ama namuslu bir kalple.

<sup>374</sup> Orijinal ifade: "Spartan simplicity": Spartalı sadeliği

olan Hz. Zubejr, elli milyon dirhem bırakmıştı; diğer taraftan Hz. Ömer, Devlet hazinesinden ihtiyaçları için günlük sadece iki dirhem kullanıyordu. Kendisine emanet edilen hazineyi bir gardiyan nasıl koruyorsa bir idarecinin de hazine gelirlerini o kadar dikkatli idare etmesi gerektiğini savundu. Halife, savaşta elde edilen ganimetleri inananlar arasında eşit bir şekilde paylaştırırken kendi oğlunu bu paydan hariç tutması çarpıcı bir sahneydi. Bu oğul babasından bir şeyler almayan tek kişi olduğu halde, kanadı kırık bir yavru kuş gibi<sup>375</sup> orada öylece oturmuştur. Özel yaşamında Hz. Ömer bir sofı hayatı sürdürdü. Hasır lifinden yapılmış bir eyerin üzerinde eşeğini sürerdi ve kendi elleriyle tamir ettiği ayakkabı ve yelek giyerdi. Elinde bir kamçıyla sokaklarda ve pazarlarda dolaşır, resmîlik olmaksızın ayakta dikilerek hukukî düzenlemeleri ilan ederdi.”<sup>376</sup>

Andrae, Hz. Ömer’in ciddiyet ve heybetine de bir paragraf ayırarak konuya devam etmektedir: “Sarsılmaz bir samimiyet mizacını şekillendirdi. Büyük ve hareketli endamıyla görününce şarkılar yarıda kesilir, şakalara son verilir. Genellikle şiire çok düşkün olmayan, fakat İslâm’ı yücelttiğinde ve düşmanlarla alay ettiğinde katlanabilen Peygamber’in kendisinin bile bir keresinde bir şairden şiir dinliyordu. Fakat Hz. Ömer yaklaşıncı, Peygamber şaire sessiz olmasını emretti ve nedenini şöyle açıkladı: “Ömer böyle boş işlerden hoşlanmaz.” Bir keresinde birkaç akrabası Peygamber’i ziyaret ediyorlarken onun yanına geldi. Kadınlar, Peygamber’in yüce huzurunda oldukları halde yüksek sesle konuşuyorlardı. Fakat Hz. Ömer içeri girdiğinde korkuyla perdenin gerisine çekildiler. Peygamber’e kendisine gösterdiklerinden daha fazla saygı göstermeleri gerekmez miydi diye sorduğunda kadınlar cevap verdiler: “Biz senden korkuyoruz, çünkü sen sert ve kabasın” Sonra Peygamber, “Nefsim elinde olana yemin ederim ki, şeytan seninle sokakta karşılaşırsa yolunu değiştirirdi!” dedi.”<sup>377</sup> Andrae, bu sözün arkasından uzun bir hikaye naklederek; Şiî’lerin ‘Şeytan tevbe edecekti ancak Ömer müsaade etmedi’ şeklindeki hicivli sözünü kaydetmektedir.

Dikkat çekici bir cümle ile Andrae, onun devleti idare ederken ki tavrını açıklar. Buradaki dikkat çekici husus “Kur’ân’ın kutsal emirleri” cümlesidir. Bu konu Andrae’nin Kur’ân’a bakışı bölümünde ele alınacaktır. Hz. Ömer’in devlet

<sup>375</sup> Orijinal ifade: “as a lamb with a broken leg”: bir bacağı kırık bir kuzu gibi.

<sup>376</sup> Andrae, *Mohammed...* s.129

<sup>377</sup> Andrae, *Mohammed...* s.129 -130



idare tarzı da şöyleydi: “Gevşemeyen bir katılıkla Hz. Ömer Kur’ân’ın kutsal emirlerini ve Peygamber’in düzenlemelerini uygulattırdı. Kendi oğlu içki içme suçunu işlediğinde oğlunu o kadar şiddetle cezalandırdı ki oğlu en sonunda yığılarak haykırdı: “Beni öldürdün!” Hz. Ömer ise şöyle cevap verdi: “O zaman Allah’a git ve babanın O’nun cezalarını nasıl uyguladığını anlat.”Sertliğine rağmen büyük Halife hiçbir şekilde kendine yeten ve yaklaşılamaz biri değildi. Aslarına baba erkil bir sadelikle davrandı ve “hatta bir kadından” gelen tavsiyeyi memnuniyetle kabul etti. Önemsiz ve muhtaç kişiler, kendisinden korkulan bu idarecinin kibar ve yardımsever olabileceğini gördüler. Tebaasının içinde yaşadığı hayat şartlarını gözlemlemek için sık sık kılık değiştirip onların arasında dolaştı. Kudüs’ten evine kadar olan yolculuğu boyunca yaşlı bir kadın farkına varamadığı Hz. Ömer’i ganimetten kendisine tek bir metelik bile vermediği için şiddetle eleştiriyordu. Yabancı, “Ömer sana taksimden ne kadar pay düştüğünü nereden bilsin?” dedi. Kadın cevap verdi: “Milletin idarecisi olarak seçilen birisinin halkının ne kadar payı hak ettiğini bilmeyeceğini mi düşünüyorsun?” dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer haykırdı: “Zavallı Ömer! Yaşlı bir kadın neyin doğru olduğunu senden daha iyi biliyor!” Daha sonra Mü’minlerin emiri yaşlı kadının kendisinden istediği 25 dinarı ona verdi ve bunu bir kâğıt üzerinde belgeledi. Evine döndüğünde kağıdı oğluna verdi ve; “Öldüğümde bu kağıdı avucumun içine yerleştiriniz, yerleştiriniz ki Allah’ın huzurundayken bunu göstereyim.”<sup>378</sup>

Andrae, konuyu onun İslâm’ı kabulüne tekrar irca’ ederek bunun önemini şöyle vurgular: “Büyük Halife’yi böyle güzel bir şekilde tasvir eder anlatılar. Halkın çocuğuydu, halktan biriydi. Yine söylenenlere göre “insanlar zalimlerin kılıcından daha çok onun kamçısından korkarlardı; onun İslâm dinini seçmesi İslâm’ın zaferi olmuştu, idaresi de Allah’ın onun halkına karşı bir lütfü oldu.”Mekke’de Peygamber’in durumunun tamamen ümitsiz olduğu en zor dönemlerde Hz. Ömer beklenmedik bir şekilde ona katıldı. Onun gibi güçlü ve bağımsız bir irade insanı çoğu zaman başkasının iradesine boyun eğmekte zorlanır ve onu bu dik başlı bildiğini okuyan karakterinin İslâm’ın prensiplerine aykırı olduğu gerekçesiyle Hz. Muhammed’in oportünist yaklaşımına karşı geldiği zamanlar olmuştur. Fakat o her zaman onun bu baskın kişiliğine boyun eğdi ve en nihayetinde bu apaçık boyun

---

<sup>378</sup> Andrae, *Mohammed...* s.130-131

eğmenin arkasında hangi başa çıkılmaz ve tutarlı bir irade gücü olduğunun farkındaydı.<sup>379</sup>

Hiz. Ömer'in farklı karakterine rağmen Hiz. Peygamber'e itaatini tam anlayamayan Andrae, aynı şekilde Hiz. Peygamber'i anlamakta emin olamadığını itirafla konuyu bitirmektedir: "Hiz. Muhammed'in karakteri üzerinde bir gölge gibi duran fiilleri çoğu zaman yorumlaması çok zor ve biz her zaman onları doğru şekilde anladığımız ve değerlendirebildiğimiz konusunda emin değiliz. Hiz. Ömer'in karakteri hiçbir muğlaklık göstermemektedir. O önümüzde açık, sağlam ve kusursuz şekilde durur. Böyle bir dostun, bu kadar duruma bağlı fikir ayrılıklarına rağmen Hiz. Muhammed'in en sadık yardımcısı olması, Hiz. Muhammed'in inancının ve idaresinin onun sünneti, yani eşi benzeri olmayan bir tutarlılıkla devam ettirdiği ve koruduğu kutsal adeti olması, Hiz. Muhammed'in dinî ve şahsi sağlamlığının en önemli tamamlayıcı kanıtıdır."<sup>380</sup>Bu son cümlelerden bizim anlayabildiğimiz kadarıyla, Andrae, Hiz. Peygamber hakkındaki menfi yaklaşımların etkisi altından tam olarak kurtulamamıştır.

## **B) Hiz. Muhammed (s.a.s.)'in Devlet İdaresi**

Hicretle başlayan devlet olma ve Devleti idare etme sürecini Andrae, *Mohammed The Man and His Life* isimli eserinin altıncı bölümünde ele almaktadır. Genellikle bu bölümde kaynakları, Kur'an-ı Kerim, bazı tefsirler, İbn İshak, İbn Sa'd, Taberî, Vakidî, İbn Kayyim gibi İslâm kaynakları ve özellikle Buhl'un; *Das Leben Muhameds*, başta olmak üzere oryantalistlerin eserleridir. Hiz. Peygamber'in Medine dönemi hayatını, uygulama ve taktiklerini, özellikle pek çok oryantalistin ele aldığı konulara ağırlık vererek yorumlamaktadır.

Kaçış diye adlandırdığı hicret öncesi Akabe Biatlarını, hicretin önemini sebepleri ile birlikte, Medine'deki ilk uygulamaları, mescidin inşa ve fonksiyonu, anayasa tanzimi, kardeşlik müessesesi, kıblenin tahvili ve İbrahim (a.s) ile alakasını, yapılan savaşlar ve sebeplerini, Yahudi ve Hıristiyanlarla ilişkilerini, Ka'b b. Eşref'in öldürülmesini, Hiz. Peygamber'in Zeyneb validemizle evliliğini, Hudeybiye anlaşmasını ve sonuçları, Mekke'nin fethine kadar geçen olayları, fetihden sonraki

<sup>379</sup> Andrae, *Mohammed...* s.131-132

<sup>380</sup> Andrae, *Mohammed...* s.132

olayları, Veda Haccı ve Hz. Peygamber'in vefatı vb. konuları Andrae bu bölümde ele almaktadır.

### 1. Hicreti Hazırlayan Sebepler ve Akabe Biatleri

Andrae, Hz. Peygamber'in Medine'de devlet oluş sürecinde Hz. Peygamber'in bilinçli ve planlı hareket ettiği görüşündedir. Onun dinî ve siyasî hedefleri vardır ve onları gerçekleştirmek için gitmektedir. Bunu şöyle vurgular: "Muhammed'in Hicret'i, yani Medine'ye kaçıışı kendi kariyerinin ve İslâm tarihinin dönüm noktası olmuştur. Bu olay, M.S. 622 yılında, Rebiü'l-evvel ayının 12. gününde gerçekleşti. Hz. Muhammed, uzun bir süreden beridir memleketindeki çabalarının boşuna olduğunu, fark ediyordu ve böylece Mekke'ye büyük Hac için gelen Arapların önde gelenleriyle bir anlaşma yapmayı istiyordu. Bu da, Hz. Muhammed'in Mekke'de yalnızca bir dinî program çerçevesinde sadece saf bir elçi olarak ortaya çıktığını, siyasî ve toplumsal hedeflerinin olmadığı ve Medine'de kendisini dine dayalı bir hükümdar yapacak siyasî otoriteyi eline veren şeyin doğal şartlar olduğu iddialarının yanlış olduğunu gösterir. Aslına bakılırsa, Hz. Muhammed, hem sosyal hem de siyasî bir oluşum şeklinde düşünmeden dinî bir topluluk tasavvur edemezdi. Mekke döneminde dahi çeşitli peygamberlerin bir araya getirdiği insanların kardeşliklerini tarif etmek amacıyla, esasen "halk" ya da "millet" anlamlarına gelen "ümme" terimi sık sık kullanılmıştır. Her bir ümmete ya da millete bir peygamber geliyordu, fakat aynı zamanda her bir peygamberin yolundan gidenler de, bir çeşit siyasî bir oluşum olan "ümme"i oluşturuyorlardı."<sup>381</sup>

Andrae, Hz. Peygamber'in Medine'lilerle ilk buluşmasını ve onların O'nun beklenen peygamber olduğunu anlamalarını ve özellikle bu tanışmanın Yahudi bilgilerine dayandığını şöyle kaydeder: "620 yılına kadar, yine de, Peygamber'in ittifak oluşturma çabaları bir sonuç vermemişti. Ta ki hac mevsiminde Arafat ve Mina arasındaki yolun üzerinde bulunan Akabe'de Yesrib'den gelen altı kişilik bir grupla karşılaşana kadar... Bu grup, kendisinin okuduğu Kur'ân'ı ve verdiği vaazı hevesle dinledi. İbn İshak'ın anlattığına göre, bunun sebebi bu grubun kendi şehrinde birçok Yahudinin bulunmasıydı. Çünkü Araplarla savaştıkları bir dönemde Yahudiler

---

<sup>381</sup> Andrae, *Mohammed...* s.133

onlara bir peygamberin ortaya çıkacağını ve putperestlere üstün geleceğini söylemişlerdi. Yesribli bu altı kişi Hz. Muhammed'in bu bahsedilen peygamber olduğuna karar verdiler ve onu bu şekilde tanıyarak Yahudilerden bir adım öne geçmiş oldular. Hikâyelerde bu olay böyle anlatılır. Medine'lilerin Hz. Muhammed'i Yahudi bir peygamber olarak kabul etmeleri tabii ki düşünülemezdi. Fakat bir şekilde Medine'deki çok sayıdaki Yahudinin İslâm için uygun zemini oluşturmuş olması muhtemeldir. Tektanrıcılık, öldükten sonra tekrar dirilmeye inancı ve yazılı kutsal bir vahiy inancı Mekke'ye kıyasla pek tabii Medine'de daha yaygın idi. Fakat Medinelilerin ilgilerini Hz. Muhammed'e yöneltmelerin asıl sebebi şehrin iç şartlarıydı. Tek bir kabilenin, Kureyş kabilesinin, hüküm sürdüğü Mekke'nin tersine Medine, Evs ve Hazreç olmak üzere iki tane Arap; Benî Nadîr, Benî Kaynuka ve Benî Kurayza olmak üzere üç tane Yahudi kabileleri arasında bölünmüştü. İki Arap kabilesi arasında yıkıcı bir kan davası devam etmekteydi, genel bir belirsizlik hüküm sürmekteydi ve tek bir otoritenin olmaması durumu daha iyiye gitme umutlarını da suya düşürüyordu.”<sup>382</sup> Andrae, görüldüğü gibi Yahudi amilinden çok Medineli'lerin arasındaki kavgaların Hz. Peygamber'in kabulünü kolaylaştırdığı görüşündedir.

Mekke'de bir grup taraftarı olmasına rağmen son sözü söyleme açısından Medine'nin daha avantajlı olduğunu tespit eden Andrae, olayların gelişimini şöyle kaydetmektedir: “Altı kişi Yesrib'de Hz. Muhammed hakkındaki haberleri yaydılar. Ertesi sene Akabe'de kendisiyle resmî bir anlaşma yapan on iki kişiyle buluştu. Putperestlikten, hırsızlık ve zinadan kaçınma ile kız çocuklarını öldürmeme, yalan söylememe ve tüm hayırlı işlerde Hz. Muhammed'e tabii olma konularında karara vardılar. Memleketlerine döndüklerinde ise Hz. Muhammed onlara Kur'ân'ı ve İslâm'ı öğretecek bir okuyucu gönderdi. İslâm'ın bu ilk misyoneri işinde o kadar başarılıydı ki Hz. Muhammed'e katılmak için Yesrib'den ertesi seneki hacca 73 erkek ve 2 kadın geldi. Sonrasında ise Akabe'deki resmi himayeci anlaşma yenilendi. Medineliler Hz. Muhammed'i eşleri ve çocuklarını korudukları gibi koruyacaklarına ve gerekirse onun uğrunda siyah ve kırmızı saçlılarla (yani Zenciler ve Araplarla) savaşacaklarına söz verdiler. Sözleşme, Hz. Muhammed'in özel seçilmiş 12 adamla el sıkışmasıyla onaylanmış oldu.”<sup>383</sup> Böylece Akabe biatları gerçekleşmiş oluyordu.

---

<sup>382</sup> Andrae, *Mohammed...* s.133-134

<sup>383</sup> Andrae, *Mohammed...*s.134-135

Mekke’li muhacirler için yol açılmış ve onlar yeni yurda ulaşmışlardı. Sıra Hz. Peygamber ve Sıddık dosta gelmişti. Andrae, hicret kelimesini ve olayını kısaca özetlemektedir: “Muhammed’in yolundan gidenler bundan sonra Mekke’den Medine’ye göç etmeye başladılar. Ta ki şehirde son olarak Hz. Ali, Hz. Ebûbekir ve Peygamber’in kendisi kalana kadar... “Hicret” kelimesi “kaçış” olarak çevrildiği zaman tabi ki dilbilimsel olarak doğru değildir. Fakat özünde iki kelime de aynı anlama gelmektedir. Hz. Muhammed’in göçü bir kaçıştı. İslâmi yazına göre Hz. Muhammed akrabalarının korumasından yoksun kalınca inanmayanlar tarafından öldürülmek istenmiştir. Ancak onların niyeti daha çok onu şehirde tutmaya dönük gibi gözükmektedir. Muhtemelen Peygamber’in planlarını biliyorlardı ve Medine’nin lideri olarak kendilerine tehlikeli bir düşman olabileceğinin de farkındaydılar. Böylece Hz. Muhammed Hz. Ebû Bekir’in eşliğinde doğduğu şehirden gizlice ayrılarak Sevr dağında bir mağaraya geldi. Kureyşliler kendilerini ararken onlar bu mağarada kaldılar. Dinî inanışa göre Allah mucizevî bir şekilde elçisini burada korudu. Zalimler mağaraya geldiklerinde, mağaranın girişine bir çift güvercinin yuva yapmış olduklarını görerek mağaranın boş olduğuna kanaat getirdiler. Hz. Muhammed, hayatının bu vahim saatlerinde kalbini nasıl bir huzur ve Allah’ın varlığı hissini doldurduğundan bahseder. (Tevbe, 40) Üç gün sonra Hz. Muhammed mağaradan ayrıldı ve güvenli bir şekilde Medine’ye ulaştı.”<sup>384</sup>

## 2. Medine’de İlk Yapılan İşler; Mescid - Anayasa ve Kardeşlik

Andrae’ye göre Mescid’i-Nebî’nin maddi temeli atılırken bir yandanda manevi toplum temeli atılmakta idi. Hz. Peygamber’in öncelikli faaliyetleriyle alakalı şunları kaydeder: “Buradaki ilk icraatı bir mescid inşa etmek oldu. Mekkeli “göçmen” (muhacir) ve Medineli “yardım eden” (ensar) olarak ayrılacak olan tüm takipçilerinin işbirliğiyle güneşte kurutulmuş tuğlalardan içerisinde dinî ibadetlerin yapıldığı basit bir yapı idi. Hz. Muhammed bu dönemde cemaatinden oluşan bu karışık renklerdeki kalabalığı manevi bakımdan güçlendirme çalışmalarından da geri kalmıyordu.”<sup>385</sup>

---

<sup>384</sup> Andrae, *Mohammed...* s.135

<sup>385</sup> Andrae, *Mohammed...* s.135

Andrae, dikkat çekecek şekilde Yahudileri anayasanın dışında tutmaktadır. Aynı şekilde bu anayasanın dünyadaki ilk yazılı anayasa olma özelliğini de hiç gündeme getirmemektedir. O bu anayasa hakkında sadece şunları kaydeder: “Medine için cemaatsel bir anayasa hükmünde olan Peygamber’in takip ettiği ilkeler, İbn İshak’ın muhtemelen Hicret’in ikinci yılında yazılmaya başlandığı önemli bir belgede de yer almaktadır. Bu belgede Kureş’li ve Yesribli inananlarla birlikte onların yolundan gelenler, onlara katılanlar ve onlarla birlikte savaşanların “diğer insanlardan farklı bir ümmet, bir cemaat oluşturacakları” belirtilmektedir. Ancak bu birlikteliğin içinde göç edenler farklı bir grup ve yardım edenler farklı bir grup oluşturacaklardır. Böylelikle her grup kendisi için talepte bulunacak, ceza ödeyecek ve kölelerinin özgürlüğünü satın alacaktır. Şayet inananlardan bir tanesi diğerlerine karşı gelir ve düzeni bozarsa, düşmanlık yapar ya da başkaldırırsa hangi gruptan olduğuna bakılmaksızın tüm İslâm cemaati ona karşı gelecekti. Bir mü’min inmayan birisi için ne başka bir mü’mini öldürecek; ne de mü’minlere karşı inmayanların tarafını tutacaktır. Cemaatte baş gösteren anlaşmazlıklar Allah’ın ve Elçisi’nin önüne getirilecektir. Burada ilk defa böyle bir çözümle karşılaşyoruz ve bu çözüm Hz. Muhammed’in gittikçe büyüyen özgüveni için son derece önemlidir. Bu bize, Hz. Muhammed’in gittikçe artan bir kesinlikle, kendi hukuki kararlarını Allah’ın kendi hükümleri gibi değerlendireceğini gösteriyor.”<sup>386</sup>

Anayasanın İslâm için ifade ettiği mana üzerinde duran Andrae, meydana getirilen kardeşlik sistemine de kısaca şöyle temas eder: “Medine cemaati kuralları, İslâm’ı git gide bir dünya dini ve bir dünya imparatorluğu yapan dinî anayasanın ilk taslağını oluşturuyordu. Mü’minler topluluğunda, eski kabile kuralları tümüyle feshedilmişti. Dinî otoriteye karşı gelen kim olursa olsun, o kişi en yakın akrabaları tarafından bile korunamıyordu. İslâm sadece bir din değil; aynı zamanda bir kardeşlik de olacaktı. Hucurat suresinin 10. ayeti “Sadece Mü’minler kardeşirler”<sup>387</sup> diye buyurmaktadır. Şüphesiz ki Allah, insanları çeşitli halklara ve kabilelere ayırmıştı, fakat bunu yapmaktaki amacı sadece insanların birbirlerini tanıyabilmeleriydi. (Hucurat, 13) Bu farklılıklar, dini bütünlüğün önüne aşılmaz bir engel olsun diye değil... Göçmenler ve onlara yardım edenler arasındaki bağları daha

<sup>386</sup> Andrae, *Mohammed...* s.135-136

<sup>387</sup> Ayetin aslında Diyanet İşleri Başkanlığı’nın çevirisine göre, “Mü’minler ancak kardeşirler.” denmektedir. Yazarın yazdığı gibi çevrildi.

da güçlendirmek için Hz. Muhammed, Mekke'den gelen her bir kişinin bir Medine'li müridiyle kişisel ve kardeşçe bir bağ kurmasını da sağladı.”<sup>388</sup>

### 3. Kible'nin Çevrilmesi ve Hz. İbrahim (a.s)

Hz. Peygamber'in Yahudilere bir yakınlık duyduğunu ve bunun onları kazanma amaçlı olduğunu düşünmektedir Andrae. Bunu şöyle delillendirir: “İlk başlarda, onların dinlerine bazı imtiyazlar vererek Yahudileri kazanmaya çalıştı. Örneğin, Yahudi geleneklerine de uygun olarak, namaz kılarken inananların yüzlerini Kudüs'e doğru çevirmelerini emretti. Bunun yanında, *Aşure*'yi de benimsedi. O zaman Muharrem ayının onuncu gününe denk gelen ve bir bayram olarak kutlanılan, Yahudilerin büyük kefare<sup>389</sup> günüydü.”<sup>390</sup>

Andrae'ye göre, Hz. Peygamber hem başarılı hem başarısız idi. İnananlar hususunda ziyadesiyle başarılı olan Allah Rasülü, Yahudiler konusunda onların Hıristiyanlarca da tenkit edilen bazı görüşleri sebebiyle başarıya ulaşamamıştı: “Peygamber, her ne kadar inananları birbirleriyle fedakâr bir birliktelik ve birlik içinde beklentilerin de ötesinde kaynaştırabilmiş olsa da, bunun yanında onları cesur ve kendilerini feda etmeye hazır bir ordu haline getirmeyi kısa sürede başarsa da, Yahudileri kazanma çabaları boşa çıktı. Medine'nin Yahudileri Hz. Muhammed hakkında kısa sürede kendi yargılarına vardılar. Birçok meselede onun Musevi fikir ve geleneklerinden ayrı düştüğünü, özellikle de kutsal metinler bilgisinin aşırı derecede eksik olduğunu fark ettiler. Bu Yahudiler, Peygamber'in yanlış anlamalarını ve çarpıtmalarını acımasızca ortaya çıkararak onun zayıflığını öfkeyle ortaya koydular. Medine döneminin başlarında gelen ayetler de, Hz. Muhammed'in dinî otoritesine bir tehdit teşkil eden Yahudilerin saldırılarının etkisini gidermeye yönelikti. Hz. Muhammed'in tartışmalarında temel aldığı fikirler genellikle Hıristiyanlıktan alınma şeylerdi. Yahudiler, onların kitaplarında bahsedilen Arap peygamberin kendisi olduğu fikrine karşı çıkınca, onların kitaplarının bozulmuş olduğunu söylüyordu. Hıristiyan ilahiyatçılar da Yahudilere karşı bu eski suçlamayı, İbranice metnin Yunanca tercümesindeki sapmaları esas alarak yapmışlardı.

<sup>388</sup> Andrae, *Mohammed...* s.136

<sup>389</sup> Atonement: kefare<sup>t</sup>, tazminat...

<sup>390</sup> Andrae, *Mohammed...* s.136-137

Hıristiyan ilahiyatçıların izinden giderek, kurban ve arınma kandillerini, isyankârlıklarından dolayı Tanrı'nın Yahudilere karşı özel bir cezası olarak yorumladı. Yahudilerin düşmanlıkları artınca, Hz. Muhammed daha önce Yahudi kabileleriyle yapmış olduğu anlaşmayı geri çekti.<sup>391</sup> Mü'minlerin ne tarafa dönerek ibadet edecekleri konusunda bir süre kararsız kaldı. Sonunda karar verildi: "(Ey Muhammed!) Biz senin çok defa yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (vahiy beklediğini) görüyoruz. (Merak etme) elbette seni, hoşnut olacağın kıbleye çevireceğiz. (Bundan böyle), yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir." (Bakara, 139)<sup>392</sup>

Andrae, bu konuda çalışma yapan bir öğrenciye ve tezine atıfta bulunarak konunun önemine temas etmektedir: "Böylece Mekke'deki mabet mü'minlerin ibadet ederken sürekli olarak dönecekleri nokta oldu. Hac dönemi üzerine yazmış olduğu bilimsel eserinde, ünlü Hollandalı İslâm öğrencisi Snouck Hurgronje, İslâm'ın genel ilerleyişi açısından bu kararın ne kadar önemli olduğunu gösterir. Snouck Hurgronje'a göre, Kâbe'yi İslâm'ın kutsal noktası yapan aynı zamanda önceki vahiylerle de doğrulanan bu yön değişikliği, Hz. Muhammed'in dinî başarılarının en önemlilerinden bir tanesidir. Çünkü, Mekke'nin kutsal bölgesinde olan bu mabet, bu şekilde Hz. İbrahim'le ilintilenmiştir."<sup>393</sup>

Andrae'nin en önemli tespitlerinden birisi bu konuyla alakalı olarak tezahür etmektedir. O, bunu şöyle ifade eder: "Bu durumda, Hz. Muhammed'in zor bir durumdan güçlenerek çıkma yeteneğini gösterdiği gerçeği itiraf edilmelidir. Bu kabiliyeti sadece bu örnekle de sınırlı değildir. Dahası, Kâbe ve Hz. İbrahim'in dinî öğretisi, İslâm'ın bağımsızlık bildirgesi değerindedir. Aynı zamanda, bu şekilde Peygamber nihayet kültürlü halklardan ayrılmıştır. Fakat, bu yeni yönelişin kökleri aslında çok daha derindedir. En başından beri, memleketinin tapınağı kendisi için Allah'ın Evi'ydi. Allah Kâbe'nin Rabbidir. Kendisi için görünmeyen dünyanın kutsallığının dışı vurumu olan bu mabede olan saygısının ondan uzaklaştıkça arttığını anlamak zor değildir. Çünkü, o zaman evinden ayrılarak göç etmek, mekânsal bir değişiklikten çok daha fazla şey ifade ediyordu."<sup>394</sup>

<sup>391</sup> Andrae, Hz. Peygamber'in Yahudilerle yaptığı anlaşmadan sadece burada kapalı bir şekilde bahsetmektedir.

<sup>392</sup> Andrae, *Mohammed...* s.137; Doğrusu: (Bakara, 144)

<sup>393</sup> Andrae, *Mohammed...* s.138

<sup>394</sup> Andrae, *Mohammed...* s.138



Ayrılık noktasıdır bir açıdan bu durum Andrae'ye göre. Fakat, bu tarihte pek çok misalleri olan bir kırılmadır aynı zamanda: “En baştan beridir, Hz. Muhammed kendi vahiy Kur’ân’ın, Yahudilerin ve Hıristiyanların kutsal kitaplarıyla tamamen örtüşmesinden dolayı mutlu olmuştu. Medine’deki Yahudilerin şiddetli itirazları, onun durumun böyle olmadığını kabul etmesine sebep oldu. Prensip olarak, kendi vahiy öğretisinden doğal olarak vazgeçmedi. Fakat, daha önce dayandığı kullanışlı bir desteği kaybetti. Tanrıya inanış fikrinde bir muhafazakârlık ögesi mevcuttur. Bir din yeni şeyler getirdiğinde bile, bunu en başından beridir var olan, doğruluğu kanıtlanmış olan bir şeylermiş gibi sunma eğilimindedir. Sonsuz geçerlilik bir şekilde zaman bakımından vurgulanmalıdır. Hz. İsa, yasayı uygulamak ve peygamberlik görevini ifa etmek için gelmişti. Luther, sadece İncil’i ve Paul’u restore etmek ve onları hak ettikleri yere getirmek istemişti. Helenizm’in peygamberleri ve Tanrı’dan vahiy alan kişileri, her zaman için eski kitaplarda ya da çok eskilerin Tanrı’ya yakın kişilerinde görülürdü: Orpheus, Hermes, Moses.”<sup>395</sup>

Konu bir açıdan da Hanîflik ile ilgilidir. Bu ilgiyi özel sebep olarak niteleyen Andrae, onu şöyle ifade eder: “Hz. Muhammed’in Hz. İbrahim’e kadar gitmesinin bazı özel sebepleri vardır. Hıristiyan ya da Musevi olmasa da, Hz. İbrahim, Hıristiyanlar ve Museviler tarafından tanınan ve saygı duyulan, Tanrı’ya yakın bir adamdı. Hz. Muhammed, onun Yasa’dan (Tevrat) ve İncil’den önce yaşadığından haberdardı. Fakat, her şeyden önemlisi, Hz. İbrahim sadece Musevilerin değil, aynı zamanda da Arapların da kabilesel atasıydı ve bu sebepten dolayı, Arapların yeni dini için çok uygun bir semboldü. Mekke’deki ilk dönemlerde dahi, Hz. Muhammed O’nu Arapların kabileden atası olarak tanıttı, ve muhtemelen O’nu Mekke’deki mabetle ilişkilendirdi. (İbrahim, 36-40) Hz. İbrahim’in dini öğretisinde, ruhsal dinlerin arka planında yatan saf ve temiz *Hanîf* dinidir, ancak bu din taraftarları tarafından bozulmuştur ve şu anda ilk haliyle Hz. Muhammed tarafından ilan edilmektedir. Hz. Muhammed böylece kültürlü halkların saldırılarından korunacak bir otoriteye ulaşmış ve Mekke’deki putperest hemşerilerinin elinde kendisine açıkça eziyet veren bir zorluğun üstesinden bu otoriteyle gelmiştir.”<sup>396</sup>

---

<sup>395</sup> Andrae, *Mohammed...* s.138-139

<sup>396</sup> Andrae, *Mohammed...* s.139

#### 4. Kervan Vurgunları - Bedir Savaşı ve Sebepleri

##### a) Abdullah b. Cahş Seriyyesi

Andrae, Medinedeki hayatın zorluklarından özellikle geçim sıkıntısından bahisle konuyu yol kesiciliğe O'nun tabiri ile "haydutluğa" getirmektedir. Ekilebilecek alan ancak ensara yetebilecek kadardı. İşgücüne dayalı geçim imkanları da neredeyse yok denecek kadardı. Hz. Ali bir gün boyunca kazanabildiği 16 hurmayı Hz. Peygamber ile paylaşıyordu. Bu durumları konu alan pek çok rivayetler vardı. Andrae, bunlarla alakalı şu yorumu yapmaktadır: "Bu tür hikâyeler tabii ki bu erken dönemde kendilerine büyük saygı duyulan, sıkıntı içerisinde acılar çeken evliyalardan hayâları üzerine duran romantik dini anlatıların birer ürünü olarak değerlendirilmelidir. Fakat, durumları şüphesiz ki zordu, ve bir çözüm bulunması gerekiyordu. Ahlâki ve dinî bir karakter olarak adaleti gerçekleştirmeye hevesli olan Hz. Muhammed gibi bir kişiliğin incelenmesinde, onun bugün bile birçok bedevinin doğal geçim kaynağı olan bir yolu, yani haydutluğu (banditry) geçim kapısı olarak kabul etme fikrine neredeyse derhal boyun eğmesi, hayal kırıcıdır. Arabistan'da az ya da çok açıktan izin verilebilir geçim kaynaklarından ve meşgalelerden biri olarak kabul edilmesi gerçeğinin yanında, kendisinin memleketinden kovulmuş olmasının, intikam fikrini makul kılmış olduğu söylenebilir. Mekke halkı, Peygambere sonuna kadar eziyet etmiş ve Allah'ın vahyini reddetmişti. Böylece onlara vereceği her zarar, sadece Peygamber'in Allah adına vahiyle haber verdiği adil bir uygulama idi."<sup>397</sup>

Andrae, böyle bir durumda Abdullah b. Cahş seriyyesinin gönderilmesi ve olayı şöyle yorumlamaktadır: "O zaman, Peygamber'in kendisi ve yandaşlarının geçimini sürdürmek için uyguladığı yöntem, Medine'den Suriye'ye doğru geçen kervanları yağmalamaktı. İlk cılız saldırı başarısızlıkla sonuçlanmış gibi gözükmektedir. İlk başarılı sefer ise, Hicretten 2 yıl sonra gerçekleşmişti. Bu sefer önemlidir. Çünkü böylelikle hem İslâm için ilk kan dökülmüştü, hem de Peygamber'in kişiliği üzerine gölge düşürmüştür. Araplar tarafından kutsal addedilen ve genel bir barışın hüküm sürdüğü Recep ayında Hz. Muhammed, Abdullah b. Cahş'ı sekiz adamla birlikte gönderdi. Ona bir mektupla birlikte iki gün boyunca

---

<sup>397</sup> Andrae, *Mohammed...* s.140

yolculuk etmesi emrini verdi. Sonrasında mektubu açacak ve içerisinde yazılı bulunan emirleri uygulayacaktı. Fakat yanında gelen sekiz kişiden hiç birini, yazılan emri tatbik etmek noktasında zorlamayacak ve onların bu seferde yer alıp almamak istekleri konusunda karar vermelerini kendilerine bırakacaktı.”<sup>398</sup>

Andrae, Mektubun detaylarına da şöyle girmektedir: “Bu önemli mektubun orijinal hali Vâkidî tarafından korunmuş gibi görünmektedir. Mektupta yazarlar şöyledir: “Nahle vadisine git ve Kureyşliler için bir tuzak kur.” İlk yazılında bile bunun yanlış olduğu seziliyordu ki; Bu durum, uğursuz mektubun metninin bazı düzeltmelere maruz kalmasından dolayı açıkça anlaşılmaktadır. Ibn İshak’a göre mektup şöyledir: “Mekke ve Taif arasında bulunan Nahle’ye git ve bize haberler getirmek için Kureyşlilerin yaptıkları hakkında istihbarat topla.” Bu girişim, Hz. Muhammed’in aslında seferi sadece Kureyşlilerin niyetleri hakkında istihbarat toplamak için başlatmış olduğunu göstermeye yönelik olarak yapılmıştır. Bu göstermektedir ki, İslâm tarihçileri de tıpkı bizim gibi, Peygamber’in bu durumdaki tavrını tamamıyla savunmak noktasında zorluk çekmektedirler. Abdullah’a, yanında bulunanların hiç birini zorlamaması konusundaki emri, bu hareketin muhtemelen Arap gelenekleriyle de çeliştiğini açıkça göstermektedir. Normalde, Hz. Muhammed İslâm uğruna hayatını tehlikeye atmayı, her mü’minin değişmez bir görevi olarak görmektedir.”<sup>399</sup>

Andrae, bu olayı Hz. Peygamber’in kasıtlı olarak planladığı görüşünde olduğunu hissettirir şekilde devam ettirmektedir: “Anlaşılan, Hz. Muhammed, Abdullah’ın küçük bir ipucunu anlayacak bir adam olduğunu biliyordu. Abdullah, iki gün geçtikten sonra mektubu okuyunca, “Ben Allah’ın Resul’ünün emrini yerine getirmek için giderken, şahadetle taçlanmak isteyenler beni takip etsin. Böyle bir isteği olmayanlar ise geri dönmekte serbesttir.” dedi. Böylesine bir meydan okumadan sonra kimse karşı çıkmadı. Ancak, bir sonraki mola yerinde, içlerinden iki tanesi develerini kaybetti ve onları aramak zorunda kaldı. Bu şekilde seferden çekilmenin bir yolunu bulmuş oldular. Nahle vadisine ulaştıklarında, Abdullah ve adamları kısa süre içerisinde kervanı buldular. Kervan dört kişi tarafından korunuyordu ve kuru üzüm, deri ve diğer ticaret metalleriyle yüklüydü. Muhtemelen Recep ayının son günüydü, altı kişi toplantı yaptılar ve saldırıyı ertelemeleri halinde,

---

<sup>398</sup> Andrae, *Mohammed...* s.140

<sup>399</sup> Andrae, *Mohammed...* s.141

kervanın bu ayın bitiminden önce Mekke'deki korunmuş bölgeye ulaşacağı hakkında konuşular. Böylelikle saldırıyı düzenlediler, bir adamı öldürerek kervanı ele geçirdiler. Abdullah ve arkadaşları, Medine'ye dönünce, yaptıkları iş büyük heyecana neden oldu ve hemşerileri, tarafından şiddetle azarlandılar. Yahudiler, öldürülen adam ve bu sefere katılanların isimleri üzerinden nefretle göndermeler yaptılar. Mekke'de, Hz. Muhammed'in açık bir şekilde kutsal aylar ateşkesini ihlal ettiği konuşuluyordu. Fakat hepsinden daha da kötüsü, Peygamber yaptığını kesinlikle inkâr etti ve onlara kutsal ay içerisinde savaşmalarını kesinlikle emretmediğini söyledi. Başlangıçta ele geçirilen ganimete dokunmadı ve kendi payına düşen 5'te 1'i almayı reddetti. Fakat bir süre sonra, ilk duygular yatışınca ve bu yağma olayına ilgi artınca bununla alakalı bir vahiy nihayet indi.<sup>400</sup>

Andrae'yı olayın Kur'ân'daki anlatımı daha çok ilgilendirmektedir. O da şöyledir: "Medine'de Kur'ân, siyasî olaylardan muhaliflerin saldırılarına ve Peygamber'in aile çevresindeki küçük olaylara kadar uzanan güncel olaylara karşı güncel bir yorumcu olmaya başlar. Bununla paralel olarak, Bakara suresinin 214. Ayetinde Allah şöyle der: "Sana haram ayda savaşmayı soruyorlar. De ki: "O ayda savaş büyük bir günahdır. Allah'ın yolundan alıkoymak, onu inkâr etmek, Mescid-i Haram'ın ziyaretine engel olmak ve halkını oradan çıkarmak Allah katında daha büyük günahdır." (Bakara 2: 214)<sup>401</sup> İşte Hz. Muhammed'in çözüm sanatına harika bir örnek! Arap geleneğinin gerekliliği tartışılmaz bir geleneği olan ateşkes aylarının kutsallığını inkâr etmedi, ancak Abdullah'ın yaptığına göz yummanın başka bir yolunu buldu. Kureyşliler ve benzerleri ile mücadelede bütün yolların mazur görülebilir olduğunu dikkatlice söyler. İslâm ilahiyatçıları, bu konuşma şeklinin *jesuitisme* zarar verdiğini bilecek kadar ince düşüncelidirler ve bu doğrultuda, özür diler bir şekilde, sağlıklı bir adalet hissini ve mantığını savuşturmayı gerekli addetmişlerdir.<sup>402</sup> Allah dostlarına ve düşmanlarına eşitlik ve adaletle hükmeder, O dostlarını temize çıkarmaz, fakat düşmanlarının günahının daha çok ceza ve ayıplamayı hak ettiğini ilan eder. Ve her şeyden öte, arkadaşlarının yanlış bir amaç için dahi olsa iyi bir iş yaptıklarını belirtir. Bu yüzden Allah onları, iman ve sadakatlerinden ötürü affeder. Çünkü onlar, Allah'ın Elçisi ile birlikte hicret etmiş,

<sup>400</sup> Andrae, *Mohammed...* s.141-142

<sup>401</sup> Doğrusu: Bakara 2: 147 (çn)

<sup>402</sup> Ibn Kayyim el Cevziyye, *Zadü'l Mead*, I, 341

dünya nimetlerine karşı Allah'ı tercih etmişlerdir. Zira, sevgili bir günah işlese, onun birçok iyi özelliği, binlerce arbulucu haline gelir.”<sup>403</sup>

Andrae, bu olayın Hz. Peygamber'in kişiliğine zarar verdiği, O'nun hakkında olumsuz düşünmeye sebep olduğu görüşündedir. Bu görüşünü ise şöyle ortaya kor: “Fakat Hz. Muhammed'in açık bir şekilde karşı karşıya bulunduğu zor durumu göz önünde bulundurduğumuzda dahi, bu olayların kişiliği üzerine gölge düşürdüğü inkâr edilemez. Abdullah'a bu görevi verdiği zaman, Hz. Muhammed'in, kervanın korunmuş bölgeye ayın sonundan önce varamayacağını düşünmüş olması tabii ki muhtemeldir. Fakat ilgili kayıtlar bu açıklamanın makul olmadığını gösteriyor. Burada, Peygamber'in aklına gelen ilk şeyi yapmaya niyetlendiği izlenimini ediniyoruz. Eleştirimizin temelinde, kutsal ayın barışını bozmuş olması yoktur. Daha önce de vurguladığım gibi, kendisinin görüşleri, genelde bütün dini yaygaralardan ve geleneksellikten uzaklık ve hukuk talebi ve gerçeklik arasındaki çatışmaların çözümüne izin vermeye meyil gibi unsurlardan oluşmaktadır. Bizim eleştirdiğimiz şey ise, yaşananlar konusunda hiçbir sorumluluk almadan, Abdullah'ın hareketini akıllı bir şekilde provoke eden hesaplanmış bir kurnazlıktır. Bu olay, karakterinin, özellikle Nordik ırklarının çok alışık olmadığı bir özelliğini ortaya çıkarır. Bir fikri açıkça desteklemek cesaretinden yoksundur, bu kadar pozisyonunu açık destek vermekten kaçınmaya ve kurnazlıklardan faydalanmaya meyil olduğunu gösterir.”<sup>404</sup>

## **b) Bedir Savaşı ve Sebepleri**

Andrae, Bedir savaşını çok büyük olmayan ancak çok önemli sonuçları olan bir savaş olarak görür. Bu önemli sonuçlar aşağıdaki paragraflarda sayılacaktır. Onun bu savaşın sebebi olarak gördüğü şey, Ebû Süfyan liderliğindeki büyük bir kervandır. Olayı Andrae'nin ağzından dinleyelim: “Kızıl Deniz seferi Yahudilere olduğu gibi Hz. Muhammed'e de bir iman desteği oldu. Abdullah'ın seferinin üzerinden ancak 6 hafta geçmişti ki Hz. Muhammed, casusları aracılığıyla büyük bir kervanın Suriye'den dönmekte olduğunu öğrendi. Bu kervan en az bin deveden oluşuyordu ve Mekkeli tüccarların birçoğu bu tehlikeli seferde yer alıyorlardı. Kervanın lideri, Mekke'deki en tanınmış kişi ve iktidardaki Ümeyye kabilesinin atası olan Ebû

<sup>403</sup> Andrae, *Mohammed...* s.142-143

<sup>404</sup> Andrae, *Mohammed...* s.143

Sufyan idi. Hz. Muhammed, o zaman sahip olduğu muhtemelen bütün kaynaklarını, 70 deve ve 305 adamıyla hemen yola koyuldu. Gözcülük amacıyla önden giden Ebû Sufyan şüphelendi ve kervanı denizin etrafından dolaştırarak, dolambaçlı bir yola soktu. Hz. Muhammed'in planlarından Mekke de haberdar oldu ve 100 at, 700 deve ve 950 adamdan oluşan bir ordu hazırlandı. Adamlar, yüce ruhlarını ve zafere olan inançlarını göstermek için mızraklarını havaya savuruyorlardı. Kadın şarkıcılar da orduyu takip ediyorlardı. Her kamp yerinde tamburlar eşliğinde şarkılar söylediler, savaşçıların cesaretini alevlendirdiler. Kureyş' in üzerine geldiğini fark edince, Hz. Muhammed, Medinelilerin düşüncelerini anlamak amacıyla bir savaş konseyi topladı. Çünkü Medineliler, şehirlerinin dışında savaşmaya mecbur değillerdi. Sadakatleri testi geçti. Ramazan ayının 17. akşamı, Hicri 3. yılda, iki ordu Medine'nin 11 mil güney-batısında bulunan Bedir vadisinde karşılaştı. Ordular birbirine çok yakındı ve ortalarında bulunan bir kum tepesinden dolayı birbirlerini göremiyorlardı. Gece şiddetli bir yağmur yağdı, fakat inananlar zorluk çekmeden uyudular. Hz. Muhammed, bu olayı daha sonra Allah'ın kullarına bir lütfu olarak değerlendirecekti. Sabahleyin muharebe başladı. Hz. Muhammed bizzat savaşa katılmadı. Geceyi kendisi için dallardan inşa edilmiş bir sığınakta geçirmişti ve adamlarını savaş için derleyip toparladıktan sonra, sığınağı namaz için hazırladı. Adamlarına savaşta nasıl duracaklarını öğretmişti. Birbirlerine yakın saflarda savaşacaklar, düşmana oklarla saldıracaklar ve ancak son anda kılıçlarını kullanacaklardı. Bir düzen ya da plandan uzak, kabadayı-vari savaşan, bire bir mücadeleler ile rakibini alt etmeyi arayan ve gerçek bir siper savaşından kaçınan düşmanlarının aksine Hz. Muhammed, görece modern bir taktik tercih etti. Mekkeliler'in şiddetli savaşçı ruhlarına ve şövalye cesaretlerine karşın sıkı bir disiplin ve dikkatli bir temkin gözettiler. Vakidî'ye göre, Kureyşliler, mü'minlerin ciddi ve inançlı yüzlerini gördükleri zaman, korku içine düştüler. Çünkü muhacirlerin ve onların kardeşlerinin savaşı, millî bir şeref kazanmak için yapılan bir gösteri ya da oyun değildi. Onlar için bu savaş, ölüm kadar ciddi idi. Daha bu savaşta bile, İslâm'ın genç ve atak cemaatine hâkim olan ruhun izlerini görebiliyoruz."<sup>405</sup> Andrae'nin anlatımında gördüğümüz üç önemli husus var. Birisi Allah'ın açık

---

<sup>405</sup> Andrae, *Mohammed...* s.143-145

yardımları ile ordunun dinlenmesi, ikincisi, Ensar'ın Medine dışında savaşı kabul etmesi, üçüncüsü ise Hz. Peygamber'in orduyu mükemmel hazırlaması.

Andrae, savaşta öne çıkanları, savaş anlatılarını ve Eyyam'ül Arab geleneğinin hadiste muhafaza edildiğini şöyle özetlemektedir: “Alışıldığı üzere, savaş, düşman tarafların sıraya dizilmiş hatlarının önünde yapılan birebir çarpışmalarla başladı. Müslümanlar adına, Hz. Ali, Hz. Hamza ve Hz. Ubeyde öne çıktı. Her birisi de rakibini yenmeyi başardı. Bizim Nord atalarımız gibi, Bedeviler de savaş tasvirleriyle çok ilgilidiler. Eyyam'ül Arab, Bedevilerin savaş günleri, şiir ve hikâyede açılış temaları idi ve bu şekilde başlayan tanımlamalar, hadis geleneğinin özel bir detay ve sadakatle korunan anlatıları arasında mevcuttur. Vakidî'nin yazılarında, Bedir savaşı hikâyeleri neredeyse küçük bir cilt kitap kadar yer tutar. Kureyşliler'in lideri, Hz. Muhammed'in ölümcül düşmanı olan Ebû Cehil idi. Savaş onun etrafında yoğunlaşıyordu ama kabilesi onu adeta fethedilemez bir kale gibi koruyorlardı. Fakat Muaz b. Amr, savunmayı yararak kılıcıyla Ebû Cehil'in ayağını kesmeyi başardı. Oğlu İkrime, Muaz'ın kolunu omzundan ayıran bir darbeye intikam aldı. Muaz'ın kolunu sadece derisi tutuyordu. Muaz, kopmak üzere olan kolunun üzerine bastı ve onu omzundan kopardı. Sonrasında ise başka bir Müslüman geldi ve Ebû Cehil'e ölümcül darbeyi vurdu.”<sup>406</sup>

Andrae, savaş esnasındaki manevi yardımın Hıristiyan kültüründe de bulunduğunu kaydederek Bedir'deki melek ordularını şöyle anlatmaktadır: “Bedir'de savaşan sadece insan ordusu değildi. Tıpkı Nord savaşçılarının Valkürlerin atlarının homurtulu seslerini savaşın gürültüsü arasında duymaları ve yine Rephaim vadisinde Davud'un Filistinliler'e karşı savaşmak üzere Yahova geldiğinde, ağaçların üzerinde ayak seslerini işitmesi gibi... Bedir savaşında da Cebrail ve ordusu, insanların yanında savaşmıştı. Savaşı uzaktan izleyen ve yaralıların eşyalarını yağmalamak üzere Müslüman safları arasında duran bir adam, savaş meydanına doğru yaklaşan bir bulut gördü, atların kişnemelerini, silahların seslerini ve bulutların içinden gelen cesaret verici savaş çığlıklarını duydu. Bulut, inananların kuvvetlerinin bulunduğu yere indi ve önce putperestlere karşı az görünen mü'minlerin sayısını, onların iki katına çıkarmış gibi bir hale getirdi. Kimisine göre melekler, Müslüman saflarında dost askerler gibi savaştı. Kimisi de meleklerin nasıl nurdan yapılmış yeşil, sarı ve kırmızı

---

<sup>406</sup> Andrae, *Mohammed...* s.145

sarıklar taktıklarını, atlarının başlarının nasıl beyaz yünlerle bezendiğini anlattı. Bazılarına göre ise, görünmeden savaştılar. Hareket eden silahlar ya da akan kan yokken ellerin kesildiği ve büyük yaraların açıldığı görüldü. Sonunda Hz. Muhammed bir avuç dolusu kum aldı, bir takım sihirli sözler söyledi ve düşmana doğru saçtı. Bunun üzerine orduları, korkuyla dağıldılar.”<sup>407</sup>

Hz. Peygamber savaş kazanıldıktan sonra fidyeye hükmetti. Andrae, kısaca buna da temas etmektedir: “Öğle olduğunda, savaş kazanılmıştı. Kureyşliler kaçtı. Düşmandan 49 kişi öldürülmüştü. Kendi başına ve başkalarının yardımıyla yalnızca Hz. Ali 22 kişiyi öldürmüştü. Bir bu kadarı da esir alınmıştı. Savaş meydanında mü’minlerin kaybı ise 14 kişiydi. Katı kalpli Hz. Ömer, esirleri öldürmek istedi, fakat Hz. Peygamber, Kureyşlilerin onlara fidye ödemelerine hüküm verdi. Esirlerin arasında Hz. Muhammed’in kızı Zeyneb ile evli olan damadı Ebû’l As da vardı. Böylece İslâm, tüm akrabalık bağlarını bozmuş oluyordu. Fakat Zeyneb, Hz. Hatice’nin kendisine düğün hediyesi olarak verdiği gerdanlığı, kocasının fidyesi olarak gönderince, Hz. Muhammed etkilendi ve Ebû’l As’ı fidyesiz serbest bıraktı.”<sup>408</sup>

Andrae’nin Bedir savaşından çıkarımlarını yine ondan dinleyelim: “Böyle önemsiz bir çatışmanın büyük savaflara yol açması çok yaygın değildir. Özellikle Medine’deki manevi etkinin büyüklüğü tahmin edilebilir. Peygamber, Allah’ın onun yanında olduğuna dair inkâr edilemez deliller elde etmişti. 8. surede, Bedir zaferinden dinî bir çıkarıma varır ve o günü “karar günü” olarak adlandırır. Takipçilerine, Allah’ın kendisini nasıl desteklediğini, sözünü tutup meleklerini nasıl gönderdiğini, üzerlerine huzurlu bir uyku ve ferahlatıcı bir yağmur gönderdiğini anlatır. Savaşın ve zafer kazanan ise Allah’ın kendisiydi. “Savaşta onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü. Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı.” (Enfal, 17) Tatmin ve zafer sevinci, Peygamber’in çağrısını kuvvetlendirdi. Kendisinde, dünyanın Allah’ın emir ve sözlerine uymaya zorlanması gerektiği düşüncesi oluştu, duaların yetmediği zamanlarda, “Baskı ve şiddet kalmayınca ve din tamamen Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın.” (Enfal, 39) Böylece Bedir savaşından hemen sonra dahi, İslâm’ın birincil misyonerlik enstrümanı, bir süre için kılıç olarak tanımlanmıştı. O zamanlar, Hz. Muhammed’in aklında sadece Arabistan

<sup>407</sup> Andrae, *Mohammed...* s.145-146

<sup>408</sup> Andrae, *Mohammed...* s.146



vardı. Ufku daha da öteye gidemedi. Fakat çöl esnekti ve başarı Peygamber'in vizyonunu artırdıkça genişletilebilirdi. Allah'ın yanında bulunduğu kimse için imkânsız diye bir şey yoktu. "Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer içinizde sabırlı yirmi kişi bulunursa iki yüz kişiye galip gelirler. Eğer içinizde (sabırlı) yüz kişi bulunursa, inkâr edenlerden bin kişiye galip gelirler." (Enfal, 65) Peygamber'in arkadaşlarındaki gururu kendini etkileyici bir şekilde gösterir: "Allah'tır. O, seni bizzat kendi yardımıyla ve mü'minlerle destekleyen ve onların kalplerini uzlaştırandır. Şayet yeryüzündeki şeyleri tümüyle harcasaydın sen onların kalplerini uzlaştıramazdın." (Enfal, 63)<sup>409</sup>

## 5. Uhud ve Hendek Savaşları ve Sonuçları

### a) Uhud Savaşı ve Sonuçları

Andrae, Bedir'den sonraki gelişmeleri, özellikle Kureyş'in intikam hazırlıklarını ele alarak Uhud savaşına şöyle girer: " Mekke'de Hz. Muhammed'in zaferi şiddetli bir öfke oluşturmuştu. Yine de, Kureyş' in düşmana ciddi bir hücum başlatma hazırlıklarını tamamlaması için bir yılın geçmesi gerekti. Hicretten sonraki 3. yılın Şevval ayında, 700 tanesi zırhlı olmak üzere tamamen kuşanmış ve atlı 3000 kişi Mekke'den yola çıktı. Kadınlardan oluşan bir grup da orduyu takip etti ki bunlar, Bedir'de ölenleri hatırlatmak ve ordudakilerin savaşçı ruhlarını şahlandırmak için oradaydılar. Ordular karşılaşmadan önce bu kadınlar, Mekke ordusunun önünde tamburlar eşliğinde şarkı söyleyerek yürüdüler, daha sonra da ordunun arkasına çekildiler. Hatların arkasında, kaçanları durdurarak savaşa geri göndermeye çalıştılar."<sup>410</sup>

Andrae, Hz. Peygamber'in genç askerlerin istekleri doğrultusunda hareket etmek zorunda kaldığını ve gelinen Uhud'da orduyu nasıl konuşlandırıldığını takdirle şöyle özetler: "Bu durumda, Hz. Muhammed dikkate değer bir askeri kabiliyet sergiledi. Başlangıçta şehirde savunma yapmalarının uygun olacağını düşündü, fakat daha sonra ordudaki en fazla savaş heveslisi grup olarak "kılıçlarını sallayan ve erkek develer gibi çılgın olan" genç askerler, düşmanın savunmada kalmalarını

<sup>409</sup> Andrae, *Mohammed...* s.146-147

<sup>410</sup> Andrae, *Mohammed...* s.149

korkaklık olarak yorumlayacağı gerekçesiyle, onu bu kararından vazgeçirdiler. Askerî konularda, Hz. Muhammed'in otoritesi kendisini her zaman ileri süremiyordu. Böylelikle, onlara boyun eğmek ve şehri terk etmek zorunda kaldı. Daha sonra, Medine'den 3-4 mil kuzeyde bulunan Uhud eteklerinde avantajlı bir konuma yerleşti. Burada da yakın savaş taktiğine sıkı sıkıya bağlı kaldı. Adamlarını hiçbir omzun saflardan dışarıda kalmayacak şekilde ayarladı. Ordunun arkasına okçuları yerleştirdi ve buldukları konumu her ne olursa olsun terk etmemeleri, düşman zırhlılarının kanatlardan saldırısına karşı savaş düzenini korumaları talimatını verdi.”<sup>411</sup>

Andrae, savaşın oluş şeklini İslâmî kaynaklara uygun bir şekilde şöyle anlatır: “Başlangıçta Hz. Muhammed başarılı oldu. Kureyş, kaçmaya başladı ve Ebû Süfyan'ın kendi hayatı da tehlikede idi. Mü'minlerden bazıları, düşman kamplarını yağmalamak üzere harekete geçti. Bunu gören okçular da daha fazla sessiz kalamadılar ve yağmada yer almak için yerlerini terk ettiler. Daha sonra İslâmi fetihlerin ünlü komutanı olacak olan Halid b. Velid, bu durumu fırsat bilerek düşmana geriden saldırdı. Aniden işler tersine döndü. Mü'minler dört bir yana kaçmaya başladılar. Hz. Muhammed ise beyhude onları durdurmaya çalışıyordu. Bizzat kendisi düşmanla savaşmaya başladı ve düşmanlardan birini kendi elleriyle öldürdü. Bir dişinin kırılmasına sebep olan bir taşla yaralandı ve parçalanan zırhının birkaç halkası yanağına battı. Sonrasında Şeytan “Muhammed düştü” diye bağırdı ve karmaşanın artmasına neden oldu. En sadık adamları tarafından etrafı çevrilen Hz. Muhammed, Uhud dağının siyah bazalt kısmını ayıran derin dağ geçidine çekildi. Ebû Süfyan, Müslümanların geçidine doğru bağırarak hakaret etti, Hz. Ömer de onunkine eş bir enerji ile karşılık verdi. Sonrasında, Kureyşliler zaferlerinden tam anlamıyla yararlanmak için gerçek bir saldırıda bulunmadan geri çekilmeye başladılar. Şehre saldırmak fikrinin akıllarına gelmemiş olma ihtimali yüksek görünüyor. Bu da gösteriyor ki, çatışma halen Hz. Muhammed'i hedef alıyordu, içerisinde özellikle Yahudiler başta olmak üzere, yeni Peygamber'e düşmanca veya soğuk davranan hatırı sayılır bir oran bulunan Medine şehrini değil. Ordu savaş alanından ayrılmadan önce, alan aranarak ölümler soyuldu ve parçalara ayrıldı. Kadınlar çıldırmış gibilerdi. Ebû Süfyan'ın eşi Hind, ölümlerin kulaklarını ve

---

<sup>411</sup> Andrae, *Mohammed...* s.150

burunlarını kesti. Ölülerin arasında, Hind'in babasını Bedir'de öldüren, Peygamber'in amcası destansı kahraman Hz. Hamza da vardı. Hamza'yı öldüren kişi, cesedin parçalarından ciğerini Hind için bırakmıştı. O da ciğeri kendi dişleriyle parçaladı. Hz. Hamza'nın burnu ve kulaklarını da süs eşyası olarak boynuna taktı. Mü'minler onun parçalanmış cesedini bulunca, Peygamber, Hamza'nın adının Cennette Allah'ın ve Resulünün Arslanı" olarak kaydedildiğini söyledi."<sup>412</sup>

Savaşın sonuçlarının net olmadığını ve Kureyş'in aptalca davrandığını bildiren Andrae, sonraki gelişmeleri de şöyle sıralamaktadır: "Düşmanın saldırıya karşı isteksiz olması ve aptalca davranışından dolayı, Hz. Muhammed, arkadaşları ile birlikte şehre sorunsuz bir şekilde ulaşmakla kalmadı, aynı zamanda yorgun ve yaralı olmasına rağmen, yenilginin Medine'deki rakiplerinin ve muhaliflerinin üzerinde bıraktığı etkiyi kırmak için, Medine'ye ulaştıktan bir gün sonra düşmanın peşine düşüp onları kovalama cesaretini de buldu. Fakat Uhud Savaşı Peygamber'in pozisyonu için kesin sonuçları olan bir olay değildi. Bir süre için prestiji azalıyor gibi göründü, "Münafıklar" - kendisinin peygamberlik iddialarına karşı ilgisiz kalanlar böyle adlandırılıyordu- Uhud Savaşından dolayı duydukları sevinci açıkça ifade ediyorlardı, Yahudiler ise, bir Peygamber'in savaşta böylesine bir yara almasının mümkün olamayacağı gerekçesiyle, Hz. Muhammed'in siyasi güç elde etmek için çabaladığını savunuyorlardı. Hatta, Bi'ri Mâune'deki Bedeviler, Hz. Muhammed'in kendilerine misyoner olarak gönderdiği 40 Kur'ân okuyucusunu öldürmeye cüret ettiler. Ama, Peygamber'in dayanıklılığı ve taraftarlarının sadakati, bu rüzgârı kademe kademe arkalarına almalarını sağladı."<sup>413</sup>

Andrae, İslâm'ın başarısında esas amilleri Arapların yapısına bağlayan oryantalistleri tenkit ederek gerçeği şu cümleler ile ortaya koymaktadır: "Rivayetler, Hz. Muhammed'in ilk arkadaşlarının dokunaklı fedakârlık ve kahramanlık hikâyelerinden sık sık söz eder. Bu da, her ne kadar -biraz haklılık payı olmakla beraber- başarısının temeli olarak Bedevilerin yağma ve macera aşkından kaynaklandığı söylene de, İslâm'ın başarısının aynı zamanda kısmen de olsa onun etkili ve gerçekçi ideallerle ahlâkî güçler oluşturabilme yeteneğinden kaynaklandığını kanıtlar."<sup>414</sup>

---

<sup>412</sup> Andrae, *Mohammed...* s.151

<sup>413</sup> Andrae, *Mohammed...* s.151

<sup>414</sup> Andrae, *Mohammed...* s.151-152

## b) Hendek Savaşı ve Sonuçları

Andrae, Hz. Peygamber'in Uhud savaşından sonra Benî Nadîr Yahudileri'ni anlaşmalı bir şekilde sürgüne gönderdiğini ve hicri 5. yılda da Zeyneb validemiz ile evliliğini anlattıktan sonra Kureyş'in bir başka taarruzunu konu almaktadır. Kısaca üzerinde durduğu bu savaş Hendek savaşıdır. Onun bu savaş hakkında yazdıkları şöyledir: "Aynı yıl, Kureyş kabilesi en sonunda tüm güçleriyle Hz. Muhammed'i ezme girişiminde bulunma gerekliliğini nihayet fark etti. Bu defa on bin kişiden az olmayan güçlü bir ordu ile geldiler ve Amaçları düşmana kendi şehrinde saldırmaktı. Ancak, Hz. Muhammed Medine'yi kısa bir süre içerisinde savunma için hazırladı. Yine burada da, kendisinin üstün kabiliyetleri ve duruma hızlıca hâkim olma özelliği imdadına yetişti. Bir Persli'nin tavsiyesi üzerine, şehrin korunması gereken yerlerini hendek ve duvarlarla çevirtti. Basit doğasına rağmen, Arapların görece alışık olmadığı bu savunma yöntemi, işlevini yerine getirmiş görünüyor. Mekkeliler bir saldırıya kalkışmadı. Kuşatmaya devam etmekten bunaldılar ve muhteşem bir şekilde planlanmış seferlerinden hiçbir sonuç alamadan çekildiler."<sup>415</sup>

## 6. Hudeybiye Antlaşması

Andrae, Hz. Peygamber'in elde ettiği gücü ve otoriteyi hac için Mekke'ye gelen Araplara göstermek niyetiyle Haram ayları içerisinde Mekke'ye yöneldiği görüşüyle Hudeybiye Müsahabası konusuna girmektedir. Uzunca ele aldığı bu konunun ilk paragrafı şöyledir: "Devam eden yıllarda, Hz. Muhammed'in gücü yavaş yavaş ama kesin bir şekilde arttı. Bedeviler, gözlerini günden güne dini görüşleri kendilerine aslında daha çok sıradışı gelen, Medine'nin hükümdarına çevirip onun dostluğunu aradılar. Haram aylardan bir tanesinde, (Mart, 628) Hz. Muhammed, Mekke'de hac yapmaya karar verdi. Muhtemelen, Arap kabileleri arasındaki artan gücünü de dikkate alarak, Kureyşliler'in kendisinin Kâbe'ye varmasını engellemeye cesaret edemeyeceklerini ya da kendisinin daha önce yapmış olduğunun aksine haram aylar barışını bozmayacaklarını düşünmüştü. Ancak her

---

<sup>415</sup> Andrae, *Mohammed...* s.154-155

halükarda, hac için bir araya gelen Araplara bir güç gösterisi yaparak elde ettiği otoriteyi göstermek istiyordu. Saygı toplamak için, hacda kendisine eşlik etmeleri doğrultusunda, arasının iyi olduğu Bedevi kabilelerine bir davet gönderdi. Ancak Bedeviler planı fazla cüretkâr buldular ve katılmayı reddettiler.”<sup>416</sup>

Bazı Bedevi kabilelerinin katılmamasına rağmen Hz. Peygamber hac (umre) için hazırlandı ve yola çıktı. Andrae, konuyu anlatmaya şöyle devam etmektedir: “Yine de, Hz. Muhammed, yolculuğu bin kişiyle birlikte gerçekleştirdi. İhrama girmişlerdi ve sadece kılıçları vardı. Sonuç olarak, kutsal durumun kendilerine gerekli kıldığı hareket özgürlüğü kısıtlamalarına riayet ediyorlardı. Bu yüzden Hz. Muhammed’in Mekke’ye saldırmayı planladığını düşünemeyiz. Ancak Kureyşliler Hz. Muhammed’in yaklaştığını anlayınca “Allah ile bir anlaşma yaparak” Müslümanları Mekke’ye hiçbir şart altında kabul etmemeye karar verdiler. Niyetlerini öğrenmek için, Halid b. Velid komutasında iki yüz atlıyı yaklaştırmakta olan Müslüman gruba gönderdiler. Bazı erkeklerle kadınlar ve çocuklar da onları izlediler. Burada Hz. Muhammed bir düşüncesizlik yaptı ve sırdaşlarına şehre saldırmayı önerdi. Fakat Hz. Ebûbekir yollarına doğruca devam etmelerini ve daha önce de kararlaştırıldığı üzere sadece haccı düşünmeleri gerektiği, ancak Kureyşlilerin kendilerini kesinlikle engellemeye çalışmaları halinde silahlarını kullanmaları fikrindeydi. Çünkü Araplara göre, Hz. Muhammed’in önerisi, çok ciddi bir tecavüz anlamına geliyordu. Bu, sadece hac aylarının kutsallığına karşı gelmekle kalmaz, aynı zamanda da Mekke’nin kutsal ve korunmuş arazisine de karşı bir suç anlamına gelirdi. Fakat Peygamber, Halid’in atlılarıyla birlikte mü’minlere karşı zaten harekete geçtiğini, bu yüzden de çatışmanın aslında zaten başlamış olduğunu söylüyordu.”<sup>417</sup> Burada yazar, Hz. Muhammed’in sefere katılanların görüşlerine sürekli başvurduğunu da ifade eder. Bu olayda da Hz. Ebû Bekir’in fikrini kabul etmek zorunda kaldı.”<sup>418</sup>

Andrae, olayın gelişimini anlatmaya devam etmektedir: “Halid, atlılarıyla birlikte ve savaş düzeninde gelip inananların tam karşısına durunca, namaz vakti henüz girmişti. O zaman, Hz. Muhammed, daha sonra “korlu halinde kılınacak namaz” olarak adlandırılacak olan özel bir namaz şekli de gösterdi. Genellikle ordu

---

<sup>416</sup> Andrae, *Mohammed...* s.156

<sup>417</sup> Vakidî, s. 244

<sup>418</sup> Andrae, *Mohammed...* s.156-157

namazı bütün bir ünite olarak hep birlikte kılıyordu. Fakat şimdi gruplara ayrıldılar ve bu gruplardan birisi düşmana yönelmiş haldeyken diğer grup namazını kılıyordu. Namazı kılmakta olanlar bile silahlarını bırakmıyorlardı. Ertesi gece, Hz. Muhammed, bir rehberin yardımıyla neredeyse aşılmaz geçitlerden orduyu sevk ederek Hudeybiye'ye ulaştı. Hudeybiye, Mekke'den 3 mil kuzeyde idi ve Müslümanlar burada kamp kurmuşlardı. Yolculuk esnasında Hz. Muhammed'in devesi dizlerinin üzerine çökerek yana yattı. Arkadaşları, hayvanın yorulduğunu ve daha fazla ilerleyemeyeceğini düşündüler, fakat Hz. Muhammed "Hayır, hayvanın ilerlemesini engelleyen başka bir şey var, bu da fillerin Mekke'ye ulaşmasını engelleyen şeyin aynısıdır" dedi. Bu da göstermektedir ki, Hz. Muhammed, zaten geri çekilmeyi düşünüyordu ve başarısızlığı kendisi ile etrafındakilere bizzat Allah'ın mabedine o zamanda gelmelerini arzu etmediği yönünde açıklamaya çalışıyordu."<sup>419</sup> Burada Andrae'nin Hz. Peygamber hakkında başarısız ve düşüncesiz gibi ithamları söz konusudur.

Konunun devamında Andrae Kureyş'in, Hz. Peygamber'in niyetini anlamak için Urve'yi elçi olarak gönderdiklerini, onun, ashabın Hz. Muhammed'e bağlılığından etkilenecek geri döndüğünü; Huleys b. Alkame isimli bir elçinin geldiğinde ise, Hz. Peygamber'in kurbanlıkları onun göreceği yere getirttiğini; Böylelikle, Allah'ın korunmuş arazisinde bulunan şehre saldırmaya hazır olan Hz. Muhammed'in, saf kalpli bir bedevinin dini saygısını kazanabildiğini iddia ettikten sonra, aslında gelen elçilerin bir nevi casus olduklarını da kaydetmiştir.<sup>420</sup>

Andrae, Hz. Peygamber'in Hz. Osman'ı elçi olarak göndermesi üzerine gelişen olayları da şöyle anlatmaktadır: "Bu arada, Hz. Muhammed, damadı Osman b. Affan'ı anlaşma yapması için Mekke'ye göndermişti. Üzerinden üç gün geçmesine rağmen geri dönmeyince, büyük korku oluştu. Hz. Muhammed, taraftarlarını topladı ve hiçbir şekilde kaçmayacaklarına, gerekirse de Peygamber için öleceklerine dair yemin ettirdi. Bu sadakat yemini, anlatanların aktardığı kadarıyla, Hz. Muhammed yeşil bir ağacın altında oturmaktayken yapılmıştı. Bu seremoniyi nasıl gerçekten etkileyici kılacağını ve taraftarlarında uyandırdığı bağlılıkla eksiksiz bir saygıyı nasıl kullanacağını iyi biliyor olmalıydı. Yemin, el sıkışma ile doğrulandı. Öne çıkan ilk

---

<sup>419</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 157

<sup>420</sup> Andrae, bu rivayetleri genelde Vakidi'den almakta ve aldığı yerleri kaydetmektedir. Andrae, *Mohammed...* s. 157-158

kişi, Sinan isminde biriydi. Sinan, Peygamber'in elini tutarken "Üstlendiğin her şeyde yanında duracağıma yemin ederim" dedi. Doğru ya da yanlış, Resulüm!- dinî liderlerin bağlılarından aldıkları dokunaklı bir şahadet-Bu bağlılık yemini, Müslümanlar içinde büyük bir heyecan oluşturdu. İnananları mabede yaklaştırmama girişiminde bulunmaları halinde, Mekke güçlerine saldırmaya kararlıldardı."<sup>421</sup>Bu biat, Rıdvan biati diye bilinen bir bağlılık yeminidir. Buradaki "doğru veya yanlış" sözünü Andrae'nin nereden aldığı tahkik edilmelidir.

Hz. Osman'ın geri gelmesi üzerine işlerin seyri tekrar değişmiştir. Andrae, bunu şöyle kaydeder: "Nihayet, Osman'ın elçiliğine bir cevap olarak, üç müzakereci geldi ve içlerinden bir tanesi olan Süheyl, Hz. Muhammed'in en baş düşmanlarından bir tanesiydi. Hz. Muhammed ile barışçıl bir anlaşmaya varmaya çalışmaları yönünde talimat almışlardı, onun mabede bu sene değil, bir sonraki sene izin karşılığında gelmesi ve hac ibadetini yerine getirmesi... Arabistan'da Hz. Muhammed'in mabede zorla giriş izni aldığı şeklinde söylentilerin dolaşmasını istemiyorlardı. Böylelikle, Mekke'de durum daha ciddi bir şekilde değerlendiriliyorduydu, bunun sebebi sadece şekli muhafaza etmektir. Ancak, müzakerecilerin gelişi, Kureyşlilerin kendilerini daha zayıf olan taraf olarak gördükleri anlamına gelmiyordu. Süheyl, Hz. Muhammed ile uzun bir görüşme yaptı. Sonucunda da, belli şartlar altında, on yıllık bir ateşkese karar verildi. Barış fikri, Peygamber'den gelmiş gibiydi. Anlaşma kapsamında, Hz. Muhammed'in Mekke'ye bu sene girmemesi de yer alıyordu. Bir sonraki sene, Hz. Muhammed ve arkadaşlarının hac yapabilmesi için Mekkeliler şehri üç günlüğüne boşaltacaklardı. On yıllık barış süreci içerisinde, iki taraf da istedikleri ittifakları kurabileceklerdi. Hz. Muhammed, ateşkesin sona ermesinden sonra kendi tarafına kaçan ve reşit olmayan her Kureyşliyi onlara teslim etmeye razı oldu. Kureyş için ise buna karşılık olarak bir yükümlülük yoktu."<sup>422</sup>

Andrae'ye göre Süheyl'in bir saygısızlığı daha olmuştu: "Barışın son ve kesin olarak ifade edilip imzalanması öncesinde, Hz. Muhammed, Süheyl'in saygısız bir hareketine boyun eğdi, ki bu da ateşkesin daha çok kendisi tarafından başlatıldığı şeklinde açıklanabilir. Hz. Ali anlaşmayı yazacaktı. Hz. Muhammed geleneksel İslâmî formüle göre dikte etti: "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla" Süheyl,

<sup>421</sup> Andrae, *Mohammed...* s.158-159

<sup>422</sup> Andrae, *Mohammed...* s.159

Rahman olan'ı, kendisinin tanımadığı bir Tanrı olduğunu, bu yüzden söz konusu ifadenin: “Senin adınla, Ey Sen, Tanrımız” şeklinde olması gerektiğini iddia etti. Müslümanlar sesli bir şekilde mırıldansalar da, Hz. Muhammed karşı çıkmadı ve diktesine devam etti: “Hz. Muhammed, Allah'ın Resulu ve Süheyl arasında bir sözleşme...” Süheyl araya girerek Hz. Muhammed'i Allah'ın Elçisi olarak tanımadığını hatırlattı. Hz. Muhammed hemen kabul etti ve “Abdullah oğlu Muhammed” şeklinde yazdırdı.”<sup>423</sup>

Andrae, bu noktada durumun çok kritik bir durum arzettiğini şöyle tespit etmektedir: “Peygamber'in hareketi, daha az önce, onun ve onun davası için ölmeye hevesle yemin etmiş Müslümanlar için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Böylesine utanç verici bir anlaşma neredeyse bir boyun eğme gibi görünüyordu. Cesur ve dürüst Hz. Ömer sinirinden çılgına dönmüştü. Hemen Peygamber'in yanına gitti ve bağırarak “Bizler Müslüman değil miyiz? O halde dinimizle alakalı bir meselede neden boyun eğiyoruz?” dedi. Hz. Muhammed, kendisinin Allah'ın Elçisi olduğunu, Allah'ın isteği dışında hiçbir şey yapmadığını söyleyerek ve otoriter bir tavırla onu beyhude yatıştırmaya çalıştı. Hz. Ömer, onların da bu küçük düşürülmeye gerçekten de teslim olup olmayacaklarını anlamak için heyecanla Hz. Ömer'e ve Peygamber'in yanındaki diğer liderlere döndü. Daha sonra söylediğine göre, Hz. Muhammed'in doğruluğundan o zamana kadar hiç o kadar şüpheye düşmemişti ve o zaman aynı düşünceye sahip sadece 100 kişi bulsaydı İslâm ümmetinden ayrılacaktı.”<sup>424</sup> Andrae'nin Hz. Ömer ile alakalı sözleri de yine ayrı bir tartışma sebebidir.

Bu ateşkesin sonuçlarını Andrae şöyle tespit etmektedir: “Sonra yaşananlar ise, Peygamber'in zekice davranmış olduğunu kanıtladı. Bu anlaşmanın sonuçlarını ne derece kast ettiği ya da öngördüğü kesin değildir. Fakat, Hz. Muhammed, Mekke'nin milli mabet törenlerinin Araplar için ifade ettiği güçlü ve mistik anlamı fark etmişti. Bu şekilde, Kureyşle bir savaş halinde bulunmanın, her ne kadar zayıf ve belirsiz de olsa, kutsal ayları, haccı ve Mekke civarındaki pazarları tanıdığını ifade edecek olan bir çeşit arkadaşlığın önünde belli bir seviyede engel anlamına geleceğini fark etmiş olması muhtemeldir. Bedevi kabilelerinin, Hz. Muhammed Kureyşle savaş halinde olduğu sürece onunla açık bir ittifak yapmaktan çekinecekleri

<sup>423</sup> Andrae, *Mohammed...* s.160

<sup>424</sup> Vakidi, s. 255; Andrae, *Mohammed...* s.160



kesindi ve bu da Mekke'nin sadece askerî gücünden kaynaklanmıyordu. Bu ateşkesin kabulünden hemen sonra, gizlice bir şekilde kendi tarafında bulunan, deniz kıyısındaki Beni Kureyza kabilesi, Hz. Muhammed ile ittifaklarını açıkça itiraf etti. Bu kabilenin peşinden, çok sayıdaki kabile aynısını yaptı ve Hz. Ömer, ateşkes döneminde çok daha fazla insanın İslâm'ı kucakladığını kabul etmek zorunda kaldı. Hz. Ebû Bekir, hiçbir zaferin İslâm'a Hubeydiye Anlaşmasının sebep olduğu kadar taraftar kazandırmadığını söyler.<sup>425</sup>

Andrae, Mümtehine suresinin gelenlerin niyetleriyle ilgili hükümlerini de iman testi olarak değerlendirmektedir: “Bu dönüşlerin her zaman saf dinî sebeplerle olmadığı açıktır. Medine'ye İslâm'ı kucaklamaya gelenler arasında, eski Arap bakış açısına göre reşit görülmeyen evli kadınlar da vardı ve bunlar, anlaşmanın şartları uyarınca teslim edileceklerdi. 60. Surede Allah, Peygamber'e bu dinini yeni değiştirenleri incelemesini ve dinlerinde gerçekten samimi olmaları halinde, tutulmalarını, müşriklere teslim edilmemelerini emreder. Diğer taraftan, kâfir hanımı olan Müslümanlar, onları ailelerine geri göndereceklerdi. Muhtemelen, bu dinini yeni değiştirenlere yapılan iman testi aşırı katı değildi, fakat birçok durumda, yeni dine geliş kötü şöhretli bir şekilde, dinî saiklerden farklı sebeplerden kaynaklanmaktaydı.”<sup>426</sup>

## **7. Hz. Peygamber'in Yahudilerle İlişkileri**

### **a) Hz. Peygamber ve Medine Yahudileri'nin Akibetleri**

Andrae, eserlerinde Hz. Peygamber ile Yahudiler arasındaki ilişkileri gerek İslâm'ın kökeni açısından fikri boyutta ve gerekse de sıcak temas ve mücadele açısından ele almıştır. Özellikle Akabe biatlerinden başlamak üzere Medine döneminde Yahudilerle yakın ve yoğun ilişkiler söz konusudur. Andrae, Medine sözleşmesinde Yahudilerle ilgili bölümler hakkında suskun olmasına karşı, Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının akabinde ve Ka'b b. Eşref olayı ile Hayber'in fethi konularında onlarla alakalı yorum ve anlatıları olmuştur. Bu bölümleri konunun

---

<sup>425</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 161

<sup>426</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 161

bütünlüğü açısından Yahudilerle ilişkiler başlığı altında burada ele almayı uygun gördük.

Bedir savaşıdan hemen sonra meydana gelen bir olay, Medinede mevcut üç Yahudi kabilesinden Beni Kaynuka'nın cezalandırılmasını gerektirmişti. Bu olay ve yorumunu Andrae şöyle yapmaktadır: “Hz. Muhammed, Medine'deki artan gücünü düşmanlarından, Yahudilerden, intikam almak için kullanır. Onlara saldırmaya bir bahane bulmak için uzun süre beklemek zorunda kalmadı. Beni Kaynuka kabilesinden bir Yahudi, evli Arap bir kadına ahlâksız bir şaka yaptı. Kadın, Pazar yerinde otururken, bu adam, kadının elbisesinin kumaşını onun omzu üzerine bir diken ile bağladı. Müslümanlardan biri de, cüretkâr soytarıyı öldürdü. Yahudiler de soytarıyı öldüreni öldürerek misilleme yaptılar. Hz. Muhammed, suçlu kabileyi, oturdukları bölgeye sıkıştırdı ve bir sürelik bir kuşatmanın ardından, bütün sahip olduklarının Hz. Muhammed'in eline geçmesi koşuluyla teslim olmaya zorladı. Kendileri serbest bırakıldılar ve Suriye'ye çıkartıldılar. Mülkleri ise, muhacirlerin sefaletini dindirmek için yeni bir fırsat oldu.”<sup>427</sup>

Uhud savaşının arkasından Hz. Peygamber'in Benî Nadîr'den de kurtulduğunu Andrae sebep bildirmeden şöyle kaydeder: “Yahudilerle devam edegelen çekişme, inananlara servetlerini artırmak için uygun bir fırsat sağlamıştı. Uhud savaşından sonra bir yıl geçmişti ki, Hz. Muhammed, ikinci Yahudi kabilesinden, Benî Nadîr'den de kurtuldu. Yahudiler bir süre kuşatıldıktan sonra, mal ve mülklerini geride bırakmaları şartıyla geri çekilmelerine müsaade edildi. Davullar ve müzik aletleri eşliğinde ayrıldılar. Eşleri bayram kıyafetleriyle süslendi, güzellik ve zarafetleriyle Peygamberin savaşçıların gözlerini kamaştırdılar. Ezilemeyen bir halk! Benî Nadîr Kabilesi, Mekke'nin 15 mil kuzeyinde bulunan Hayber'e göç etti, arkalarında bıraktıkları arazileri de, muhacirler arasında pay edildi.”<sup>428</sup>

Sıra Hendek kuşatmasının ardından Benî Kurayza Yahudilerine gelmişti. Bu düşmanın da nasıl bertaraf edildiğini Andrae, insanlık suçu, yorumu ile şöyle anlatmaktadır: “Kuşatma sırasında, Hz. Muhammed, kriz zamanlarında kendi şehrinin sınırları içerisinde tehlikeli bir düşman barındırmanın yol açabileceği tehlikelerin farkına vardı. Bunun sonucunda, örneğin, Yahudi kabilelerinin sonuncusunu, kuşatma esnasında güvenilmezliklerini gösteren Beni Kureyza

<sup>427</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 147-148

<sup>428</sup> Andrae, *Mohammed...* s.152

kabilesini cezalandırmaya karar verdi. Bu olayında da, dürüstlükten ve ahlâki cesareten yoksun olmanın kişiliğine son derece sevimsiz geldiğini bir kere daha gösterdi. Benî Kurayza, Medine'deki Arap kabilelerinden olan Evs kabilesiyle daha önce ittifak kurmuştu. Peygamber de eski müttefikleriyle olan ilişkilerini göz önüne alarak dikkatli davranmaya zorlandı. Böylece, etrafındakilere, Yahudilerin akıbeti ile ilgili karar vermek için kendi kabilelerinden birisini görevlendirmesi halinde kabul edip etmeyeceklerini sordu. Onlar da sevinçle kabul ettiler. Sonrasında, Hz. Muhammed, kararı en fanatik yandaşlarından birisi olan Sab b. Muaz'a bıraktı. Sa'd b. Muaz, kuşatma esnasında yaralanmıştı ve şimdi de ölü gibi yatıyordu. Peygamber, ne yaptığını iyi biliyordu. Sa'd'ın hükmü de kabilenin bütün erkeklerinin kılıçtan geçirilmesi ile kadınların ve çocuklarında köleleştirilmesi şeklinde oldu. Bu insanlık dışı hüküm de acımasızca uygulandı. Hz. Muhammed'in Yahudilere olan acımasızlığı şu açıdan değerlendirilmelidir ki, onların öfkesi ve muhalefeti kendisinin en büyük hayal kırıklığıydı, çünkü bir dönem Yahudiler Peygamber'in otoritesini tamamen yok etmek için bir tehdit unsuruydular. Bu da, Peygamber'in Yahudilere karşı bilinçaltını oluşturmuştu. Bunun için, Yahudilerin Allah'ın ve vahyin yeminli düşmanları oldukları, onun için sabit bir fikirdi. Onlara karşı en küçük bir merhamet bile göstermek söz konusu değildi.<sup>429</sup>

### **b) Ka'b b. Eşref Olayı**

Ka'b b. Eşref olayı oryantalistlerin dilinden düşürmediği ve çok tenkit ettikleri konulardan birisidir. Andrae da bu konuda onlardan geri kalmayarak konuyu Hz. Peygamber'in hiciv karşısındaki tutumunu açıklayarak şu şekilde ele alıp yorumlamaktadır: “Özellikle Hz. Muhammed'in acı kinini uyandıran tek başına bir Yahudi, şimdi intikamının tutsağı haline gelmişti. Bedir savaşından sonra, Ka'b b. Eşref, Mekke'ye gitmişti. Orada iğneleyici şiirleriyle Kureyşlileri intikam almaları yönünde kışkırttı. Birçok Arap gibi, Hz. Muhammed de özellikle şiirsel hicve karşı son derece hassastı. Bu türden zemmetmeleri kolay kolay unutamazdı. Doğduğu şehri fethettiği zaman, intikamının kurbanı olan görece az sayıda kişiden bir tanesi, kendisi hakkında aşağılayıcı şarkılar besteleyen ve daha sonra bu şarkıları içki satılan

---

<sup>429</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 155-156

yerlerde iki kadına söyleten bir adamdı. O zaman bu kadınlar da ölüme mahkûm edilmişlerdi ve bir tanesi gerçekten de idam edildi. Aynı kader, cenazelerde ağıtlar yakmanın yanında Hz. Muhammed hakkında, başkalarının kendisine öğrettiği küçültücü şiirler söyleme cesaretinde bulunan profesyonel bir şarkıcının başına da geldi. Daha önceki bir olayda, Peygamber'in eline düştükten sonra bir şekilde serbest bırakılmıştı. Fakat saygısız hareketinde devam ettiğinden dolayı, daha sonra ölüm cezasını tattı. Unutmamalıyız ki o zamanlar Arabistan'da hiciv şiiri, özellikle ölümcül bir silahtı. Başarısı, büyük oranda kazanabildiği ölçüde itibara dayalı olan Hz. Muhammed gibi birisi için, kasıtlı ve kötü niyetli bir hiciv, kaybedilmiş bir savaştan daha tehlikeli olabilirdi. Bundan daha önce, Ka'b, Peygamber'in vahyi üzerine dalga geçen Yahudiler arasında önde gelenlerdendi. H.3. yılın baharında, Ka'b, Medine'ye dönünce Hz. Muhammed bir gün "Beni Ka'b'dan kim kurtaracak?" diye sordu. Muhammed b. Mesleme ve dört adamı gönüllü oldular. Hz. Muhammed onlara, Ka'b hakkında dilediklerini söyleme izni verdi. Yani, Yahudileri sözle ikna etme tuzağına çekmek için kendisi hakkında kötü konuşma izni... Kendisi de Ka'b'ın evine giden katillere eşlik etti."<sup>430</sup>

Andrae, Ka'b'ın öldürülüşünü ve hatta benzeri bir yahudinin öldürülüşünü isim ve kaynak vermeden kaydederek konuyu bitirmektedir: "Hz. Muhammed'in yönetiminden memnun olmadıkları gerekçesiyle ve bir ayaklanma düşüncesiyle Muhammed bin Mesleme ve arkadaşları, Ka'b'ı önce evinden dışarı çıkmaya ikna ettiler, sonra da öldürerek başını Hz. Muhammed'in ayaklarının önüne "Allahu Ekber" diye bağırarak attılar. Peygamber de buna içtenlikle razı oldu. Bir başka Yahudi de yine benzer bir şekilde ortadan kaldırılmıştır. Bu Yahudi, katilin abisinin yakın arkadaşı idi. Bu nedenle kardeş cinayeti, bu nankörlüğün katilini lanetledi ve "Vücudundaki yağın büyük bir kısmı Yahudilerin hediyelerindedir" dedi. Katil de "Doğrusu, o Yahudiyi öldürmemi emreden kişi, bana seni de öldürmemi emretseydi, onu da yapardım" dedi. Kardeşi de, "İnsanları bu hale getiren din, sıra dışı bir dindir" diyerek aynı gün İslâm'a geçti. Bundan da anlaşılacağı gibi, Hz. Muhammed'in amaçları doğrultusunda insan kazanmak konusunda ve onları olaylara ve diğer insanlara kendi perspektifinden bakmaya zorlamak hususunda gerçekten de

---

<sup>430</sup> Andrae, *Mohammed...* s.148

olağanüstü bir kabiliyetinin olduğunu görüyoruz. Allah Rasulü'nün istediği adil ve iyi olandır, kardeşini öldürmeyi emretse dahi...”<sup>431</sup>

### c) Hayber'in Alınması

Hudeybiye antlaşmasının faydalarından birisi de şüphesiz Müslümanları zor zamanlarda sıkıntıya sokabilecek pozisyondaki Hayber Yahudileri'nin etkisiz hale getirilebilmesidir. Andrae, bu konuya Hudeybiye antlaşmasından hemen sonra kısaca temas ederek sonuçlarından iki-üç konuya şöyle işaret etmektedir: “Bir sonraki yıl (h.7.), Hz. Muhammed, Hayber'deki Yahudilere karşı bir sefer düzenledi. Bu sefer de ganimet bakımından zengindi. Diğer ganimetlerin yanında, içerisi mücevher eşyalarıyla dolu olan bir deve derisi ele geçirildi. Bu hazinenin ele geçirildiği aile, Arabistan'ın büyük bir kısmına, bu mücevherleri düğünlerde süsleme eşyası olarak kullanılmaları üzerine kiralamakta idi. Ganimetin paylaşılmasından önce, Hz. Muhammed, Hz. Âişe'ye, bu hazinenin içerisinden bir kolye vermişti. Ancak bu yolla, ganimetten hakkından fazla almış olması düşüncesi kendisini gece uykusuz bıraktı. Ertesi gün kolyeyi geri vermek istedi. Ancak Hz. Âişe'nin, incileri zaten fakirler arasında paylaşmış olduğunu gördü.<sup>432</sup> Bu hatanın sonucu gelen samimiyet, hem Hz. Muhammed'e hem de Müslüman geleneğine itibar kazandırmıştır.

Hayber'de Hz. Muhammed, bir eş daha alarak ve sayıyı dokuza çıkararak haremını genişletmiştir. Bu, Medine'den çıkarılmış olan kabilelerden birisine mensup bir Yahudi olan, fakat aynı zamanda açıkça Hz. Muhammed'in eşi olmakla da gururlanan Hz. Safiye idi. Görünüşe bakılırsa, o zamanın kadınları, genellikle büyük bir umursamazlıkla, kendilerinin birinin elinden bir başkasının eline geçmeleri kaderini kabul ediyorlardı, sürekli değişen çatışmaların yaşayan ve dolaşan ödülleri olarak... Babası, amcası ve kocası Müslümanlar tarafından öldürülen bir başka Yahudi ise dinine ve halkına olan bağlılığını kanıtlıyordu. Bu kadın, Hz. Muhammed'e zehirlediği bir kuzuyu kızartıp sunmuştur. Ancak, Peygamber komployu zamanında sezdi ve suçluyu bağışladı”<sup>433</sup>

<sup>431</sup> Andrae, *Mohammed...* s.149

<sup>432</sup> Vakidi, s. 278

<sup>433</sup> Andrae, *Mohammed...* s.162-163

## 8. Mekke'nin Fethi

Andrae'nın Hudeybiye sonrasının olay ve getirilerinden bahisle Mekke'nin fethine giriş yaptığı paragrafı aynı zamanda Hz. Peygamber'in üstün zeka ve kabiliyetini de ifade etmektedir: "Hz. Muhammed'in Hudeybiye'de göstermiş olduğu dirayet, yüce bir hedefi başarmak uğruna, önemsiz durumlarda ortaya çıkabilecek sıradan küçük düşme halini kaldırabilmesi, onun yüksek kabiliyetiyle eşsiz bir insan olduğunu göstermektedir. Onun zihinsel üstünlüğüne sahip bir insan, kontrolü her zaman elinde tutar, boyun eğmek zorunda kaldığı durumlarda bile... Hudeybiye'de göstermiş olduğu zekanın olgunlaşmış meyvelerini toplamak için fazla zaman geçmesi gerekmedi. İki bedevi kabilesinden Hz. Muhammed ile ittifak kuran Huza'a ile Kureyş ile ittifak kuran Benî Bekir anlaşmazlığa düştü. Benî Bekiriler, Hz. Muhammed'in mütteliklerine karşı yapacakları savaşta, kendilerine zırh ve silah sağlamaları konusunda bazı Kureyşliler'den söz aldılar. Bu sözün, Ebû Süfyan'ın izni olmadan verildiği söylenir. Ancak Halid b. Velid ve diğer öne çıkan liderlerin zaten Hz. Muhammed'in tarafına geçmiş olmasından ve Mekke'de gittikçe büyüyen, Peygamberle iyi geçinmeyi isteyen bir barış yanlısı grup oluşmasından dolayı, Ebû Süfyan, Peygamber'in büyüyen gücünden korkmaya başladı ve işleri tekrar düzeltmek için Medine'ye gitti. Ebû Süfyan'ın Hz. Muhammed'in Mekkelilerle olan çatışmasının bu son evresinde aldığı role ilişkin anlatılanlar kısmen çelişkilidir, fakat, şehrin düşmesinden hemen önce, Mekke'nin ileri gelenlerinin, muzaffer tarafa geçmiş oldukları kesindir."<sup>434</sup>

Andrae, sefer öncesi Hz. Peygamber'in taktik anlayışını şöyle ortaya koymaktadır: "Hz. Muhammed, şimdi devasa bir sefer için hazırlanmaktaydı. Planlarını kesinlikle gizli tutuyordu. En sadık arkadaşlarının dahi niyetleri hakkında hiçbir şey bilmemesi de, taraftarlarının üzerindeki otoritesini kanıtlayıcı niteliktedir. Ebû Bekir, bizzat kızı Hz. Âişe'yi, o Peygamber'in yolculuğu için erzak vb. eşyaları hazırlamakla meşgul iken sorgulamaya çalıştı, fakat hiçbir şey öğrenemedi. Niyahet Hz. Muhammed'in arkadaşına Kureyş ile savaşmayı planladığını, çünkü mütteliklerinden bir tanesine saldırarak anlaşmayı bozduklarını söyledi. Fakat Hz.

---

<sup>434</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 163

Ebû Bekir sessiz kaldı. Esas hedefinden dikkatleri uzaklaştırmak için, Hz. Muhammed, muhalif bedevi kabilesinin üzerine küçük bir akıncı birliği gönderdi.”<sup>435</sup> Ordunun yola çıkışını ve Ebû Süfyan’ın Hz. Peygamber’den istirhamını Andrae, Vakidî’den alarak anlatmaktadır: “8. yılda, (630-Ocak) Ramazan ayının 10. günü (Çarşamba) Hz. Muhammed, Medine’den on bin kişilik bir ordu ile yola çıktı. İsteyenlerin orucunu bozabileceklerini, isteyenlerin de tutmaya devam edebileceğini söyledi. Ordudakiler, ancak yolda seferin Mekke’ye yönelik olduğunu anlayabildiler. Hz. Muhammed’in doğduğu şehirde, Medine’den ayrıldığı yönündeki dedikodular, açıkça ve şiddetli bir huzursuzluk meydana getirmişti. Ebû Süfyan, Hz. Muhammed’le anlaşma yapma umuduyla şehrin dışına çıktı. Bir söylentiye göre, Hz. Muhammed eski düşmanını, gururlu bir sessizlikle tekrar tekrar reddetti ve en sonunda oğlunun elinden tuttu ve Hz. Muhammed’in fikrinde sabit kalması durumunda, oğlu ile birlikte açlık ve susuzluktan ölene kadar çölde dolaşacağını söyledi. Hz. Muhammed, Ebû Süfyan’ın yapmak istediği iman itirafını ancak o zaman kabul etti. Böylesine tecrübesiz bir şekilde, sonraki anlatı, Peygamber’e bu denli şiddetli karşı gelen birinden, intikam duygusunu nasıl tatmin ettiğini gösterir. Ancak, böylesine bir davranış, Hz. Muhammed’in karakterine kesinlikle yabancısıdır. Düşmanlarının en önemlileri ve kabiliyetlilerini kazanmak için, yüce gönüllülük ve uzlaşma ile her zaman özel bir çaba sarf etmiştir. Dahası, Ebû Süfyan gibi öylesine soylu bir insan, o şekilde bir küçük düşürülmeye asla boyun eğmezdi. Diğer bir anlatıya göre, Ebû Süfyan ve başka iki kişi, hemşerileri tarafından gönderilerek araştırma yapmaları ve uzlaşma aramaları istendi. Bu ise gerçeğe daha yakındır. Hz. Muhammed’in gittikçe artan gücünü görünce, sürdürülen direncin akılsızlığını fark etmiş gibi davrandı ve anlaşmasını değiştirmeye karar verdi. Hz. Muhammed’in tarafında bunun arkadaşıca bir ikna yoluyla olmamış olması ihtimal dışıdır.

İman itirafı cümlesini söylerken, ilk tarafı, Allah’tan başka ilah yoktur” kısmını açıkça söylediği ve buranın kendisine zor gelmediği, ancak ikinci kısmı, “Hz. Muhammed O’nun Elçisidir” kısmını söylemekte tereddüt geçirdiği söylenir. Yine de devam etti, şüphelerini yendi ve hemşerilerine döndüğünde de evlerine girmelerini, karşı koymaya çalışmamalarını tavsiye etti.”<sup>436</sup>

<sup>435</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 163-164

<sup>436</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 164-165

Mekke'ye giriliş anını Andrae şöyle canlandırır: “Bu şekilde, Hz. Muhammed, Mekke'ye neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmadan girdi. Sadece Suheyl ve İkrime, Ebû Cehil'in oğulları, Müslümanlara bir avuç dolusu adamla karşı gelmeye çalıştılar. Halid ve atlıları onları dağıttı ve dağlara kadar kovaladılar. Böylelikle Hz. Muhammed, sekiz yıl önce bir mülteci olarak terk ettiği şehri fethetmiş oldu. Bir süre dinlendikten ve abdest aldıktan sonra, zırhlı bir şekilde, Ebû Bekir ile birlikte Kâbe'ye gitti. Mabede ulaştığında, sopasıyla siyah taşla dokunarak Allah-u Ekber “Allah en büyüktür” diye bağırdı, sesi tüm Müslüman ordusunun arasında güçlü bir koro sesi gibi yayıldı. Sonra, Kâbe'nin etrafında bir tur attı, devesinden indi, mabedin anahtarını istedi. Mabedin içerisindeki ve dışarısındaki putları parçaladı, özellikle girişin tam karşısında duran Hübel heykelini imha etti. Daha sonra, elinde anahtarı tutarken, Kâbe'nin kapısına dayanarak Müslümanlara seslendi. Putperestlik günlerinin geride kaldığını, tüm kan davalarının, borçların ve çok tanrılı dönemin diğer bütün gerekliliklerinin artık geçersiz olduğunu ilan etti. Aynı şekilde bütün ayrıcalıklar iptal olmuştu. “Şimdi, Allah makam gururunu bitirmiştir. Hepiniz Ademdensiniz ve aranızdaki en üstün olan da, en dindar olandır.” Mekke'nin mabedinin kutsallığını vurguladı. “Benden önce hiçbir insanın, bu kutsal mekana zarar vermesine izin verilmedi ve benden sonra da hiç kimse bunu yapmasın. Sadece ben, bir günün belirli bir kısmında bunu yapmaya izin verilmişim.” dedi.”<sup>437</sup> Andrae, bu sözlere rağmen Yezid zamanında Kâbe'nin bazı kanlı olaylara sahne olduğunu ve bazı tutucu kişilerin ise harem uygulamalarını çok ileri götürdüklerini kaydederek anlatımına devam etmektedir.

Andrae, Hz. Peygamber'in eşsizliğini vurgulayan bir cümlenin arkasından affedilen ve cezalandırılanları uzunca anlatmaktadır: “Zaferini Hz. Muhammed'in kadar kendine hâkim ve sabırlı bir şekilde kullanan başka bir muzaffer bulmak zordur. Bazı haklardan mahrum bırakılanların sayısı sadece on kişi idi. Üç şarkıcıdan daha önce zaten bahsedilmişti. Diğerleri de cinayet işleyenler ile cezadan kaçarak kurtulanlar idiler ve onlar da gösterişsiz bir şekilde infaz edildiler. Ölümünden son anda kurtulandan bir tanesi de Abdullah b.Sa'd idi. Bu kişi, Peygamber'e çok zararlı olabilecek bir şekilde Hz. Muhammed'in vahyi ile ilgili dalga geçmekten zevk alıyordu. Hz. Muhammed'in diktesine göre ayetleri yazarken, fark edilip

---

<sup>437</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 165-166



edilmeyeceklerini anlamak için kelimelerde küçük değişiklikler yapıyordu. Peygamber, “Allah işiten ve bilendir” (İnna’llahe sami’un alimun) dediği zaman, Abdullah, ifadeyi değiştirerek “Allah bilen ve zekidir”(İnna’llahe alimun hakimun) yazmıştı. Hz. Muhammed bunu fark edemeyince, Peygamber’in vahiyleri kendi zanlarından ayırıp ayıramadığı konusunda şüpheye düştü. Bu yüzden İslâm’ı terk etmiş ve Medine’ye dönmüştü. Hz. Osman’ın isteği üzerine, Abdullah b. Sa’d affedildi...<sup>438</sup>

Hind, Hz. Peygamber’in kızı Zeyneb’e Medine’ye kaçarken kötü muamelede bulunan bir kişi, İkrime, Süheyl, Safvan vb. affedilenler arasında idi. Ve hatta kalbleri İslâm’a ısınması için daha sonraki seferlerden büyük ganimetler de almışlardı. Andrae, bunların her birinin hikayelerini aktarmakta olup en sonunda da şu yorumları yapmaktadır: “Mekke’nin kendisi ile uzun süre mücadelesindeki temel düşmanlarına karşı Hz. Muhammed’in tutumu kayda değerdir... Özel bir tatlılıkla Hz. Muhammed, kendisine karşı olanların kalplerini kazanmaya çalıştı... Fakat, bu cömertçe tavırlar, bir yönetici olarak pozisyonunu ve daha büyük hedeflere ulaşmak için bireysel fikirlere ve hislere yön verme kabiliyetini güçlendirdi. Özellikle davasına hizmetleri bulunabilecek önemli kişilikler söz konusu olduğu zaman, Hz. Muhammed, kendisini tüm gücenme ve kırılmalardan uzakta tutmada ve kişileri gerçek değerleri penceresinden ele almada şaşkırtıcı bir kararlılık gösteriyordu. Tüm bu sevimli ve tatlı hallerine rağmen, objektiflik etmeni, kişiliği üzerinde genellikle belli seviyede bir soğukluk bırakmıştır.”<sup>439</sup>

## 9. Hıristiyanlarla İlişkiler - Tebük Seferi ve Diğer Olaylar

Hicri 9. Yıla ulaşıldığında İslâm Devletinin sınırları Suriye’den Yemen’e kadar bütün Batı Arabistan’a dayanmıştı. Bu durumda ahalisi Arap-Hıristiyan olan bölgelerle sıcak temas söz konusu idi. Mute’de Hicri 8. Yılda önemli bir savaş söz konusu olmasına rağmen Andrae bundan hiç bahsetmemiştir. Ancak O, Kuzeyde Tebük seferi, Güneyde ise Necran Hıristiyanları’nın durumunu ele almıştır. Bu seferler hakkındaki kısa bilgi ve yorumları şöyle başlar: “9. yılda, Rebüevvel ayında, Hz. Muhammed, Kuzey-Batı Arabistan’da bulunan Tebük’e bir sefer düzenledi.

<sup>438</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 166

<sup>439</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 167-168

Vakidi'ye göre, bu sefer, İmparator Heraklius'un Suriye'de, Hicaz'ın yeni liderine karşı korkunç bir ordu hazırladığı söylentileri üzerine düzenlenmişti. Hz. Muhammed tehlikeyi o kadar ciddiye almıştı ki, genelde yaptığının tersine, hazırlığın hedefini arkadaşlarına bildirdi ve ordunun ihtiyaçları konusunda katkıda bulunmaları konusunda mü'minlere yalvardı. Yaklaşan çatışmaya büyük önem atfetmesi, aynı zamanda kısa baskınlarla uğraşmanın çok yaygın olmayan bir zamanda gerçekleşmesinden de anlaşılıyordu. İlk hasat (hurma) zamanı yaklaşıyordu ve müthiş sıcak, uzun yürüyüş ihtimalini ortadan kaldırıyor. Yine de, bu Tebük seferinin gerçek amacı kesin değildir. Hz. Muhammed'in Bizans'ın hakimiyetinde olan Arap kabilesi üzerinde bir zaferle, sadece İmparatorun askerlerini kendi dinine döndürmeyi ve azat etmeyi mi istediği<sup>440</sup>, ya da bir din olarak İslâm'ın ve böylelikle kendisinin, hakimiyetini Arap yarımadasının sınırlarından uzaklara taşıyacağı fikri kendisini çoktan kabul ettirmiş miydi şüphelidir. İkinci ihtimal de göz ardı edilmemelidir. Mekke'de sık sık halkına Arapça bir Kur'ân vermenin, özellikle Arap milleti için tasarlanmış bir vahyi iletmenin, görevi olduğunu söyleyen Peygamberin, bu fikre Medine'de dönmemesi, çarpıcı bir gerçekliktir. Yahudilerle çatışmasından sonra Hz. Muhammed, bozulmuş kitabî dinlere karşın, özellikle saf ve orijinal vahiy olarak içinde evrensel bir amaç taşıdı ve bir süreliğine Musevilik ve Hıristiyanlığın eşzamanlı var olmasına hoşgörü gösterdi, bu sadece bir *modus vivendi* idi, yani, Arap putperestliği ile bağlantılı olarak bu dinlerin faydalandığı görece üstünlüğün bir itirafı idi. Dininin geleceğine dair onurlu bir inanç Peygamber'in ruhuna hükmeder: "O, Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasalar bile dinini, bütün dinlere üstün kılmak için, peygamberini hidayetle ve hak dinle gönderendir." (Tevbe, 33) Şimdilik bu mücadele, sadece onlara vergi vermeye boyun eğdirmeye çalışan "Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle," Ehl-i Kitap ile idi. (Tevbe, 29) Böylelikle dinlerini muhafaza etmelerine izin verildi. Kitabî dinlerle ilgili olarak İslâm'ın gelecekte de benimseyeceği politika bu olacaktı."<sup>441</sup> Görüldüğü gibi Andrae, Hz. Peygamber'in dinî mesajında değişiklik olduğuna kânidir.

Tebük'ün sonuçları ile ilgili Andrae'nin yorumu çok kısadır: "Ancak, sadece geceleri ilerlemeye fırsat veren sıcaktan dolayı 30 bin kişilik bir ordu ile girişilen

<sup>440</sup>Buhl, *Das Leben Muhameds*, Leipzig, 1930, s. 323 ile karşılaştırın.

<sup>441</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 168-169

Suriye seferi, yanlış hesaplanmış bir riskti. Hz. Muhammed, Medine'nin kuzeyinde bulunan Tebük'te geri dönmek zorunda kaldı. Yine de sefer tamamıyla sonuçsuz değildi, çünkü bazı önemsiz Hıristiyan prensler ve Alia'lı John, teslim oldu ve Peygamber'e haraç verdi.<sup>442</sup>

Senetü'l-vüfûd'da vuku bulan bazı olayları ve Hz. Peygamber'in uygulamalarını da Andrae, şöyle ele almaktadır: “Medine'deki son yıllarında, Hz. Muhammed'in hakimiyeti, neredeyse Arabistan'ın tümünü kapsamıştı. Çok sayıda kabile, kendisine elçiler gönderdi ve İslâm'ı gönüllü bir şekilde kabul ettiler. Bazıları ise, askerî baskıdan sonra boyun eğdi. Bir kural olarak, her bir kabile ile Hz. Muhammed resmi antlaşmalar yaptı. Arap tarihçiler, bu anlaşmaların bir kısmının metinlerini kaydetmişlerdir. Bunlara örnek olarak, Arabistan'ın güneyinde bulunan Beni Haris b. Ka'b kabilesi ile yapılan anlaşmayı gösterebiliriz.<sup>443</sup> Hz. Muhammed, İslâm dinine yeni geçmiş olanlara, özel bir komisyon tarafından Kur'ân öğretilmesini emretti; Cennet ve Cehennem hakkındaki gerçekler ile doğru bir şekilde nasıl namaz kılınacağı kendilerine öğretilecekti. Putperest gelenekler arasında, Peygamber'in özellikle yasakladığı şeylerden bazıları, çok gevşek giysileri giymek, “kabileleri ve aileleri” savaşa çağırarak gibi, öncekilerin ibadetleri idi. Yasal sadakalar, doğal yollarla sulanan toplam arazinin onda birinden, başka yöntemlerle sulanan arazinin yirmide birinden, sahip olunan her on deve için iki koyundan olmak üzere oluşturuluyordu.”<sup>444</sup>

Andrae, gönüllü İslâm hâkimiyetini kabul eden önemli bir Hıristiyan topluluktan da kısa malumat verir: “Necran'daki, Güney Arabistan Hıristiyanları da Peygamber'e elçi göndererek onun hâkimiyeti altına girdiler. Necranlılar ise, daha yüksek bir haraç ödemeye zorlandılar, her biri 3 gram gümüş değerinde olacak şekilde toplamda iki bin giysi. Bu, şekilde hayatları, sahip oldukları eşyalar ve dinleri, Peygamber'in koruması altına girmiş oluyordu. Hiçbir rahip evinden, hiçbir keşiş hücrelerinden çıkarılmayacaktı. Ayrıca, hiçbir Necranlı tefecilik yapmayacaktı, bu da borç vermek karşılığında menfaat elde etmelerini yasaklıyordu. Burada, Hz. Muhammed'in uyguladığı emirler, Nestûrî Kilisesince zaten kabul edilmiş ve ahlâki bir sorumluluk olarak değerlendirilen hükümlerdi. Bunlar, rahip ve ruhban sınıfı

<sup>442</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 169

<sup>443</sup> Ibn Sa'd, c. 2, s. 102

<sup>444</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 169-170

üyelerine kayıtsız şartsız uygulanıyordu, rahip sınıfından olmayan kişiler için ise, tam bir yasa konumunda bulunmaksızın, İncil'den öğütler konumunda tavsiye ediliyorlardı.”<sup>445</sup>

## 10.Veda Haccı ve Hz. Peygamber'in Vefatı

Andrae, Hz. Peygamber'in bütün insanlığa son tavsiye ve vasiyetlerini bildirdiği, bir çeşit insan hakları beyannamesi görünümünde olan Veda Hutbesi'ni i'rad ettiği bu muhteşem olayın üzerinde fazla durmamış ve hatta bazı bölümlerini edebi hile kabilinden sözcüklerle tağyir etmiştir. Bununla beraber kaydettiği bölümler de hakikatin tezahürü için yeterlidir. O'nun Veda Haccı anlatımı şöyledir: “Sonraki yılda, Hz. Muhammed, Mekke'ye giderek kutsal haccını yaptı, böylelikle kendisinin emrettiği görevi ilk ve tek defa yerine getirmiş oldu. Devesinin sırtına oturmuş bir şekilde, takipçilerine seslendi. Zamanın hesaplanması ile ilgili uymaları gereken yeni düzenlemeleri hatırlattı. Bir devrin tamamlandığını ve şimdi de Allah'ın gökleri ve dünyayı yaratmasına tekabül eden noktaya tekrar geldiklerini söyledi. Bu sözler, ister gerçekten Peygamber tarafından söylenmiş olsun, isterse de peygamberleri ile alakalı olarak erken cemaat döneminin fikirlerini yansıtsın, yeni bir çağın en eski kavramlarını tekrarlarlar, yeni bir liderin başa geldiği için iyi talih ve insanlık için mutlulukla başlayan bir çağın... İlaveten, Hz. Muhammed, faizin ve kan davasının ortadan kaldırılması üzerinde ısrar etti. Peygamber, kadınların pozisyonu hakkında da konuştu. Erkeklerle karşılaştırıldıklarında kadınlar, savaş esiri gibidirler ve kendileri ile ilgili hükmetme hakları yoktur. Evlerine misafir almak hususunda da kendi tercihlerini izleyemezler. Kocalarına karşı gelirlerse, kocalarının ölçülü bir şekilde onları cezalandırma hakları vardır, fakat Allah korkusundan dolayı, şefkat ve adaletle davranılmaları gerekir. Peygamber, bütün Müslümanlara kardeşçe davranmalarını emretmiştir. Hiçbir Müslüman, kardeşinin canına ya da malına zarar veremez. Takipçileri, “Allah'tan başka İlah yoktur” deyinceye kadar bütün diğer insanlarla savaşacaklardır.”<sup>446</sup> Andrae'nin Veda Hutbesi'ndeki bu tavrına yabancı değiliz. Bu ve daha önceki yanılğı ve kasıtları değerlendirme bölümünde ele alınacaktır.

<sup>445</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 170

<sup>446</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 170-171

Allah'tan aldığı peygamberlik görevini, Allah'ın izniyle kâmilene yerine getiren Hz. Peygamber'in vefatına yakın günlerden birinde Cennetü'l-Bâki mezarlığını ziyaret etmiştir. Andrae, bunu şu şekilde anlatır: “Veda Haccı”ndan döndükten bir kaç ay sonra, Peygamber tehlikeli bir hummaya tutuldu. Bir gece, azatlı kölesi Ebû Muveyhibe'yi uyandırdı ve Medine'deki mezarlıklardan birine giderek, ölmüşler için dua etmesi emrini aldığını söyledi. Sonrasında birlikte bir mezarlığa gittiler. Orada Hz. Muhammed: “Esselamü Aleyküm ey Mezarlık Halkı!, şüphesiz ki siz, yaşayanlardan daha mutlusunuz. Çünkü, baştan çıkarıcı şeyler, insanların üzerine, gece dolaşan hırsızlar gibi, sonuncusu ilkinden daha kötü olarak gelmektedir.” dedi. Anlatılanlara göre daha sonra “Ey Ebû Muveyhibe! Bana bu dünya hazinelerinin anahtarları ve bu dünyada ölümsüzlük, ardından da Cennet sunuldu. Bununla Rabbime ve Cennete kavuşma arasındaki seçim bana bırakıldı. Ben de ikincisini seçtim.” dedi.<sup>447</sup>”

Bir önceki paragrafı yorumlayan Andrae, Hz. Peygamber'in Hz. Âişe ile espirili bir konuşmasını da şöyle kaydeder: “Hz. Muhammed'in durumunda, genellikle şiddetli bir hastalığın ardından gelen ölüm öngörüsü, belki de, yıkıcı güçlerin gizli çalışmalarının meydana getirdiği ve mezarlığa gece yapılan bu ziyarette ifade bulan muğlak ve fiziksel bir sezidir. Dönüşünden hemen sonra, Peygamber'in hastalığı baş gösterdi. Hz. Âişe'yi başı ağrır bir vaziyette buldu. “Başım, başım!” diye şikayet ettiği zaman Hz. Muhammed, “Benim ‘başım, başım’ demek için daha çok sebebim var! Dahası, benden önce ölecek olsaydın, senin için ne sıkıntı olurdu? Seni bir kefene sarardım, sana dua ederdim ve gömerdim!” Hararetlenmiş kocasının huzurunda sıklıkla yaptığı gibi, sesini şakacı bir tona büründürmeye çalışarak “Galiba, öyle bir törenden sonra eve gelerek yeni bir hanımla nasıl hemencecik bir düğün yapacağını hayal edebiliyorum.” dedi. Peygamber, onun şakasına karşılık gülümsedi.”<sup>448</sup>

Andrae'nin bu bölümün son paragrafı Hz. Peygamber'in vefat anını anlatır: “Hz. Muhammed'in durumu kötüleşince, diğer hanımlarından, Hz. Âişe'nin yanında kalmak için izin istedi. Ağrıları şiddetlenince kendisine, özellikle akciğer iltihaplanması durumlarında etkili olan bir ilaç verildi. Hz. Muhammed kendine geldi ve kızgın bir şekilde kendisine ilacı kimin verdiğini sordu ve ceza olarak bütün

<sup>447</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 171

<sup>448</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 171-172

hanımlarının aynı ilaçtan aynı dozda almaları emrini verdi. Görünüşe göre hastalık birazcık hafıflemişti ki, Peygamber, kendi buyruğu doğrultusunda Hz. Ebûbekir'in namaz kıldırıldığı mescide gitti. Fakat iyileşme umudu şüpheliydi. Humma, daha da şiddetli bir şekilde geri geldi. Rebüevvel ayının 13. günü, (8 Haziran 932) başı Hz. Âişe'nin dizinde iken, son nefesini verdi. "Hayır, dost, Cennetteki en yüksek", dudaklarından çıkan en son sözlerdi."<sup>450</sup>

---

<sup>449</sup> Buhl, *Das Leben Muhameds*, Leipzig, 1930, s. 354, dipnot 95.

<sup>450</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 172

## BEŞİNCİ BÖLÜM

### HZ. MUHAMMED (S.A.S.)'İN ŞAHSİYETİ

Hiz. Peygamber'in kişiliğine yaklaşımlar hakkında günümüz ilahiyatçılarının Hiz. Peygamber'in kişiliğini takdimde kullandıkları şu birkaç cümle konuyu en güzel bir şekilde özetlemektedir: "Hz. Muhammed'in kişiliğinin doğru anlaşılması ve anlatılması günümüz insanının güven, barış, refah ve mutluluğuna katkı sağlayacak konuların başında gelmektedir. Müslümanlar onun kişiliği örneğinde insan-ı kâmilî bulup dünya ve ahiret mutluluğu için rehber edinirken, gayr-i Müslimler, özellikle de Hıristiyan Batı, onu kendilerinin en büyük rakibi ve düşmanı olarak görmüşler, bu bağlamda ona olumsuz sıfatlar yüklemişler, adeta "şer/şeytanî güçlerin kaynağı" gibi tanımlamışlardır."<sup>451</sup> Andrae, Batılı bir oryantalist olarak bu konuda Batıların aydınlanma çağı ile beraber biraz daha objektif olmaya başladıklarını da söyleyerek yukarıdaki tespite yakın görüşler ortaya koymuştur. Ancak, onun konu ile ilgili kişisel görüşü ise, kendisi tarafından şöyle özetlenmektedir: "Hz. Muhammed'in dinî dürüstlüğü ve çağrısına olan bağlılığını savunmak için söylenebilecek onca şeye, sabrına, özgürlükçülüğüne ve cömertliğine rağmen, sonuç olarak, ahlâkî kişiliğinin, onun diğer doğuştan gelen yetenekleri ile ve tabii ki dinî kabiliyetleri ile aynı seviyede olmadığını söylediğimizde, İslâm Peygamberine haksızlık yapmış olmuyoruz. Fakat ona karşı adil olacaksak, bilinçli ya da bilinçsiz olarak, biz Hıristiyanların, Hz. Muhammed'i, İncilde karşılaştığımız eşsiz ve engin şahsiyet ile karşılaştırmaya meyilli olduğumuzu ve onun tarihi kişiliğini takipçilerinin imanının yüceltmeye çalıştığı kusursuz ahlâkî ideal arka plan karşısında izlemekten kaçınamayacağımızı unutmamalıyız. Ve böyle bir ölçüt ile ölçüldüğünde, hangi kişiliğin noksanlıktan uzak olduğu sonucuna varılabilir ki?"<sup>452</sup> Andrae, burada görüldüğü gibi kapalı bir ifade ile Hiz. Peygamber'i Hiz. İsa ile mukayese etmektedir. Ayrıca önemli bir hususta onun bu cümleleri kitabının en son cümleleridir.

<sup>451</sup> Sarıçam, Özdemir, Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hiz. Muhammed Tasavvuru*, s.359

<sup>452</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 191

Andrae, bu bölümde oryantalistlerin müspet ve menfi görüşlerini, Hz. Peygamber'in samimiyet derecesini, ismet sıfatını, yüksek ahlâkî özelliklerini ve onların ölçütleri ile düşük gördükleri yönlerini ele almakta, konuyla ilgili kendi görüşlerini de bu arada ortaya koymaktadır.

### 1. Oryantalistlerin Müspet ve Menfi Görüşleri

Andrae, Hz. Peygamber'in şahsiyeti ile alakalı müspet ve menfi görüş bildiren oryantalistlerden bazılarını karma bir şekilde vermiştir. Bunlardan Dante, Voltaire, Diderot, menfi safta yer alırken, Sale, Savary, De Boulainvilliers ve Carlyle müspet görüşler bildirmişlerdir. O, ilerde görüleceği gibi, müspet ağırlıklı fakat ortada bir yerlerde duran kendi görüşünü yukardaki alıntımızda ortaya koymaktadır. Andrae, kendi çağında bile hala etkili olan saldırgan ortaçağ görüşünün temsilcisi Dante'nin kanaatini şöyle tanımlar: “Dante, Hz. Muhammed'i, kafasından beline kadar bedeni ikiye ayrılmış bir şekilde, cehennem 28. derecesinde çizer, onu güçlü göğsünü kendi elleriyle yırtarken gösterir çünkü o, dine hizipçilik getiren lanetli ruhların lideridir. Hz. Muhammed'in suçu, yanlış bir dini desteklemektir. Orta çağ zihniyetine göre onun, Hristiyanlığı ortadan kaldıracak vahiyler aldığı iddiası, sadece saygısız bir dolandırıcılık olarak kabul edilebilir. Bugün bile, saf Hristiyan tartışmalarının gözünde, Hz. Muhammed, esas olarak sahte bir peygamberdir.”<sup>453</sup>

Andrae'ye göre, Ortaçağdaki bu durum aydınlanma döneminde değişmiştir. Ancak buna rağmen menfi görüşler Voltaire'de olduğu gibi “zalimce” devam etmektedir: “1742 yılında, *Hz. Muhammed* trajedisinde, Voltaire, Peygamber'in kişiliğinin kabul edilen bu üstün değerlendirmesinin tam zıddını ileri sürmüştür. Önsözünde, eğer Hz. Muhammed bir prens olarak doğmuş olsaydı, ya da insanların tercihiyle başa gelmiş olsaydı, barışçıl kurallar koyarak ülkesini korusaydı ancak o zaman onu onurlandırmak mümkün olurdu diyerek, Sale ve Boulainvilliers'e saldırmıştır. Fakat bir deve tüccarı bir isyan başlatır, Cebrail'le konuştuğunu, “her sayfası sağlıklı bir mantığa zarar veren anlaşılmaz bir kitap aldığını iddia ederek, erkekleri öldürüp, kadınları da bu kitaba inanmaya zorladığında,” böylesine bir davranış, “Türk olarak doğmadıkça ya da hurafeler kişinin doğan benliğindeki tüm

---

<sup>453</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 173



nuru yok etmedikçe”, makul görülemez. Voltaire, Hz. Muhammed’in oyununda sergilediği hainliği kasten yapmadığını tabi ki kabul eder, fakat “ülkesine karşı savaş açan birisi, ve bunu Tanrı’nın adına yaptığını iddia etme cesaretini gösteren bir kişi, her şeyi yapabilme kapasitesinde değil midir?” Sonraki dönem bir eserinde, *Essai sur les moeurs*’da, Voltaire, Hz. Muhammed hakkındaki hükümlerinde daha ılımlıdır. Bu eserinde, Peygamber’in büyüklüğünü ve kabiliyetlerini teslim eder, ancak zalimliğini ve acımasızlığını gizleyerek ve dininde, Hz. Muhammed’in Allah’ın Elçisi olduğunu söylemesinden başka yeni hiçbir şey olmadığını belirterek...<sup>454</sup> Andrae’nin burada Voltaire hakkında acımasız ve zalim sıfatlarını kullanması dikkat çekici bir husustur. Andrae’nin, aydınlanma çağıının müspet görüş bildiren oryantalistlerinden Sale ve De Boulainvillers hakkındaki görüşleri ise şöyledir: “Aydınlanma çağıının kavramları, Hz. Muhammed’in kişiliği hakkında daha adil bir yargıya müsaade eder. Onların saf meziyetli bilgelik ve erdemlerini sıklıkla değerlendirmiş ve yabancı inançların mantıklılığını, Hıristiyanlık pahasına vurgulamışlardır. Hıristiyan olmayan dinlere karşı bu hakkaniyetli değerlendirmeyi, İslâm’a kadar genişletmişlerdir. 1734’te Kur’ân’ın, uzun bir süre boyunca standart versiyonu olarak kalacak bir çeviri yayımlayan Sale, Hz. Muhammed’i, Numa ve Theseus ile kıyas etmiştir. Birkaç yıl öncesinde, De Boulainvillers, İslâm’ın Hıristiyanlığa olan üstünlüğünü açıkça göstermek niyetiyle, *Hz. Muhammed’in Hayatı*’nı yazmıştı. Hz. Muhammed’i, Hıristiyanlık ve Museviliğin şüpheli dogmalarının yerine, mantıklı bir din kurma arayışı içerisinde olan bir bilge ve aydın bir lider olarak portrelemiştir.”<sup>455</sup>

Andrae, Fransızca Kur’ân meali yazarı Savary’nin de müspet ve Sale doğrultusunda olduğunu ifade etmektedir: “Aynı yaklaşım, Savary’nin 1753 yılında yayımlanan Kur’ân çevirisinde de görülür. Savary, Hz. Muhammed’i, çevresini yeniden şekillendiren ve adamlarını muzaffer treninin içerisine alan, tarihte zaman zaman ortaya çıkan olağanüstü kişilerden birisi olarak kabul eder. Hz. Muhammed’in kariyerini çalışan herkesin, insan dehasının, şartlar elverişli olduğunda muktedir olabileceği başarılarla hayret etmesi gerektiğini düşünür. Bir putperest olarak doğmasına rağmen, Hz. Muhammed, tek tanrılı inanca ulaşmıştır. Seyahatları esnasında, bölünmüş Hıristiyanlığın birbirini kınama ve ayıplama telaşı içerisinde olduğunu, “milletlerin süprütüsü” olan Yahudilerin, kurallarına körü körüne nasıl

<sup>454</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 174-175

<sup>455</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 173

bağlı olduklarını gözlemlemiştir. Bunun tersine, Hz. Muhammed, sadece mantığı kabul eder ve onu içeren, yani erdemi ödüllendirip günahkârları cezalandıran tek bir Tanrı inancında olan tek bir dogma kurarak, yeni evrensel bir din kurmaya çalışmıştır. Fakat insanlara kendi doktrinini kabul etmelerini sağlamak için, Savary'e göre, "kutsal otoriteyi" iddia etmek zorunda kalmıştır. Yani o, Allah'ın elçisi olarak kabul edilmeyi talep etmiştir ki bu da mantıksal ihtiyaç tarafından saygısız bir dolandırıcılık olarak dikte edilmesine yol açmıştır. O, Hıristiyan ve Yahudilerin ahlâki düzenlemelerinden, milletlerin yaşamlarına adapte edilebilir taraflarını korumuştur. Onun siyasi ve ahlâki kabiliyetleri ve yönetim kapasitesi olağanüstüdür. Savary, Hz. Muhammed'i sadece bir peygamber olarak kabul etmeyi reddeden ve onu aynı zamanda yaşamış olan en büyük kişilerden biri olarak gören Batılı bir aydıdı.<sup>456</sup>

Andrae, menfi görüşlülerden birisi olan Voltaire'in yolundaki Diderot'a karşı ise Carlyle'ı çıkararak görüşlerini şöyle ifade etmektedir: " Voltaire'in fikri ünlendi. Diderot, Hz. Muhammed'in, yaşamış olan insanlar açısından, kadının en büyük arkadaşı ve saf mantığın en büyük düşmanı olduğunu iddia etti. 6 Mart 1840 Cuma günü, "Kahramanlar ve Kahraman-tapıcılığı" hakkında ikinci dersinde Hz. Muhammed'in tanımlamasına başladığında, Carlye, bu konudaki baskın görüşün, Hz. Muhammed'in hilekâr, sahtekârlığın yeniden hayat bulması ve dininin de şarlatanlık ve aptallıkların birleşimi olduğu yönünde açıklama yapar. Fakat, Carlyle'nin görüşüne göre, böylesine bir fikir, üzerimizdeki bir yansımadır. 108 milyon insan, İslâm'ı gerçek bir din olarak benimsemiştir. Sayısız insan için Hz. Muhammed'in sözleri, hayatlarının yol gösterici yıldızları gibidir. Allah tarafından yaratılmış bu kadar çok yaratığın, trajik bir dolandırıcılık olarak görülmesi gereken bir şey için yaşayıp ölmeleri mümkün olabilir mi? Eğer şarlatanlık insanların kafalarında böylesine güçlü bir yer tutuyorsa, bu dünya hakkında ne düşünüyoruz? Bu hipotez, şüphecilik çağının hüzünlü bir ürünüdür. Ve daha çok zihinsel felç ve ruhî ölüm göstergesidir. Daha Tanrısız bir teori hiçbir zaman ileri sürülmedi."<sup>457</sup>

---

<sup>456</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 173-174; Savary, *Le Coran traduit de l'arabe précédé d'un abrégé de la vie de Mahomet*, I, 222-230

<sup>457</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 175

## 2. Samimiyet Meselesi

Oryantalistlerin Hz. Peygamber'in kişiliğinden bahsederken ele aldıkları başlıca konulardan birisi de onun samimi olup olmaması meselesidir. Andrae'de bu konuyu kişilikle alakalı bölümde detaylı bir şekilde işlemiştir. Onun kendi yorumları olduğu gibi diğer oryantalistlerin görüşlerini de yer yer kaydetmiştir. O, Carlyle'in müspet görüşünü naklederken kendi görüşlerini de şöyle ortaya koymaktadır: "Carlyle'e göre Hz. Muhammed samimidir, tıpkı bütün büyük insanların samimi olmaları gibi, çünkü öyle olmak zorundaydı. Bilinçaltındaki derin bir samimiyet eksikliğine rağmen, gerçekten samimiydi. Büyük varoluş gerçeği onun başını döndürmüştü, onun etkisinden kurtulamadı. Diğerleri bu gerçeği gözardı edebilir ve boş bir gurur içerisine hayatlarını sürdürebilirler, fakat onun için hayatın gerçekliği korkunç muhteşemdi ve gözlerinin önünde alev alev yanıyordu. Böyle bir adam, büyük bir adamdır. Onu aynı zamanda, sonsuzluktan ve bilinmeyenden haberler getiren orijinal bir adam olarak da adlandırabiliriz. Kendisine şair ya da peygamber diyebiliriz, çünkü söyledikleri sözler sıradan bir adamın sözleri olamaz. Onun sözleri, kaynağını eşyanın iç gerçekliğinden alır, çünkü bu gerçeklikle daimi bir yakınlığı vardır. Carlyle'nin romantik idealizmine göre, zeki bir insan, varoluşun en temel gerçekliği olan İlahi gücün sembolü ve bir çırpıda en üst seviyede ifşasıdır. Hz. Muhammed, ilahî varoluş kanununun ışığını görmüştü, "ölüm tehditlinin muazzam karanlığının içerisinde bulunan, hayatın ve cennetin karmaşık, göz alıcı parlaklığı: o, bunu Cebrail meleği olarak adlandırdı-hangimiz ona ne diyeceğimizi bilebilir ki?" O halde, Hz. Muhammed'in dini doğruluğu, kendisinin, Tanrı'nın yaratıcı yaşam ifadeleri olan ve bu sebeple de bu yaratıcı hayatla sezgisel bir anlaşması, Tanrı'nın kendiliğinden gelen vahyi olan o büyük kişiliklerden birisi olması gerçekliğine dayanır. Kutsal kitap ve melek, bu Tanrı tecrübesinin sadece sembolik ifadeleridir. Carlyle, bu ifadeleri açıkça önemsiz görür. Bu bağlamda, romantik sezgi felsefesi, Aydınlanma'nınki ile yaklaşık olarak aynı bakış açısını benimser."<sup>458</sup>

Andrae, bazı kriterlere göre onun samimi olduğunu şöyle ifade etmektedir: "Bize göre, orijinallik, vasıtasızlık ve dinî tecrübenin tazeliği, ilhamın gerçekliğine kanıt olabilir. Yine de maalesef, bu, gözlemcinin tutumuna, obje ile duygudaş ilişki

---

<sup>458</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 175-176

kurabilmesine ve bu kriterin varlığını tanıyıp tanımamasına çok bağlıdır. Hz. Muhammed’de, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, Carlyle’nin algısına göre sahih ve mevcut-vasıtasız hiçbir şey bulamayan din öğrencileri vardır ve bu öğrencilerin doktrinsel çekincelerle bağlı olmayanları için de durum aynıdır. Öznel sahihliğin ve dinî ilhamın dürüstlüğü sorunu, öncelikle psikolojik bir problemdir. Maalesef, bir ya da birden fazla defa sahih vahiy almış bir insanın, aynı zamanda bilinçli bir şekilde hileli mesajlar üretebilmesi ya da sözde mucize ve güç gösterileriyle dinî bir şarlatan olarak ortalıkta dolaşma ihtimali mümkün değildir. İlham almış kişinin hayali ve gerçek olmayan bir dünyada yaşaması ve beyninin kendi varlığını içinde barındırdığı zihni hayal dünyasının kavramlarıyla, önemsiz gerçekliği yeniden şekillendirme meyli göstermesi sıklıkla gözlemlenebilen bir hadisedir. Böyle bir durumda, en içe nüfuz eden psikolojik inceleme dahi genellikle öznel anlamda iyi niyet ve dürüstlüğü mevcut olup olmadığını tespit edemez. Bir tecrübenin hem sahih hem de yapmacık olması, ve ilham almış kişinin, bir rüyadan uyanır gibi kendine geldikten sonra kendisinin olağanüstü yaşantılar ürettiğini fark etmesi son derece muhtemeldir.”<sup>459</sup>O, son cümlelerde görüldüğü gibi psikolojik olarak samimiyetin bazı durumlarda değişebileceğini de düşünmektedir.

Samimiyet ölçülerine psikolojik yaklaşımını şöyle devam ettirmektedir: “Diğer bir taraftan, sahtekârlığa, hileye ve patolojik yalancılığa meylin, ilham almış kişilerin genel karakteristiği olduğunu iddia etmek de haksızlıktır. Erken tıbbi psikoloji bu teoriyi geliştirmişti ve bunda da, tıbbi incelemelerin özellikle ilhamın patolojik, bayağı ve dejenere şekilleriyle ilgilenmiş olmasının etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Yine de, gerçeklikten bu şekilde bir tecrit, içe kapanıklığın bu şekli, kişisel samimiyetin en üst mertebesiyle bağdaştırılabilir. Böyle insanlarla, tedavi edilemez kuruntularla yaşayanlarla, dünyada olan fakat gerçeklikle bağlantı kurmakta zorlanan düşçülerle hepimiz karşılaşmışızdır ve içerisinde buldukları durumu kabul etmelerinin zorluğu kadar, onların son derece cesur bir şekilde doğruyu talep ve ilan eden samimi insanlar olduklarını görürüz. Öte yandan, insanlar detaylar için hassas bir şekilde hareket eden ılımlı gerçekçi olabilirlerken aynı zamanda son derece zeki hilebazlar da olabilirler. Geniş çerçevede sahtekârlığın titiz bir gerçeklik hissi olmadan mümkün olup olmayacağından şüphe bile duyulabilir. Bu

---

<sup>459</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 176-177

imtiyazdaki psikolojik hakikat, gerçeklikten içe dönük bir kaçışla sahtekârlığa yönelmeyi bağdaştıran kimseler tarafından gözden kaçırılmıştır.”<sup>460</sup>

Andrae, Hz. Peygamber’in davasına bağlılığını onun samimiyetinin en önemli göstergesi olarak görmektedir: “Psikolojik anlamda Hz. Muhammed’in ilhamının sahit olduğu anti parantez ifade edilmişti. Bir insanın bu denli mutlak güven kazanmasına ya da çevresinde bu kadar büyük bir etki yapmış olmasına inanmak, onun kendi mesajına baş döndürücü ve ikna edici bir imanı olmadan mümkün değildir. Hz. Muhammed, çağrısını mümkün olan en yüce içtenlikle değerlendirdi; Ahiret Günü’nün Kralı önünde kalbinin titremesini hissetti ve O’nun peygamberî görevine korku ve titremeyle cevap verdi. “Eğer (Peygamber) bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı mutlaka onu kudretimizle yakalardık. Sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik. Hiçbiriniz de bu cezayı engelleyip ondan savamazdı.” (Hakka, 44-47). Allah, Mesajını sadakatle iletip iletmediğini denetlemek için Resulü’nün önünden ve arkasından gözcüler görevlendirmiştir. Bu yavuz gözetleyicilerin ayak seslerini Peygamber’in korku dolu uyarılarında ve hiç kimsenin vaazına kulak asmadığı zamanlardaki şaşkınlık ve üzüntüsünün zorlayıcı ifadelerinde duymak için, özellikle dinî bir ilanın kişisel özelliklerine lütfkâr olunmamalıdır.”<sup>461</sup>

Andrae, Hz. Peygamber’in mucize taleplerine karşı tavırlarını da samimiyetle alakalandırmaktadır. Ona göre, onun samimiyeti bir açıdan onu yönlendiren iradeden gelmektedir. O, bunu şöyle izah eder: “Birçok ilham almış kişi, çağrılarının iddialarını doğrulayan mucizeler ve işaretler gösterebilmişlerdir. Kutsal insanların mucizelerinin efsaneleri, her zaman uydurulmuş hikayeler değildir; her ne kadar tuhaf yeniden inşalara maruz kalsalar da bunlar, genellikle gerçek tecrübeleri tanımlarlar. Bu mucizeler tabi ki de çoğu kez tamamen öznel bir samimiyet ürünü olarak oluşturulmuşlardır, ancak bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde, hilenin nasıl kullanılabilirdiğini kolayca anlayabiliriz. Hz. Muhammed, mucizeler yaratan bir kişi gibi görünmeyi her talepte reddetti ve kendi kişiliğine karşı bütün batıl inançları kesin bir şekilde inkâr etti. O, sadece diğer insanlar gibi bir insandır, semavi kaynaklara hiç başvurusu yoktur; diğerlerinin kaderini bırakın, kendi kaderinin bile hâkimi değildir. Tabi ki, bu cümleler Mekke’de ortaya çıkmıştır. Fakat, Hz. Muhammed’in, Medine’deki inananların kendisine gösterdikleri kişiliği için batıl

<sup>460</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 177

<sup>461</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 177-178

referansları kullanmaya yeltendiğini gösterir hiçbir şey yoktur. En fazla, Tahrim 66. suresinin 3. ayetinden, kendisinin başka insanlardan daha fazla şey bildiğini başkalarına bildirerek haremdeki gerekli disiplini sağlamaya çalıştığını çıkarabiliriz. Belki de kendi açısından bu bir tür dinî sahtekârlıktı fakat bu kesinlikle hafifletici nedenler altında gerçekleşmişti. Bütün olaylarda, önemli Meselelerde otoritesini ya da pozisyonunu korumak için sözde mucizelere başvurmadı. Benim bildiğim sadece iki istisna vardır. Bunlardan bir tanesi Bedir’de, bu büyüün zaferi kazanmalarına yardımcı dokunacağı inancıyla, düşmana bir avuç dolu kum fırlattığında gerçekleşti. Görünüşe göre, bu en yüksek tansiyon anında, davasının tam bir muallakta olduğu bir anda, Allah’tan böyle önemli bir işaret alması anlaşılabilir. Aslına bakılırsa, bu, normalde hiçbir zaman mucizeler sergileyen biri gibi hareket etmeyen İşaya’nın, atılgan dinine onu kazandırmak için Kral Ahaz’ın istediği her işareti yerine getirmek konusunda tereddüt etmesi kadar doğaldır. Diğer bir istisna da, Hz. Muhammed’in Kudüs’e gece yaptığı yolculuktur. Bu olay, diğer tecrübelerine atfettiği önemin aynısını atfettiğini kanıtlamak konusunda böyle bir şekilde isnat ettiği bir rüya idi.”<sup>462</sup>

Andrae’nin samimiyet ile ilgili bir kriteri de mesajı ile fiillerinin arasındaki tutarlılıktır. O, aynı zamanda kendisini role model olarak takdim de etmiştir. Bunu da şöyle ortaya koymaktadır: “Hz. Muhammed’in kişilik samimiyeti probleminde yer alan başka bir problem de, kendisinin kendi vaaz ettiği ahlâki ve dinî ideallere ne derece bağlı yaşadığıdır. İnananlara kendisini bir model olarak sunmaktan çekinmemiştir; “Allah’ın Resülünde sizin için; Allah’a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, ... kimseler için güzel bir örnek vardır.” (Ahzab, 21) Tıpkı St. Paul’un, dine yeni dönenlerin, zincirlerinden başka bütün yönleriyle kendisine benzemelerini istemesi gibi. Böylesine bir ahlâki kendini bilme şüphesiz bir şekilde Hz. Muhammed’in dinî yaşam ideali ve kişisel davranış şekli arasında gözle görünür bir çelişkinin bulunmamasının ifadesidir.”<sup>463</sup>

---

<sup>462</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 178-179

<sup>463</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 180

### 3. İsmet Meselesi

Andrae'nin Hz. Peygamber'in ismet sıfatına bakışı İslâmî kaynaklarda verilen bilgiler doğrultusundadır. Bu onun şu cümlelerinde görülmektedir. "İslâmî dogma, Hz. Muhammed'i günahsız resmeder. İsteyerek hiçbir günah işlememiştir, en fazla, bazı hafif günahların arasında sayılabilecek, bazı istek dışı yapılmış ve kastedilmemiş hareketler için suçlu olabilir. Hiçbir zaman mükemmeliyet ve yanılmazlık iddiasında bulunmaması ve diğer insanlar gibi eksiklikleri ve hatalarının olduğunu açıkça kabul etmesi, Hz. Muhammed'in sevimli bir kişilik özelliğidir. 48. Sureye (Fetih) göre, "şüphesiz zafer", yani Mekke'nin fethi, Allah'ın, Peygamber'in gelmiş-geçmiş bütün günahlarını affettiğinin işaretidir. Peygamber'in Hz. Âişe'ye verdiği ve kendisinin uykusunu kaçırarak dokunaklı inci kolye hikâyesi, Allah'ın Rasul'ü olarak yüce pozisyonda bulunması fikrine rağmen, dosdoğru adamın saf bir kalp karakteristiği fikrinin halen kafasında bulundurulduğunu gösteriyordu. Kariyerinin hiçbir yerinde kendisinin hatalardan ve yanlışlardan uzak olduğunu hissetmedi. Kutsal görevine karşı sadakatsiz olmaması, onun için ancak Allah'ın özel bir lütfudur. (İsra, 75-77) Tıpkı diğer peygamberler gibi. Hz. Muhammed, "Rabbimiz! Bizim günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlıklarımızı bağışla ve (yolunda) ayaklarımızı sağlam tut. Kâfir topluma karşı bize yardım et" (Al-i İmran, 147) diye dua eder."<sup>464</sup>

### 4. Yüksek Ahlâkları ve Alçak Gönüllülüğü

Andrae, Hz. Peygamber'in güzel ahlâklarına sık sık temas etmiştir. Başarılarının ardından kibir ve gurur göstermemesinden etkilendiği görülmektedir. Onun bu alçak gönüllülüğünü Andrae şöyle ifade eder: " Genel çerçevede, Hz. Muhammed'in, yaptıkları bu denli başarılarla taçlanan bir Allah Rasulünden beklenebilecek alçak gönüllülük ve öz eleştiri sergilediği söylenebilir. Gurur ve pozisyonunda yer alabilecek kendini yüceltme tahriklerine sebatla karşı çıkması, onun bir ahlâki samimiyet insanı olduğunu gösterir."<sup>465</sup>

<sup>464</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 179

<sup>465</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 179-180

Bir başka örnekte Andrae, yine alçak gönüllülüğüne şöyle vurgu yapmaktadır: “İslâm geleneğine göre, Peygamber’in kişiliği, eşsiz bir iyilik, cana yakınlık ve dostlukla şekillenmiştir. Birisi ile görüştüğü zaman hiçbir zaman elini ilk geri çeken kişi olmamıştır ve bir kimse ile konuşuyorken, yüzünü ondan başka bir yöne hiçbir zaman çevirmemiştir. İster kızıl ister siyah olsun (yani Arap ya da zenci) hiç kimsenin, ona sorduğu bir soru cevapsız kalmamıştır ve hoş gözükmeyen hurmaları alarak ağzına koyardı, çünkü onlar hediye olabilirdi ve hediyeyi vereni incitmek istemezdi. Köleler ve çocuklar da dahil olmak üzere herkese selam verirdi.

### 5.Yöneticilikteki Cazibesi ve Dürüstlüğü

Andrae’nin Hz. Peygamber ile ilgili bir diğer kişisel/ahlâki özelliği de onun insanlarla ilişkilerindeki etkileyici, çekici kabiliyeti ve bunu yöneticiliğinde başarıyla kullanmasıdır. Onun, bu ilişkiler esnasındaki tebessümünden hareketle Andrae, bu olguyu şöyle anlatmaktadır: “Hz. Âişe’ye Peygamber’in özel hayatı hakkında soru sorulduğu zaman, “En kibar ve soylu kişidir. Bunun dışında, tıpkı diğer insanlar gibidir, gülmeyi ve gülümsemeyi sevmesi dışında.” diye cevap verdi.<sup>466</sup> Kaynaklarımızın onu bu kadar sıklıkla karşı konulmaz bir gülümseme ile resmetmesi bir tesadüf değildir. Hz. Muhammed’in insanların kalbini kazanmak konusunda fevkalade, doğuştan gelen bir yeteneğinin olduğu açıktır. Adeta sihirli bir dokunuşla, sık sık hoşnutsuzluğu teslimiyete ve antipatiyi cazibeye çevirebilmiştir. Eski düşmanlarına özel bir nezaket gösterdi, öyle bir yakınlık ki, aslına bakılırsa, bu bazen arkadaşlarını sinirlendirdi. İnsanların kalbini dostlukla ve uzlaşma ile kazanmaya çalışmak, Hz. Muhammed için en doğal bir özellik gibidir ve pek azı bu kişisel cazibeye karşı koyabilmişlerdir. Kendisinin koyduğu kurallar ve düzenlemeler hakkında, mümkün olduğunca bunlara riayet etmeye çalışması da aynı özelliğin bir göstergesidir. Onun hoşgörüsü, zayıf bir nezaketten ötürü değildir. Fakat, doğasından kaynaklanan bir şekilde, şikayetçi ve gayri memnun yüzlere bakmaktan hoşlanmazdı. Açıkça görülen popüler, meşhur ve sevilen bir kişi olarak kalma arzusu, kendisinin

---

<sup>466</sup> İbn Sa’d, 2, 91



ilham kabiliyeti ile bağdaştırılan bir zayıflığıdır. Sanatçı ve şairlerle kahinlerde bu özellik ortak olarak bulunmaktadır.”<sup>467</sup>

Andrae, bu karakterin menfi bakan oryantalistler tarafından olumsuz yorumlanabileceğini de ifade etmektedir: “Şüphesiz ki, bu arzunun incelenmesi, başka ahlâki amilleri de ortaya çıkarabilir. Dost canlısı olmayan bir gözlemci, bunun içerisinde abartılmış bir kendini ifade etme tutkusu, insan gururu, yumuşaklık ve aşırı hassasiyet görecektir. Bu tip bir kişiliğin, sürekli yeni fetihler aramak uğruna, eski arkadaşlıkları ve bağlılıkları ihmal, en iyi arkadaşlara karşı bir soğukluk ve düşüncesizlik ve düşmanlara karşı bir çeşit dostluk anlamlarına geleceği inkar edilemez. Göze çarpan iyi özellikler, güçlü bir sosyal içgüdü, kişisel arkadaşlık aşkı, talep edilmeden verilmiş bir arkadaşlık ve ulaşılabilirliktir. Bu yüzden, Hz. Muhammed’i savunmak adına, bahsedilmiş olan duygularını örtbas etme sanatının, kısmen öfkesini ve arkadaşlık maskesi arkasına sakladığı memnuniyetsizliği bastırmak için kullandığı doğal bir istekten kaynaklandığını söyleyebiliriz.”<sup>468</sup>

Andrae, bu konuyla alakalı kendi dilinde, İsveç kralını tanımlayan bir tabiri Hz. Peygamber’e yakıştırarak onun yönetim kabiliyetini teslim etmektedir: “Son olarak, siyasi oyunların bir dereceye kadar duygularını örtbas etme sanatında mükemmeliyet gerektirdiğini de unutmamalıyız. *Qui scit dissimulare, scit regnare*-fikirlerini saklayabilen biri, nasıl yöneteceğini bilir – ifadesi, Aeneas Sylvius’un (Pius II) İmparator Sigismund’u tanımlarken kullandığı bir ifadedir. Dahası, Hz. Muhammed’in istediği zamanlarda yerine getirebildiği muazzam kendini kontrol edebilme becerisi, kendisinin öne çıkan bir siyasetçi olmasında, kendisinde doğuştan bulunan bir önkoşuldur.”<sup>469</sup>

Andrae’nin olumsuz olarak gördüğü kişisel özelliklerin başında Hz. Peygamber’in bazı uygulamalarıyla bağlantılı olarak dürüstlüğe aykırı bulduğu, hilekârlık ve kurnazlık olarak tavsif ettiği özellikleri gelmektedir. Onun bu konudaki yaklaşımı şöyledir: “Hz. Muhammed’in dindarlığının gerçekliği ve samimiliği ve kendi dinî çağrısına olan inancı tartışılmazdır. Maalesef, dürüstlük ve açıklığın, karakterinin genel anlamda en öne çıkan özellikleri olduğu söylenemez. Nahle seferi, Ka’b b. Eşref’in öldürülmesi gibi örnekleri zaten alıntıladık ve zaman zaman

<sup>467</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 186-187

<sup>468</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 186-187

<sup>469</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 187

kurnazlığa ve hilekârlığa meyleden benzer durumlar da söz konusudur. Ancak Hz. Muhammed'in karakterinin bir analizi, bazı şeylerin onu korumak adına söylenebileceğini ve söylenmesi gerektiğini kanıtlar. Öncelikle, içe dönük türden bir mizaç için sıra dışı olmayan, doğuştan gelen bir kurnazlığın etkisinin altında gibidir. Böylesi bir kişi, genellikle zengin bir duygusal ve hayal gücü dünyasına sahiptir, fakat belirli bir hareket korkusu vardır, ya da vahşi gerçeklik ile doğrudan temastan kaçınır. Bu kurnazlık, karakter ve irade zayıflığına benzemez ve iradenin marazi felci ile alakalı değildir. Tam aksine, bu türden insanlar, istisnai şekilde güçlü bir irade gücüne, inatçı ve boyun eğmez bir kararlılıkla planlarını gerçekleştirebilme kabiliyetine ve yaygaracı ve laubali gözüpek yaradılışları nihayetinde utandıracak miktarda bir enerjiye sahip olabilirler.<sup>470</sup>

Andrae, Bu konuda yine İngiliz asıllı kadın hakları aktivisti yazardan (ö.1933-Hindistan) güncel bir örnek vererek Hz. Peygamber'in bazı tutumları ve sözleri ile mukayeseye gitmektedir: "Teosofik Cemiyeti'nin son dönem başkanlığını yapmış Annie Besant, bunun için iyi bir örnektir. Kuşkusuz bir şekilde, doğuştan bir yönetici idi, olağanüstü bir sabrı, çalışma azmi ve enerjisi vardı. Anlattıklarına göre başlangıçta sıra dışı bir kurnazlıktan ve insanlarla ilişkilerinde samimiyetsizlik/ilgisizlikten mustaripmiş. Konuşmak için platforma çıktığı anda, kendisini yenilmez ve pervasız bir gayret tarafından yakalanmış bulmuş. Vahiyyelerini açıkça ilan ettiği zaman, en küçük bir tereddüt geçirmeden, hemşerilerinin putlarına ve dünyalık zevklerine saldıran Hz. Muhammed de, kişisel ilişkilerde belirli bir iç kararsızlığın ve fikirlerini açık ve içten bir şekilde ifade edememenin kurbanı olmuş olabilir. Tıpkı Aziz Paul gibi, sözlerinde güçlü ve sağlam, fakat "bedensel varlığı zayıftır". Ganimet paylaşılırken, dizginlenmemiş Bedevinin, bağırarak ve hatta elbiselerini yırtarak Allah Resulü'nün başına üşüştüğünü görüyoruz, ta ki haşin Ömer kamçısı ve emreden, korku veren sesiyle Allah Resulü için saygılı olmalarını onlara söyleyene kadar. Peygamber'in huzurunda, bir adam bir defasında Hz. Ebû Bekir'e küçük düşürücü sözlerle saldırdı. Hz. Muhammed sessiz kaldı ve Hz. Ebû Bekir kendisini savununca Peygamber uzaklaştı. Sonrasında davranışı için Ebû Bekir yanına geldiğinde, Cebrail'in saldırganı yalanlamakta olduğunu, fakat meleğin Ebû Bekir kendisini korumaya başladığında ayrıldığını açıkladı. En az bunun kadar hoş

---

<sup>470</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 185-186

başka bir hikayede, Hz. Âişe, bir kişi hakkında önce kötüleyici sözlerle konuştuğu, fakat daha sonra bu adam geldiğinde fevkalade bir nezaketle karşıladığı için Hz. Muhammed'e sitem eder. Gürbüz ve açık sözlü bir insan gibi dobra dobra konuşma yeteneğinden yoksun olan bir kişi, istediklerine ulaşma konusunda açıkgozluluk ve hile kullanımına meyillidir.”<sup>471</sup> Andrae ve benzeri oryantalistlerin her şeyi bir Müslüman gibi anlayıp yorumlamasını da beklememiz gereken durumlar sözkonusu olabilir. Bu konu da bu kabilden görülebilir.

---

<sup>471</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 185-186

## ALTINCI BÖLÜM

### DEĞERLENDİRME

#### 1. Tor Andrae'nin Hayatı - Eserleri - Kaynakları ve Siyer Kaynaklarına Bakışının Değerlendirmesi

##### a) Hayatı

Andrae, takriben altmış yıllık (1885-1946), Avrupa standartlarına göre çok uzun sayılamayacak ortalama bir yaşama pek çok eserler ve hizmetler sığdırmış bir din adamı ve akademisyendir. XX. yüzyılın ilk yarısında, oryantalist çalışmaların kurumsallaştığı ve zirvede olduğu bir dönemde yaşayan Andrae, çağındaki oryantalistlerin genel özellik ve düşüncelerini üzerinde taşımıştır. Herşeyden önce o, Arabça ve Hibrucada söz sahibi olmuş bir dilci ve kırküç senesini akademik çalışmalara veren bir akademisyendir. Aynı zamanda otuzbeş senesini de en üstün olduğuna inandığı dine, mezhebine ve cemaatine adamıştır.

Andrae'nin hayatı genel olarak değerlendirilecek olursa kendi dini ve inançları açısından olduğu kadar, bir tarihçi, bir din psikoloğu olarak özellikle Hz. Muhammed(s.a.s) hakkında yaptığı çalışmalar açısından da oldukça verimli geçmiştir. Bu noktada ona siyer yazarı oryantalistlerin en başta gelenlerinden dediğimiz taktirde bu abartılı bir değerlendirme olmayacaktır. Kısacası o bir dava adamıdır ve yaptıkları ve yaşadıkları ile saygıyı hak etmektedir.

##### b) Eserlerinin ve Tarzının Değerlendirilmesi

Tezimizin Andrae'nin eserlerine ayırdığımız bölümünde tespit edebildiğimiz on eserinden büyük bölümü elimizdedir. Andrae'nin eserlerini yazarken genelde İsveççeyi kullandığına şahit oluyoruz. Almanca başta olmak üzere pek çok dillere

tercüme edilmiş eserlerinde sade anlaşılabilir bir dil hakim olmakla beraber, bazı yerlerde çok uzun cümleler ve muğlak ifadeler konuların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Özellikle psikolojik yorumlarında olmak üzere bazı yerlerde detaylara girmesi, konuların özünden uzaklaşmayı getirmektedir. Bu tutumunun bilinçli olarak bazı itiraflardan kaçınmak için tercih edildiği hissi okuyucuda oluşabilir. Ayrıca bazı konuların gereksiz ve uzun mukayeseler ile ele alınması okuyucularına sıkıcı gelebilir.

Fikirlerini ortaya koyarken dedüksiyon (tümünden gelim) metodunu yer yer kullanmıştır. Bu da tezlerini ön kabülle hareket ederek, inandığı konuları ve kanaatlerini ispat için ortaya koyup sonra deliller getirmesine sebep olmaktadır. Kullandığı bu metod doğal olarak sübjektif bir görünüm arzederken onun dinine hizmet amacı ile hareket ettiğinin ipuçlarını vermektedir. Bunun en bariz misali, Doğu Hıristiyanlığı'nın İslâm'ın kökünü teşkil ettiği şeklindeki kanaat ve düşüncesini ortaya koyarken tezahür ettiği gibi, pek çok örneklerde verilebilir. Kısaca Andrae hakkında da söyleyebiliriz ki: bir dinin mü'mini olan bir kişinin, diğer bir dini anlatırken olabileceği kadar objektif olabilmiştir. Eserlerinin bazı yerlerinde vaaz havasının hissedilmesi de onun mesleğinin akademik üslubuna yansımasıdır. Andrae'yi bir ekole dahil etmek istersek o, Alman siyer yazarları ekolü olacaktır. Gerek düşünceleri ve gerekse üslubu bu görüntüyü vermektedir. Eserlerini yazarken, usta-çırak, hoca-talebe ilişkisi ve etkisi pek çok yerde hissedilmektedir. Söderblom'den, Goldziher'den etkilendiği anlaşılmaktadır. Tarz olarak biyografi tarzına yatkın olması ve hocalarının biyografilerini bir roman akıcılığı içinde sunabilmesi onun bu ilişkilerini gösterdiği gibi, Hz. Peygamber hakkındaki standart çalışmasının oluşmasında ve başarısında da bu tarzı önemli bir etken olmuştur.

Uzun ve ciddi çalışmalarının sonucu oluşan eserleri, onun kişiliği, çalışma yoğunluğu, gayret ve azmi hakkında önemli delil teşkil etmektedir. Bazı eserlerinin günümüzde bile aşılammış olmasında bu gayretin etkisini görmekteyiz. Onun intellektüalistik (anlıkçı) hissetmesi, ilhama yönelik, mistik bir yapısı olduğunu göstermektedir. Bu yapısı yazdığı alanlara da etki etmiştir. Bir peygamberin hayatını ele alması, pek çok sufilerin fikir, fiil ve ilhamları ile beraber biyografileri kaydetmesi, psikolojik ve mistik inceliklere dalması gibi durumlar onun merak ve ilgi temelleri ve yapısını göstermektedir. Sevdiği konuları işlemiş olması, aşkla

heyacanla yazmış olması onun dünyada tanınmasına ve etkili oryantalistlerden olmasına da zemin teşkil etmiştir. Bugün ölümünden takriben altmış sene geçmesine rağmen hakkında ülkesinden uzak bir coğrafyada doktora seviyesinde tez yazılması da onun bu etkisini göstermektedir.

### c) Kaynakları ve Siyer Kaynaklarına Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

Andrae'nin kaynakları ile ilgili bilgileri yine onun eserlerinde bulmaktayız. Eserlerinin hemen tamamında dipnotlar vermesine rağmen bazılarında sadece index vermekle yetinmiş ayrıca kaynakça yapmamıştır. Tasnif etmiş olduğu kaynakçaların en faydalı ve detaylısı ise kullandığı kaynakların basım yer, tarih ve nüshalarını da bildirdiği “*Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*” isimli eserinin sonundaki Arapça olanıdır. Andrae'nin genelde iki tür kaynak kullandığına şahit olmaktayız. İslâmi kaynakları kullandığı gibi oryantalistlerin ve oryantalist olmayan Batılı yazarların eserlerini de kullanmıştır. Andrae, Oryantalist kaynaklarından genel olarak 19.yüzyılda ve 20.yüzyılın ilk çeyreğinde yazılmış olanları kullanmıştır. Almanca ve İngilizce yazılmış siyerlerden istifade ettiği gibi, belirli kişilerin eserlerine bağlı kalmayıp çok sayıda oryantalistten istifade ettiği göze çarpmaktadır. Oryantalistlerden en çok kullandığı kaynakların başında Goldziher, Margoliouth, Caétani, Söderblom, Wellhausen, Nöldeke gibi kendi çağında yazan ve ortak çalışmaları ve ilişkileri olan müelliflerin eserleri gelmektedir. Bunlar içerisinde Almanca yazılmış siyerler olduğu gibi İngilizce yazılmış olanları da vardır.<sup>472</sup>

Bazı konularda, İslâm tarihi, dinler tarihi gibi kendi ihtisas alanının ve eserlerinin dışına çıkarak konuyla alakalı din psikolojisi, edebiyat gibi sahalara da girmiştir. Eserlerini yazarken, konuları ele alırken zaman zaman İncil ve Tevrat'tan alıntılar da yapmış olduğuna şahit olduğumuz Andrae'nin eserlerinde evangelik bakış açısı ve havası hissedilmektedir.

Andrae'nin İslâmi kaynaklarının başında, siyerin en önemli ve otantik kaynağı olarak gördüğü Kur'ân-ı Kerîm gelmektedir. Andrae, özellikle Kur'ân'ı kaynak olarak görmekle kalmayıp, daha ileri giderek onu siyer çalışmalarında

---

<sup>472</sup> Tezimizin, Andrae'nin kaynaklarına ayırdığımız bölümünde bu kaynakların listeleri verilmiştir.

kaynak olarak kabul etmeyenleri tenkid de etmektedir. Ancak, Kur'ân'a bakış bölümünde açıkladığımız gibi Kur'ân'ın Allah kelamı olduğu konusunda tereddüt ve beyanları vardır. Bazı ifadelerinden Kur'ân-ı ilahi kelam olarak gördüğünü çıkarmak da mümkün gibi gözükmektedir ki, bu onun vahiy anlayışı ile alakalı bir durumdur. Ayrıca bizim kanaatimize göre bunun iki sebebi olabilir. Birincisi, Kur'ân hakkındaki fikirleri yerleşmemiş veya karar verecek kadar kat'i değildir. İkincisi ise, bilinçli olarak tezat teşkil eden konuları görüşlerini desteklemek için almaktadır. Her iki olasılık da Andrae'nin aleyhinde bir durum oluşturmaktadır. Andrae'nin hadise yaklaşımında da tezatlar söz konusudur. O, pek çok hadis mecmualarından alıntılar yapmasına rağmen, bazı durumlarda hadislere şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu durumda da hadisleri delil olarak ele almasında hadisin kendi tez ve düşüncelerine mesned teşkil edip etmemesi önemli rol oynamakla beraber başka bir delil bulamaması da başka bir gerekçe olmaktadır. Ancak ihtiyaç duymadıkça hadise müracaat etmemektedir.

Kur'ân ve hadis dışında kalan, gerek ilk dönem siyer ve tarih kitapları olsun, gerekse de ileriki dönemlerde yazılmış siyer ve tarihler olsun Andrae'nin itibar ettiği ve çok kullandığı kaynaklardır. Bunlardan özellikle, *Mohammed, Sein Leben und Glaube* isimli siyerini yazarken; İbn İshak, İbn Hişâm, İbn Sa'd başta olmak üzere, Vakidi, Taberi, Beyhaki gibi eserler en çok müracaat ettiği ilk dönem eserleri olurken; *Die Person Muhammeds...* isimli Müslümanların Hz. Peygamber'e bakış açısını ortaya koyan eserinde ise; Nebhanî, Kadı İyaz, Gazalî, İbn Arabî, Ebû Nuaym, Fahreddin er-Razî, İbn Kayyım el-Cevziyye v.b. müelliflerin eserleri gibi pek çok ileri dönem kaynakları en çok kullandığı kaynaklardır.

Andrae'yi siyer eser ve kaynaklarına yaklaşımı açısından değerlendirecek olursak, geleneksel yaklaşım sergileyen Weil, Muir, Sprenger, Grimme, Caetani, Sell, Margoliout, Nöldeke, Paret v.b. geleneksel yaklaşımçıların grubuna dahil edebiliriz. Kur'ân'a, hadise, siyer eser ve kaynaklarına yaklaşımı sayılan bu oryantalistlerin yaklaşımları ile örtüşmektedir. Ancak, özellikle *Die Person Muhammeds...* isimli eserini yazarken sergilediği yaklaşıma bakıldığında ise, gelenekselliğin ötesinde Schimmel'de olduğu gibi empatik-antropolojik yaklaşımların örnekliğini onda görebiliriz. Olayları pek fazla yoruma tabi tutmadan olduğu gibi doğrudan, Müslümanların bakış açısıyla ele aldığı çalışmalarında çok

görülen bir durumdur. Belki de bu açıdan Andrae, Schimmel'in ilham kaynağı, rol modelidir, diyebiliriz.

## 2. Vahiy Öncesi Arabistan'ın Durumu ve Hz. Muhammed(s.a.s)

Andrae'nin bu bölümdeki görüşlerini iki ayrı yaklaşımla ele aldığını görmekteyiz. Birinci yaklaşımı peygamberlik öncesi Arabistan ve çevresindeki dini eğilimleri ele aldığı kısımdır. Bu kısımda onun genel olarak konuları oryantalist geleneğe uygun olarak mevcut dini eğilimlerin İslâm'a ve Hz. Peygamber'e etkileri açısından ele aldığını görmekteyiz. Bu açıdan bakıldığında Andrae'nin bu bölümdeki görüşlerinin değerlendirilmesinde iki husus öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, putperestlikle, diğeri ise Ehl-i Kitap ile İslâm arasında irtibat kurma gayretidir. Bu inançtan ibadete geniş bir yelpazede denenmektedir.

Andrae'nin Allah inancı konusunda: "Hz. Muhammed, yeni bir tanrı sunmaya çalışmıyordu..."<sup>473</sup> şeklinde yaptığı genelleme ilk bakışta doğru gibi görülse de işin detaylarına bakıldığında cahiliye Araplarının Allah anlayışının çok farklı olması sebebiyle kabul edilemeyecek bir yaklaşım ve anlayıştır. Hz. Peygamber'in Allah inancı ile Cahiliye'nin Allah anlayışında en azından tevhid ile teslis kadar fark vardır. Cahiliye Arapları arasında Allah kelime olarak bilinmesine rağmen ifade ettiği mana çok farklıdır. Ayrıca Kur'an'da da yer yer ifade edilen ve Arapların müşrik olma sebeplerini de ortaya koyan inanç, aslında İbrahim (a.s) in öğrettiği tevhid inancının bozulmuş şeklidir. Bu sebeple Andrae'nin genellemesini kabul etmemiz mümkün değildir. Kaldıkı, Hz. Peygamber'in inancı tamamen putperestliğe ve onların tanrı inancına karşı bir olgu olarak ortaya çıkmış ve hayatı onlarla mücadele ile geçmiştir.

Andrae'nin haccı bir cahiliye adeti olarak görmesi ve bu ön kabülle yaklaşımı da oldukça yanlış bir yaklaşımdır. Çünkü, İslâma göre hac, Hz. İbrahim (a.s) zamanında başlamış ve ilahi kökenli bir ibadettir. Bu durum pek çok Kur'an ayeti ile sabittir. Zamanla bozulan ve tahrif edilen bu uygulama İslâm'la tashih edilmiştir. Bu cahiliyenin taklidi değil aksine tasfiyesidir. Tavaf, sa'y ve kurban gibi haccın menasiki böyle değerlendirilmelidir. Yine Andrae tarafından Hacerülesved'in bir put

---

<sup>473</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 22-23



gibi görülmesi de doğru olmayan bir yorumdan ibarettir. Hacerülesved, Hz. İbrahim tarafından Kâbe'nin inşası sırasında tavaf yerinin başlangıcını tespit etmek için konulmuş bir semboldür. Arapların onu kutsal görmesi bu sebeptendir. Onların ona taptıklarına dair bir rivayet söz konusu değildir. Zaten tapmak için 360 tane putları vardır. Hacerülesved onların içinde sayılmamaktadır. İslâm'a göre de Hacerülesved tapılan bir nesne değil sadece bir tehattür vesilesi sembol olarak ezelde Allah'a verilen sözü hatırlatır. Bu hatırlatma istilam esnasında okunan duada da tezahür etmiştir. Ayrıca Hz. Ömer'in meşhur sözünde onun tapınılan değil aksine Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in ashabının hatırası olan bir sünnettir.<sup>474</sup>

Zekât ile alakalı üzerinde durulması gereken konu Andrae'nin iki ayrı yorumunun birbiriyle tenaküz oluşturmasıdır. O, bir taraftan zekâtı alıcısı Allah olan samimi bir ibadet olarak takdim ederken, diğer taraftan ekonomik bir silah olarak tavsif etmektedir. Bu iki durumun aynı anda doğru olamayacağı açıktır. Zekâtın cahiliyedeki akrabalara yardımla özdeştirilmesine gelince o da hem toplandığı yerler hem de sarfedildiği yerler açısından bakıldığında Andrae'nin yorumuna uymamaktadır. Bir başka husus da, zekâtın Hz. Peygamber'in bir emri olarak görülmesidir. Aslında zekât, Allah'ın açık bir emridir.<sup>475</sup>

Andrae'nin namaz ile alakalı olarak; Mekke'de iki vakitken Yahudiler'den etkilenerken Medine'de üç vakte çıkarıldığı şeklindeki yorumu da tamamen yanlış bir yorumdur. Herşeyden önce namaz beş vakit olarak Miraç'ta (Hicretten önce Mekke'de) farz kılınan bir ibadet olarak hadisle sabit olurken, diğer taraftan da Kur'ân ayetleri ile vakitli olarak farz kılınmıştır.<sup>476</sup>

Andrae'nin bu bölümde ele aldığı konulardan bir başkası da Arap çoktanrıçılığını Roma ve Yunan Mitlerine dayandırmasıdır. Bu konuyu uzun izahlarla işlemiş olduğunu gördüğümüz Andrae'nin, görüş ve yorumlarında oldukça isabetli ve yerinde hareket ederek önemli tespitlerde bulunmuş olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle meşhur üç tanrıçayla alakalı inançların ve putperestliğin İbrahim (a.s) zamanında tevhid akidesine sahip Arapların bu inançlarını bozan inanışların bölgeye dışarıdan gelen inançlar olduğu bir gerçektir.

<sup>474</sup> Bünyamin Erul, Ekrem Keleş, *Haccı Anlamak*, s. 40-43, Ankara 2005

<sup>475</sup> Kur'ân-ı Kerîm, Tevbe 103, Zariyat 19, Mearic 22-25...

<sup>476</sup> Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, c. III, s. 71, İstanbul; Kur'ân-ı Kerîm, Nisa 103, İsrâ 78, Hud 114, Taha 130, Rum 17-18 ; Hüseyin Algül ve diğerleri, *İlmihal*, I, 219-221, TDV Yayınları, Ankara 2008

Andrae'nin ikinci yaklaşım şekli de Hz. Peygamber'in soyu ile başlayıp peygamberliğine kadar olan kısımdadır. Bu kısımda ise, soyu, ailesi, doğumu, çocukluğu, evliliği konularını genel olarak olgusal bir yaklaşım içerisinde müspet olarak ele almıştır. Bu konularda İslâmi eserlerden alıntılara ağırlık vermiş, menfi görüşlü oryantalistler gibi çok katı ve olumsuz yorumlar yapmaktan kaçınmış ve onların aksine bu konularda oldukça objektif davranmıştır. Müşahhas örnekler verecek olursak, Hz. Peygamber'in soylu bir aileden geldiğini, annesinin ve kendisinin hastalıklı olmadığını, çocukluğunda putlara tapmadığını, doğumu esnasındaki mucizeleri ve İncile dayalı olarak Ahmet ismi ile alakalı olarak söylediklerini ve Hz. Hatice ile mutlu bir evlilik ve yaşantısı olduğunu sayabiliriz.

Andrae, Suriye yolculuklarının peygamberlik öncesi dini bilgilerin oluşmasına etkisi olduğu ancak bunun doğrudan temas yoluyla elde edilmediği görüşündedir. Bununla beraber yolculuk izlenimlerinin Hz. Peygamber'in kendi dini reformu için etkili olduğunu söyleyen Andrae, müşahhas deliller olmadığını da ifade etmektedir. Bu görüşleri sebebiyle Bahira olayında ve Kus b. Saîde'nin vaazı konusunda ortaya koyduğu fikirler varsayım ve yorumdan ileri gitmemektedir. Kaldığı sadece bir vaaz ve bir karşılaşma nasıl İslâm gibi birbiriyle tutarlı binlerce kural ve kaidesi olan bir dine vesile olabilir? Andrae'nin Hz. Peygamber'in tahannüsü konusunda en çok üzerinde durduğu Suriye Hıristiyanlığına benzerlik tespitleri de sıcak bir ilişki, bağlantı kabul edilebilecek bir delil olmaması sebebiyle tarihen ispatı mümkün olmayan bir varsayımdan ileri gitmemektedir. Aslında Andrae'nin, dinlerin aynı kaynaktan geldiğine inanan bir araştırmacı olarak, ilahi kökenli dinlerin usul ve kaidelerinin arasında benzerliklerin olabileceği kabul edilebilir gerçeği ile konuya yaklaşması beklenirdi.

Hz. Peygamber'in peygamberliği öncesine ait bilgilerin güvenilir olmadığı görüşüyle alakalı olarak Andrae'nin genellemede bulunduğunu görmekteyiz. Bu konuyla ilgili değerlendirmemizi ve görüşümüzü aynen yansıtan bir alıntıyla bu bölümü noktalayabiliriz. Şöyle ki: “Hz. Peygamber'in doğumuna takaddüm eden hadiseler, onun doğumu, çocukluğu ve gençliği ile ilgili pek çok rivayet, bizzat Müslüman alimler tarafından tarihi süreçte, ilk dönem İslâm tarihinden itibaren, kritiğe tabi tutulmuştur. Kaynaklarda bu konu hakkında pek çok bilgi bulunmaktadır. Dolayısıyla Müslümanlar da o dönemle ilgili her anlatılanı kabul etmemektedirler.

Belki bu konuda o alimlerin görüşü pek çok oryantalistinki ile yer yer örtüşmektedir. Şu var ki, oryantalistlerin İslâm öncesi olayları, özellikle İslâm'ın değerini, önemini ve etkisini küçümseyici şekilde ele aldıkları görülmektedir ki, bu yaklaşımın her şeyden önce bilimsel objektiflikten uzak bir tutum olduğu aşıkardır.<sup>477</sup>

### **3. Andrae'nin Hz. Peygamber'in Peygamberliği - Vahiy Doktrini ve Kur'an'a Bakışının Değerlendirilmesi**

#### **a) Hz. Muhammed'in (s.a.s) Peygamberliğinin Değerlendirilmesi**

Andrae, bu bölüme ilk vahyin önemi ve unutulmadığını, ruhi hayatın temelini oluşturduğunu ve tereddüt halinde ilk vahye dönüşlerin kaçınılmaz olduğunu belirterek girmiş ve ilk planda Hira mağarasındaki ilk vahiy rivayetlerini ele alarak bunları değerlendirmiştir. Bu değerlendirmenin sonunda ravilerden İbn İshak'ın rivayetinden daha çok, İbn Sa'd ve Buhari'nin rivayetlerinin gerek İslâmi otariteler ve gerekse oryantalistler tarafından kabul gördüğünü ve kendisinin de bu rivayeti tercih ettiğini belirtmiştir. Ancak bu iki rivayete bakılırsa aralarında çok büyük bir fark olmadığı görülecektir.

Andrae'nin ilham almış kişilerle vahye muhatap olmuş kişilerin mukayesesi üzerinde durduğunu görmekteyiz. Şairler, büyücüler, papazlar, İsrail peygamberleri gibi ayrı kategorilerde olması gereken kişilerin aldıkları ilham ve vahiylerin kaynakları, alış şekilleri, içerikleri ve sıhhatleri açısından Hz. Peygamber'in aldığı vahiyyle kıyaslanması mümkün değildir. Belki vahiyyle şekilsel, içerik olarak ve almış esnasında bazı benzerlikler olabilir, ancak özellikle vahyin kaynağı, içeriği ve ilhamla vahiy farklılığı açısından büyük bir fark vardır. Bu açıdan Andrae'nin vahiy anlayışının İslâmi anlayışla çok farklı olduğu ve Hz. Peygamber'in vahiylerine yaklaşımlarının hareket noktasındaki sapmadan dolayı tamamen örtüşmesi beklenemez.

İlk vahye atıflar noktasında Andrae'nin Hz. Peygamber'in ilk vahiyyle alakalı yeterince bilgi vermemiş olduğunu söylemesi ve bu sebeple vahyin tam ve tek bir seferde alındığı görüntüsü vermesinin tenkidi de pek çok delille reddedilebilecek bir

---

<sup>477</sup>İbrahim Sarıçam-Mehmet Özdemir-Seyfettin Erşahin, *İngiliz ve Alman Oryantalizminde Siyer...s.197*

hususudur. Herşeyden önce, Andrae kendiside ikiden fazla surede ilk vahye atıf var olduğunu söylemektedir. Bu sureler Necm, Tekvir ve A'lâ sureleridir. Her ne kadar o, ilk iki sureyi öne çıkarsa da İslâmi kaynaklarda A'lâ suresi daha çok tercih edilmektedir.

Andrae, Hz. Peygamber'in vahyinin planlanmış, kurgulanmış bir durum olmadığı görüşündedir. Hz. Peygamber'in samimiyetle davrandığını ve tam bir teslimiyet içerisinde vahyini sorgulamadığını söylerken bu konuda esas etkenin vahyi getirenden eminliği değil, vahyin içeriğine olan güveni olduğu görüşündedir. Bu görüşte elbette Cebrail'in varlığından bahseden yüzlerce hadis ve ayetlere karşı tamamen etkisizdir. Kısacası Hz. Peygamber kendisine vahyi getiren melekten tamamen emindir. Ona göre, Hz. Peygamber peygamberlik beklentisi içinde değildi. Hiç ummadığı halde peygamberlik kendisine verilmişti. Ayrıca o, Allah'ın korumasında olduğundan emindi. Andrae'nin Duhâ suresindeki "dâllen" kelimesini, çok tanrıcılığın sapıklıkları olarak yorumlaması oldukça isabetli bir görüştür. Ancak, Duha suresindeki Allah'ın Hz. Peygamber'e olan hitap cümleleri Andrae'nin, Kur'ân-ı Kerîm'in yazarının Hz. Peygamber olduğu görüşüyle tamamen ters bir durum oluşturmaktadır.

Andrae, vahyi iki çeşit olarak tasnif etmektedir. İşitsel ve görsel vahiylerden, işitsel olanının Hz. Peygamber'in vahyi ile örtüştüğünü de söylemektedir. Bu görüş isabet oranı yüksektir. Ancak onun tasnifine göre dikkatle bakıldığında Hz. Peygamber'in görsel vahiyler de aldığını görmekteyiz. Özellikle rüya şeklinde gelen vahiyler bu çeşit olanlarıdır. İslâm alimlerinin yaptıkları tasniflerden; Rüya şeklinde alması, Vahiy meleğini rüyasında görmesi ile ilgili Buhari, Müslim, Şafii ve Hamidullah'ın eserlerinde görüş ve deliller vardır.<sup>478</sup> İslâmi otoritelerin vukuunda ittifak ettikleri Mi'rac olayı ile alakalı Andrae'nin: "Kudüs'e yapılan gece yolculuğu muhtemelen bir rüyaydı." Şeklindeki yorumu ise pek çok sahih rivayetlere ters düşmektedir.

Andrae, vahiy ve kehanetler arasındaki benzerlikleri sadece şekilsel benzerlikler olarak gördüğünü ifade etmekle beraber cinlerden haber alarak bilgi üreten sadinlerin Arabistan'da varlıklarının ve usullerinin bilinmesi sebebiyle Hz. Peygamber'e mecnun yakıştırmalarına sebep olduğunu söylemesi gayet normal bir

---

<sup>478</sup> Mehmet Erdoğan, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, s. 54-55, İstanbul 1995

durumdur. Bu sadece müşrik Arapların benzetmeleridir. Ancak Hz. Peygamber'in ilk vahyi aldığı anda üzerinin örtülmesini istemesinin o bilgilerin şuur altındaki etkileri sebebiyle olduğunu kesinlikle söylemek mümkün değildir. Örtünme isteği üşümekten dolayı veya yorgunluk sebebiyle olabilir.

### **b) Hz. Peygamber'in Vahiy Doktrini Üzerine Değerlendirme**

Andrae, vahyin Hz. Peygamber'in zihninde oluşması veya tasarlaması ile ilgili olarak birçok kaynak ve etkenin varlığını kabul etmektedir. O, bunları Hıristiyanlar, Hıristiyan sofu ve keşişler, Hanıfler ve Sabîflerden olarak takdim etmektedir. Andrae, bunların etkileriyle alakalı kesin delil ve dökümanlar ortaya koyamamaktadır. Ancak, söylediği şeyler, uygulamalardaki şekilsel ve teorik bazı benzerlikler üzerine bina edilmiş; "bu şuna benziyor, öyleyse ondan olabilir" gibi temel dayanağı olmayan yorum ve ihtimallerden ibarettir. Kesin olarak tespit edilmiş bağlar ve ilişkiler genel olarak sözkonusu değildir. Bu durumlar göz önüne alındığında bir tarihçi olarak Andrae'nin Hz. Peygamber'in vahiy doktrini hakkında söylediği şeyler; ihtimallerden ileri gidemeyen, iç ve dış tenkid'e tabi tutulduğunda zayıf olduğu açıkça görülen görüş ve yorumlardır.

Hz. Muhammed'in vahiy doktrini konusuna Hz. Peygamber'in zihninde vahyi nasıl oluşturduğu hususunu ele alarak giren Andrae'nin ağırlıklı olarak yaklaşımı, onun beklemediği bir anda vahyi aldığını bildiren Kur'ân hükmü doğrultusundadır. Ona göre, Hz. Peygamber'in ilk planda herhangi bir tasarlama ve planlaması yoktur. Ancak, Cebrail'in ilk vahyi getirmesi ile önceden oluşmuş zihni birikimlerini (bilinçli veya bilinçsiz, ruhun önceden sahip olduğu birleşmiş malzemeleri) ortaya çıkarmıştır. Andrae, bir adım daha ileriye giderek: "Muhtemelin de üstündedir ki Hz. Muhammed tarafından benimsenen peygamberi ilhamı sunuş tarzı kendisi tarafından düşünceleri vasıtasıyla önceden tasarlanmıştı. Ve neden aynı zamanda da gizli arzuları tarafından da tasarlanmış olmasın? Bu tasarlama onun aklında yıllar yılı bir sezgi olarak bulundu."<sup>479</sup> diyerek onun bir çeşit içten tasarlama bulunduğunu söylemektedir. Bu durum; hem bir tasarlama vardır, hem de yoktur şeklindeki

---

<sup>479</sup> Andrae, *Mohammed...* s.95

ifadeleri, Andrae'nin kesin bir hükme varamadığını veya tenaküz içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Andrae'nin varsaydığı etkenlerden birisi, Hıristiyan sofı ve keşişlerdir. O, onların, hesap ve ceza ile ilgili görüşlerinin, İslâm dinindeki, ahîret inancına; Uzun gece ibadetlerinin namaz ve bazı ibadetlere; Gece okudukları Geryana ismi verilen duaların Kur'ân'a benzemesi sebebiyle Kur'ân'ın onlardan alındığını iddia etmektedir. Bu iddia, pek çok dinlerde ceza ve mükafat içerikli ahîret inancı, kutsal zaman ve kutsal mekan ile beraber okunan bazı dua ve kitapların bulunmasının sözkonusu olduğu göz önüne alındığında, bunların Suriye Hıristiyanlarından alındığını gösteren müşahhas bir delil, ortak mekan, ortak zamanın ve temasın ortada olmadığı durumda bir şey ifade etmemektedir. Ayrıca, Geryana kelimesinin Kur'ân ile aynı kökten gelen bir kelime olduğunu gösteren bir delilde yoktur. Geryana, dua törenine verilen isimdir, halbuki Kur'ân, dinin bütün hükümlerini içine alan bir kitabın ismidir. İçerik ve terim olarak çok farklıdır. Andrae, bu konuda çok cesaretli fakat isabetsiz ve delilsiz konuşmaktadır. Sadece bir şeyler ispat etme gayreti yetmez, elle tutulur delil ve bağlantılar ortaya konulmalıdır.

Andrae'ye göre, Hıristiyanlığı bu kadar yakından tanıyan Hz. Peygamber, Hıristiyan olmamıştır. Bunun iki sebebi vardır. Ona göre birinci sebep, kutsal kitapların Arapça olmayışdır! Arapça olmayan dökümanlarla ibadet etmek zor olacaktır ve aynı zamanda bunları tercüme etmeyi de düşünmemiştir! Bize göre, Andrae, Hicaz bölgesindeki Araplardan ve Suriye, Necran bölgelerindeki Hıristiyan Araplardan ve onların kutsal kitapları nasıl anlayıp, nasıl ibadet ettiklerinden habersiz gibi hareket etmektedir. Elbette bütün bunlar inandırıcı ve tatmin edici gerekçeler değildir. Andrae, Hz. Peygamber'in Hıristiyan olmayışının ikinci sebebi olarakta Manici-Gnostikler tarafından etkilenmesi sebebiyle Hıristiyanlığa teslim olmasını engelleyecek, aykırı fikirlerin etkisinde kalmış olmasıdır. Andrae, bu görüşünü şu cümlelerle ortaya koymaktadır: "Kendisinin içerisinde bulunduğu dini pozisyonu bir anda ortaya çıkaran fikirleri kavrayamamıştı. Dolayısıyla Hz. Muhammed'in, görebildiğimiz kadarıyla, neden hiçbir zaman Hıristiyan olma ihtimalini bir kere bile kafasından geçirmediyi şimdi anlıyoruz. Gnostik-Manici vahiy teorisini zaten biliyordu. Buna göre Hıristiyanlık alemi, İlâhi rehberliği ve vahiy tecrübe etmiş diğer benzer seçkin topluluklardan sadece bir tanesiydi. Dahası,

her halkın kendi peygamberi olduğunu da biliyordu ve bu fikir onun ruhunda başka hiç kimseninkinde etmediği kadar yer etti. Kendi halkına vahyi getirecek adam neredeydi?”<sup>480</sup> Bu söylediklerinden ortaya çıkabilecek ve çıkan tek bir sonuç olabilir. Bu da Hz. Peygamber’in Manicilere, Hıristiyanlara ve çeşitli halklara gelmiş peygamberlere özenerek peygamberliğini iddia etmesidir.

Andrae’nin ve pek çok klasik düşünceye sahip oryantalistin aklına özenmek, başkasından görmek gibi, elle tutulur delilleri de olmayan, zanna dayalı bunca ihtimaller gelmektedir de; nasıl olupta en önemli ve yagane gerçek olabilecek Allah’ın Hz. Peygamber’i seçip, gönderdiği diğer peygamberler gibi bir peygamber olarak göndermiş olması gerçeği akla gelmemektedir? Bu oldukça garip ve tekellüfi, zoraki bir durumdur. Ortaya konulan bütün benzerliklerin sebebi, vahyin aynı kaynaktan gelmiş olması, Müslümanlar tarafından kabul edilirken; Hz. Musa, Hz. İsa vb. peygamberler Allah’ın lutfuna mazhar olmuş peygamberler olarak kabul edilirken, niçin bu gerçek Andrae ve aynı görüşteki oryantalistler tarafından kabul edilememektedir? Niçin delilsiz beşeri ihtimaller sayılıp dökülürken, ilahi bir ihtimal hiç düşünülmemektedir? Bu ısrarlarının sebebi olarak Hıristiyanlık ve Yahudilik taassubunden başka bir şey söyleme imkanımız kalmamaktadır.

Andrae, “Hz. Peygamber’in ortaya çıkmasındaki amil, hesap ve ceza gününe olan inancı idi. Bu vahyin içeriğini belirledi” demektedir. Bu sözler onun kendi kendine ortaya çıktığını ve vahyin içeriğini kendisinin belirlediğini kabulü gerektirir. Halbuki bu Kur’ân-ı Kerîm’in varlığı ve içerdiği konuları inkar gibi bir durumdur. Çünkü, Kur’ân’daki konular sadece hesap ve ceza gününe imandan ibaret olmadığı gibi, beşeri takatın üstünde açık pek çok mucizeleri barındırmaktadır. Kur’ân’daki hitap şekilleri ve anlatımlar insafla ve akl-ı selimle ele alınırsa, onun beşeri bir ürün olmadığı, mükemmel, eksiksiz bir sistem ortaya koyduğu kolayca görülecektir. Bunu sahasının uzmanı sayılabilecek bir kişi olarak Andrae ve benzerlerinin anlamaması ve görememesi mümkün değildir. Geriye bir tek gerekçe kalmaktadır. O da bazı grup oryantalistlerin hakikat arayıcılığından daha ziyade, kendilerine çıkar çevreleri tarafından verilen bazı rolleri, Hıristiyanlık gayreti ile beraber oynamalarıdır. Aslında yer yer doğrudan olmasa da Andrae bunu itiraf etmektedir. Bir örnek verecek olursak o, her halka özgün dilinde vahiy fikrini garipseyerek şöyle demektedir: “Bu fikri

---

<sup>480</sup> Andrae, *Mohammed...* s.107

Muhammed kendi içinde geliştirmiş olamaz.” Bu bir itiraftır. Bu özgün vahiy fikrinin ayrıca Hıristiyanlığa da aykırı olduğunu bizzat kendisi söylemektedir.

Vahiy doktrinine yaptığımız bu değerlendirme, dini mesajın kaynağı ile ilgili değerlendirmemiz iç içe olması açısından bundan sonraki başlık altında başka yönleri ile tekrar ele alınacaktır.

### **c) Kur’ân-ı Kerim’e Bakışının Değerlendirilmesi**

Hıristiyan Batı’nın Kur’ân’a bakışının genel özellikleri oryantalizm konusunda uzman bir akademisyen tarafından özetle şöyle ortaya konulmaktadır: “Doğu Müslüman toplumlarının her şeyini kuşatan, onların inançlarının, kültürlerinin, yaşamlarının ve dünya yorumlarının temelinde Kur’ân bulunduğundan, onu geçersiz kılmak, Doğu İslâm toplumunu çözmek ve onlara egemen olmak için en kolay yol olduğu bilinmekteydi. Bu bakımdan oryantalizmin Kur’ân anlayışı, onu Müslümanların inanç değerlerinden çıkarmak olduğundan, Kur’ân’ın kaynağının ilahi olmadığı, vahye dayanmadığını açıklamaya yönelmişlerdir. Bu doğrultuda Kur’ân’ın İslâm öncesi Arap kültüründen, geleneklerinden ödünç alınmış veya taklit edilmiş fikirler içerdiğini, ya da Kur’ân’ın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan türetildiğini, Hz. Muhammed’in Kur’ân’ın yazarı ve derleyicisi olduğu sıkça gündemde tutulmuştur.”<sup>481</sup> Genel olarak Andrae’in Kur’an’a bakışı da bu alıntıda ortaya konan görüşler doğrultusundadır.

Andrae’nin Kur’ân’a yaklaşımlarının diğer oryantalistlerden farklı yönleri olsa da, Kur’ân’ı anlamaktan çok uzak olduğunu, ön yargılı yaklaşımlardan kurtulamadığı, tezimizin üçüncü bölümünde ortaya koyduğumuz fikirlerinden açıkça anlaşılmaktadır. O, bir yandan Kur’ân’ı yazdıran bir iradeden bahsederken, diğer yandan Kur’ân’ı Hz. Peygamber’e atfetmektedir. Bu iradenin anlaşılabilir, sınırlanamaz ve mantıksız olduğunu söylerken diğer taraftan da Kur’ân’ın güvenilir tarihî bir kaynak olduğunu ve en önemli siyer kaynağı olarak görülmesi gerektiğini tespit ve iddia etmektedir. Bütün bunların aynı anda doğru olması düşünülemez. Öyle de değildir. Ancak bizi götürdüğü nokta Andrae’nin ya Kur’ân’ı anlamak istemediğini veya Kur’ân konusunda kafasının karışık olduğunu, görüşleri oturacak

---

<sup>481</sup> Hüseyin Yaşar, *Alman Oryantalizminde Kur’ân’a Bakış*, s. 23.



kadar araştıramadığını görme noktasıdır. Andrae, Kur'ân'ı Kerim'in mucizeliği konusundaki Voltaire'in anlaşılmasız, uzun tekrarlardan oluşan, vaizlerin arka arkaya sıraladıkları sıkıcı vaazlar gibi v.b. olumsuz görüşlerini kaydetmesine rağmen olumlu hiç bir şey söylememektedir.

Objektif olarak bakıldığında bazı oryantalistlerin de ifade ettiği gibi; yüz milyonlarca ifade edilen Müslümanların anlaşılmayan bir kitaba uymuş olmasını nasıl düşünebiliriz. Özellikle çoğunluğunu entelektüel Batılıların da oluşturduğu hatırı sayılır milyonlarca ifade edilen Mühtedi Müslümanlar Kur'ân vesilesiyle İslâm'ı din olarak kabul etmektedirler. Kur'ân'dan başka hangi kitap teknolojinin, bilimin devamlı gelişmesine rağmen hala daha her konuda bilimle ters düşmeden, mutabık, dimdik ilgi odağı olarak, sunduğu reçeteler insanlara şifa olmaya devam etmektedir? En ince noktasına kadar, okudukça zevkle okunarak, milyonlar tarafından kolayca ezberlenmekte ve devamlı okunmaktadır. Yaş kuru ne varsa her şey onda mevcuttur. Dünya yaşlandıkça o gençleşmektedir. Nazil olduğu günden itibaren bozulmadan, dünyada yüz milyonlarca nüshası olmasına rağmen tek bir harfi bile değişmeden, tazeliğini koruyarak günümüze kadar gelen ve kıyamete kadar da insanlara hidayet rehberi olacak olan tek kitaptır Kur'ân. Lafzı ve manası ile de mucizedir. Tasnifi açısından; önsöz, gelişme ve sonsöz şeklinde normal edebi kitaplar, makaleler gibi sıralamadığı için Hz. Peygamber suçlanmaktadır. Onun tasnifini ve yazarlığını bir beşer olan Hz. Peygamber yapmamıştır. O, Allah kelimidir. Elbette beşer söz ve tasniflerinden farklı olacaktır. Onun her bölümü kendi içinde bütünlük oluşturduğu gibi tamamıda bir bütünlük oluşturur.

#### **d) Garanik Olayına Bakışının Değerlendirilmesi**

Garanik olayına gelince, Andrae'nin bu olaya bakışını kaydetmiştik. O, bu olayda söz konusu olan üç putun tarihçesini uzun uzun anlatırken bunların Yunan Mitolojisindeki kahramanlar olduğunu ve Arapların onlardan etkilenecek bu putları edindiğini ortaya koymuştur. Bu putlar şimdi de Şeytan'ın da müdahalesi ile Hz. Peygamber'i ve vahyi etkilemektedir. Andrae'ye göre, olayın temelinde İslâmî geleneğin aslına sıkıca bağlı kaldığı bir rivayet vardır ve Hz. Peygamber'in özellikle halkıyla ortak bir zemin oluşturmak gayesiyle bu putları kutsamış ve bu olay

gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber daha sonra vazgeçmiş olmasına rağmen Habeşistan'da olay duyulmuştur. Böyle aleyhte bir hikayeyi Hz. Peygamber'in bağlısı birinin uydurmuş olması da düşünülemez.

Andrae'nin Garanik olayına bakışının aksine, meslektaşı Caetani'nin olayın oluşunu reddeden cevabı kendisi kaydetmesine rağmen olayın olduğuna yönelik kanaate sahip olduğunu görmekteyiz. Andrae'nin bu kanaatinin bazı gerçeklere aykırı olduğu açıktır. Bu gerçekler konuyla alakalı önemli araştırmaları olan iki İslâm bilim adamı İsmail Cerrahoğlu ve Muhammed Rıza tarafından şöyle ortaya konulmuştur:

a) Rivayetlerin hiçbiri muttasıl isnatla Hz. Peygamber'e ulaşmamakta, dolayısıyla hiçbir sahabi tarafından ona böyle bir olay nisbet edilmemektedir.

b) Garanik ibaresi, ilgili rivayetlerde farklı on beş metin halinde nakledilmiştir. Bu metin fesahat ve belagat açısından Kur'ân ayetlerine ve özellikle yer aldığı ileri sürülen Necm suresinin diğer ayetlerine göre son derece sönük kalmaktadır.

c) Garanik hadisesine dahil rivayetler birçok bakımdan Kur'ân'a aykırıdır. Her şeyden önce Kur'ânda ilahi koruma altında bulunan Hz. Peygamber'in kendi arzusuyla veya başkalarının telkini ile sözler uydurup Allah'a isnat etmesinin yahut vahiyleri kendi kendine değiştirmesinin mümkün olmadığı, böyle bir şey yapması halinde şiddetle cezalandırılacağı (İsra, 74-75; Hakka, 44-47; Yunus, 15) ve nazil olan vahiyleri unutmayacağı (A'la, 6; Furkan, 32) ayrıca ilahi buyrukları açıkca tebliğ edip müşriklerden, yüz çevirmekle emredilmiş ve vahiyle alay edenlerin üstesinden geleceği ifade edilmiştir. (Hicr, 95)

d) Garanik Olayı Kur'ân'ın nüzulüne ilişkin bilgiler ile çelişmektedir. Zira, iddia edildiğine göre bu olayın meydana gelmesi üzerine Hac suresinin 52. ayeti inmiştir. Halbuki Garanik hadisesi ile irtibatlandırılan Necm suresi Mekke döneminde, Hac suresi Medine döneminde nazil olmuştur ve bu iki surenin nüzulü arasında 6 veya 8 yıla yakın bir zaman geçmiştir.

e) Bu hadise peygamberlerin sahip olmaları gereken sıfatlarla bağdaşmaz. Muhtelif naslara ve alimlerin ittifakına göre peygamberler hem vahyi tebliğ ederken

hata yapmaktan hem de küfre düşmekten korunmuşlardır.<sup>482</sup>

Garanikle ilgili rivayetler asılsızdır, fikrini savunan pek çok İslâm aliminden bazıları şunlardır: Maturudî, İbnu'l Arabî, Kadı İyaz, Fahrüddin Razî, Kurtubî, Kirmanî, Aynî, Şevkanî, Şehabettin Mahmut el-Alusî, Muhammed Abduh, Ahmet Hamdi Aksekili, Mustafa Asım Köksal, Muhammet Rıza, İsmail Cerrahoğlu, Sabri Hizmetli, Hüseyin Hatemi... Bunlara ilaveten böyle bir olaya asılsız ve tarihi değeri olmadığını söyleyen oryantalistler ise; Leone Caetani, Maurice Gaudefroy-Demombynes, Roger Anneldez, T.Nagel, John Davenport vd. dir.<sup>483</sup>

Sonuç olarak araştırmamızın<sup>484</sup> böyle bir olayın olmadığını ortaya koyan alimlerin delilleri kısmındaki ve olayı reddeden müsteşriklerin de bildirdiği hususlara ek ve onları te'yit bakımından akli birkaç delili de serd ederek konuya son noktayı koyabiliriz.

Birinci önemli husus şudur ki; Allah'ın Rasulünün putlara ta'zim ettiğini teviz eden bir kimse kafir olur. Çünkü, Allah (c.c) nebisini putlara ibadeti nehyetmek ve tevhidi (bir Allah'a iman) telkin etmek üzere göndermiştir. Bunun aksi olan putlara ta'zimi Allah'ın Rasulüne isnat etmek küfürdür. Bu husus tarihçi Mustafa Asım Köksal'ın<sup>485</sup> makelesinde tefarruatlı olarak, nakli delillerde ortaya koyarak açıklanmıştır.

İkinci olarak, Hicretten önce İslamiyetin ilk zamanlarında Allah'ın Resulü, Müşriklerin ezasından emin olarak Kabe'nin yanında ne Kur'an okuyabilir ne de namaz kılabilirdi. Bunun istisnaları olmuş olsa bile Garanik hadisesi gibi çok önemli iddiaların içinde olduğu bir hususun meydana gelmesi büyük bir infial husule getirmiş olmalıydı. Halbuki elde bulunan rivayetler çok zayıf ve tutarsızdır.

Üçüncü bir delil de; müşriklerin Allah'ın Rasulüne düşmanlıkları Garanik hadisesinde zikredilen putları anma olaylarından daha büyüktür. Çünkü müşrikler Allah'ın Resulüne putların zemmedilmesi sebebiyle düşmandılar. Bu durumda hemen onların putlarını zikretti diye onunla hem hal olmaları, her şeyi bir anda unutmaları mümkün değildir.

<sup>482</sup> İsmail Cerrahoğlu, "Garânîk", *DİA*, 13, 361-366. ; Muhammed Rıza, *Muhammed Rasulullah*, s.121.

<sup>483</sup> Sabri Hizmetli, Garanik meselesi üzerine, *İslâm Araştırmaları*, c.3, sayı 2 Nisan 1989 s.49; İsmail Cerrahoğlu, "Garânîk" maddesi, *DİA*, 13, 361

<sup>484</sup> Bekir Armağan, *Garanik Olayı*, Yayınlanmamış Doktora Dersi Araştırmasından alınmıştır.

<sup>485</sup> Mustafa Asım Köksal, "Peygamberimiz Muhammed (s.a.s.)'in Tevhid Akidesini Yayıtı," *Diyanet Dergisi*, Yıl.1989, c.25 sayı 4, s.19-25.

Dördüncü hususda Allah Teala'nın; haddi zatında ayet olmayıp ta Şeytan'ın sözü olan Garanik kelimelerini ayete karıştırıp, sonradan onları neshederek ayetlerini muhkem kılmak aklen çok uzak bir ihtimaldir. Son olarak böyle bir hadiseyi tecviz etmiş olsak Allah'ın şeriatinden emniyet kalkmış olur. Bu durumda bazı ayetlere (Şuara, 210-213) ve özellikle Kur'ân'ın genel görünümüne tamamen aykırıdır.

#### **4. Hz. Peygamber'in Dinî Mesajına Bakışının Değerlendirilmesi**

Andrae, vahiy doktrinini olduğu gibi, dinî mesajını da Hz. Peygamber'in kendisinin oluşturduğunu kabul ve iddia etmektedir. Halbuki dinî mesaj tamamen ilahi kaynaklıdır. Bunu Andrae'nin anlayamadığı görülmektedir. O, Hz. Peygamber'in tebliğine tersten başladığını ve bunun sebebini anlayamadığını söylerken farkında olmadan dini mesajın ilahi içerikli olduğunu söylemektedir. Bunu ifade ettiği cümleleri şöyleydi: “Hz. Muhammed'in neden mesajını yaymaya fazlasıyla ani ve hiç de sistematik olmayan bir tarzda başlayabildiğini açıklar. İlk başta açık ve anlaşılır bir şekilde inşa etmek istediği öğretinin temel taşlarını kurmadan ve kesin bir ibadet ve dini gelenek programı ortaya koymadan Yeniden Diriliş ve Hesap Günü'nü ilan etmiştir. Esasen Hz. Muhammed ilk başta yeni bir din kurmayı planlamamıştı, daha çok zaten var olan Allah inancında bir reform yapmak ve bu inancın gerçekte ne ifade ettiğini ve bu doğrultuda insanların neler yapmaları gerektiğini göstermek istemiştir.”<sup>486</sup>Burada Andrae'nin tenkit sebebi olarak gördüğü tebliğe sistematik olarak başlanmamış olması, Allah'ın Hz. Peygamber'i yönlendirmesi, iradenin Hz. Peygamberde olmaması Allah'ta olması sebebiyledir.

Aynı durumun bir başka tezahürünü Andrae aslında şu cümleleri ile de vermektedir: “Hz. Muhammed'in kutsal kitap algılaması sabit değil; değişkendir. Kutsal kitap, bütün halklar bu kitabın sağladığı rehberlikte ve uyanışta pay iddia edebilsin diye bütün bir insanoğluna bir kereliğine tümüyle sabit, değişmez bir şekilde verilmez. Bu nedenle her bir halk kendi peygamberine ve kutsal kitabına sahiptir. Manevi anlamları ve amaçları açısından bakıldığında vahiylerin tümüyle birbiriyle uyum içinde olduğu görülür. Her bir kutsal kitap diğerlerini doğrular. Hz. İsa, Hz. Musa'ya gelen vahiyi doğrulamıştı ve Hz. Muhammed daha önce

---

<sup>486</sup> Andrae, *Mohammed...* s.25

Hıristiyanlara ve Yahudilere verilen vahyi doğruladı. Gerçek bir inanan, bütün bu farklı vahiylerin Allah'tan gönderildiğini fark eder.” Konuyu tamamen açı çıkarıcı bir başka itirafta Andrae'nin şu cümlelerinde vardır: “Ana hatlarıyla temel içeriğinin tümü bir bütün olan ve kendilerinin özel ihtiyaçları için uygun bir tarza sahip böyle bir vahiy anlayışı; yani, vahyin her bir halka kendi özgün dilinde gönderilmesi fikri, öylesine tuhaf bir dini anlayıştır ki insan, gücü tabii ki de dinsel kuramsal düşünme alanından kaynaklanmayan Hz. Muhammed'in böyle bir fikri kendi içinde geliştirmiş olmasına inanamaz.”<sup>487</sup> Özet olarak ifade edecek olursak dini mesaj ilahidir.

Andrae'ye göre, Hz. Muhammed için, Allah'ın hoşuna gidecek bir hareket tarzı olarak dini bir âmil öncelikle şükrandır. “Peygamber'in Tanrı'nın üstünlüğü anlayışı o kadar güçlüdür ki, Tanrı'ya karşı aşktan çok nadir bahseder.” Cümlesiyle getirdiği tenkidi ne Andrae, bizzat kendisi ilahi aşkı konu edinen: *I Myrtenradgarden Studier i sufisk mystik*; İngilizcesi; In the Garden of Myrtles; Türkçesi de; Mersin Ağacı Bahçesinde, adıyla 1947 yılında ölümünden sonra basılan eserinde cevap vermektedir. Sonraki yıllarda *Islamische Mystiker* adıyla basılan eserinde ilahi aşk ve diğer tasavvufi konular ele alınmaktadır.

Andrae'nin Kur'ân-ı Kerîm'de ticari terimlerin kullanılmasını Hz. Peygamber'e atfetmektedir. Halbuki Allah, insanların anlayabileceği bir lisanla, ticari terimlerle kullarına hitap etmektedir. Mesajın Arapça verilmesi ve o bölgedeki halkın ticaretle meşguliyetleri sebebiyle ilahi takdirdir ve Allah'ın merhametinin bir göstergesidir. Bugün bile ondört asır sonra bu ilahi hitap birbuçuk milyardan fazla Müslüman tarafından belirli ölçülerde anlaşılmalıdır. Kur'ân'ın konuları ve hitab şekli geçmişte olduğu gibi günümüzde de insanlar için çok önemli olmuş ve anlaşılabilir konular ve terimler ile açık bir dille devam etmektedir.

Andrae, Yahudilerin “gözde ırk” meselesine Hz. Peygamber'in karşı çıktığını; aslında, Hz. Peygamber'in de kendi ümmetini seçilmiş ümmet olarak gördüğünü söyleyerek tenkit etmektedir. Burada onun göremediği ve gözden kaçırdığı bir husus söz konusudur ki, bu da iki şeyin birbirinin aynısı olmadığıdır. Birisi kesin bir ırkçılıktır ve bugün bütün dünyada karşı çıkılan bir akımdır. Diğeri ise, Allah'a itaat eden bir toplumun takvaları sebebiyle kazandıkları bir üstünlüktür.

---

<sup>487</sup> Andrae, *Mohammed...* s.97

Mesaj ve tebliğe karşı müşriklerden müsteşriklerden gelen olumsuz tepkilerden birisi, kıyamet gününün zamanının bildirilmemesi; bir diğeri ise, ölmüş kemiklerin tekrar dirilmesi fikridir. Andrae, bu fikirlere kendisi karşı çıkmamakla beraber Hz. Peygamber'in bu fikirleri sebebiyle tepki aldığını söylemektedir. Burada, Andrae'nin göremediği veya görmek istemediği bir husus, bu bilginin kaynağının Allah olduğudur. Küfür mantığı ile müşriklerin karşı çıkması normal olmakla beraber Andrae'nin ahirete inanmış Hıristiyan din adamı olarak bunu anlamaması kabul edilemez.

Oryantalistlerin özellikle Hz. Peygamber ve İslâm üzerinde varsaydıkları Hıristiyan ve Yahudi etkisine vurgu yapmak için fırsat bildikleri konulardan birisi de Mekke ve Medine dönemi farklılıklarıdır. Andrae'de bu konuda bilhassa Medine'deki Yahudi varlığının İslâmî kural ve kaidelere etki ettiği görüşündedir.

Hz. Peygamber'in dini mesajının içeriği konusunda da Andrae'nin bazı yanlışları sözkonusudur. Allah inancı, şefaet meselesi, kabir azabı, şehitlik anlayışı v.b. konular bunların başlıcalarıdır. Andrae, Allah inancı ile alakalı ayetlerden direk hüküm çıkarması sebebiyle Mu'tezile'nin görüşlerine benzer görüşlere sahiptir. Bu konuda onun Hz. Peygamber'in Allah inancı konusunda Yahudilik ve Hıristiyanlık'tan etkilenmediğini söylemesidir ki bu önemli bir tespittir. Bu tespiti hem pek çok oryantalistin ve hem de kendisinin Hıristiyan ve Yahudi etkisi fikriyle de çelişmektedir. Hz. Peygamber'in şefaatinin nerede ise yoksaydığını gördüğümüz Andrae, kabir azabını da tamamen yok saymaktadır. Andrae, şehitlerin cennetlik oldukları ile alakalı ayetleri Hıristiyanlıktaki şehit olgusuyla örtüşen bir inanç olarak görmektedir. Ancak, Hıristiyanlıktan alındığına dair bir delil ortaya koyamamaktadır.

Andrae, İslâm terimini Hz. Peygamber'in kendisinin türettiğini söylemekte ve isabetli bir şekilde kullandığını ifade etmektedir. Ancak, bu ismi Hz. Peygamber türetmemiş Kur'ân'da (Andrae'nin de kaydettiği gibi) Allah bu ismi gerek din ismi ve gerekse müntesiplerinin adı olarak lütfetmiştir. Konuyu takdiminde Andrae: "Ve aynı zamanda kendi kurduğu dini tanımlamak içinde kullandı" demektedir. Bu onun Hz. Peygamber'i din kurucusu olarak gördüğünü gösteren ifadelerinin bir örneğidir. Hz. Peygamber din kurucusu olarak ortaya çıkmamıştır. Bilakis bu dinin kurucusu, sahibi; Hz. Peygamber'i de peygamber olarak gönderen Allah(c.c)tır. Bunun pek çok delili Kur'ân'ı Kerîm'de mevcuttur.

Hız. Peygamber'in dini mesajı içerisinde Namaz, Ezan ve bunların etkisiyle oluşmuş şehir havası ile ilgili olarak Andrae'nin yaklaşımları genel olarak müspettir. O, namazın mecburi bir ibadet olarak aynı zamanda manevi haz ve zevk veren bir yönünün de olduğunu bildirir. Hıristiyan seyyahları da etkileyen ezanın şehre etkisini vurgularken sözlerinin arasında İslâm ülkelerinde ezana icabetin azaldığından bahsetmektedir. Andrae'nin yaşadığı dönem açısından, Batı'nın güç ve zor kullanarak etkilediği İslâm dünyasında bu bir vakıadır. Ancak günümüzde, onun döneminden birkaç on yıl geçmiş olmasına rağmen İslâm, Batılı mütefekkirler de dahil olmak üzere pek çok Hıristiyan'ın gönüllerini fethetmiş; Kiliseler cemaatleri tarafından Müslümanlara satılmıştır. Daha önemlisi bugün dünyanın gündemini İslâm belirlemekte ve gerçek ilahı arayanlar İslâm'a teslim olmaktadır. Elbette Andrae, günümüzde yaşamış olsaydı her halde daha farklı şeyler söylüyor olacaktı. "Allah katında tek din İslâm'dır." Ayetini de belki daha iyi anlayıp yorumlayacaktı.

Andrae'nin zekâtla alakalı yorumları oldukça müspettir. Örneğin: "Zekâtın dini bir vecibe olduğunu ve onun sevabının alıcısının Allah (c.c) olduğunu tespit söyleyerek güzel bir tespitte bulunmaktadır. Ancak yine Andrae, Grimme'den yaptığı alıntıda, Hız. Peygamber'in Allah'tan gelen bir emri uygulaması olarak değil, sanki kendisi ihtiyaç hissederek zekât müessesini kurduğu şeklinde ifadeler kullanmaktadır. Şöyleki: "Peygamber içinde yanan öfkeyi uyandırdı ve daha iyi bir toplumsal düzen kurmaya karar verdi." Sözleri ile Hız. Peygamber'i din kurucusu olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Aynı şekilde zekâtın yakın akrabaya da verilebilmesi sebebiyle Arap etiğinin bir devamı gibi görülmesi de zekâtın verileceği yerleri Allah'(c.c)ın tayin etmiş olması nedeniyle kabul edilemez.

Bir başka hususda, İsa isminin Nestûrîler'den "isho" şeklindeki kullanımından alındığı Andrae tarafından söylenmektedir. Ancak, Hıristiyan inancında önemli bir yeri olan teslisin bir uknumu olan İsa ismi, Kur'ân-ı Kerîm'de Allah (c.c) tarafından bildirilen bir isimdir. Hız. Peygamber'in İsa ismini Nestûrîlerden aldığını gösteren bir delilde mevcut değildir. Andrae, Hız. Peygamber'in teslisi çok tanrıcılık gibi görmesini yadırgamaktadır. Bu ve benzeri Hıristiyanlıkla alakalı bilgilerin Habeşistan ve diğer Hıristiyanlardan elde edildiğini, bu bilgilerinde doğruluklarının şüpheli olduğunu söylemektedir. Halbuki Kur'ân-ı Kerîm'deki Hıristiyanlıkla alakalı bilgilerin pek çoğu orijinaldir. Ya Hıristiyanların

bilmediği veya kasıtlı olarak Hıristiyan din adamları tarafından tahrif edilen ve unutturulan bilgilerdir. Bu bilgilerin hangisinin doğru olduğunu kim tespit edecektir? Hangi Hıristiyan mezhebine ve hangi İncil'e göre doğruyu nasıl bulup, kabul edip tespit edeceğiz? Bunun ölçüsü Andrae'ye göre nedir? Diğerleri ne kadar bu ölçüyü kabul ediyorlar? Bu soruların cevapları elbette Hıristiyanlık imajı adına oldukça menfi ve tartışmalıdır.

Andrae'nin Hz. Peygamber'in dünyaya bakışı ile ilgili görüşleri hakkında da bazı isabetli görüşleri olduğu gibi, yanlışları da vardır. Bu konulardan birisi olan laiklik noktasından bakıldığında Andrae'nin dindar Hıristiyanları Hz. Peygamber'den daha fazla laiklik karşıtı olarak görmektedir. Hz. Peygamber'e göre insan değerlidir ve dünya hayatı sonsuz ahiret karşısında sıfırdır. Dindarlık, laikliğin zıddıdır. Dünyevi yaşantıdaki ölçsüzlükler insanın ahretini felakete döndürür.

Andrae, Kadın ile alakalı olarak bilinen hususları zikretmektedir. Ancak örtü hususunda: "Bu kural, çarşaf giyme görevini içermez, fakat bu adet sonraları Acem ve Suriyeli Hıristiyanlardan benimsenmiştir."<sup>488</sup> demekte ve Kur'ân'ın bu konudaki emrini görmemezlikten gelmektedir. Bir başka husus da Andrae, Hz. Peygamber'in kadınları güçlendirmeyi denediğini fakat kadınların eşit haklara sahip olmasını istemediğini söylemektedir. Kadınların buna karşı çıktığını ve anti-feminist kanunlara boyun eğmediklerini iddia etmektedir. Bu iddialarında daha dikkatli davranması gerekirken bunu yapamayan Andrae'nin gözden kaçırdığı bazı hususlar bugün bile modern Batı toplumunda kadınların lehindemi, yoksa aleyhindemidir? Bunu insafli bir gözle muhasebe ettiğimizde İslâm'ın getirdiği hak ve özgürlüklerin gerçekte dünyanın kadına verdiği en değerli ve yüksek haklar olduğunu göreceklerdir.

Hz. Peygamber'in evlilikleri konusu da özellikle oryantalistler tarafından tenkid edilen konulardandır. O'nun Hz. Hatice ile evliliği hususunda menfi bir yaklaşım yoktur. Ancak, Hz. Zeyneb ile ve çok evlilikle alakalı yoğun menfi yaklaşımlar sözkonusudur. Andrae'de geleneksel oryantalist yorumlarına katılarak, Hz. Zeyneb evliliğini Batıda hala kabul edilemeyen bir olay olarak takdim ederek tartışmaktadır. Bu evliliğin oluş tarzı ve teşrii hikmeti çok önemlidir. Bunu kısmen Andrae'de kaydetmektedir. Aynı zamanda o, bu olaydaki rivayetleri, Kur'ân

---

<sup>488</sup> Andrae, *Mohammed...* s.79



rivayetleri açısından önemli bir delil olarak görüldüğünü de ifade etmiştir. Bu müspet bir yaklaşımdır. Sadece Hz. Âişe'nin olayla ilgili vahiy geldiğinde: “Gerçekten de Rab, senin zevkini yerine getirmek için acele ediyor.” demesi gerekirdi, şeklindeki Andrae yorumu gayr-i ciddidir ve bir din adamına münasip değildir.

Andrae'nin konuyla ilgili bir başka açılımı da, Hz. Peygamber'i ve İslâm'ı cahiliye adetlerinden birisi ile daha ilişkilendirme gayretine dönüşmektedir. Hz. Peygamber'in kesin ifadesiyle yasaklandığı bilinen mut'a sadece Şia'da uygulanan bir cahiliye adetidir. Bunu genelleyerek sanki bütün Müslümanların bir uygulaması olarak takdim etmek oldukça yanlış bir yaklaşımdır. Andrae'nin, Damiri rivayeti olarak, Sirin isimli bir kişiye izafe ettiği rivayet zayıf bir rivayettir. Diğer hadis otoriteleri tarafından desteklenmeyen bir rivayet, özellikle hüküm bildiren, helallik ve haramlık gibi önemli bir hususu tespit etmek için zayıf ve münferit rivayetler delil olamazlar. Konuyla alakalı bir başka hususta sahabeden mut'a nikahı ile evlenen kimse yoktur. Ayrıca bu evlilik şekli Yahudilik ve Hıristiyanlık şeriatlerinde de yoktur.

Şehvet meselesi de Andrae'nin değinmeden geçemediği bir noktadır. O, Yahudilerin “sadece evlenmeyi düşünen bir kişi nasıl peygamber olabilir?” dediklerini kaydetmektedir. Bu konuda Yahudiler oldukça haksızdırlar. Çünkü, çok evlilik Sami ırkların bir özelliği olduğu gibi, Davud ve Süleyman (a.s) gibi Beni İsrail peygamberleri de çok evlidirler.<sup>489</sup>

Andrae, Batılı tenkitçilerin bazı tenkitlerine karşı hafifletici sebepler ortaya koymuştur. Bunun en önemlilerinden birisi; Batılı değerlerle bir doğruluğu yargılamanın adil olmayacağıdır. Ancak bu, yapılan ithamların karşısında çok zayıf bir savunma gösterisi olur. Bunun ötesinde Andrae'nin Hz. Peygamber'i bu konuyu ma'zur göstermek için ayet uydurmakla suçlamasına bile şahit olmaktayız. Halbuki Hz. Peygamber'in çok evliliğinin ilmi, siyasi ve beşeri pek çok sebepleri vardır. Öncelikle Hz. Peygamber gençlik ve cinsel açıdan en güçlü olduğu dönemleri tek evlilikle geçirmiştir. İkinci gerçek Hz. Peygamber'in evlilikleri birisi hariç dullarla ve iki cariye ile olmuştur. Bir başka önemli husus da evliliklerindeki teşriî, sosyal hikmet ve zaruretlerdir. İnsanlara örnek olarak gönderilen bir peygamberin aile hayatıyla alakalı pek çok hususlarda örnekliği sözkonusudur. Aynı zamanda uzun

---

<sup>489</sup> İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru, s.339, dipnot ; 6-7

savaş ve mücadelenin zorlu yıllarında dul ve korunmasız kalan ve korunmaya muhtaç pek çok kadın sahabi vardır. Hz. Peygamber, zevce sayısını sınırlayan ayetten sonra evlenmediği gibi mevcut hanımların ancak dördü ile fiilen zevci ilişkilerini sürdürürken diğer beşi ile sadece hukuken evli kalmıştır.

Bu saydığımız sebepler göz önünde tutulunca Hz. Peygamber'in şehvet sebebiyle çok evlilik yaptığı iddiası tamamen aşırı bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımlara İslâmi otoriteler gerekli cevapları vermiştir. Özellikle *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru* isimli eserde bu cevaplar özetlenmiştir. Bu konularda yazılan kitaplar ve risalelerde uzun uzun ele alınan konuya sadece bir örnekle cevap verelim: “Şehvi arzuları tatmin bahis konusu olduğu zaman, insanın dullara rağbeti çok azdır. Şehvet hırsı bekareti arar. O devirde de bakireler yok değildi. Herhengi bir Müslüman, Peygamber'in kayınpederi olmayı şeref sayardı. Fakat Peygamber'in maksadı yüce idi. Amaç arkadaşlarının dullarını korumaktı.”<sup>490</sup>

Andrae'nin Hz. Peygamber'e müspet yaklaşımlarını gördüğümüz bir konuda onun zühdü ve dindarlığıdır. Ona göre Hz. Peygamber çok mutedil bir yaşantıyı tercih etmiştir. Bir beşer olduğunu her zaman söylemiş ve sade bir hayat tarzını benimsemiştir. Müslümanların bazılarının tamamen zühde dayalı, bazılarının ise daha dünyevi yaşam tarzlarını hadislere dayandırdıklarını söyleyen Andrae, hadisler arasındaki bazı zıt gibi tezahür eden durumlar sebebi ile hadislerin güvenilir olmadığı gibi bir sonuca varmaktadır. Bu görüntüye sebep olan hadislerin uydurma olma ihtimali taşıyan hadisler varsa da, bunlar İslâmi otoriteler tarafından tespit edilmiştir. Diğer farklılıklar çoğunlukla Hz. Peygamber'in insanların farklı yön ve yaratılışlarına, psikolojik yapılarına yönelik pedagojik yaklaşımlardır. Neticede pek çoğu farklı ilaçlar gibi farklı insanların manevi yükselmelerine vesile olmuş ve ağırlıklı olarak Andrae'nin de yabancı olmadığı mistik yaşayışları düzenlemiştir.

İslâm'ın kaynağı ve dini mesajın Hıristiyanlıktan ve Yahudilikten alınması ana başlığı altında alt başlıklarından olan namazla alakalı Andrae yaklaşımına daha önceki değerlendirme bölümünde değinilmişti. Zekât konusunda da Andrae'nin dini mesaj ve uygulama benzerliklerini gelişmiş dinlerin (Hıristiyanlık, Yahudilik ve İran dinleri) tipik bir özelliği olduğunu söylemekle beraber Andrae, Manastır yaşantısı ile cennet tasvirleri konularında özellikle Hıristiyan papaz Afrem'in cennet ilahileri ile

<sup>490</sup> Ebû Rıdvan M. Sadık Vicdanî, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, D.İ.B. yayınları, Ankara 1991, s. 160

benzerliklerinin ve örtüşmelerinin Kur'ân'daki cennet tasvirlerinin kesinlikle Kur'ân'a oradan alındığına inanmaktadır. Ayrıca, Hz. Peygamber (aslında Kur'ân) teheccüd ve Kur'ân okumaları tavsiyesini manastırlardaki gece okumalarına benzemesi sebebiyle Hıristiyanlık'tan İslâm'a geçtiğini iddia etmektedir. Andrae, kıyamet günü ve ruhla ilgili İslâm'ın görüşünün de İran Nestûrîleri'nde olduğunu ve oradan alındığını da söylemektedir.

Bize göre, bu tür benzerliklerin olması gayet normaldir. Çünkü, Yahudilik ve Hıristiyanlık İslâm gibi ilahî kökenli dinlerdir. Ancak, bu formların, fikirlerin, ibadet çeşitlerinin ne zaman, nerede ve kimden alındığı; Hz. Peygamber'in nasıl aldığını gösteren bir delili ne Andrae, ne de bu düşüncede olan oryantalistler yorum dışında ortaya koyabilmekteler. Kaldı ki, şekilsel benzerlikler İslâm dinindeki namaz ve diğer ibadetlerle aynı olmadıkları gibi fikir türünden olan benzerlikler de tamamen aynı değildir. Nitekim bu durumu Andrae'de itiraf etmektedir. Özellikle İsa isminin kökeni, şahsiyeti, Meryem ve benzeri konularda Hıristiyan görüşleri ile ciddi ayrılıklar vardır. Hıristiyanlık etkisi tezini kabul edersek bu ayrı fikirleri izah etmek nasıl mümkündür? Andrae bunu açıklamakta ciddi bir açmazın içindedir.

Bütün bunların ötesinde Hz. Peygamber, İslâm'ın Allah'ın gönderdiği bir yeni bir din, Kur'ân'ın ise Allah kelamı olduğunu söylerken; o devrin insanların, ümmetinde bilebileceği bu fikirleri orijinal fikirler olarak Allah'tan geldiğini kabul ettirmesi mümkün değildi. Kus b. Sâide ile alakalı görüşlerde İslâmî otoriteler tarafından onun Hıristiyan olmadığına ortaya konmasıyla bir delil teşkil etmemektedir.

## **5. Andrae'nin Siyasi ve İdari Faaliyetlere Bakışının Değerlendirilmesi**

### **a) Kureys'le Mücadele'nin Değerlendirmesi**

Andrae'nin bu bölümde ele alınan konulardan bazıları özellikle değerlendirilmelidir. Öncelikle o, Hz. Peygamber'in tebliğe başladığı dönemlerde putperest Mekkelilerle uzlaşma gayreti içinde olduğunu devamlı dile getirmektedir. Bu sebeple Garanik tezini de Hz. Peygamber'in oluşturduğunu ifade etmektedir. Garanik konusunu özel olarak değerlendireceğiz. Uzlaşma gayreti olarak ifade edilen

görüşler ise tamamen tebliğ psikolojisiyle Hz. Peygamber'in Kur'an'ın yönlendirmesiyle ortaya koyduğu, en doğru zamanda ve en doğru mekanda yaptığı uygulamalardır. Herhalde çocuklarını bile diri diri toprağa gömen bir cahiliye toplumuna ve onların yanlış inançlarına karşı direkt olarak müdahale edilemezdi. Bu açıdan Mekke dönemi bir bütün olarak ele alındığında Hz. Peygamber'in başarısı sonucuyla birlikte değerlendirildiğinde, onların zaman içinde nasıl değiştiklerini insafli herkes kabul etmektedir. Kısacası onlar, uzlaşma gayreti değil, doğruyu gösterme çabalarıdır.

Bir başka Andrae yaklaşımı da Fil suresi ile alakalıdır. O, Habeşli Hıristiyan Ebrehe'nin Kâbe'yi imhaya geldiğindeki hezimetinin Hz. Peygamber tarafından putperest Mekkeliler'in zaferi olarak gösterildiğini söylemektedir. Bunu putperestlerle uzlaşma gayreti olarak da gösteren Andrae, birkaç açıdan yanılığın içindedir. Öncelikle Ebrehe, Kâbe gibi Allah'ın yeryüzünde ibadet için kurulan ilk evi yıkmak için gelmekte, putperestlerin putlarını yıkmak için gelmemektedir. İkinci olarak Fil Ordusu'nu imha eden putperestler değil Allah'tır. Bir ciddi yanılığın da bu sure, Allah'ın vahyi olup, Hz. Peygamber'in sözleri değildir. Andrae'nin bu konuyu böyle yorumlamış olması maalesef olayı hiç anlayamadığını göstermektedir.

Kureyş suresini de aynı mantıkla yorumlayan Andrae: "Başlangıçta Hz. Muhammed halkıyla sonraki dönemlere kıyasla gerçekten de son derece iyi ilişkiler içinde gözükür. Onların ilgi duyduğu şeylere ilgi duyar, onlarla aynı duyguyu paylaşırdı" demektedir. Onlar, putlara, oyun ve eğlencelere ilgi duyuyorlardı. Hz. Peygamber'in hayatının hiçbir safhasında putlara ve benzeri cahiliye inanç ve ibadetlerine ilgi duyduğuna dair hiçbir rivayet, tarihi delil söz konusu değildir.

İbn Ümmü Mektum olayı da Andrae'nin paradoksudur. Şöyle ki: Hz. Peygamber şayet Kur'an yazarı ise, kendi kendini azarlayıp uyarıyor demektir. Bu durum mantığa aykırıdır. Kur'an Allah kelimidir ve uyarılan ise Hz. Peygamber'dir.

Bu bölümün son noktalarında Hz. Ömer'i anlatan Andrae: "Hz. Muhammed'in karakteri üzerinde bir gölge gibi duran fiilleri çoğu zaman yorumlaması çok zor ve biz her zaman onları doğru şekilde anladığımız ve değerlendirebildiğimiz konusunda emin değiliz. Hz. Ömer'in karakteri hiçbir muğlaklık göstermemektedir. O önümüzde açık, sağlam ve kusursuz şekilde durur" demektedir. Bir açıdan Hz. Ömer'in bağlılığını ifade eden Andrae, diğer taraftan Hz. Peygamber'i muğlak, zayıf olarak ve Hz. Ömer'in aksine kusurlu olarak görmektedir.

Bu da Andrae'nin onu anlayamadığı itirafı ile beraber bizim Andrae hakkındaki fikrimizi netleştirmektedir.

### **b) Andrae'nin Hz. Peygamber'in Devlet İdaresine Bakışının Değerlendirmesi**

Hicretle beraber başlayan devlet olma süreci ve devleti idare ettiği dönemleri ele alırken Andrae'nin yorumları ve yaklaşımları genel itibari ile, oryantalistlerin çoğunluğunda gördüğümüz doğrultuda menfidir. Bazı konularda ki müspet yaklaşımlar genel menfi yaklaşım karşısında oluşan manzarayı Hz. Peygamber ve Müslümanlar lehine değiştirecek yoğunluk ve etkide değildir. Andrae'nin olayları tasvir ederken kullandığı dil direk olarak hakaret olmasa da endirek hakaret içermektedir. Hz. Peygamber'i kervan vurguncusu olarak, Allah adına vahiyleri düşmanlarına zarar vermede değiştirerek kullanan fırsatçı olarak veya açık davranmayıp bir çeşit şark kurnazlığı ile hareket eden bir kişi olarak değerlendirmektedir.

Andrae, bütün bu olumsuz yaklaşımlara rağmen Hz. Peygamber'in pek çok işten başarıyla çıktığını, en olumsuz pozisyonları bile lehine çevirebildiğini hayret ve açık kalplilikle itiraf etmektedir. O, Hz. Peygamber'in özgüvenle bu başarıları elde etmesi esnasında kullandığı metotlarından birisi olarak Kur'an-ı Kerim'i kendi istediği doğrultuda oluşturmasını, vahiyleri düzenlemesini göstermektedir. Medine'deki süreci ele alırken bu durumu şöyle ifade etmektedir: “ Burada ilk defa böyle bir çözümle karşılaşılıyor ve bu çözüm Hz. Muhammed'in gittikçe büyüyen özgüveni için son derece önemlidir. Bu bize, Hz. Muhammed'in gittikçe artan bir kesinlikle, kendi hukukî kararlarını Allah'ın kendi hükümleri gibi değerlendireceğini gösteriyor.”<sup>491</sup> Andrae, pek çok yerde bu fikirlerini ortaya koymaktadır.<sup>492</sup> Bu onun vahiy ve Kur'an anlayışının bir tezahürüdür ve onun da bildiği Müslümanların Kur'an ve vahiy anlayışı ile tamamen farklılık göstermektedir. Bizim anlayışımıza göre bu başarıların sebebi, Hz. Peygamber'in hak peygamber olması hasebiyle Allah

<sup>491</sup> Andrae, *Mohammed...* s.135-136

<sup>492</sup> Medine'de Yahudilerle ilişkilerde, Abdullah b. Cahş Seriyyesi ve Zeyneb'le evlilik meselesindeki vahiyler vb.

(c.c) tarafından açıkça desteklenmesidir. Bu durum Allah'ın inayeti ile ilgilidir ve Kur'an'da pek çok örnekleri mevcuttur.

Andrae, Hz. Peygamber'in Medine'de Yahudilere imtiyazlar verdiği ve bunu da onlarla uzlaşma adına yaptığını söylemektedir. Kiblenin tahvili ve Âşure günü ile ilgili uygulamaları da buna örnek göstermektedir. Andrae, aynı şekilde tebliğin ilk yıllarında Hz. Peygamber'in Mekke Müşriklerine karşı da uzlaşma arayışında olduğunu söylemekteydi. Bu yaklaşımından ortaya çıkan, onun göz ardı ettiği veya anlamak istemediği husus; Hz. Peygamber'in Allah tarafından yönlendirildiği, stratejisini oluştururken vahiy doğrultusunda hareket ettiğiidir. O, Kiblenin değiştirilmesini istemiş olabilir, ancak, değiştiren Allah'tır. Âşure günüyle ilgili uygulamada Yahudilere benzememek için gün eklenmiştir. Andrae, İbrahim (a.s) in dinî öğretisini de Hz. Peygamber'in kendisinin oluşturduğunu söylemektedir. Halbuki bu çok açık bir şekilde Mekke döneminde nazil olan ayetlerde vahyedilen bir durumdur. Andrae'nin bu konudaki müsbet tepiti ise, Hz. İbrahim'in dinî öğretisinin İslâm'ın bağımsızlık bildirgesi olarak tavsifidir. Aslında bu tespit İslâm'ın Yahudilik ve Hıristiyanlıktan etkilenecek şekilde ortaya çıkmış bir din olmadığını itirafı niteliğindedir.

Abdullah b. Cahş Seriyyesi ve Nahle olayını da ele alan Andrae'nin İbn İshak rivayetini esas almadığını görmekteyiz. Bu rivayette gönderilen seriyyenin gayesi ile alakalı vurgu istihbarat üzerinedir. Vakidî rivayetinin ana vurgusu ise tuzak kurma üzerinedir. Andrae, Vakidî rivayetinin değiştiği şeklinde şüphe taşınmasına rağmen onu tercih etmiştir. O, haram ayların kutsiyetine verilen zarardan ve yaşananlardan çok, olayın bir nevi tecahülü arifle saptırıldığı, Abdullah'ın hareketinin provoke edilerek kurnaz bir şekilde, hem de kendi ırkı olan Nordik ırklarda görülmeyecek şekilde direk olarak değil dolaylı ve cesaretsiz ortaya konulduğu görüşünde olduğunu ve esas buna karşı olduğunu söylemektedir. Andrae'nin bu şekildeki yaklaşımı aslında tenkit ettiği şeyi yapmasıdır. Açıkça Hz. Peygamber'e söz söyleyemeden, dolaylı olarak hakarete varan bir tavır sergilemektedir. Nordik ırkların kurnazlıkla dünyayı nasıl sömürdükleri ve oryantalistlerin bunun nasıl aleti ve planlayıcısı oldukları bugün bütün dünya tarafından bilinmektedir. Ayrıca Andrae'nin bu olayda sonuçtan hareketle niyeti belirlemeye çalıştığını gözlemekteyiz. O, Hz. Peygamber'in kervanın vurulması niyetiyle seriyye gönderdiği sonucunu olayın olup bittikten

sonraki halinden çıkarmaktadır. Böyle bir hareket bazen isabetli olabilir ancak çoğu kere isabetten uzaktır.

Bedir, Uhud ve Hendek savaşları ile ilgili Andrae'nin anlatımları genel olarak ilk dönem siyer kaynakları doğrultusunda ve İslâmî otoritelerin anlatımlarına uygun ve müspettir. Kızıldeniz ile ilgili, Kızıldeniz'den gelen Kureyş kervanını kasederek, Yahudilere olduğu gibi Müslümanlara da iman desteği olduğu şeklindeki yorumu ilgi çekicidir. Bu savaşlarda Hz. Peygamber'i oldukça başarılı bulan Andrae, onun başarısında kısmen de olsa etkili ve gerçekçi ideallerle ahlâkî güçler oluşturma yeteneğinin fonksiyonunu teslim etmektedir. Ancak "Bedir gecesi uykusu" ile alakalı yorumunda genel hatası olan Hz. Peygamberi Kur'an yazarı gibi takdim ettiğini ve Allah'ın kelamında, Allah tarafından gönderildiği vahiy ile bildirilen o uykuyu Hz. Peygamber'in sözü olarak göstermektedir.

Hudeybiye konusunu uzun bir anlatımla ele aldığını gördüğümüz Andrae'nin Hz. Peygamber'i her fırsatta Mekke'ye saldırmak isteyen bir kişi olarak takdim ettiğini ve daha ileri giderek düşüncesizlikle itham ettiğini görmekteyiz. Bu durum sonucu itibariyle de ele alındığında tamamen yanlı bir yaklaşım ve aynı zamanda bir tenakuz de oluşturmaktadır. Barış için en ağır görülen şartları, ashabından bazılarının şiddetli karşı çıkmalarına rağmen kabul eden ve her fırsatta düşmanlarını affettiğini oryantalistlerin ve Andrae'nin kendisinin de itiraf ettiğini bildiğimiz Hz. Peygamber'in, bazı zayıf rivayetleri yanlış yorumlayarak saldırmaya hazır ve istekli bir şahıs olarak takdim edilmesi insafa sığmaz bir yaklaşımdır.

Andrae, Hz. Peygamber'in özellikle Medine'de bulunan Yahudilerle alakalı bazı uygulamalarını üç önemli savaşın, Bedir, Uhud ve Hendek gazvelerinin ardından aktarmıştı. Ayrı yerlerde ele alınmasına rağmen bu olayları ve Ka'b b. Eşref olayını tezimizde aynı başlık altında ele aldık. Andrae'nin bu olaylara yaklaşımındaki niyet ve tarzını böylece daha iyi görebilmekteyiz. Her üç olayda sonuç itibari ile Müslümanların ganimet elde ettikleri vurgulanmaktadır. Ayrıca her üç olayda da Yahudi düşmanlığı saikiyle hareket edilmesi ve intikam duygusu öne çıkarılmaktadır. Bedir'i müteakip meydana gelen Benî Kaynuka Yahudileri'nin Suriye'ye sürülmesiyle neticelenen olay hariç sürgünlerle ilgili sebep bildirilmemektedir. Bu yaklaşımlarda Andrae'nin menfi düşünceli oryantalistler gibi

ve özellikle de hocası Ignaz Goldziher'in fikirleri doğrultusunda önyargılı yaklaşım sergilediği açıktır.

Ka'b'ın öldürülmesinde, Benî Nadîr'in sürülmesinde ve Benî Kurayza'nın Andrae tarafından "insanlık suçu" nitelemesiyle cezalandırılmasındaki sebeplere bakıldığında, Yahudiler'in apaçık bir şekilde anlaşmaları ihlal ettikleri, Kureyş'i her fırsatta Müslümanlara karşı kışkırttıkları, onlarla açık ve gizli ittifak kurdukları, Müslümanların canlarından aziz bildikleri Hz. Peygamber'e ve Müslüman kadınlara hakaret ettikleri ve hatta Hz. Peygamber'e suikast planladıkları, onu öldürme girişiminde buldukları Kur'an-ı Kerim<sup>493</sup>, ilk dönem siyerleri ve islâmî kaynaklarda tefarruatlı bir şekilde ortaya konmaktadır.<sup>494</sup>

## 6. Andrae'nin Hz. Peygamber'in Şahsiyetine Bakışının Değerlendirilmesi

Hz. Peygamber'in şahsiyeti konusunu Andrae'nin ele alış tarzı diğer konuları ele alış tarzından biraz daha farklı olmuştur. Bu farklılık bu konudaki müspet ve menfi görüşlere sahip oryantalistleri karşılıklı olarak değerlendirmesi ve bu arada zaman zaman kendi görüş ve yorumlarını da vermesinden kaynaklanmaktadır. Konuya Andrae'nin ve müspet veya menfi bakan oryantalistlerin bakış açılarının genel karakteristiği Hıristiyan perspektifinden olmasıdır. Bu da özellikle Hıristiyan peygamber anlayışı (yarı ilah bir peygamber) ve değerlerini ön plana çıkarmakta, kriter olarak kabul etmeyi getirmektedir. Bazı oryantalistler, kıstas olarak Hz. Peygamberin yaşadığı çevre ve zamanın değerlerini ele alırken, çoğunluğu ise kendi yaşadıkları dönemlerin değer ölçülerini kıstas olarak kabul etmektedirler. Andrae, bu noktada Hıristiyan Batı değerleri ağırlıklı olmak üzere, İslâmî Doğu değerlerini de kıstas olarak kabul ederek ortada bir yerde durmaktadır

Andrae, nasıl bir şahsiyet sorusunun cevabını verirken: Bazen iradesi dışında olsa bile samimi; Beşerî yönünü öne çıkaran, hatalarını itiraf edebilen; Allah'ın Rasulü gibi bir pozisyonda olmasına rağmen mükemmellik ve yanılmazlık iddiasında bulunmayan; Alçak gönüllü; Tutarlı, Kur'an ve Sünnetteki ortaya konulan değerlere

<sup>493</sup> Ahzâb Sûresi 26-27 vb.

<sup>494</sup> İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed...* s. 221-236; Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, I, 587 - 661; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, Ter. Salih Tuğ, İstanbul 1981, s. 203-207; Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Nazife Şişman, İstanbul 2006, s. 169-172, 215-217, 246-250



aykırı davranmayan v.b. müsbet yönlerini öne çıkarmaktadır. Özellikle Hz. Peygamber'in Andrae'yi etkileyen iki karakterin ilki, en güçlüyken bile affedebilmesi, ikincisi ise düşmanlarını kazanmadaki kabiliyeti olduğunu görmekteyiz.

Andrae'nin menfi olarak gördüğü kişisel özelliklerin başında Hz. Peygamber'in bazı uygulamalarıyla bağlantılı olarak dürüstlüğe aykırı bulduğu, hilekârlık ve kurnazlık olarak tavsif ettiği bazı özellikleri gelmektedir. Bu olaylar yukarıda bahsi geçen, Nahle seferi ve Ka'b b. Eşref'in öldürülmesi gibi olaylardır. Andrae, bu olaylardan dolayı Hz. Peygamber'e yönelik saldırıları onun mizacı ile izah etmeye çalışarak şöyle söyler: "Öncelikle, içe dönük türden bir mizaç için sıra dışı olmayan, doğuştan gelen bir kurnazlığın etkisinin altında gibidir. Bu kurnazlık, karakter ve irade zayıflığına benzemez ve iradenin marazi felci ile alakalı değildir. Tam aksine, bu türden insanlar, istisnai şekilde güçlü bir irade gücüne, inatçı ve boyun eğmez bir kararlılıkla planlarını gerçekleştirebilme kabiliyetine ve yaygaracı ve laubali gözüpek yaratılışları nihayetinde utandıracak miktarda bir enerjiye sahip olabilirler."<sup>495</sup> Hz. Peygamber'in kişiliği açısından Andrae'nin bu yorumu da kabul edilemez. Çünkü, Nahle olayı için kervanı vurmakla alakalı bir emir sözkonusu değildir. Bunun kurnazlık ve hilekârlıkla ne alakası olabilir. Ka'b b. Eşref ise, toplumsal huzuru bozan, kâfirleri İslâm'a karşı savaşa çağıran, kamu düzenini ve barışı bozmaya yeminli bir kişidir. Hz. Peygamber'in ona karşı verdiği emir siyasî bir tavır, düzeni sağlamaya yönelik bir uygulamadır. Burada da kurnazlık ve hilekârlıktan ziyade net bir tavırla apaçık bir cezalandırma vardır.

Andrae, Hz. Peygamber'in kişisel ilişkilerde belirli bir iç kararsızlığın ve fikirlerini açık ve içten bir şekilde ifade edememenin kurbanı olmuş olabileceğini söyleyerek üç olayı buna örnek göstermektedir. Bize göre bu üç olay da aksine onun kararlı, bilinçli ve kendinden emin olduğunu gösteren olaylardır. Ganimet olayında Bedevinin yanlış tutumunda onun sabrını görmekteyiz; Hz. Ebû Bekir'le münakaşa eden adam olayında onun bir peygamber olarak olağan üstü görüş ve feraseti söz konusudur; Hz. Âişe rivayetinin kaynağı verilmemiştir ancak, doğru bile olsa yine Hz. Peygamber'in merhametine, sabrına ve o kişinin hidayetinde engel olmama hikmetine yönelik bir davranıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse, Hz. Peygamber'in

---

<sup>495</sup> Andrae, *Mohammed...* s. 185-186

kişiliğinde eksiklik arayanlar neticede çok yorulacaklar fakat insanlık için gönderilmiş örneğinde bir noksanlık ve olumsuzluk bulamayacaklardır. Çünkü o, âlemlere rahmet olarak ve en güzel örnek olarak, ismet, fetanet, sıdk, emanet ve tebliğ sıfatlarını haizdir.

## SONUÇ

Bu çalışmamızda 20.yy'ın ilk yarısında Avrupa'da yetişen ve oryantalizm çevrelerinde adından sıkça bahsedilen İsveçli piskopos ve akademisyen Tor Andrae'nin, Hz. Muhammed (s.a.s.) hakkındaki görüş, düşünce ve yaklaşımları ele alınarak incelenmiştir. Onun, Allah Kelâm'ı Kur'an-ı Kerîm'e bakışı da onu siyerin kaynaklarından kabul etmesi olgusuyla araştırılarak tesbit edilmiştir.

Tez konumuz "Andrae'nin eserlerinde Hz. Muhammed" olması nedeniyle, onun, Hz. Peygamber hakkındaki görüş ve yorumlarını ortaya koyduğu standart siyer niteliğindeki *Mohammed, The Man and His Faith* isimli eseri bizim ana müracaat kaynağımız olmakla beraber; Hz. Peygamber'e ümmetinin bakışını ele aldığı *Die Person Mohammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde* isimli eseri ve diğer eserleri de incelenmiş ve konumuzla alakalı bölümlerinden istifade edilmiştir. Genel olarak dinler tarihi ve özellikle de İslâm Tarihi ile ilgili eserler veren Andrae, din psikolojisi ve İslâm Tasavvufu başta olmak üzere başka çalışmalar da yapmıştır. Andrae'nin eserlerine bakıldığında biyografi türünde eser verme eğilimi hemen göze çarpmaktadır.

Andrae, çalışmamızı ilgilendiren eserlerini verirken öncelikle Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere, ilk dönem siyerlerinden, hadis külliyatından ve son dönem İslâm tarihlerinden istifade ettiği gibi; özellikle kendi çağına yakın dönemlerde yazılmış oryantalistlerin eserleri başta olmak, 18. yy. ve 19. yy. oryantalistlerinin eserlerinden de yararlanmıştı. Bu ikinci grup eserlerin etkisi onun üzerinde bariz bir şekilde görülmektedir. Eserlerini yazarken çoğunlukla tarihi tenkit metodunu kullandığını gördüğümüz Andrae'nin olgusal yaklaşımlarına da şahit olduk.

Hz. Peygamber ve Kur'ân-ı Kerîm hakkında müspet ve menfi fikirlerini tespit ettiğimiz Andrae'nin müspet yönü ağır basmaktadır. Objektif yaklaşmanın bir gereği olarak menfi ve müspet görüşleri sebebiyle onu toptan red veya toptan kabul etmeyi uygun görmemekteyiz. Bu sebeble Andrae'nin yaklaşımlarında her konuyu olabildiğince ayrı ayrı değerlendirdik. Böyle bir değerlendirme sonucunda Andrae'ye diğer oryantalistlerin içerisinde bir yer gösterecek olursak; müspet ve menfi bakan oryantalistler arasında müspete daha yakın, ortaldan biraz yukarıda bir yerde olduğunu söyleyebiliriz.

Hız. Peygamber'e bakışındaki olumlu ve olumsuz görüşlerinin oluşmasında onun siyer malzemelerine ve Kur'ân'a yaklaşırken Hıristiyanlığı kıstas alıp almayışı belirleyici bir husus olmuştur. Bunun izlerini eserlerinin pek çok yerinde görmekteyiz. Bazı konularda dolaylı veya dolaysız, hakarete varan görüşleri ortaya koyarken, bazı konularda da olanı ortaya koyup Hız. Peygamber'i bir kahraman gibi takdim edebilmiştir. Andrae'nin bu şekilde yer yer ifrat ve tefrite varan duruma düşmesinin sebeplerinden birisi değer yargılarını ve kıstasını yerli yerinde kullanamaması ise, bir diğeri de oryantalistlerin bakış açısıyla ve kendi Hıristiyan perspektifinden olaylara bakmasıdır. Bu durumların tezahürlerinden ulaştığımız bazı sonuçları örneklerle ortaya koymamız faydalı olacaktır. İlk örnek olarak, İslâm öncesi döneme bakarken inanç ve kültür açısından ele aldığı konularda iki önemli husus göze çarpmaktadır. Bunlardan birincisi, bu konuların Cahiliye'deki putperestlik inançlarının daha sonra İslâm dininde de önemli yere sahip olan; hac menasiki, namaz, zekât v.b. konular olmasıdır. İkincisi ise, Ehl-i Kitap ile alakalı konuların İslâm öncesi o bölgedeki tezahürüdür. Bu durum bu dinlerin kaynağının ilahî olması açısından normal görülebileceği gibi, gerek coğrafi alanın geniş tutulması, gerekse Cahiliye ve Ehl-i Kitap etkisinin Andrae'nin bazen açık bir şekilde, bazen de kapalı ifade ettiğini göreceğimiz, başkalarından etkilendiğini de gösteren fikir ve temayülleri ile alakalıdır.

Bir başka örneğimiz, Andrea'nın Hız.Muhammed'in Peygamberliğini kabul etmesidir. Ancak onun vahiy anlayışı İslâmî vahiy anlayışından daha çok Hıristiyan vahiy anlayışına uygundur. Andrae, vahiy almış kişilerde ilk alınan vahyin hiç unutulmadığını ve o kişilerin hayatlarında önemli bir yer tuttuğunu ifade ederken özetlemiştir. Tüm vahiy almış insanlar ilk vahiy sesini duydukları zamanı en muazzam bir an olarak değerlendirirler. Bundan başka, ne kadar fazla gerçek çıkartılırsa çıkartılsın, bu esas deneyim biyografilerinden hiç eksik edilmez ve genellikle ruhi hayatlarının temel noktasını teşkil eder. Bu noktaya özellikle çağrılarının doğruluğundan şüpheye ve tereddüde düşülen dönemlerde sıkça geri dönerler. Genellikle çağrıyı takip eden görüntüde, ruhun saklı gayret ve arzuları gün ışığına çıkar. Formül olarak, bu olay kişiliğin en içteki eğilimini çoğu kez yeniden üretir. Bu ve benzeri cümlelerle Andrae, Hız. Peygamber'in vahyini bazen bir kahinin

kehanetine, bazen bir şairin ilhamına bazen de peygamberlerin vahiylerine benzetmektedir.

Yine Andrae, Hz.Peygamber'in vahyinin önceden tasarlanmış bir vahiy olup olmadığı konusunda tartışırken, kendisine göre tartışmasız bir gerçeği ve Hz. Peygamber'in samimiyetini şu cümlelerle ortaya koymaktadır: Hz. Muhammed'in samimiyetle davrandığı vahiy psikolojisini bilen her hangi biri tarafından tartışılmaz. İlan ettiği mesajının kendisinden, kendi fikir ve görüşlerinden kaynaklanmadığı onun dininin bir öğretisi olduğu gerçekliğini kendisinin hiç sorgulamadığı bir tecrübedir.

Bazı oryantalistlerin aksine Andrae, Hz. Peygamber'in sara hastası olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. O, bu kaniya merhalelerden oluşan uzun bir tartışma sonucu varmaktadır ve bu yaklaşım Hristiyan vahiy anlayışı doğrultusunda olmasına rağmen bizim açımızdan da müspet bir yaklaşımdır. Ancak bu durumun aksine vuku bulduğuna inanmadığımız, delillerini değerlendirme bölümünde ortaya koyduğumuz ve menfi bulduğumuz Garanik olayının vuku bulduğuna bazı oryantalistler gibi inanmaktadır. Bu sebeble bu olayı *Mohammed, The Man and His Faith* isimli eserinin pek çok bölümlerinde gündeme getirmiş ve bu olaya atıflarda bulunmuştur. Ortaya koyuş tarzına bakıldığında ise objektif olmaya çalıştığı görünümünü vermektedir. Bunu gösteren işaretlerden birisi olarak Caetani'nin olayı reddeden görüşlerini de ele almış olmasını gösterebiliriz.

Andrae, her fırsatta İslâm'ın kaynağı ile ilgili görüşler ortaya koymuştur. Bu görüşlerinde çoğunlukla Hristiyanlığa ve özellikle Doğu Hristiyanlığı'na vurgu yaparken nadiren de Yahudiliğe atıf yapmıştır. Bu konudaki örneklerden birisi de Hz. Peygamber'in tebliğ esnasında takip ettiği yolun ana fikridir. Bu metod, Havariler ve Hristiyan vaizlerinin usulüne benzemesi sebebiyle Andrae tarafından İslâm'ın Hristiyan kökenli olmasına delil olarak da kabul edilmektedir. Andrae'nin bu konuyu ele alışı şöyle özetlenebilir: Özellikle insanın kusursuz yaratılışındaki Tanrı'nın kendi takdirinde açığa çıkardığı nimetlerinin bir tarifi; bu nedenle, sadakat ile sadece Tanrı'ya hizmet etme ve iyi işler yapma görevi ve bu görevi yerine getirmeyen herkesin başına gelecek hesap ve ceza.

Andrae'nin eserlerinde göze çarpan başka bir önemli husus da şüphesiz onun Hz. Peygamber'i Kur'ân yazarı olarak görmesidir. Ona göre Kur'ân, Mekke dönemi

ile ilgili paha biçilmez bir kaynaktır. O, bu kitabı pek çok oryantalistin insan ürünü bir döküman olarak görmeyip, siyer konusunda delil olarak kullanmaktan kaçınmalarını da yadırgamaktadır. Andrae'nin Kur'an-ı Kerîm'e bakışındaki en belirleyici nokta burasıdır. Onun diğer oryantalistlerden etkilenerek veya başka bir saikle ulaştığı bu görüşü; Kur'ân'ın tamamına bakışını ve Hz. Peygamber'i değerlendirmesini etkilemektedir. Andrae, ele aldığı konularda atıfta bulunduğu yüzlerce ayeti hep bu bakışla yorumlamaktadır. Bu durum tarihi tenkit metodu ile Kur'ân'a ve Hz. Peygamber'e yaklaşan Hıristiyan oryantalistlerin genel problemidir.

Sonuç bölümünde kaydetmemiz gereken bir başka konu da, Hz. Peygamber'in askeri faaliyetlerine Hıristiyan bakış açısıyla yaklaşan Andrae'nin şu sözlerinde tezahür eden görüşüdür. Ona göre, ahlâki ve dinî bir karakter olarak adaleti gerçekleştirmeye hevesli olan Hz. Muhammed gibi bir kişiliğin incelenmesinde, onun bugün bile birçok bedevinin doğal geçim kaynağı olan bir yolu, yani haydutluğu geçim kapısı olarak kabul etme fikrine neredeyse derhal boyun eğmesi, hayal kırıcıdır. Arabistan'da az ya da çok açıktan izin verilebilir geçim kaynaklarından ve meşgalelerden biri olarak kabul edilmesi gerçeğinin yanında, kendisinin memleketinden kovulmuş olmasının, intikam fikrini makul kılmış olduğu söylenebilir. Mekke halkı, Peygambere sonuna kadar eziyet etmiş ve Allah'ın vahyini reddetmişti. Böylece onlara vereceği her zarar, sadece Peygamber'in Allah adına vahiyle haber verdiği adil bir uygulama idi. Bu cümlelerle özetlenen Andrae'nin Hıristiyan bakış açısına göre hareket etmek, İslâm'ın ruhuna aykırıdır. Bugün bile oryantalistlerin bir miktarının patronu durumunda olan Batılı sömürgecilerin hiç sevmedikleri Müslüman tipi, hakkını arayan ve sömürüye, zulme karşı çıkan Müslüman tipidir. Medine Yahudilerinin cezalandırılması da İslâm'ın bu hükümleri doğrultusunda olmuştur.

Andrae'nin müspet yaklaşımlarından sayabileceğimiz pek çok örneğin ikisinden ilki; Hz. Peygamberin samimiyeti meselesidir. Bu konuyu kişilikle alakalı bölümde detaylı bir şekilde işlemiştir. İkincisi ise, mücadelesinde ve siyasetinde dürüst ve başarılı olması hususudur. Andrae, Hz. Peygamber'in siyasi bir deha olduğunu kabul eder ve onun karşı konulamaz cazibesıyla düşmanlarını bile kazandığını, hayret ve gıpta ile itiraf eder. Bu açıdan bakıldığında ise, onun Hz. Peygamber'i kahraman olarak takdim eden Carlyle gibi oryantalistlerden etkilendiği

görülmektedir. Andrae'nin İslâm Dünyasına gitmeden ve İslâm'ın sosyal hayatta pratik olarak yaşadığını görmeden eserlerini yazmış olduğunu bilmekteyiz. İnançımız odur ki, bunun tersi olmuş olsaydı bu durum onun fikirlerine ciddi anlamda etki ederdi.

Andrae'nin şahsında ve yaklaşımlarında oryantalistlerin ve oryantalizmin bugünde devam eden faaliyetlerinin bazı karakteristiklerini tezimizi hazırlarken görmüş olduk. Bize göre, genel olarak oryantalizmin seyrinde ve oryantalistlerin usul ve yaklaşımlarında müspete doğru bir gidiş devam etmektedir. Bu gelişmede günümüz teknolojisi, küreselleşme, iş göçleri, ekonomik ilişkiler v.b. nedenlerle İslâm Dininin Batıda yayılmasının getirdiği iç içe yaşamın; Batılı Müslümanların sayılarının hızla artmasının; İslâm'ın teori ve pratikte üstünlüğünün yaşanan güzel örneklerle yakından müşahede edilmesinin; mantığa ve insanlığın ihtiyaçlarına cevap veremeyen Batılı sistemlerin ve dinlerin çöküşünün büyük etkisi vardır.

## KAYNAKÇA

Allah Kelâmı, *Kur'ân-ı Kerîm*.

Adam, Baki, "Yahudilik", *Yaşayan Dünya Dinleri*, DİB. Yayınları, Ankara 2007.

Ağırman, Cemal, "Oryantalizm ve Oryantalistlerin İslâm Dini Hakkındaki Bazı Görüşleri" Konferans Metni, Kasım 2007. www.cemalagırman.com.

Akdemir, Salih, "Müsteşriklerin Kur'ân-ı Kerîm ve Hz.Muhammed'e Yaklaşımları", *AÜİF Dergisi*, c:XXXI, Ankara, (1989) ss.95-136.

Akyığıtzade, Musa, *Avrupa Medeniyetine Bir Nazar*, T.D.V. Yayınları, Ankara 1996

Albayrak, İsmail, "Batı'da Son Dönem Kur'ân Çalışmalarına Genel Bir Bakış," *Oryantalizmi Yeniden Okumak*, Batı'da İslâm Çalışmaları Sempozyumu, Ankara: DİB Yayınları, 2003, s. 169-190.

Algül, Hüseyin ve diğerleri, *İlmihal*, I-II, TDV Yayınları, Ankara 2008.

Andrae, Tor, *Mohammed The Man and His Faith*, Translated by Theophil Menzel, Londra 1936.

Andrae, Tor, *Muhammed Sein Leben und Sein Glaube*, Göttingen 1932.

Andrae, Tor, *Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde*, Stockholm 1917.

Andrae, Tor, "Die Legenden von der Berufung Muhammeds," *Le Monde Oriental*, VI,1912, s. 5-18

Andrae, Tor, *Ursprung des Islams und das Christentum*, K.H.A.,1925.

Andrae, Tor, *İslâmische Mystiker*, Stockholm, 1947.

Andrae, Tor, *Die Frage Der Religiösen Anlage*, Uppsala 1932.

Andrae, Tor, *Les Origines De L'İslâm et le Christianisme*, Paris 1955.

Andrae, Tor, *Soderblom*, Berlin 1938.



- Arpaguş, Hatice Kelpetin, *Osmanlı Halkının Geleneksel İslâm Anlayışı ve Kaynakları*, İstanbul 2001.
- Arnold, T.W., *İntişar-ı İslâm Tarihi*, çev. Hasan Gündüzler, Ankara 1982.
- Aydemir, Abdullah, *İslâmi Kaynaklara Göre Peygamberler*, Ankara 1996.
- Aydın, Mehmet, *Müslümanların Hristiyanlığa Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Konya 1989.
- Ayrancı, İlhami, “Batıda Peygamber İmajı”, *Diyanet Aylık Dergi*, sayı 2, 2003, s. 30-32.
- Bebel, Auguste, *Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Arap Kültürü*, İstanbul 1997.
- Belazurî, *Ensâb-ul Eşrâf*, Mısır 1959.
- Bell, R., ‘The Develpment of Mohammad’s Personality’, *The Muslim World*, Vol. IV, No. 4 (October 1914), pp. 353-364
- Bell, R., ‘Mohammed’s Call’, *The Muslim World*, Vol. 24, No. 1 (1934), pp. 13-19.
- Bell, R., ‘Muhammed and Previous Messengers’, *The Muslim World*, Vol. 24, No. 4 (1934), pp. 330-340.
- Bucaille, Maurice, *The Bible The Qur’an and Science*, Kazı Publications, Lahore, 1979.
- Buharî, *Camiu’s - sahih*, I-VIII, İstanbul 1315.
- Canan, İbrahim, “Aile Reisi ve Baba Olarak Hz. Peygamber”, *Hz. Peygamber ve Aile Hayatı*, İstanbul 1989, s. 284-342.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Oryanyalizm ve Batıda Kur’ân İlimleri Üzerine Araştırmalar”, *A.Ü.İ.F. Dergisi* c. XXXI, Ankara 1989, s. 95-139.
- Cerrahoğlu, İsmail, “Garanik Meselesinin İstismarcıları”, *AÜİF Dergisi*, XXIV, Ankara 1981.
- Cilacı, Osman, Kayayerli, Müjdat, *Wörterbuch Für Die Theologie (Dînî Terimler Sözlüğü)* Konya 1986.
- Cilacı, Osman, “İlahi Dinler Açısından Peygamberlik ve Hz. Muhammed (s.a.s.)”, *İslâm’da İnsan Modeli ve Hz. Peygamber Örneği*, T.D.V.Yayınları, Ankara 1995 s.225-232
- Çağatay, Neşet, *İslâm Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara 1982.

- Çakan, İsmail Lütü, *İslâmî Yapılanmada Sîret ve Sünnet*, İstanbul 2010
- Çift, Salih, “Tasavvuf Alanında Çalışma Yapan Alman Oryantalistler ve Eserleri”, *Tasavvuf*, sayı 19, 2007, s. 165-186.
- Davenport, John, *An Apology For Mohammed and The Koran*, London, 1869.
- Davenport, John, *Hz. Muhammed (s.a.s.) ve Kur’ân-ı Kerîm*, çev. M.S.S.P. Ankara, 1967.
- Derveze, İzzet, *Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed (s.a.s.)’in Hayatı*, çev. Mehmet Yolcu, I-III, İstanbul 1998.
- Ebû Davut –*Sünen*, c.I-II, Mısır 1952.
- Ebû’l Fida, İbn-i Kesir, *el-Bidaye ve’n-Nihaye*, Beyrut 1966.
- Ebû’l Hasan, Ali en-Nedvi, *es-Siretu’n-Nebeviyye*, Cidde 1981.
- Ebû Halil, Şevki, *Siyer Atlası*, çev. Enver Arpa, Fecr Yayınevi, Ankara 2007.
- Ebû Rıdvan, M.Sadık Vicdani, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, D.İ.B.Yayınları, Ankara 1991.
- El-Buti, M.Said Ramazan, *Fıkhu’s-Sire*, çev. Ali Nar- Orhan Aktepe, İstanbul 1991.
- El-Hindi, Rahmetullah, *Izhar’ul Hak Tercümesi-Kutsal Kitaba Çağrı*, çev. Abdulhadi Sıddık,I-II, İstanbul 2005.
- Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, I-X, İstanbul
- Erdoğan, Mehmet, *Akıl-Vahiy Dengesi Açısından Sünnet*, İstanbul 1995.
- Ernst,Carl W., *Hz.Muhammed’in Yolunda*, çev. Cangüzel Güner Zülfikar, İstanbul 2005.
- Erul, Bünyamin, Keleş, Ekrem, *Haccı Anlamak*, D.İ.B. yay. Ankara 2005.
- Erul, Bünyamin, “Hz.Peygamber’in Risalet Öncesi Hayatına Farklı Bir Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergi*, Özel Sayı, Ankara 2000, s.33-66.
- Fayda, Mustafa, “Bahira”, *DİA*. IV. 486
- Fayda, Mustafa, “Muhammed”, *DİA*. XXX. 408-481
- Görgün, H., “Nöldeke,Theodor”, *DİA*.XXXIII.78-79
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ,I-II, İstanbul 1980.

- Hamidullah, Muhammed, *Hz.Peygamberin Savaşları*, çev. Salih Tuğ, İstanbul 1981.
- Hamidullah, Muhammed, “Hudeybiye Antlaşması” *DİA*. XVIII, 297-299
- Harputlu İshak Efendi, *Diyâü'l-Kulûb*, İstanbul 1995.
- Heykel, Muhammed Hüseyin, *Hz. Muhammed'in Hayatı*,I-II,çev. Vahdettin İnce, İstanbul 2000
- Hıdır, Özcan, “Batı’da Hz.Muhammed İmajı (M. Watt. Örneği)”, *Diyanet İlmi Dergi*, *Peygamberimiz Hz. Muhammed*, Özel sayı, Ankara 2001, s.297-306.
- Hizmetli, Sabri, *İslâm Tarihi*, Ankara 1995.
- Hizmetli, Sabri, “Garanik Meselesi Üzerine”, *İslâmi Araştırmalar Dergisi*, cilt: III, sayı 2, s. 40-58, Ankara 1989.
- İbn-i İshak, Muhammed, *es-Sire*, tah. Muhammed Hamidullah, Konya 1981.
- İbn-i Hişâm, Muhammed Abdülmelik, *es-Siretü'n-Nebeviyye*,I-V, Kahire 1996.
- İbn-i Hişâm, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, çev. Yusuf Velişah Uralgiray, İmam Muhammed b. Suud İslâm Ü., c.I-II Riyad 1985/1405.
- İslâmoğlu, Mustafa, *Üç Muhammed İki Tasavvur Bir Gerçek*, İstanbul 2006.
- İbn-i Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed, *et-Tabakatu'l -Kübra*,I-IX,Beyrut 1985
- İbn'ül -Esir, İzzeddin Ebû'l Hasan, *el-Kamil fi't-Tarih*,I-IX,Beyrut 1965.
- İbn'ül-Kelbi, Hişâm b. Muhammed, *Putlar Kitabı*, çev. Beyza Düşüngen, Ankara 1969.
- Kadı İyaz, *Şifayı Şerif*, çev. Naim Erdoğan-Hüseyin S. Erdoğan, İstanbul 1980.
- Kaşif, Seyyide İsmail, *İslâm Tarihinin Kaynakları ve Araştırma Metodları*, çev. Rıza Savaş-Mehmet Şeker-Ramazan Şimşek, İzmir 1997.
- Karakılıç, Celaleddin, *Hz.Muhammed(a.s) Hayatı Eşsiz Ahlâk ve Faziletleri*, Ankara 2004.
- Köksal, Mustafa Asım, *Müsteşrik Ceatani'nin Yazdığı İslâm Tarihindeki İsnad ve İftiralar Reddiye*, Ankara 1986
- Köksal, Mustafa Asım, *İslâm Tarihi Mekke Devri ve Medine Devri*, I-XI, İstanbul 1980.

- Lewis, Bernard, *İslâm and The West*, Newyork 1993
- Lings, Martin, *Muhammed His Life Based On The Earliest Sources*, London 1983.
- Léon, E. Halkın, *Tarih Tenkidinin Unsurları*, çev. Bahaeddin Yediyıldız, T.T.K.Yayınları, Ankara 1989.
- Malik b. Enes, *el-Muvatta* ',İstanbul 1981
- Margoliouth, D.S., *Mohammed and The Rise of İslâm*, Newyork and London,1905
- Margoliouth, D.S.,*Mohammed*, London and Glasgow 1939
- Mes'udi, Ebû'l-Hasan Ali b.Hüseyin, *Mürücü 'z-Zeheb ve Meadinu 'l-Cevher*, tah. Muhammed M. Abdulhamid, Kahire 1964.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac, *el-Camiu 's-Sahih*, tah. Muhammed Fuad Abdülbaki I-V İstanbul
- Michel, Thomas, *Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş*, İstanbul 1992.
- Milne, Bruce, *Tanrı Öğretisi*, çev. Levent Kınran, İstanbul 1995.
- Muir, W. , *The Life of Mohammed*, I-IV. London, 1858 – 1894
- Muir, W. , *The Life of Mohammed from Original Sources*, London, 1858
- Nebhani, İsmail ibn Yusuf, *Peygamber Efendimizin Mucizeleri*, çev. Abdulhalik Duran, I-II, İstanbul 1997.
- Numanî, Mevlana Şibli, *Son Peygamber Hz.Muhammed*, I-II çev. Yusuf Karaca, İstanbul 2005
- Önkal, Ahmet, "Hz.Peygamber'in Ümmiliği" , *SUIF Dergisi*, 1986 sayı 2, s. 249-260
- Önkal, Ahmet, *Rasulullah 'ın İslâm 'a Davet Metodu*, Konya 1989.
- Özdemir, Mehmet, *Endülüs Müslümanları-I*, T.D.V.Yayınları, Ankara 1994.
- Özel, Ahmet, "Gayr-i Müslim" , *DİA* XIII. 420
- Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, *Konularına Göre Kur 'ân*, Ankara 1996
- Özavşar, Mehmet Emin, "Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/Anlayışı", *Diyanet İlmî Dergi*, Özel Sayı, Ankara 2000, s.307-330.
- Rodinson, Maxime, *Hız.Muhammed(sas)*, çev. Atilla Tokatlı, İstanbul 1994.

- Rodinson, Maxime, “Hz.Muhammed ile İlgili Araştırmaların Bilançosu”, çev. Abdullah Aydınlı, *SUIF Dergisi*, sayı 12, 2005 ss. 157-218
- Sarıçam, İbrahim-Özdemir, Mehmet-Erşahin, Seyfettin, *İngiliz ve Alman Oryantalistlerin Hz. Muhammed Tasavvuru*, Ankara 2011.
- Sarıçam, İbrahim- Öz, Mustafa, “Haşim(Beni Haşim), *DİA*, XVI. 403-405
- Sarıçam, İbrahim, “Haşim” , *DİA* XVI. 405-406
- Sarıçam, İbrahim, *Emevi-Haşimi İlişkileri, İslâm Öncesinden Abbasilere Kadar*, Ankara 1997
- Sarıçam, İbrahim, “İslâm’ın Doğuşunun Tarihi Şartları” , *İslâm ve Demokrasi*, Ankara 1998
- Sarıçam, İbrahim, *İlk Dönem İslâm Tarihi*, Eskişehir 1999
- Sarıçam, İbrahim, “Hz. Muhammed(s.a.s)in Peygamber Olarak Gönderildiği Ortam”, *Diyanet İlmî Dergi*, Özel Sayı, Ankara 2000, s.1-33
- Savaş, Rıza, “Mekke’de İslâm’ın Yayılmasına Akralık Açısından Bakış” , *İstem*, yıl 2, sayı 4, (2004).
- Savaş, Rıza, “Hz. Âişe’nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım” , *D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı 9, İzmir 1995, s. 139-144.
- Schimmel, Annemaria, *Ve Hz. Muhammed (s.a.v) O’nun Peygamberi’dir*, çev. Okşan Aytolu, İstanbul 2008.
- Sırma, İhsan Süreyya, *İslâmî Tebliğin Medine Dönemi ve Cihad*, İstanbul 2007
- Sırma, İhsan Süreyya, *Sömürü Ajanı İngiliz Misyonerleri*, Beyan Yayınları, İstanbul 1985.
- Sönmezsoy, Selahattin, *Kur’ân ve Oryantalistler*, Ankara 1998
- Sprenger, A. *The Life of Mohammed From Original Sources*, Allahabad: Presbyterian Mission Pres, 1851.
- Syed Amir Ali, *The Life and Teachings of Mohammed*, Dodo Press, April 2008
- Soltayev, Zelimhan, *Rus Oryantalistlerinin Siyer Çalışmaları (19. ve 20. yüzyıllar)* Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. Ankara 2009
- Tümer, Günay-Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara 1988
- Taberî, Muhammed b. Cerir, *Tarihü’l-Ümem ve’l-Mülûk*, Mısır ts.

Topaloğlu, Bekir, “Âmine” , *DİA* II, 63-64

Türkoğlu, İsmail, “Rusya’da İslâm Araştırmaları” , *DİA* XXXV. 266-270

Vicdanî, M. Sadık Vicdani, *Hız. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, D.İ.B. yayınları, Ankara 1991

Vahidî, *Esbabü’n-Nüzul*, tah. Seyyid el-Cümeyli, Beyrut 1990

Vakidî, Muhammed b. Ömer, *Kitabü’l Megazi*, tah. Marsden Jones, I-III, Beyrut 1984

Watt, W. Montgomery, *Bell’s Introduction to The Qur’an*, Edinburg University Pres. Edinburg 1970.

Watt, W.Montgomery, *Peygamber ve Devlet Adamı Hz. Muhammed*, çev. Ünal Çağlar, İstanbul 2001.

Watt, W. Montgomery, “Kuraysh” , *EİA*, V, 434-435

Watt, W. Montgomery, *İslâm Avrupa’da*, çev. Hulûsi Yavuz, İstanbul 2000

Wellhausen, J. , *Muhammed and the Jews of Madina with an Excursus Muhammad’s Constitution of Madina*, Trans, and ed. by W. Behn, Freisburg im Breisgau: Klaus Schwarz Verlag, 1975.

Yardıı, Ali, *Peygamberimizin Şemali*, İstanbul 1997.

Yaşar, Hüseyin, *Alman Oryantalizminde Kur’ân’a Bakış*, İstanbul 2010.

Yıldırım, Suat, *Oryantalistlerin Yanılgıları*, İstanbul 2006.

Yurdaydın, Hüseyin, G. *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara 1988

Yücel, Ahmet, *Oryantalistlerin Gözüyle İslâm*, Ayyıldız Yayınevi, İstanbul 2003

*Armağan, Bekir, Tor Andrae'nin Eserlerinde Hz. Muhammed, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. İbrahim Sarıçam, 266 s.*

## ÖZET

*Siyer Yazarı Oryantalistler içerisinde önemli bir şahsiyet olan Tor Julius Efraim Andrae ( 1885-1946), Dinler Tarihçisi ve İsveç Luteryan Kilisesi'nin Piskoposudur. Andrae, pek çok çalışmalara imza atmış, tarihçiliği ön plana çıkmış, özellikle dinler tarihi ve dinî psikoloji üzerinde yoğunlaşırken Hz. Muhammed (s.a.s) hakkında ihtisaslaşmış ve bu konuda orijinal fikirler ortaya koymuştur. Bazıları tezimiz açısından daha fazla önem arzeden ve pek çok dile çevrilen bu eserlerden özellikle ikisi; "Muhammed; The Man and His Faith " ve "Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde" onun en özgün ve sahasında önemli yer tutan eserleridir.*

*Tor Andrae ve benzeri oryantalistlerin fikirlerinin bilinmesi, Müslüman ilim adamları tarafından eserlerinin değerlendirilmesi, gerektiği zaman reddiyeler yazılması pek çok açıdan önem arz etmektedir. Bu tez bir reddiye değil, değerlendirmedir. Andrae'nin Hz. Peygamber hakkındaki müspet veya menfi fikir ve yaklaşımlarını tespit etmek, ilim yolcularının, Türk ve İslâm dünyasının istifadesine sunmak amacıyla hazırlanmıştır*

*Tezimiz bir giriş, altı bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde oryantalizmin tarihi gelişimi, Tor Andrae dönemi, onun hayatı ve eserleri ele alınmaktadır. Birinci bölümün konusu, vahiy öncesi Hz. Muhammed'dir. İkinci bölüm, Hz. Muhammed'in vahiy doktrini ve Kur'an başlığını taşımakta ve üç alt başlıktan oluşmaktadır. Bu alt başlıklar şunlardır: Hz. Muhammed'in Peygamberliği, Hz. Muhammed'in vahiy doktrini ve Tor Andrae'nin Kur'an'a bakışı. Üçüncü bölüm, Hz. Muhammed'in dinî mesajını ele almaktadır. Dördüncü bölüm Hz. Muhammed'in siyasi ve idari faaliyetleri başlığı ile onun Kureyş ile mücadelesi ve devlet idaresini ortaya koymaktadır. Hz. Muhammed'in şahsiyeti beşinci bölümün konusudur. Altıncı bölüm değerlendime bölümü olup onu takip eden sonuç bölümü ile tezimiz sona ermektedir.*

*Çalışmamızın sonuç kısmında genel bir değerlendirme yapılmıştır. Kaynakça kısmında bulunan İngilizce, Türkçe, Almanca, Arapça, Fransızca, eser, makale ve ansiklopedilerden ve bazı internet sitelerinden istifade edilmiştir. Tezimizi yazarken olabildiğince objektif olmaya ve empati yapmaya gayret ettik. Tezimizin, İslâm Tarihi başta olmak üzere diğer ilim dallarında yapılacak çalışmalara, insanlığın barış ve huzuruna en az bir katkısı bile bizi sevindirecektir. Benzeri çalışmalara örnek olması da ayrıca temennimizdir.*

*Anahtar Kelimeler: Siyer, Hz. Muhammed, Hz. Muhammed İmaji, Peygamber İmaji, Oryantalizm, Tor Andrae.*

*Armağan, Bekir, Mohammed in Tor Andrae's Works, Ph. D Thesis, Consultant: Prof. Dr. İbrahim Sarıçam, 266 p.*

#### **ABSTRACT**

*Tor Julius Efraim Andrae (1885-1946), a very important figure among the orientalist Sira writers, is a Historian of Religions and the Bishop of the Lutheran Church of Sweden. Andrae, has accomplished a great number of works however he comes forth, more than anything, as a historian focusing especially on the history of religions and religious psychology. In this field, he has specialized on Mohammed (pbuh) and has put forward some original ideas about this subject. Some of these have more importance in terms of this thesis; of his works that have been translated into many languages, particularly two; "Mohammed; The Man and His Faith" and "Die Person Muhammeds in Lehre und Glauben Seiner Gemeinde" stand out as his most original and prominent works in the field.*

*The understanding of the ideas of Tor Andrae and other similar orientalists, the evaluation of their work by Muslim scholars, and the writing of refutations when necessary is important in many ways. This thesis is not a refutation but an evaluation. This thesis aims at determining Andrae's positive or negative ideas about and approaches to Mohammed and putting these at the disposal of the Turkish and Islamic world as well as men of science.*

*The thesis consists of one introduction, six chapters and a conclusion. The introduction chapter deals with Orientalism and its historical development and the period of Tor Andrae, his life and works. The subject of the first chapter is Prophet Mohammed prior to revelation. The second chapter is titled "The Revelation Doctrine of Prophet Mohammed and the Qur'an" and consists of three subtitles. These subtitles are: "The Prophecy of Mohammed", "Mohammed's Doctrine of Revelation" and "Tor Andrae's View on the Quran". The third chapter is takes up Prophet Mohammed's religious message. The fourth chapter explains his struggle with the Quraish and his state administration under the title "Prophet Mohammed's Political and Administrative Activities". The subject of the fifth chapter is Prophet Mohammed's personality. The sixth chapter is the evaluation and it is followed by the conclusion which ends the thesis.*

*In the conclusion part of this study, a general evaluation have been made. The English, Turkish, German and Arabic books, articles, and encyclopedias and some internet websites have been made use of. When writing the thesis all efforts have been made to empathize and be as objective as possible. Even the smallest contribution this thesis may have on research in Islamic History or any other field of science and on the peace of humanity will give the writer much pleasure. It is also the wish of the writer that it will set an example for similar work.*

**Keywords:** *Sira, Mohammed, Image of Mohammed, Orientalism, Tor Andrae.*